

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Disertační práce

יְהוָה מֶלֶךְ **HOSPODIN JE KRÁL**
starozákonní metafora ve světle
kognitivní lingvistiky

Kognitivněsémantické
a translatologické interpretace

Ivana Procházková

Katedra Starého zákona
Vedoucí práce Doc. ThDr. Martin Prudký
Studijní program Teologie P 6141
Studijní obor Biblická teologie

Praha 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci s názvem „יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL starozákonní metafora ve světle kognitivní lingvistiky“ napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zveřejněna pro účely výzkumu a soukromého studia.

V Praze dne 11. dubna 2011

Ivana Procházková

Bibliografická citace

מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL starozákonní metafora ve světle kognitivní lingvistiky [rukopis]: Kognitivněsémantické a translatologické interpretace / Ivana Procházková; vedoucí práce: Doc. ThDr. Martin Prudký -- Praha 2011 -- 329 s.

Anotace

Práce využívá metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky k popisu významu starozákonní metafory Hospodina-krále. Navazuje na práce G. Lakoffa, J. Johnsona M. Turnera, G. Fauconiera a práce českých kognitivních lingvistů (zejména I. Vaňkové). Na starozákonní hebrejský text aplikuje teorii konceptuální metafory, teorii mentálních prostorů, teorii konceptuální integrace a některé teorie kognitivní sémantiky (např. teorii prototypu/stereotypu). V žalmech popisuje autorka práce význam metafory Hospodina-pastýře, Hospodina-válečníka, Hospodina-lva a Hospodina-orla jako dílčích poloh metafory krále. Význam je mj. popsán prostřednictvím tzv. generických příběhových struktur (GPS). Jsou to abstraktních narativních struktury, které autorka izolovala v textech, konstituují se ze zdrojových domén (pastevectví, válka, lev a orel) a opakovaně se podílí na strukturaci metaforických vyjádření. Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky jsou dále využity k analýzám a interpretacím žalmu 44, žalmu 76 a oddílu Pláč 3,1–24. Na provedené analýzy a interpretace navazují v poslední části práce funkcionalisticky pojaté překlady. Autorka tak v překladu starozákonních hebrejských textů uplatňuje funkcionalistické teorie překladu (Ch. Nordová, P. Kußmaul aj.) a zejména tzv. principy didaktického modelu tvůrčího překládání formulované v českém prostředí Z. Fišerem.

Klíčová slova

metafora, král, kognitivní lingvistika, překlad, žalm 44, žalm 76, Pláč

Summary

This dissertation uses methods of culturally-oriented and cognitive linguistics to describe the meaning of the Old Testament metaphor “God-King“. The dissertation follows up on the work of G. Lakoff, J. Johnson, M. Turner, G. Fauconnier, as well as the work of Czech cognitive linguistics (in particular, I. Vaňková). The author applies the theory of conceptual metaphor, the theory of mental spaces, the theory of conceptual integration, and some theories of cognitive semantics (for example, the theory of stereotype/prototype), to Old Testament texts. The author describes the meaning of the metaphors God, the shepherd, God, the warrior, God, the lion, and God, the eagle in the Psalms as being partial expositions of the King metaphor. The metaphorical meaning is described by means of generic narrative structures abbreviated by the letters GPS in Czech) These are abstract narrative structures, which the author has isolated in the texts. They are source domains (shepherding, war, lion and eagle), and they repeatedly participate in the structuralization or metaphorical formulations. The methods of culturally-oriented and cognitive linguistics are also used to analyze and interpret Psalm 44, Psalm 76 and Lamentations 3:1–24. In the last section of the dissertation, functionally conceived translations follow up on the analyses and interpretations. The author applies theories of functional translation (C. Nord, P. Kußmaul and others) and in particular, principles of the didactic model of creative translation which have been formulated by Z. Fišer in the Czech setting) to the selected Old Testament Hebrew texts.

Keywords

Metaphor, King, Cognitive Linguistics, Translation, Psalm 44, Psalm 76, Lamentations 3

Poděkování

Děkuji Doc. ThDr. Martinu Prudkému za jeho čas a odborné vedení práce. Děkuji Doc. PhDr. Zbyňkovi Fišerovi Ph.D. a Doc. PhDr. Ireně Vaňkové, CSc., Ph.D. za jejich odborné konzultace. Dále děkuji své rodině a svým blízkým za zázemí a podněty a všem, kdo mi pomáhali s finální úpravou práce.

Obsah

Úvod.....	9
1. Teoretická východiska a popis metody Některé teorie a metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky.....	12
1.1 Kognitivní lingvistika.....	12
1.2 Kognitivní teorie konceptuální metafory.....	16
1.3 Teorie významu, kognitivní sémantika.....	24
1.4 Teorie mentálních prostorů.....	33
1.5 Možnosti využití metod a teorií kognitivní a kulturně orientované lingvistiky při explikaci významu konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL.....	43
2. Explikace významu konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL	68
2.1. Explikace významu konceptuální submetafory krále יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ v žalmech.....	73
2.2 Explikace významu konceptuální submetafory krále אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK v žalmech.....	104
2.3 Explikace významu konceptuální submetafory krále ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE v žalmech.....	137
2.4 Explikace významu konceptuální submetafory krále יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE v žalmech.....	150
3. Explikace významu metaforických vyjádření v Ž 44, Ž 76 a v Pl 3,1-24.....	157
3.1 Žalm 44.....	158
3.2 Žalm 76.....	186
3.3 Pláč 3,1–24.....	209

4. Funkcionalisticky a kognitivněsémanticky pojatý překlad hebrejských metaforických vyjádření do současné češtiny	249
4.1. Teorie skoposu a funkcionalistické teorie překladu.....	249
4.2. Funkcionalistický překlad žalmu 44 do češtiny.....	266
4.3 Funkcionalistický překlad žalmu 76 do češtiny.....	283
4.4 Funkcionalistický překlad Pláce 3,1–24 do češtiny.....	294
Závěr	307
Literatura	313

Seznam použitých zkratek

Slovesné kmeny hebrejských sloves:

Q	qal
NI	nif'al
PI	pi'el
PU	pu'al
POL	pol'al
HIT	hitpa'el
HITPO	hitpo'el
HI	hif'il
HO	hof'al

apod.

Ostatní:

f.	femininum
imper.	imperativ
impf.	imperfektum
impf.con.	imperfektum konsekutivní
m.	maskulinum
os.	osoba
pf.	perfektum
pl.	plurál
ptp.	participium
sg.	singulár
suf.	suffix

Úvod

V řadě textů starozákonního hebrejského kánonu se o Hospodinu mluví jako o králi. Jako král je Hospodin chápán, oslavován, dosvědčován i oslovován. Svědčí o tom např. metaforická vyjádření:

*Brány, zvedněte výše svá nadpraží, výše se zvedněte, vchody věčné,
ať může vejít Král slávy.*

(Ž 24,7; ČEP)

*Vždyť Bůh je Král nad celou zemí, zpívejte žalmy k poučení.
Bůh kraluje nad všemi pronárody, Bůh sedí na svém svatém trůnu.*

(Ž 47,7–8; ČEP)

Hospodin vztáhne žezlo tvé moci ze Sijónu. Panuj uprostřed svých nepřátel!

(Ž 110,2; ČEP)

Všem těmto vyjádřením rozumíme jako vyjádřením metaforickým. Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, rozvíjející se přibližně od 80. let minulého století, zdůrazňuje, že u metafory však zdaleka nejde jen o pojmenování jedné věci prostřednictvím druhé. Jazykový výraz je v jejím pojetí realizací procesu myšlení, procesu navození podobnosti, přijetím analogie. Prostřednictvím metafory dochází ke strukturaci jedné pojmové oblasti (tzv. cílové) prostřednictvím druhé pojmové oblasti (tzv. zdrojové). V případě metafory Hospodina jako krále je pak jazykové metaforické vyjádření výrazem probíhajícího procesu myšlení, procesu navození podobnosti mezi mentálními oblastmi týkajícími se Hospodina, Boha Izraele, a mentálními oblastmi týkajícími se krále, příp. království a kralování. Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika mluví o tzv. konceptuální metafoře, v našem případě půjde o konceptuální metaforu יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL.

Aplikace teorie konceptuální metafory, jak byla prezentována Lakoffem a Johnsonem zejména v *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*) a pak G. Lakoffem v knize *Woman, Fire, and Dangerous Things* (1987, česky *Ženy, oheň a nebezpečné věci*), může přispět k objasnění konstrukce a významu jednotlivých metaforických vyjádření. Teorie konceptuální metafory může rovněž poskytnout vhodný nástroj k popisu významu metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL a jejich dílčích poloh. V dalším textu budu pracovat také s dalšími teoriemi, které nabízí kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, resp. sémantika. Jsou jimi především teorie prototypu (resp. stereotypu), teorie mentálních prostorů a teorie konceptuální integrace (teorie mísení).

Klasický způsob explikace metaforického významu, ve kterém dominuje snaha definovat jakési „významové jádro“ metafory, považují za nedostatečný. Tzv. významovým jádrem bývá zpravidla totiž velmi obecný výrok typu „Hospodin je král, znamená, že Hospodin je absolutní suverén“. Toto tzv. významové jádro nezachycuje vnitřní bohatost a dynamiku metaforické projekce ze zdrojové domény do cílové domény. Takový způsob popisu významu má zpravidla své kořeny ve strukturním pojetí významu a ve snaze dostat požadavkům jazykového objektivismu. Strukturní pojetí významu se omezuje na jeho denotační složku, má tendenci být co nejúspornější, jednoznačné a uzavřené. V případě metafory krále to znamená uvádět pouze vlastnosti sdílené všemi polohami a variantami metafory. Badatelé pak mají tendenci uvádět jen informace nezbytné k bezpečné identifikaci metaforického konceptu. Alternativní a kontradiktorické modely porozumění činí při explikaci významu značné problémy. Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky však s alternativními a kontradiktorickými modely porozumění počítají. Význam je chápán celostně, může být celistvým obrazem vědění o příslušném předmětu (v našem případě o Hospodinu) v daném jazykovém a kulturním okruhu. Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, sémantika, pragmatika i poetika nabízí celou řadu možností popisu významu slova, výpovědi (i slova a výpovědi metaforické), příp. celého literárního díla. Význam je definován nikoli na základě strukturních příznaků, neomezuje se na denotační složku významu, ale počítá s konotacemi, počítá s tím, že význam je ukotven tělesně, zkušenostně, sociálně a kulturně.

V první kapitole této práce představím některé teorie kognitivní a kulturně orientované lingvistiky, které budu dále využívat při explikaci významu konceptuální metafory **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL. Vzhledem k rozsahu užití této metafory i všech jejích dílčích poloh ve starozákonním biblickém kánonu představím v druhé kapitole zvolenou metodu explikace významu na vybraném materiálu, na žalmech. Jen výjimečně bude zapracován materiál z jiných starozákonních knih (zejména prorockých). Na tomto materiálu budu explikovat význam dílčích poloh konceptuální metafory **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL, význam konceptuálních metafor **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ, **יהוה אש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, **יהוה ארי/לביא** HOSPODIN JE LEV/LVICE a **יהוה נשר** HOSPODIN JE OREL/ORLICE.

V kapitole třetí budou provedeny případové analýzy, jejichž cílem je porozumění komunikační funkci textů Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1-24 především s ohledem na výpovědi o Hospodinu. Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky nám umožní v první řadě jemnější interpretaci metaforických výpovědí týkajících se Boha. Zároveň budou ale napomáhat i interpretaci celých textů či jejich oddílů. Metaforické koncepty se totiž jako celistvé, strukturované komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k lidu

podílejí na konstrukci významu nejen jednotlivých metaforických vyjádření, ale i celých textů, jejichž jsou součástí.

Analýzy a interpretace, provedené ve třetí kapitole, budou v kapitole čtvrté využity při překladu zvolených textů do současné češtiny. Transláty Ž 44, Ž 76 a Pl 3, 1– 24, které zde budou nabídnuty, chápu jako alternativní k těm dosavadním, chápu je jako možnost číst uvedené texty se zvláštním zřetelem k metaforické konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a jeho variant.¹ Nabídnuté překlady mohou jako alternativy vstoupit do teologické a náboženské komunikace. Rozumím jim jako svébytným komunikačním projevům, zvláštnímu druhu interakčního jednání, které explikují význam metaforických vyjádření specifickým způsobem. Mým záměrem je nabídnout takový překlad metaforických vyjádření do současné češtiny, který by cílovému čtenáři v adekvátní komunikační situaci umožnil chápat cílové domény metaforicky. Navržené funkcionalisticky pojaté překlady jsou výsledkem porozumění výchozímu textu, resp. jedné z možností, jak výchozímu textu porozumět. Jejich předpokládaným adresátem je současný český čtenář s průměrnou znalostí Bible. Předpokládanou komunikační situací je soukromé čtení biblických textů nebo jejich užití v rámci křesťanské církevní praxe bohoslužebné, příp. pedagogické. Transláty mohou sloužit jako jeden z výchozích textů pro odborný biblický výklad, ale především jsou možností alternativním způsobem číst Písmo se zvláštním zřetelem k tomu, jaký jazykový obraz Hospodina a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu je v hebrejském originále uložen.

¹ S ohledem na předmět našeho zájmu (explikace významu konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL) nebude vždy nutné rozlišovat mezi hebrejskými výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהי *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי יצחק *Bůh Jákobův*, שם אלהי יעקב *Jméno Boha Jákobova*, שם יהוה *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod.

1. Teoretická východiska a popis metody

Některé teorie a metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky

1.1. Kognitivní lingvistika

Kognitivní lingvistika se rozvíjí přibližně od 80. let minulého století. Za příbuzné disciplíny považuje zejména psychologii, teorii umělé inteligence, etnologii, antropologii, neurobiologii aj. Kognitivní vědy² zkoumají lidskou kognici, procesy myšlení, učení, kreativity, ukládání, strukturaci a vybavování poznatků a z tohoto hlediska také procesy verbální komunikace, tedy jazyk. Velmi obecně lze říci, že kognitivní lingvistika usiluje o objasnění toho, jak lidská kognice motivuje jazykové jevy. V pojetí jazyka to znamená mj. také obrat k jeho antropologickým a kulturním aspektům. Proto se mluví nejen o kognitivní lingvistice, ale přesněji o kognitivně a kulturně orientované lingvistice.³

Kognitivisté ukazují, že jazyk je součástí našeho kognitivního systému, že jeho formální struktury reflektují náš obecný pojmový systém. Badatelé tohoto zaměření poukazují na to, že principy kategorizace, mechanismy organizace vědomostí v lidské mysli, mechanismy zpracování a sdělování informací, náš jazyk jsou závislé na našem těle, na lidském vnímání vlastní tělesnosti. Poukazují na to, že základem našeho pojmového systému, jazyka je naše tělesně-prostorová a smyslová zkušenost, naše fyzická orientace (nahore-dole, vpředu-vzadu, vpravo-vlevo atd.), objekty a manipulace s nimi, živly (voda, oheň atd.), smyslové vjemy, pohyb, části lidského těla, základní lidské sociální aktivity (např. boj, stavba příbytku aj.), přírodní cykly, cyklus rostlin apod.⁴

Základní filozofické ukotvení našla kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika ve filozofické antropologii, fenomenologii, hermeneutické filozofii, u Martina Heideggera a dalších. Nejčastěji citovanými autory jsou Edmund Husserl, M. Heidegger, Hans-Georg Gadamer, Ludwig Wittgenstein, Paul Ricoeur, v českém prostředí Jan Patočka.

² Někdy se také mluví o jedné „kognitivní vědě“, ta je však programově koncipovaná interdisciplinárně.

³ Viz např. VAŇKOVÁ, Irena. Kognitivní lingvistika v kulturních souvislostech. In KRÁMSKÝ, David (ed.). *Kognitivní věda dnes a zítra*. CogniSci. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-55-3, s. 243–256.

⁴ Podrobněji viz např. LAKOFF, George. *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. D. Lukeš. Paprsek, 11. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-78-X, s. 25–47.

Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika pracuje mj. s pojmy jako *přirozený svět* (myšleno versus *svět teoretický; svět vědy*), *přirozený kontext*, *přirozená zkušenost světa*, *přirozený jazyk* (versus *jazyk vědy*).⁵ Oním *přirozeným* se myslí základní a primární kontext a horizont, v němž se člověk pohybuje. Do tohoto kontextu se rodíme, vrůstáme do něj a spoluvytváříme jej. Je to struktura, která je antropocentrická, struktura spjatá s naší tělesností, smyslovostí a také řečovostí. Smyslovost, tělesnost, řečovost jsou chápány jako antropologické konstanty, které zakládají mj. také charakter našeho jazyka, jeho pojmový systém, gramatiku. Předmětem zkoumání kognitivní a kulturně orientované lingvistiky ale není primárně onen náš *přirozený* (jinak také *naivní*) svět. Kognitivní lingvisté nacházejí v jazyce lidskou mysl, její reflexi světa i nás samých. Jazyk je těsně spjat s konceptuálním systémem, nebo dokonce je oním konceptuálním systémem. Jazyk je obrazem světa, jeho interpretací. Jazyk je chápán jako entita, která uchovává lidskou tělesnou, duchovní, kulturní zkušenost a také paměť v nejširším slova smyslu.⁶

Kognitivní lingvistika dnes není zdaleka jednoduším oborem. Zahrnuje celou řadu přístupů spojených často s konkrétními badateli nebo s konkrétním problémem. K významným kognitivně orientovaným badatelům patří např. William Croft, Gilles Fauconnier, Laura Janda, Mark Johnson, Zoltán Kövecses, Georg Lakoff, Ronald W. Langacker, John R. Taylor, Anna Wierzbicka. V centru zájmu jsou mj. pojmová metafora, systémy metaforického myšlení, principy kategorizace, řečově-konceptualizační procesy, schémata, která se v nich uplatňují, tělesnost a antropocentrismus uplatňující se v jazyce a myšlení, otázka významu a další.⁷

Polská antropologicko-kulturně založená lingvistika, resp. etnolingvistika (Jerzy Bartmiński, Ryszard Tokarski, Alicja Pajdzińska aj.) se formovala zpočátku nezávisle na kognitivní lingvistice anglo-americké. Již od 80. let 20. století pracuje s pojmem *jazykový obraz světa*.⁸ Kognitivismus se rovněž

⁵ Podrobněji viz např. VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči. Člověk, řeč a přirozený svět*. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 11. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1122-8, s. 1241–1265.

⁶ Podrobněji viz např. VAŇKOVÁ, Irena, et al. *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 6. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3, S. 45–96.

⁷ GEERAERTS, Dirk; CUYCKENS, Hubert (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-514378-2.

⁸ Viz např. ANUSIEWICZ, Janusz. *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. ISBN 83-2291-235-8. BARTMIŃSKI, Jerzy. Čím se zabývá etnolingvistika? Přel. D. Lehárová. *Slovo a smysl. Časopis pro mezioborová bohemistická studia. Word and Sense. A Journal of Interdisciplinary Theory and Criticism in Czech Studies*, 2007, roč. 4, č. 8, s. 299–309.

výrazně uplatňuje v literární teorii (Mark Turner, Reuven Tsur aj.),⁹ také v translatoologii (Paul Kußmaul, Hans J. Vermeer, Mary Snell-Hornbyová aj.).¹⁰

V našem českém prostředí je kognitivní lingvistika stále ještě do jisté míry novum, přestože ve světě je tento směr široce etablovaný a velice progresivní. V návaznosti na práce americké kognitivní lingvistiky i na kulturně orientovanou lingvistiku polskou rozvíjí své bádání Irena Vaňková, Iva Nebeská, Lucie Saicová-Římalová, Jasňa Šlédrová. V psychologii uplatňuje kognitivní přístupy a zabývá se konceptuální metaforou Vladimír Chrz, v translatoologii a teorii tvůrčího překladu pracuje s kognitivními přístupy Zbyněk Fišer.

Odborná literatura kognitivně a kulturně lingvistická je nesmírně rozsáhlá. První významnou přehledovou prací je *An Introduction to Cognitive Linguistics* z r. 1996 Friedricha Ungerera a Hans-Jörga Schmidta,¹¹ z r. 2004 pak *Cognitive Linguistics* od Williama Crofta a Alana D. Cruse,¹² z r. 2005 *Cognitive Linguistics: An Introduction* Vyvyan Evansové a Melanie Greenové.¹³ Nejnovějším rozsáhlým projektem, na kterém se podíleli významní badatelé tohoto oboru (Leonard Talmy, G. Fauconnier, M. Turner, R. W. Langacker, W. Croft, J. R. Taylor, L. Janda, René Dirven a řada dalších) je *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics* z r. 2007.¹⁴ Ve čtyřiceti devíti kapitolách jsou zde vyloženy základní pojmy kognitivní lingvistiky (např. vtěsnění, experiencialismus, teorie prototypu, teorie radiálních kategorií, mentálních prostorů, konceptuální metafory, teorie konceptuální integrace, několik oddílů je věnováno kognitivní gramatice, několik interdisciplinárním průnikům s psychologií, filozofií, politologií, sociologií). Součástí tohoto nejnovějšího kompendia je i bohatá bibliografie, na kterou tímto odkazují. Mezi nejdůležitější kognitivisticky orientované práce české provenience z oboru lingvistiky patří *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky* (2005) I. Vaňkové, I. Nebeské, L. Saicové Římalové a J. Šlédrové,¹⁵ *Nádoba plná řeči (Člověk, řeč a přirozený svět)* (2007) I. Vaňkové,¹⁶ v oboru

⁹ Rozsáhlá bibliografie k uvedeným tématům je k dispozici např. v GEERAERTS, Dirk; CUYCKENS, Hubert (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-514378-2, s. 1195–1202.

¹⁰ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Studium, 28. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-343-2, s. 294–306.

¹¹ GEERAERTS, Dirk; CUYCKENS, Hubert (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-514378-2, s. 1195–1202.

¹² CROFT, William; CRUSE, D. Alan. *Cognitive Linguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0-521-66770-4.

¹³ EVANS, Vyvyan; GREEN, Melanie. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. ISBN 0-7486-1832-5.

¹⁴ Viz pozn. č. 11.

¹⁵ Viz poznámka č. 6.

¹⁶ Viz poznámka č. 5.

traslatologie od *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání* (2009) Z. Fišera¹⁷ aj.

¹⁷ Viz poznámka č. 10.

1.2. Kognitivní teorie konceptuální metafory

V roce 1980 G. Lakoff a M. Johnson vzbudili nejen v odborných kruzích velkou pozornost svou knihou *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*).¹⁸ Autoři přehodnotili dosavadní bádání v oblasti teorie metafory, poprvé zde přišli s tezí, že metafora je věcí myšlení, nikoli jen jazyka, a její primární funkcí je porozumění, porozumění jedné věci na základě druhé. Lakoff a Johnson přesvědčivě prokázali, že metaforické je naše běžné myšlení, způsob, jakým konceptualizujeme svět, svou každodenní zkušenost i své chování.

G. Lakoff a M. Johnson navázali na tzv. interakční teorii (angl. *interaction view/theory*) Maxe Blacka,¹⁹ podle které v metaforické výpovědi dochází k vzájemnému působení, interakci *ohniska* a *rámce*. Interakční teorie M. Blacka byla revizí dlouho obecně přijímané teorie substituční (*substitution view/theory of metaphor*). Substituční teorii známe poprvé od Aristotela. Aristoteles v *Poetice*²⁰ pokládá za základní princip metafory „vidění podobného“ a její primární funkci spatřuje ve schopnosti být ozdobou, zpestřením. Substituční teorie předpokládá, že metafora je náhradou, přenosem významu slova nebo slovního obratu, jeho užití v tzv. nevlastním nebo přeneseném významu. Substituční teorie počítá s metaforou v jazyce uměleckém, poetickém. Primární funkcí metafory bývá zapůsobit, upoutat, zdůraznit, obrazně charakterizovat, dodat emotivní podtón apod.

Interakční teorie M. Blacka počítá s tím, že metaforicky užitě slovo (*ohnisko*) je začleněno do nového kontextu (*rámce*), čímž metafora přináší *vhled*. Metafora organizuje *vizi rámce*, jinými slovy zdrojová oblast organizuje vizi, porozumění cílové oblasti. Na rámec metaforické výpovědi se pak díváme skrze ohnisko. Vyložit to můžeme např. na metaforickém vyjádření:

Ztrácím kvůli Jiřince hlavu.

Ohniskem je v tomto případě vyjádření „ztratit hlavu“, jinými slovy „přijít o rozum“, „zešílet“. Mluvčí pravděpodobně neonemocněl žádnou duševní chorobou, nezešílel, nebude potřebovat intervenci psychiatra. Vyjádření „ztratit hlavu“ je užito metaforicky. Rámcem, novým kontextem, do kterého vyjádření

¹⁸ LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. ISBN 0-226-46800-3. Do češtiny tuto práci přeložil M. Čejka v r. 2002: LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Teoretická knihovna, 3. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002. ISBN 80-7294-071-6.

¹⁹ BLACK, Max. *Models and Metaphors. Studies in Language and Philosophy*. Ithaca: Cornell University Press, 1962.

²⁰ Aristoteles *Poetika*. Přel. K. Komárková. Praha: Orbis, 1964.

vstupuje, je láska, kterou mluvčí chová k dívce či ženě jménem Jiřinka. Lásku mluvčí konceptualizuje prostřednictvím metafory „láska je šílenství“. Své lásce rozumí, prožívá ji, mluví o ní jako o šílenství.

Schopnost metafory organizovat vizi rámce, strukturovat rámeček (*cílovou oblast*) prostřednictvím ohniska (*oblasti zdrojové*) nazývá později kognitivní lingvistika *mapping* (česky *mapování*²¹) nebo také *konceptualizace*. Odtud vychází i klíčový pojem lakoffovsky orientované kognitivní lingvistiky *konceptuální (pojmová) metafora*.²²

Podle G. Lakoffa a M. Johnsona je konceptuální metafora mnohem víc než jednotlivé metaforické vyjádření. Konceptuální metafora je způsob, kterým nahlížíme, strukturujeme (konceptualizujeme) jednu mentální oblast na základě druhé. Autoři uvedli celou řadu příkladů, kdy běžný anglický mluvčí užívá např. metaforu²³ TEORIE (SPORY/ARGUMENTACE) JSOU BUDOVY.²⁴

- Co je **základem** vaší teorie?
- Bude třeba **podepřít** teorii **solidními** argumenty.
- Tento argument je **chatrný**. aj.

I v češtině běžně užíváme např. metaforu MYŠLENKY JSOU JÍDLO:²⁵

- Tu knihu přímo **zhltl**.
- Ať se ty jeho názory ještě nějaký čas **uleží**.
- Pro mne je v tom příliš mnoho fakt, abych to jen tak všechno najednou **strávil**.

²¹ Vladimír Chrz píše: „Metafora spočívá v mapování, v projekci struktury poznání ze zdrojové do cílové oblasti. Tato struktura nemusí mít podle Chrze povahu konceptuální struktury dané předem, resp. existující v dlouhodobé paměti. Tato struktura může vznikat (být formulována či být asimilována) „ad hoc“ – v průběhu porozumění. Potom se proces formování „ad hoc“ kategorie rovná procesu porozumění.“ (Vladimír CHRZ, *Psychologie metafory I., Československá psychologie*, 40 (1996). S. 104.)

²² Interakční teorii Maxe Blacka rozvinul také např. P. Ricoeur. Pro Ricoeura je metafora úmyslnou kategoriální chybou, pojem je záměrně užit nepatřičným způsobem a tím ukazuje novou podobnost, vzniká nový význam. Metafora podle Ricoeura přináší nové vidění světa tím, že nabízí nový způsob, jak o něm mluvit. Prostřednictvím metafory jsou zahlédnuty nové podobnosti, novým způsobem spojuje oblasti, které dosud byly vzdálené. Vzniká, vynořuje se nový význam (nejde o nahrazení významů, slov), metafora přináší novou informaci o realitě. Metaforu nelze přeložit, protože její význam se tvoří v napětí prvků, lze ji pouze parafrázovat, ale tím se její význam nevyčerpává. Podrobněji viz např. HUŠEK, Vít. *Symbol ve filosofii Paula Ricoeura*. Svitavy: Trinitas, 2004. ISBN 80-86036-89-8.

²³ K obecnému úzu patří zapisovat konceptuální metafory hůlkovými písmeny, TEORIE (SPORY/ARGUMENTACE) JSOU BUDOVY, MYŠLENKY JSOU JÍDLO, LÁSKA JE ŠÍLENSTVÍ apod.

²⁴ Lakoff–Johnson, 2002: 61.

²⁵ Lakoff–Johnson, 2002: 62.

Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika zdůrazňuje, že u metafory zdaleka nejde jen o pojmenování. Jazykový výraz je realizací procesu myšlení, procesu navození podobnosti, přijetím analogie. Prostřednictvím metafory dochází ke strukturaci **cílové oblasti** (jindy *cílové domény*, angl. *target domain*) na základě **oblasti zdrojové** (jindy *domény zdrojové*, angl. *source domain*).²⁶ Cílovou oblastí jsou v uvedených příkladech *teorie* a *myšlenky*, zdrojovými oblastmi *budovy* a *jídlo*.

Podle Lakoffa, Johnsona a dalších kognitivních lingvistů je metafora jedním z nejdůležitějších procesů a prostředků kategorizace. G. Lakoff v případové studii *Anger* v knize *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind* (1987) uvádí několik příkladů konceptuální metafory HNĚV JE OHEŇ:²⁷

- Those are **inflammatory** remarks. (To jsou rozněčující/pobuřující poznámky.)
- He was **doing a slow burn**. (Dělal pomalé hoření. – Nechala to v sobě doutnat.)²⁸

V překladu knihy Lakoffa a Johnsona *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*) do češtiny uvádí Mirek Čejka mj. několik příkladů běžného užití metafory OČI JSOU NÁDOBY NA CITY v současné češtině:²⁹

- V jeho očích vidím strach.
- Jeho oči byly plné zloby.
- Jeho oči dávaly najevo hluboký soucit.

Podle Lakoffa a Johnsona (1980) dochází prostřednictvím metafory ke strukturaci cílové domény tzv. *představovým schématem (konceptuálním schématem)* domény zdrojové. Představová schémata Lakoff a Johnson popsali jako schémata založená v naší tělesnosti (ve zkušenosti s předměty, v orientaci v prostoru apod.). Představová schémata mají povahu *zkušenostních gestaltů*.³⁰ Jsou to mentální vzorce, které se uplatňují při konceptualizaci cílové domény. Lakoff a Johnson (1980) popsali různá představová schémata: NÁDOBA, ČÁST-CELEK, CENTRUM-PERIFÉRIE, SPOJENÍ, CESTA, POČÁTEK-CESTA-CÍL aj.

²⁶ Viz např. Lakoff–Johnson, 2002: 18.

²⁷ Georg LAKOFF, 2006: 367–401.

²⁸ Příklady převzaty z LAKOFF, George. *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. D. Lukeš. Paprsek, 11. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-78-X, s. 368, 375.

²⁹ Lakoff–Johnson, 2002: 67.

³⁰ Podrobněji viz např. Lakoff–Johnson, 2002: 474–491.

G. Lakoff později v knize *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind* (1987) zavedl místo termínu představové schéma obecnější koncept a termín *idealizované kognitivní modely* (IKM). Idealizované kognitivní modely (IKM) jsou struktury myšlení, složité soubory obrazů, scénářů a stereotypů, které se mohou podílet na metaforické strukturaci.³¹

Lakoff s Johnsonem upozornili na to, že doménou metafor zdaleka není jen jazyk poetický, literární, že metafory užíváme v běžném jazyce, v běžné jazykové komunikaci. Toto pak doložili na řadě příkladů. Ve své práci budu vycházet ze stejného předpokladu. Z předpokladu, že i v biblických textech (ať už jde o texty poetické nebo narativní) je primární funkce metafory krále pro Hospodina kognitivní. Metafora navozuje podobnost mezi mentální oblastí יהוה *Hospodin* a mentální oblastí týkající se krále, království, kralování apod. Metafora umožňuje rozumět celé mentální oblasti יהוה *Hospodin* prostřednictvím mentální oblastí týkající se krále, království a kralování. Metafora umožňuje myslet a mluvit o Bohu, mluvit s Bohem, přistupovat k Němu jako ke králi. Tento předpoklad samozřejmě nepopírá další možné funkce metafory, funkci estetickou, emotivní, stylistickou aj.

Lakoff, Johnson a další prokázali, že zejména abstraktní pojmy nebo jevy, které nám nejsou běžně dostupné prostřednictvím přímého fyzického, smyslového kontaktu, chápeme, prožíváme a mluvíme o nich prostřednictvím metafor. To platí i o pojmu יהוה *Hospodin*. Podobně jako pojem *láska* můžeme chápat prostřednictvím metafory války nebo šílenství, tak můžeme o Hospodinu mluvit, rozumět Mu, oslavovat Ho jako krále.

Cílová mentální oblast *láska* je v následujících metaforických vyjádřeních strukturována zdrojovou mentální oblastí *šílenství*:³²

„Petr is mad about her.“ (Petr je do ní blázen.)

„She is thrown off ballance by him.“ (Ztrácí kvůli němu rozvahu.)³³

Podobně v řadě textů starozákonního hebrejského kánonu se o Hospodinu mluví jako o králi, pojem יהוה *Hospodin* je strukturován prostřednictvím metafory krále. Např. v metaforickém vyjádření v Ž 47,7-8:

Vždyť Bůh je Král nad celou zemí, zpívejte žalmy k poučení.

Bůh kraluje nad všemi pronárody, Bůh sedí na svém svatém trůnu.

(Ž 47,7-8; ČEP³⁴)³⁵

³¹ Podrobněji viz např. Lakoff, 2006: 78–86, 122–126, 129–138, 274–284, 475n. aj.

³² V dalším textu budu místo termínu *mentální oblast* používat termín *doména*. Vysvětlení této terminologie viz dále.

³³ Příklady jsou převzaty Lakoff–Johnson, 2002: 65.

Lakoff a Johnson (2002)³⁶ popisují tři základní typy konceptuálních metafor: *strukturní*, *orientační* a *ontologické*.

Strukturní metafor jsou dle Lakoffa a Johnsona metafor, kdy je struktura zdrojové oblasti přenesena na strukturu cílové oblasti. Toto přenesení struktury se realizuje prostřednictvím řady korespondencí, které jsou metaforickou konceptualizací mezi zdrojovou a cílovou oblastí navázány. Znamená, že jeden pojem je metaforicky strukturován na základě druhého pojmu. Např.

- Je těžké **dát** tu myšlenku **do** slov.

Toto vyjádření je realizací konceptuální metafor **SLOVO JE NÁDOBA** a **MYŠLENKA** (nebo **VÝZNAM**) **JE OBJEKT**.³⁷

Orientační metafor charakterizuje Lakoff a Johnson jako případ, kdy celý systém pojmů organizuje jiný systém pojmů, vždy vůči sobě navzájem. Tyto metafor mají svou bázi v naší fyzické a kulturní zkušenosti. Zdrojovou doménou je zde orientace lidského těla v prostoru: nahoře-dole, vpředu-vzadu, vpravo-vlevo apod. Mezi různě prostorově orientovanými metaforami existuje celková vnější systematičnost, jíž je vymezena jejich vzájemná koherence. Jako příklad uvádějí Lakoff a Johnson konceptuální metafor **RACIONÁLNÍ JE NAHOŘE**, **EMOCIONÁLNÍ JE DOLE** :

- Počet vytištěných knih každoročně stále **stoupá**.
- Jeho plat za poslední rok **klesl**.

nebo konceptuální metafor **VÍCE JE NAHOŘE** a **MÉNĚ JE DOLE**:

- Diskuse proběhla **na vysoké** intelektuální úrovni.
- Diskuse **poklesla na** emocionální úroveň.³⁸

Ontologické metafor (třetí typ) umožňují rozumět, pohlížet na události, činnosti, city, myšleny jako na entity a substance. Ontologické metafor vycházejí z naší zkušenosti s objekty a látkami, se kterými máme bezprostřední

³⁴ Bible. *Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-28-X. (Dále jen ČEP.)

³⁵

כִּי מֶלֶךְ כָּל-הָאָרֶץ אֱלֹהִים זְמַרְוּ מִשְׁכִּיל: ⁷⁻⁸ 47

מֶלֶךְ אֱלֹהִים עַל-גּוֹיִם אֱלֹהִים יִשְׁבֹּא עַל-כֹּסֵא קִדְשׁוֹ: ⁸

³⁶ Lakoff–Johnson, 2002: 26–31, 39nn., 79nn.

³⁷ Podrobněji viz Lakoff–Johnson, 2002: 22–25 a 26.

³⁸ Podrobněji viz Lakoff–Johnson, 2002: 26–31.

fyzickou, smyslovou zkušenost. Tato zkušenost pak metaforicky strukturuje abstraktní pojmy. Např. konceptuální metafora HNĚV JE NEPŘÍTEL:

- Petr **bojoval** se svým hněvem, ale ten ho **přemohl**.

Zvláštním případem ontologické metafory je personifikace, kdy fyzický objekt je chápán jako lidská bytost.³⁹

Podle míry přijetí určitým jazykovým společenstvím rozlišují Lakoff a Johnson tradičně **metafory konvenční**, tj. metafory ukotvené v běžném, každodenním jazyce (patří do běžného pojmového systému určitého jazykového společenství) a **metafory nové, imaginativní, tvůrčí**.⁴⁰ Otázka, zda יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL je v rámci starozákonního hebrejského kánonu metaforou konvenční nebo imaginativní, tvůrčí, si vyžaduje pečlivé vyhodnocení.

Lakoff a Johnson se v knize *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*) věnují rovněž popisu hlavních funkcí metafor a metaforických vyjádření v myšlení (při porozumění v nejširším slova smyslu), v jazyce, v kultuře, ve společenské a v politické skutečnosti. Zabývali se také otázkami motivace metafor, otázkou, jaké jazykové i mimojazykové skutečnosti indikují užití metafory. Dále studovali možnostmi dalšího rozvoje v jazyce ustálených už konceptuálních metafor. K popisu naposledy jmenovaného jevu zavedli termín *metaforické vyplývání*.⁴¹ Pro vztah mezi zdrojovými a cílovými doménami metafor, vztah entit, které si navzájem odpovídají, zavedli termín *sít korespondencí*.

Korespondence mezi zdrojovou a cílovou doménou mohou být podle Lakoffa a Johnsona dvojího základního typu: **ontologické a epistemologické**. *Ontologické korespondence* jsou korespondence mezi vlastními entitami ve zdrojové doméně a odpovídajícími entitami v doméně cílové. Např.:

- **V jeho očích vidím strach.**

V uvedeném příkladu v rámci konceptuální metafory OČI JSOU NÁDOBA NA CITY probíhá korespondence mezi entitou *nádoba* ve zdrojové doméně a mezi entitou *oči* v cílové doméně.

Epistemologické korespondence se týkají vědomostí o zdrojové doméně a odpovídajícími vědomostmi v cílové doméně. Vznikají jako důsledek aplikace poznání zdrojové domény a na poznání cílové domény. Např.

³⁹ Podrobněji viz Lakoff–Johnson, 2002: 39–48.

⁴⁰ Podrobněji viz Lakoff–Johnson, 2002: 71.

⁴¹ Prostřednictvím přenosu detailů vědomostí o zdrojové doméně do cílové domény, viz Lakoff, 2006: 371.

konceptuální metafora TĚLO JE NÁDOBA NA CITY v kombinaci s metaforou HNĚV JE ZVÝŠENÁ TEPLOTA stojí v pozadí následujícího metaforického vyjádření:

- **Uvádíš mě do varu.**

Ve zdrojové doméně je zřejmé, že zahřátí tekutiny v nádobě způsobuje zahřátí nádoby, zvýšení vnitřního tlaku tekutiny v nádobě a pohyb tekutiny směrem vzhůru – tomu odpovídá v cílové doméně: hněv se projevuje zvýšením tělesné teploty, příp. také zvýšením krevního tlaku a motorickým třesem. Odtud pak další metaforická vyjádření jako:

- **Kypěla vzteky.**
- **Vybuchl vzteky.**⁴²

Ontologické i epistemologické korespondence lze popsat i v rámci konceptuální metafory מַלְךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL, jak uvidíme ještě dále. Korespondence mezi zdrojovými a cílovými doménami budu chápat jako významnou složku metaforického významu.

Tam, kde dochází k překrývání důsledků, resp. účelů několika metafor, které dílčím způsobem konceptualizují jeden a týž pojem mluví Lakoff a Johnson o tzv. koherenci více metafor. **Sdílený metaforický důsledek** může navázat tzv. **korespondence jdoucí napříč metaforami**. Jev, kdy jeden pojem je konceptualizován prostřednictvím více metafor, vysvětlují Lakoff s Johnsonem tak, že každá z metafor nám umožňuje pochopit jeden aspekt pojmu, ale neexistuje jediná metafora, která by dokázala vystihnout všechny podstatné aspekty.⁴³ Tato teorie může pomoci objasnit existenci dílčích poloh metafory krále, které jsou v rámci starozákonního hebrejského kánonu užívány ke konceptualizaci pojmu יְהוָה *Hospodin*.⁴⁴ Každá z těchto dílčích metafor je nástrojem k porozumění některého z aspektů pojmu, jelikož jediná metafora (metaforická projekce struktury z jedné domény) nedokáže vystihnout všechny jeho podstatné aspekty.

⁴² Viz Lakoff, 2006: 374–6.

⁴³ Lakoff, 2006: 110–111.

⁴⁴ Dílčí polohy metafory krále budou popsány dále, viz kapitola 1.5. Královská instituce byla na starověkém Blízkém východě spojena s řadou pravomocí a dílčích funkcí, např. s pravomocí správní, soudcovskou, vojenskou, hospodářskou aj. Různost povinností, které souvisely s královským mandátem, široká škála oblastí života státu, za které král nesl odpovědnost, se odráží v královské symbolice a metaforice.

Řada badatelů v oboru kognitivní a kulturní lingvistiky věnuje svou pozornost konceptualizaci emocí v moderních jazycích (G. Lakoff,⁴⁵ Z. Kövecses,⁴⁶ Agnieszka Mikołajczuková,⁴⁷ Andrew Ortony,⁴⁸ A. Wierzbicka⁴⁹ aj.). V rámci těchto prací si autoři kladou otázku, které metafory se jeví jako univerzální, které odrážejí základní zkušenosti člověka s orientací v prostoru, s vlastním tělem nebo objekty jako např. nádoba, obydlí, životní cyklus aj., a naopak u kterých metafor, je jejichž užití geograficky, kulturně či specificky sociálně podmíněno.⁵⁰ Tohoto aspektu konceptuálních metafor si budeme všimnat zejména v souvislosti s explikací metaforického významu a v souvislosti s případnou translací hebrejských biblických metaforických vyjádření do češtiny (viz kap. 4).

Aplikace teorie konceptuální metafory, jak byla prezentována Lakoffem a Johnsonem zejména v *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*) a pak G. Lakoffem v knize *Woman, Fire, and Dangerous Things* (1987, česky *Ženy, oheň a nebezpečné věci*) bezesporu přispívá k objasnění konstrukce a významu jednotlivých metaforických vyjádření, významu metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL jako takové i jejich dílčích poloh. V dalším textu budeme však pracovat i s dalšími teoriemi, které nabízí kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, příp. sémantika. Jsou jimi především teorie prototypu/stereotypu, teorie mentálních prostorů a teorie konceptuální integrace (teorie mísení).

⁴⁵ LAKOFF, George. *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories reveal about the Mind*. Chicago: University Press of Chicago, 1987. ISBN 0-226-46803-8.

⁴⁶ KÖVECSES, Zoltán. *Metaphors of Anger, Pride, and Love. A Lexical Approach to the Structure of Concepts*. Pragmatics and beyond: an Interdisciplinary Series of Language Studies, VII, 8. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1986. ISBN 90-272-2558-3. KÖVECSES, Zoltán. *The Language of Love. The Semantics of Passion in Conversational English*. Lewisburg: Bucknell University Press, 1988. ISBN 0-8387-5125-3.

⁴⁷ MIKOŁAJCZUK, Agnieszka. *Gniew we współczesnym języku polskim. Analiza semantyczna*. Warszawa: Energeia, 1999. ISBN 83-85118-91-8.

⁴⁸ ORTONY, Andrew; CLORE, Gerald L.; COLLINS, Allan. *The cognitive Structure of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN 0-521-35364-5.

⁴⁹ WIERZBICKA, Anna. Talking about Emotions. Semantics, Culture, and Cognition. *Cognition and Emotion. Review of Current Research*, 1992, Vol. 6, 3/4, s. 285–319.

⁵⁰ KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-84447-9. KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-514511-9. YU, Ning. Metaphor from Body and Culture. Metaphor and Thought. In GIBBS, Raymond W. (ed.). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-84106-1, s. 247–261. STIENSTRA, Nelly. *YHWH is the Husband of His People. Analysis of Biblical Metaphor with Special Reference to Translation*. Kampen: Kok Pharos, 1993. ISBN 90-390-0103-0. SANDIKCIOGLU, Esra. More Metaphorical Warfare in the Gulf. Orientalist Frames in News Coverage. In BARCELONA, Antonio (ed.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003. ISBN 3-11-017556-8, s. 299–320.

1.3. Teorie významu, kognitivní sémantika

Různými teoriemi významu se zabývá obecná sémiotika, sémantika, pragmatika, zasahuje do oblasti antropologické, psychologické, filozofické, s termínem *význam* pracují uměnovědy, literární věda. Snad právě proto neexistuje jednotné vymezení tohoto termínu, neexistuje obecnější konsensus v jeho užívání. V rámci lingvistické sémantiky se dnes hovoří spíše o významech nebo o rovinách významu. Rozlišuje se význam jednoduchého jazykového znaku (slova) a význam složitějšího jazykového znaku (výpovědi), význam v přirozených versus literárních jazykových projevech. Předmětem odborného zájmu jsou rovněž procesy výstavby významu celého literárního díla. Hovoří se o významu lexikálním, gramatickým a pragmatickým. Význam slova může být rozkládán na několik složek, např. význam konceptuální (denotační; kognitivní), kolokační, konotační, sociální, emoční (afektivní; emocionální), reflektovaný, tematicko-rematický apod.⁵¹ Není možné podat zde ani základní přehled zkoumání významu, i kdybychom se omezili jen na disciplínu lingvistické. Omezíme se zde proto jen na základní teze, s kterými pracuje kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, resp. sémantika.

Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, sémantické teorie v jejím rámci provedly radikální **kritiku tzv. jazykového objektivismu a strukturních teorií jazyka.**⁵²

V rámci strukturního chápání jazyka je význam jazykového znaku dán především jeho funkcí a místem v systému.⁵³ Význam je rozložitelný (ne celostní), je popisován zpravidla jako hierarchická struktura sémů a jeho jádrem je význam denotační. Definice významu má tendenci být co nejúspornější, jednoznačná a uzavřená, je žádoucí uvádět jen informace nezbytné k bezpečné identifikaci daného předmětu, činnosti či vztahu.

Jazykový objektivismus počítá s tím, že pojmové kategorie popisují kategorie ve skutečném světě nebo v nějakém možném světě. Pojetí významu předpokládá, že symboly používané v procesu myšlení získávají svůj význam prostřednictvím korespondencí s věcmi ve světě, ať už s jednotlivými věcmi, nebo kategoriemi věcí.⁵⁴ Objektivistické teorie definují význam nezávisle na povaze a zkušenosti člověka, jazykové výrazy samy o sobě jsou chápány jako symbolické struktury, které nabývají významu až v korelaci s věcmi a kategoriemi v reálných nebo možných světech. Už v knize *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*) vyslovili Lakoff a Johnson tezi, že náš pojmový systém odráží však spíše to, co považujeme za objektivní.

⁵¹ MACHOVÁ, Svatava; ŠVEHLOVÁ, Milena. *Sémantika & pragmatická lingvistika*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2001. ISBN 8072900617, s. 17.

⁵² Viz např. Lakoff, 2006, část II.

⁵³ Machová–Švehlová, 2001:13.

⁵⁴ Podrobněji viz Lakoff, 2006: 13.

Objektivismus Lakoff a Johnson nazývají mýtem, kterým není nutné opovrhovat, ale je třeba mu rozumět, kriticky ho zkoumat a příp. ho doplnit či revidovat.⁵⁵ Kognitivní sémantika počítá s tím, že „význam“ i „pravda“ jsou založeny na způsobu porozumění. I alternativní a kontradiktorické modely porozumění jedné doméně mohou být stejně platné. Lakoff, Johnson aj. místo jazykového objektivismu nabízejí teorii tzv. jazykového intersubjektivismu nebo tzv. zkušenostního realismu (experencialismu).⁵⁶ **Zkušenostní realismus** naopak počítá s tím, že veškeré naše myšlení, naše pojmové systémy jsou antropocentrické, podmíněné naší tělesností (fyzickými a smyslovými možnostmi člověka), naší zkušeností sociální a kulturní.⁵⁷

„Kognitivní lingvistika zdůrazňuje těsnou provázanost jazykových procesů s procesy poznávacími a emocionálními, a také se smyslovým a vůbec tělesným prožíváním světa, s veškerou lidskou zkušeností, zkrátka s „celým člověkem v nás“. Také význam, nejen lexikální, ale i gramatický a pragmatický, má podle kognitivního pojetí tělesný, zkušenostní a subjektivní, resp. inter-subjektivní základ.“ píše I. Vaňková (Vaňková, et al., 2005: 79-80.)

Kritika jazykového objektivismu a objektivistických sémantických teorií se opírá nejčastěji o studia kategorizace barev, lidové kategorie biologické, kategorizace emocí, opírá se o studium tzv. prototypových jevů v jazyce. Lingvistika si totiž již mnoho let všímá tzv. asymetrií uvnitř kategorií. Byly popsány na všech úrovních jazyka, ve fonologii, morfologii, syntaxi, slovní zásobě. Eleanor Roschová⁵⁸ na základě vlastního bádání i prací jiných badatelů podala poprvé radikální kritiku představy, že kategorie jsou založené především na sdílených vlastnostech, že pojmy jsou řazené do stejné kategorie tehdy, pokud mají určité společné vlastnosti. E. Roschová si všímá, že uvnitř kategorií existují „lepší“ a „horší“ příklady (v češtině je např. *vrabec* rozhodně lepším příkladem kategorie *PTÁK* než např. *tučňák* nebo *pštros*). Pokud by kategorie byly definovány pouze sdílenými vlastnostmi, neměly by takové „horší“ a „lepší“ příklady vůbec existovat. Kognitivní sémantika pak zde hovoří o tzv. *centru* a *periferii* kategorie. E. Roschová a další upozornili na to, že otázka kategorizace se ukazuje jako podstatně složitější, než se dosud obecně předpokládalo. Výzkumy prokázaly, že kategorizace je závislá na lidské neurofyzilogii, na pohybech lidského těla, na lidské schopnosti vnímat, vytvářet mentální obrazy aj., promítají se do ní lidské zájmy, potřeby i limity,

⁵⁵ Lakoff–Johnson, 2002: 202–205, Lakoff, 2006: 196–216.

⁵⁶ Viz např. Vaňková et al, 2005: 59–66. Lakoff, 2006: 14–16. Vaňková, 2007: 56–57.

⁵⁷ Viz podrobněji Lakoff, 2006: 14–16; Vaňková, et al., 2005: 24–26, 37–66, 195; Vaňková, 2007: 56–57.

⁵⁸ Profesorka psychologie na University of California, Berkeley, specializuje se na kognitivní psychologii. Autorka teorie prototypu a teorie o tzv. *bázových kategoriích*. Na výzkum a práce její a jejích kolegů navázal G. Lakoff, M. Johnson aj.

je spjata s určitým kulturním či náboženským společenstvím, je podmíněna kontextem historickým, geografickým apod.⁵⁹

Studium významu stojí v centru pozornosti kognitivní a kulturně orientované lingvistiky. Jako zásadní je vnímaná spojitost s lidskou myslí, s konstantami antropologickými, etnologickými a kulturními. Klasický, řekněme slovníkový či encyklopedický způsob popisu významu znamená popsat všechny, ale jen ty „postačující“, vlastnosti předmětu, příp. činnosti, nebo popsat charakter nějakého vztahu předmětů či činností vztahu, přičemž tyto vlastnosti nebo charakter vztahu je zpravidla považován za objektivní. Explikaci **významu**, která uvádí pouze ty vlastnosti předmětu, činnosti, nebo charakteru vztahu, které jsou společné všem členům kategorie, vlastnosti pouze tzv. objektivně verifikovatelné, však považují kognitivisté za zcela nedostačující.

Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, sémantika, pragmatika i poetika nabízí celou řadu možností popisu významu slova, výpovědi, příp. celého literárního díla. Např. polská antropologicko-kulturně založená lingvistika má své kořeny v etnologii a etnolingvistice, užívá zastřešujícího označení „jazykový obraz světa“ (J. Bartmiński, R. Tokarski, Anna Pajdzińska aj.). Podle významného lublinského lingvisty Jerzyho Bartmińskiego je kognitivní definice významu *portrétem objektu*,⁶⁰ uvedením těch vlastností předmětu, které dané jazykové a kulturní společenství považuje za podstatné.

Kognitivní lingvistika převážně americké proveniencí má naopak své kořeny v teorii umělé inteligence, psychologii, neurologii, psycholingvistice. Lingvisté tohoto zaměření (W. Croft, G. Fauconnier, L. Janda, M. Johnson, Z. Kövecses, G. Lakoff, R.W. Langacker, J. Taylor aj.) zkoumají kognitivní struktury a organizaci vědomí s pomocí analýzy kognitivních strategií, které lidé používají ve svém myšlení, při uchování informací, při učení, při porozumění a v jazykových projevech. Jazyk je vnímán především ve svém vztahu k lidské schopnosti poznávat, myslet. Explikace významu se pak de facto může stát popisem procesu konceptualizace, protože význam je totožný s mentální reprezentací pojmu v lidské mysli.⁶¹

S velmi svérázným přístupem k popisu významu přišla polská lingvistka žijící v Austrálii Anna Wierzbická. Podle A. Wierzbické je význam to, co si lidé při setkání s daným slovem vybaví, jak mu rozumějí, co jím míní, když slovo užijí. Wierzbická předpokládá, že všechny světové jazyky obsahují relativně malý počet (cca 60-100) základních sémantických jednotek (angl.

⁵⁹ Podrobněji viz např. Lakoff, 2006: 19–77; Vaňková, et al., 2005: 67–92; Vaňková, 2007: 45–93.

⁶⁰ BARTMIŃSKI, Jerzy. Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji. In BARTMIŃSKI, Jerzy (ed.). *Konotacja*. Czerwona seria instytutu filologii polskiej, 3. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Zakład języka polskiego, 1988. ISBN 83-227-0169-1, s. 169–183.

⁶¹ Lakoff, 2006: 13.

semantic primes/primitives), které jsou univerzální. Tyto primární sémantické jednotky pak mohou sloužit k explikaci významu dalších jazykových jednotek.⁶²

I. Vaňková, česká badatelka na poli kognitivní lingvistiky a sémantiky, hovoří o tzv. sémantické definici pojmu. Ta má být zprávou „o tom, jak určitý předmět (vlastnost, činnost apod.) vnímá průměrný rodilý mluvčí daného jazyka, čím pro něho je, které aspekty jeho vzhledu a funkce, které vlastnosti činnosti a stavy s ním spjaté chápe jako charakteristické a podstatné. V úvahu se berou všechny dostupné informace, které nám poskytuje jazyk (přenesené významy, frazeologie, typické kolokace) a texty tohoto jazyka.“ (Vaňková, et al., 2005: 82.) Popis významu slova znamená pak vzít v úvahu jeho etymologii, její motivaci, vnitřní formu slova, zohlednit významy sekundární, přenesené, významy slovních derivátů, užívané frazémy, hledat konotace, také konotace v textech daného jazykového a kulturního okruhu, pojmenovat významový stereotyp (viz dále), formulovat prototypické scénáře (viz dále) apod. Takto pojatá explikace významu je pak celistvým obrazem vědění o příslušném předmětu, vlastnosti, nebo činnosti v daném jazykovém a kulturním okruhu.⁶³

S ohledem na předmět našeho zájmu, totiž pokusit se pomocí teorií a metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky explikovat význam starozákonní metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, považují za důležité se alespoň krátce vrátit k některým poznatkům a teoriím kognitivní sémantiky, které byly dosud jen zmíněny a stručně je představit. V dalších analýzách příslušných starozákonních metaforických vyjádření, při explikaci jejich významu budu navazovat zejména na výzkumy týkající se bazových kategorií a svazku interakčních vlastností, dále bude využita zejména teorie vtělesnění a teorie prototypu (stereotypu).

⁶² Takto např. může vypadat definice významu anglického výrazu pro hněv *indignation* (přeložila I. P.): „● *tato osoba udělala něco špatného*, ● *nechci aby tato osoba dělala věci jako byla tato*, ● *musím/ chci něco udělat, protože se stalo něco velmi zlého*, (● méně často: *chci říci, že se stalo něco velmi zlého*). „WIERZBICKA, Anna. *Emotions across Languages and Cultures. Diversity and Universals*. Studies in Emotion and Social Interaction. Second Series. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 0-521-59042-6, s. 89–90.

⁶³ V českém prostředí vyšlo v návaznosti na J. Bartminského a práce dalších lublinských lingvistů již několik původních prací (knižních i studií), které rozvíjejí toto pojetí jazyka a významu. Jsou to práce I. Vaňkové, I. Nebeské, L. Saicové-Římalové, J. Šlédrové aj. Viz seznam literatura na konci práce.

Teorie vtělesnění

Termínu *vtělesnění* (angl. *embodiment*) užívá dnes kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika v několikero smyslu.⁶⁴ V dalším textu však chápu vtělesnění především jako teorii o tělesném, zkušenostním ukotvení jazyka, našeho konceptuálního systému, tedy i lidské mysli jako takové. Tělesností se zde míní naše geneticky děděné schopnosti, módy toho, jak fyzicky existujeme ve světě apod.⁶⁵ Kognitivní lingvistika počítá s tělesnou povahou struktury naší zkušenosti předpojmové a následně pak i pojmové. Podle teorie vtělesnění naše pojmové struktury povstávají z naší před-pojmové zkušenosti a jsou na nich závislé.⁶⁶ Lakoff říká: „Jádro našich pojmových systémů je přímo ukotveno ve vnímání, pohybech těla a zkušenostech fyzické a sociální povahy.“ (Lakoff, 2006: 14)

V duchu kognitivní a kulturně orientované lingvistiky budu předpokládat, že metaforický význam je ukotven **tělesně, sociálně a kulturně**. Tělesná, sociální a kulturní zkušenost tvoří důležitou bázi pro metaforickou konceptualizaci. Pojmy i velmi abstraktní jsou strukturovány metaforickou projekcí pojmů, domén, které odráží bezprostřední fyzickou, sociální a kulturní zkušenost člověka. Pro explikaci významu konceptuálních metafor krále je nezbytná znalost kulturního, náboženského, sociálního prostředí nejen starověkého Izraele, ale i celého blízkovýchodního okruhu. Metaforické koncepty se uplatňují nejen v náboženských textech, ale uplatňují se i v kultu, sociálních strukturách, v architektuře, výtvarném umění, v královské symbolice, ideologii, v celé kultuře hmotné i duchovní.

Bázové pojmy a svazek interakčních vlastností

Podle G. Lakoffa existují dva základní typy struktur naší předpojmové zkušenosti: *bázová struktura* a *kinestetická představová schémata*.⁶⁷ *Kinestetická obrazová schémata* jsou relativně jednoduché struktury, které povstávají z naší tělesné zkušenosti. Jsou jimi již zmiňovaná schémata jako např. NÁDOBA, CESTA, VAZBA, SÍLA, ROVNOVÁHA, NAHORU – DOLŮ, VPŘEDU – VZADU, ČÁST – CELEK, CENTRUM – PERIFÉRIE aj. Bázové struktury zkušenosti

⁶⁴ Geeraerts–Cuyckens, 2007: 25-47.

⁶⁵ Parafráze podle Lakoff, 2006: 261.

⁶⁶ Zkušeností myslí G. Lakoff a M. Johnson totalitu lidské zkušenosti, tedy zkušenost lidského druhu jako takového, zkušenost společností, kultur a teprve v posledu zkušenost jednotlivce (Lakoff, 2006: 261).

⁶⁷ Anglický termín *image schemas* překládá Dominik Lukeš (překladatel Lakoffovy práce *Women, Fire and Dangerous Things* do češtiny) jako *obrazová schémata*, lze však také přeložit a *představová schémata*.

odpovídají v jazyce *bázové* kategorie. Ty jsou podle Lakoffa definovány⁶⁸ „konvergencí našich gestaltových percepcí, naší schopností tělesného pohybu a naší schopností utvářet bohaté mentální obrazy“.⁶⁹

Empirické výzkumy, zejména psychologické a etnobiologické⁷⁰ prokázaly, že předpojmové struktury naší zkušenosti odpovídají tzv. *bázové pojmy* nebo *bázové kategorie*. Jsou pro člověka první a nejpřirozenější formou kategorizace, schopnost kategorizovat na bázové úrovni si člověk osvojuje jako první (snad kolem třetího roku života). Bázové kategorie se týkají fyzických předmětů, činností a vztahů. Zásadní roli v bázové kategorizaci hrají obecné antropologické konstanty, zejména schopnost gestaltového vnímání a schopnost holistického motorického pohybu. V češtině patří mezi bázové kategorie např. *pes, kočka, lžice, vidlička, stůl, židle*. Kategorizace na nadřazené úrovni (*zvíře, přístroj* nebo *nábytek*) a kategorizace na úrovni nižší (např. *jezevčík, labrador, kokršpaněl; polévková lžice, kávová lžička; kuchyňský stůl, psací stůl*) nastupuje až později. Další výzkumy potvrdily, že jednotlivé kultury a jejich jazyky se mohou i výrazně lišit v tom, které kategorie jsou bázové. Souvisí to velmi často s přírodními podmínkami, způsobem obživy apod. Kategorizace na nižších úrovních, než je bázová, je výsledkem dalších, upřesňujících zkušeností, případně až speciálních vědomostí. Eleanor Roschová vypracovala první ucelenou teorii prototypů a bázových kategorií, která mj. pomáhá objasnit asymetrie mezi členy jedné kategorie a asymetrické struktury uvnitř kategorií.⁷¹

Bázových kategorií si budeme všimnout i v rámci metaforických vyjádření. Základní poznatek bude spočívat v konstatování, že pokud má metaforická konceptualizace úspěšně sloužit porozumění oblasti, ke které metafora odkazuje, pojmy užitá metaforicky musí být dostatečně specifická pro příslušný výchozí sémantický okruh. K tomu bázové kategorie zpravidla nestačí.

E. Roschová dále upozornila také na to, že bázová struktura kategorií je významně dána naším vnímání struktury odpovídajících fyzických předmětů,

⁶⁸ Vědomosti člověka o objektech vnějšího světa nemusí zdaleka odpovídat objektivním vlastnostem těchto objektů. Naše vědomosti jsou určeny celostní povahou našeho smyslového vnímání, celostním vnímáním struktury vztahů mezi celkem a částmi apod., naší schopností imaginace a nakonec jsou podmíněny antropologicky. Povaha lidského těla, způsob pohybu, způsoby kterými s předměty manipulujeme (to, jak fyzicky existujeme ve světě), to vše podmiňuje naše vědomosti o nic. Na bázové úrovni se tyto naše vědomosti jeví zpravidla jako objektivní. Filozofický i jazykový objektivismus si podle G. Lakoffa antropologickou podmíněností neuvědomuje. Podrobněji viz např. Lakoff, 2006: 43-39; 57-64; 198 nn.; 261-264.

⁶⁹ Citace z Lakoff, 2006: 261.

⁷⁰ Berlin, Roschová, Hunn, Mervisová, Tverská aj. B. Berlin např. spolu s P. Kayem zkoumali vnímání a kategorizaci barev (BERLIN, Brebt; KAY, Paul. *Basic color terms. Their universality and evolution*. Stanford: University of California Press, 1969. ISBN 1-575-86162-3.).

⁷¹ Proč je např. *sýkorka* „lepší“ zástupcem kategorie *PTÁK* než *tučňák*.

naším vnímáním struktury ve smyslu vnímání části a celku, funkcí a tím, co víme o funkci těchto jednotlivých částí. E. Roschová poukázala na to, že bázová struktura kategorií je rovněž významně dána naší motorickou interakcí s daným předmětem apod. Tuto strukturu Lakoff nazývá **svazek interakčních vlastností**.⁷² Zejména na bázové úrovni se jeví tyto vlastnosti jako objektivní. G. Lakoff zdůrazňuje, že nejde o inherentní vlastnosti předmětů, ale odvíjí se od toho, jak lidé s těmito předměty manipulují, interagují. Svazky interakčních vlastností v klasické kategorizaci nehrají podstatnou roli. Pro explikaci významu v duchu kognitivně a kulturně orientované lingvistiky však hrají roli významnou.

Teorie prototypu

Jak již bylo řečeno, lingvistika si již mnoho let všímá tzv. příznakovosti, asymetrií uvnitř kategorií. Asymetrie byly popsány na všech úrovních jazyka, ve fonologii, morfologii, syntaxi, slovní zásobě. Na úrovni kategorií asymetrie znamená existenci tzv. „lepších“ a „horších“ příkladů v rámci kategorie. Kognitivní lingvistika a sémantika hovoří v rámci kategorií o tzv. *centru* a *periferii*. V češtině je např. v rámci kategorie *PTÁK* centrální pojem *vrabec*, pojmy *tučňák* nebo *pštros* jsou periferní. Existenci prototypových jevů (příznakovosti) uvádí G. Lakoff jako důkaz toho, že jazykové kategorie mají stejnou povahu jako kategorie pojmové.

Prototypovým jevem se myslí v kognitivní a kulturně orientované lingvistice tedy „nejlepší příklad“ v rámci kategorie. I. Vaňková říká: „Prototypy vycházejí z nepřesné generalizace a ukazují místo dané věci v jazykově-kulturním obrazu světa určitého společenství. ... Prototypové pojetí významu vychází hojně z frazeologie, vztahuje se k běžné, každodenní komunikaci, k folklórním textům, anekdotám, k textům uměleckým, ale také třeba k bulvárnímu tisku, reklamě apod.“ (Vaňková, et al., 2005: 83) Kognitivní sémantika pracuje v této souvislosti s příbuznými pojmy a teoretickými koncepty, jako je *jádro významu*, *ústřední kognitivní představa*, aj. Společným teoretickým východiskem je přesvědčení, že explikovat význam prostřednictvím hierarchické struktury sémů, jak je zvykem ve strukturně orientované lingvistice, neodpovídá tomu, jak jsou jazykové kategorie ukotveny v lidské mysli. Strukturní pojetí významu se omezuje na denotativní složky významu, zatímco kognitivně a kulturně orientovaná lingvistika počítá se širokou škálou konotací, na jejichž základě se buduje tzv. *prototyp* nebo *ústřední kognitivní představa* pojící se s kategorií.⁷³ Kognitivně orientovaná

⁷² Lakoff, 2006: 60.

⁷³ Prototyp je tvořen nejcharakterističtějšími prvky nebo nejvhodnějšími vlastnostmi, které danou kategorii reprezentují v maximální míře. Podrobněji viz: Vaňková, et al., 2005: 82-88; Fišer, 2009: 209; Lakoff, 2006: 25-77 aj.

sociologie, sociolingvistika, etnologie a kulturologie pracuje podobně s pojmem *stereotyp*. O stereotypu se hovoří zejména tehdy, když se bere zvláštní zřetel k společensko-kulturní ukotvenosti prototypu. Stereotyp může mít různé polohy a varianty, které existují v daném jazykovém a kulturním okruhu paralelně. I. Vaňková uvádí⁷⁴ z českého prostředí např. čtyři základní jazykové stereotypy Cikána/cikána:

1. Stereotyp nepříznivý, nebezpečně diskriminující, který počítá s obrazem Cikána jako osoby špinavé, nepořádné, vychytralé, osoby neochotné pracovat, která podvádí, lže a krade.
2. Stereotyp Cikánky – nespoutané, divoké, krásné, temperamentní, eroticky přitažlivé a vášnivé.
3. Stereotyp staré Cikánky, která hádá z ruky, věští a čaruje.
4. Stereotyp Cikánky, jak ji reprezentují masky na maškarních plesech: černovláska oblečená do pestrých šatů, šátků s třásněmi, ozdobená lesklými cetkami.

Jazykového stereotypu si budeme všimnout i při explikaci významu konceptuální metafory **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL a při explikaci významu konkrétních metaforických vyjádření. Stereotyp se ukazuje být účinným nástrojem popisu významu, který je chápán celostně, kognitivněsémanticky. I v případě hebrejské starozákonní kategorie **מלך** *král* by bylo možné uvažovat o definici významového stereotypu, přesněji spíše stereotypů. Některé jeho polohy nacházejí pak své uplatnění i při metaforické strukturaci pojmu **יהוה** *Hospodin* a variant.

Významové polohy, stereotypy kategorie **מלך** *král* našly svůj výraz v tradiční královské symbolice. Metaforika a symbolika krále jako pastýře, soudce, lva, lovce apod. je historicky a společensko-kulturně ukotvená a z velké části patří ke společnému kulturnímu a náboženskému vlastnictví celého starověkého Blízkého východu. Mezi základní jazykové stereotypy krále, které můžeme rozpoznat v rámci hebrejských textů starozákonního hebrejského kánonu patří nepochybně např.

1. Stereotyp krále-panovníka, který vládne určitému území, lidu, má své sídelní město (v něm palác, trůn apod.)
2. Stereotyp krále-válečníka. V čele své armády si podrobují národy, zabírá jejich území a tak zvětšuje svou moc. Nebo naopak stereotyp krále-válečníka, který brání svou zemi a lid před jinými králi-dobyvateli či hordami divokých nájezdníků.

⁷⁴ Vaňková, et al., 2005: 87.

3. Stereotyp krále-soudce, který nese odpovědnost za právní poměry ve své zemi.
4. Stereotyp krále-zaopatřovatele, který nese odpovědnost za to, aby jeho lid byl dostatečně materiálně zabezpečen, tzn. aby netrpěl hladem, žízní, zimou apod.

V rámci konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL budeme dále mluvit o tzv. *submetaforách*, dílčích polohách metafory krále, které do určité míry korespondují s případnými jazykovými stereotypy kategorie מלך *král* (viz dále kap. 1.5). Královská metaforika a symbolika, jak se uplatňuje v textech starozákonního hebrejského kánonu, je však výslednicí staleté zkušenosti sociální, kulturní a náboženské nejen starověkého Izraele. Přesto je, myslím, možné význam konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL explikovat pomocí teorie prototypu jako metaforickou kategorii, která je strukturovaná na základě svazku několika prototypů, několika dílčích metafor.

1.4. Teorie mentálních prostorů a teorie mísení

Teorii mentálních prostorů navrhl v polovině osmdesátých let G. Fauconnier pro výklad konstrukce významu v přirozených jazycích. Mentální prostory (angl. *mental spaces*) chápe jako dílčí komplexy konstruované během procesu myšlení a mluvení za účelem porozumění a jednání.⁷⁵ Na rozdíl od sémantického pole je mentální prostor záležitostí mysli a jazyka, jeho primární funkcí je porozumění a co je podstatné, mentální prostory se konstituují aktuálně během procesu myšlení a mluvení. G. Lakoff v rámci své teorie konceptuální metafory neužívá termínu *mentální prostor*, ale termínu *doména* (angl. *domain*). Podle G. Lakoffa je základem metafory strukturace *cílové domény* prostřednictvím *zdrojové domény*. Doménou Lakoff myslí v podstatě totéž co Fauconnier mentálním prostorem. Ve vlastních analýzách budu dále užívat termínu *doména*.

Mentální prostory podle G. Fauconniera obsahují elementy, které jsou strukturované jednak tzv. *rámci* a pak tzv. *kognitivními modely*. Rámcem rozumí G. Fauconnier v návaznosti na Fillmora soubor slovních výrazů, gramatických pravidel nebo lingvistických kategorií, které mohou v konkrétní situaci vyvolat určitou konkrétní mentální představu (tzv. *scénu*).⁷⁶ Teorie mentálních prostorů tak navazuje na sémantickou koncepci scény a rámce (angl. *scenes-and-frames-semantics*) Charlese J. Fillmora.⁷⁷ Kognitivními modely se pak rozumí struktury, jejichž prostřednictvím jsou organizovány obsahy našeho myšlení. Kognitivní model jako celek i kterákoli jeho část mohou mít vazbu na nějakou pojmovou kategorii. Produktem těchto kognitivních modelů jsou proto celé struktury kategorií i jednotlivé kategorie, ale i prototypy. G. Lakoff ve své knize *Woman, Fire, and Dangerous Things* (1987, česky *Ženy, oheň a nebezpečné věci*) popisuje pět základních kognitivních modelů, a to podle toho, na základě jakého principu je obsah myšlení strukturován (kognitivní model propoziční, obrazově-schematický, metaforický, metonymický a symbolický⁷⁸).

Teorii mentálních prostorů a její využití pro výklad konstrukce významu představuje G. Fauconnier mj. na následujícím příkladu:⁷⁹

⁷⁵ *Mental spaces are very partial assemblies constructed as we think and talk for purposes of local understanding and action. They contain elements and are structured by frames and cognitive models.* (The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics, 2007: 351)

⁷⁶ Geeraerts–Cuyckens, 2007: 172.

⁷⁷ Geeraerts–Cuyckens, 2007: 171–177.

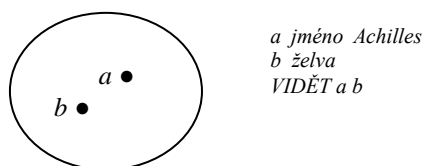
⁷⁸ Lakoff, 2006: 78–142.

⁷⁹ Geeraerts–Cuyckens, 2007: 356–362.

*Achilles vidí želvu. Pronásleduje ji. Domnívá se, že želva je pomalá a že ji chytí. Ale ona je rychlá. Kdyby byla bývala želva pomalá, Achilles by ji býval chytil. Možná, že želva je ve skutečnosti zajíc.*⁸⁰

Text vytvořil patrně G. Fauconnier, vychází z velmi známého logického paradoxu⁸¹ Zenóna z Eleje (5. stol. př. Kr.).⁸² Pomocí teorie mentálních prostorů následovně interpretuje uvedený text takto:

[první věta]: *Achilles vidí želvu*. Konstuuje se základní mentální prostor A, ten obsahuje tři entity: *jméno Achilles (a)*, *želva (b)* a strukturní entitu: *VIDÍ*, entita *a* *VIDÍ* entitu *b*, *a* plní funkci pozorovatele, *b* funkci pozorovaného objektu.

[druhá věta]: *Pronásleduje ji*. Připojuje do základního mentálního prostoru A jednak charakteristiku entit *a* a *b*: *Achilles (entita a)* je člověk, *želva (entita b)* je zvíře (v angličtině užitá zájmena *he* a *it* určují entity *a* a *b*). Druhou novou strukturní entitou mentálního prostoru A je: *PRONÁSLEDOVAT*.

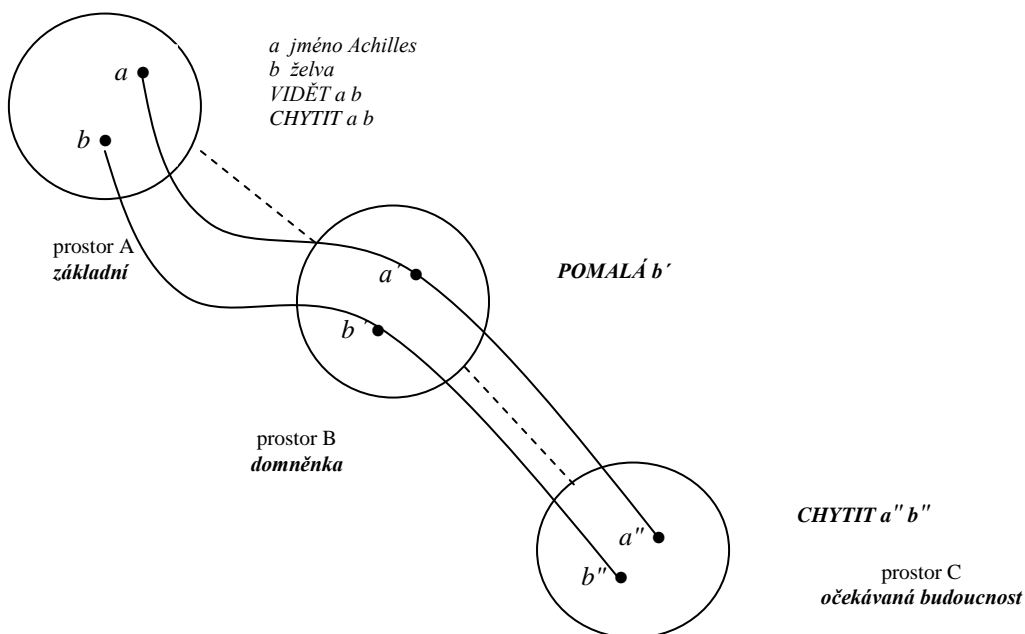

⁸⁰ Přeložila autorka I. P. Anglicky: *Achilles sees a tortoise. He chases it. He thinks that the tortoise is slow and that he will catch it. But it is fast. If the tortoise had been low, Achilles would have caught it. Maybe the tortoise is really a hare.* (Geeraerts–Cuyckens, 2007: 356–362.)

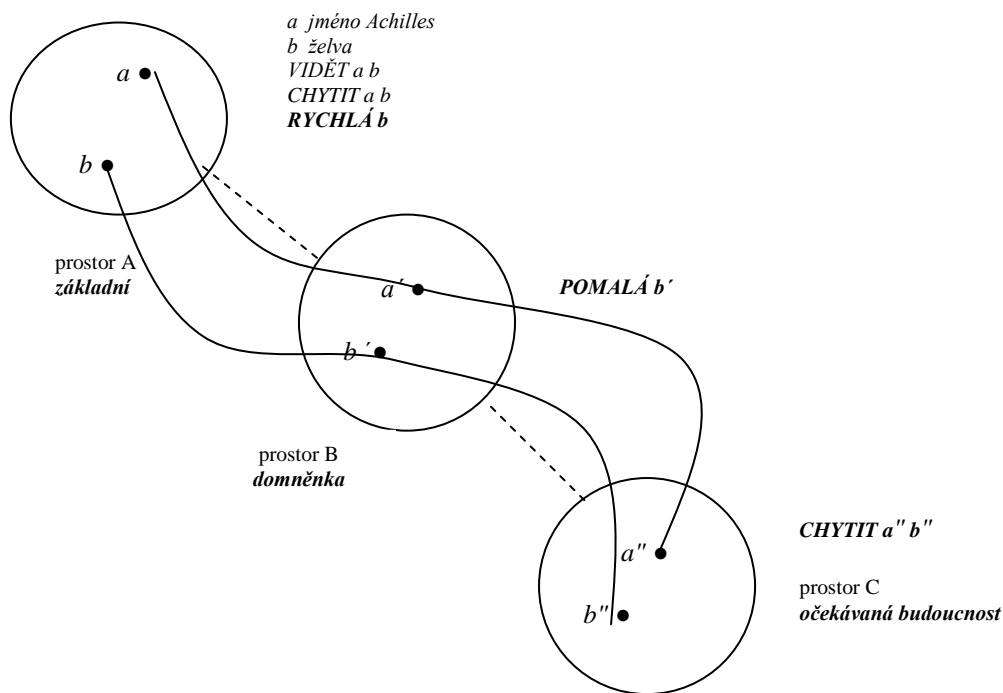
⁸¹ Achilles má závodit s želvou v běhu na 100 m. Protože je Achilles desetkrát rychlejší než želva, dostane želva desetimetrový náskok. Závod je odstartován a Achilles začíná želvu dohánět. Achilles uběhne 10 m a dostane se do místa, z něhož startovala želva. V tento okamžik urazila želva již jeden metr, takže má před Achillem náskok jednoho metru. Achilles uběhne tuto vzdálenost, ale želva je stále napřed, nyní o 1/10 m. Ve chvíli, kdy Achilles dosáhne i tohoto bodu, je želva o 1/100 m před ním. A tak dále až do nekonečna. Náskok želvy se sice stále zmenšuje, ale želva pořád vede, Achilles tedy nemůže tento závod nikdy vyhrát.

⁸² Zenón vycházel z Parmenidova přesvědčení, že jsoucí je jen jedno, je vždy a stále stejné, proto pohyb a změna neexistuje, jsou pouhým klamem. Toto tvrzení dokládal Zenón aporiemi o závodisti, Achillovi a želvě a aporií o šípu. Aporie vychází z předpokladu, že nekonečná řada čísel nemůže mít konečný součet. Proto Achilles nikdy želvu nedohoní.

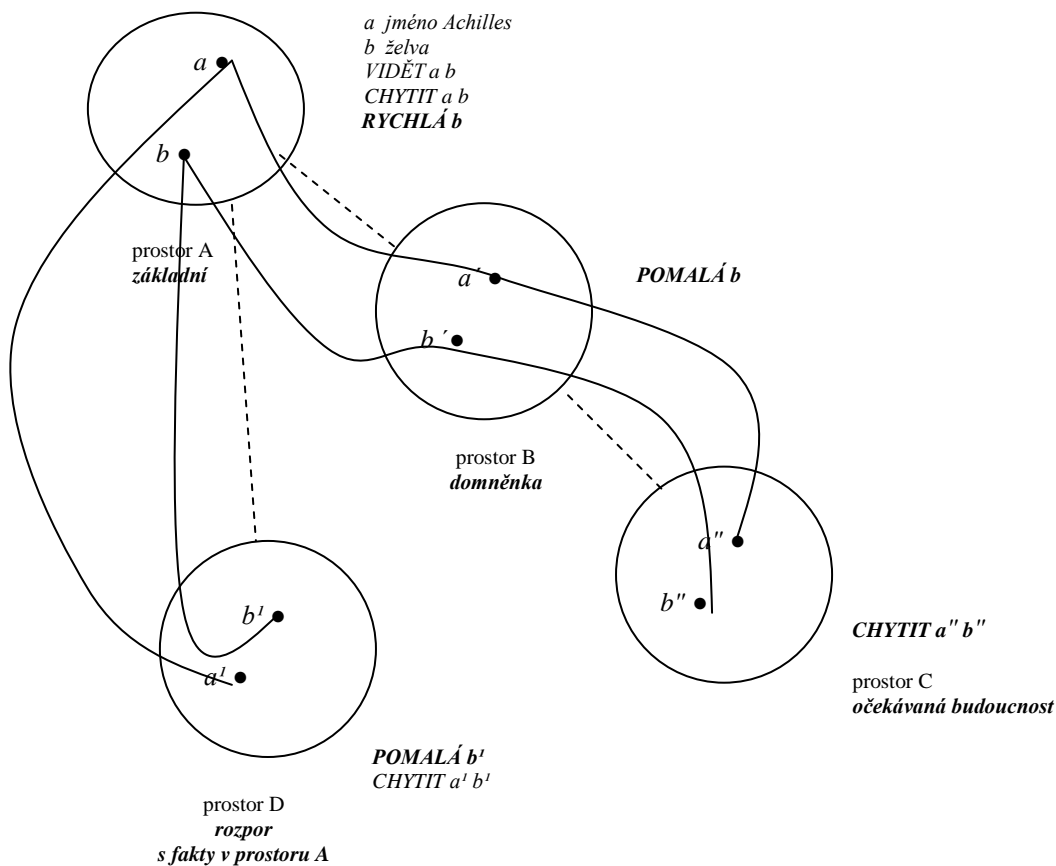
[třetí věta - souvětí]: *Domnívá se, že želva je pomalá a že ji chytí.* Konstituuje se nový mentální prostor B vztahující se k prostoru A. Prostor B charakterizuje to, co se Achilles domnívá. Vnitřní strukturu tohoto nového prostoru modeluje vedlejší věta souvětí: *že želva je pomalá a že ji chytí.* V angličtině pomocné sloveso pro budoucí čas *will* buduje pak třetí mentální prostor C, který se vztahuje k prostoru B. Užití budoucího času implikuje, že události v prostoru C chápe čtenář jako události následující po událostech v prostoru A. Nyní Achilles želvu *vidí* a *pronásleduje*, v budoucnosti Achilles želvu chytí. Ovšem to vše na základě předpokladu (prostor B), že želva je pomalá.

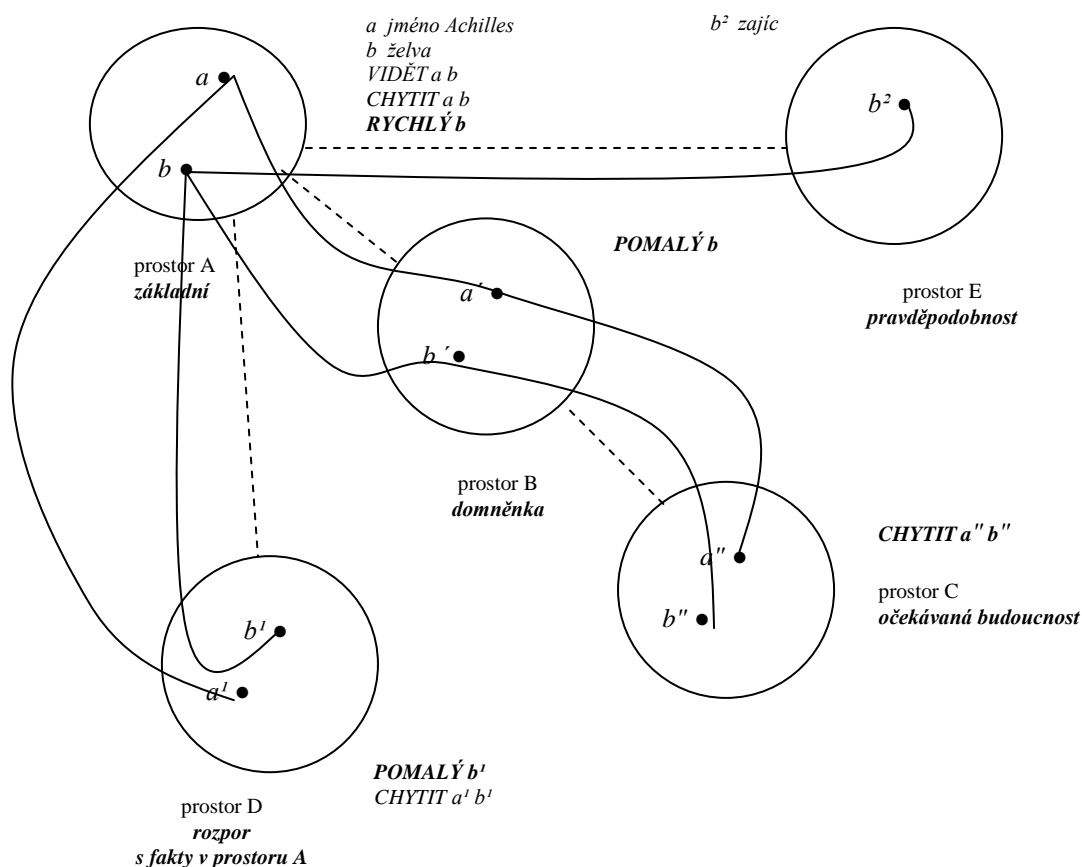
[čtvrtá věta]: *Ale ona je rychlá.* Čtvrtá věta vrací čtenáře do prostoru A. Výpověď má spíše charakter stanoviska, než že by se týkala Achillovy představy (tedy prostoru B). Čtenář zjišťuje, že první stanovisko „želva je pomalá“ bylo chybné. Signálem je užitá spojka *ale* (angl. *but*). Entita *b'* (prostor B) je neslučitelná se svým protějškem v prostoru A, entitou *b*. Stejně tak entity *a''* a *b''* (prostor C) jsou neslučitelné s entitami *a* a *b* (prostor A). Mentální prostor B (Achillova domněnka) je anulován a tím i prostor C, který se konstituoval na základě existujících prostorů A i B.

[pátá věta - souvětí]: *Kdyby byla bývala želva pomalá, Achilles by ji býval chytil.* Anglická spojka *if* (česky *kdyby*) buduje hypotetický mentální prostor D, v jehož rámci probíhá hlubší dedukce. V prostoru D se objevují dvě nové entity: *pomalá a'* a strukturní entita *CHYTIT a' b'*. V angličtině užitě předminulé perfektní (*had been*) a kondicionál indikují, že prvky prostoru D jsou v rozporu s fakty, která zná čtenář z výchozího prostoru A. O faktech prostoru A tedy vzniká pochybnost, která následně (po větě šesté) vyústí v konstrukci dalšího mentálního prostoru (E – pravděpodobnost). V prostoru A je entita *b* - želva rychlá, v prostoru D je entita *b'* želva pomalá.

[šestá věta]: *Možná, že želva je ve skutečnosti zajíc.* Závěrečná věta vrací čtenáře do výchozího mentálního prostoru A. Na jeho základě a na základě zjištěného rozporu mezi prostory A a D konstituuje čtenář nový pravděpodobnostní mentální prostor E, který je odvozen ze základního prostoru A. V prostoru E je entita b^2 - *zajíc* protějškem entity *b* - *želva* v prostoru A. Tento prostor vznikl na základě vzniklých pochybností o entitě *b* - *želva*, ty vyvstaly z předchozích vět.

V uvedeném příkladu jsou mentální prostory, jejich struktura a vzájemné vztahy budovány především na základě užitých gramatických kategorií. Jak ještě uvidíme dále, strukturace mentálního prostoru může být jindy mnohem komplikovanější, převládat mohou jiné principy strukturace.

Mark Turner ve své knize *The Literary Mind, The Origins of Thought and Language* (1996, česky *Literární mysl. O původu myšlení a jazyka*), která existuje i v českém překladu z r. 2005,⁸³ pracuje s termínem *parable*.⁸⁴ Parabola je v Turnerově pojetí projekcí příběhu, má narativní charakter. Při její interpretaci použil teorii mentálních prostorů, použil termíny *prostory vstupní* (angl. *input spaces*), *generické* (angl. *generic spaces*) a *smíšené* (angl. *bleded*

⁸³ TURNER, Mark. *Literární mysl. O původu myšlení a jazyka*. Teoretická knihovna, 12. Přel. O. Trávníčková. Brno: Host, 2005. ISBN 80-7294-130-5.

⁸⁴ O. Trávníčková přeložila do češtiny jako *parabola*, lze ale chápat také jako *metafora*, případně *podobnoství*.

spaces). Teorii mentálních prostorů zde M. Turner aplikoval při interpretaci příběhu z pohádky Tisíc a jedna noc.

Teorie konceptuálního mísení (angl. *conceptual blending*, jindy *konceptuální integrace*, angl. *conceptual integration*) je teorie mísení dvou nebo více mentálních prostorů – jejich prvků i jejich vzájemných vztahů. Jde o proces využití dvou či více prostorů k vytvoření nového dalšího prostoru.

Poprvé použili teorii mentálních prostorů při výkladu konstrukce metaforického významu v r. 2002 G. Fauconnier a M. Turner v knize *The Way We Think*. Oba autoři chápou metaforu jako specifický případ pojmové integrace minimálně dvou, ale zpravidla více mentálních prostorů. Síť zdrojových mentálních prostorů je promítána na prostor cílový. Tato síť je tvořena prostory *vstupními* (angl. *input spaces*), *generickými* (angl. *generic spaces*) a *smíšenými* (angl. *blended spaces*). **Generické prostory** jsou abstraktní struktury, které spolu sdílejí vstupní prostory. Podle G. Fauconniera, M. Turnera, G. Lakoffa mají vlastní konceptuální existenci, lze jimi manipulovat ve prospěch konstrukce cílového prostoru, ale zdrojový prostor takovou manipulací není nijak zasažen. Jako příklad takového generického prostoru uvádí M. Turner např. přísloví:

- *Když není kocour doma, myši mají pré.*

Příslloví lze chápat jako generický prostor, který je možné uplatnit na řadu různých cílových prostorů. Generický prostor, v tomto případě příběh o těch, kteří přestanou respektovat příkazy toho, který na ně dohlíží, v okamžiku, kdy on odejde, má vlastní konceptuální potenci. Užití generického prostoru nijak nezasahuje zdrojový mentální prostor – příběh o myších a kocourovi.⁸⁵

Smíšený mentální prostor (*blended space* nebo jen *blend*) může obsahovat jak elementy společné vstupním prostorům, tak i elementy, které si ve vstupních prostorech navzájem odporují a jsou neslučitelné. Smíšený prostor se pak řídí svou vlastní logikou a není svazován žádnými možnostmi, které omezují prostory vstupní.

V knize *The Literary Mind* (1996) M. Turner vysvětluje procesy mísení (*blend/blending*) a možnosti uplatnění teorie mentálních prostorů při konstrukci významu na příkladu personifikované smrti.⁸⁶ První analýzu Kostlivce s kosou provedl M. Turner společně s G. Lakoffem, tentýž příklad je pak uveden i v knize *The Way We Think* (2002), kde autoři (G. Fauconnier a M. Turner) navíc připojují grafické znázornění procesů mísení.⁸⁷

⁸⁵ M. Turner, 2005: 122.

⁸⁶ M. Turner, 2005: 107–115.

⁸⁷ Fauconnier–Turner, 2002: 291–295.

Smrtka bývá často zobrazována jako kostlivec (příp. stařena nebo stařec). V českém prostředí se jí také někdy říká *kmotřička Smrt* nebo *zubatá*. V anglicky mluvícím prostředí figuruje jako *Grim Reaper*.⁸⁸ Jako postava vystupuje v pověstech, v pohádkách, v literatuře, v poezii i každodenních jazykových projevech. Tradičně přichází k umírajícím, aby seknutím kosa ukončila jejich život.

Ve smíšeném prostoru biologická událost smrti je živá bytost, vědomě a cíleně jednající kostra s kosou, chodí světem, má na sobě kutnu s kápí a přichází zabít. Prostory, které vstupují do procesu mísení, můžeme rozeznat alespoň čtyři:

1. prostor: **individuální umírající lidská bytost** (A);
2. prostor: **ženci v době sklizně** (B).

Již v rámci těchto dvou prostorů rozumíme korespondencím mezi entitami: *umírající člověk – rostlina, konkrétní podoba umírání (způsob) – sklizeň, umírání – sklizeň a vlastní událost smrti – podseknutí rostliny*.

Do mísení však může vstupovat i další, třetí prostor,

3. **abstraktní příběh příčinné tautologie** (C).

M. Turner popisuje abstraktní příběh příčinné tautologie jako příběh, kde všechny události patřící do stejné kategorie mají stejnou abstraktní příčinu. Říkáme např., že *Smrt způsobuje umírání, Nemoc způsobuje stonání, Hlad způsobuje hladovění, Spánek způsobuje spaní* apod. M. Turner upozorňuje na to, že kdykoli mluvíme či uvažujeme o abstraktní příčině nějakých událostí, dochází v naší mysli k procesu mísení s mentálním prostorem, který nazývá abstraktním příběhem příčinné tautologie.⁸⁹ Pokud zároveň využijeme konceptuální metaforu UDÁLOSTI JSOU ČINY, entita *smrt* (obecně) se může stát činitelem, který způsobuje konkrétní událost smrti. Výsledkem těchto mísení je již personifikovaná *smrt: Smrtka*. Pokud do mísení vstupuje i prostor **ženci v době sklizně**, máme tu už *Smrtku s kosou*.

Dalším čtvrtým vstupním prostorem může být

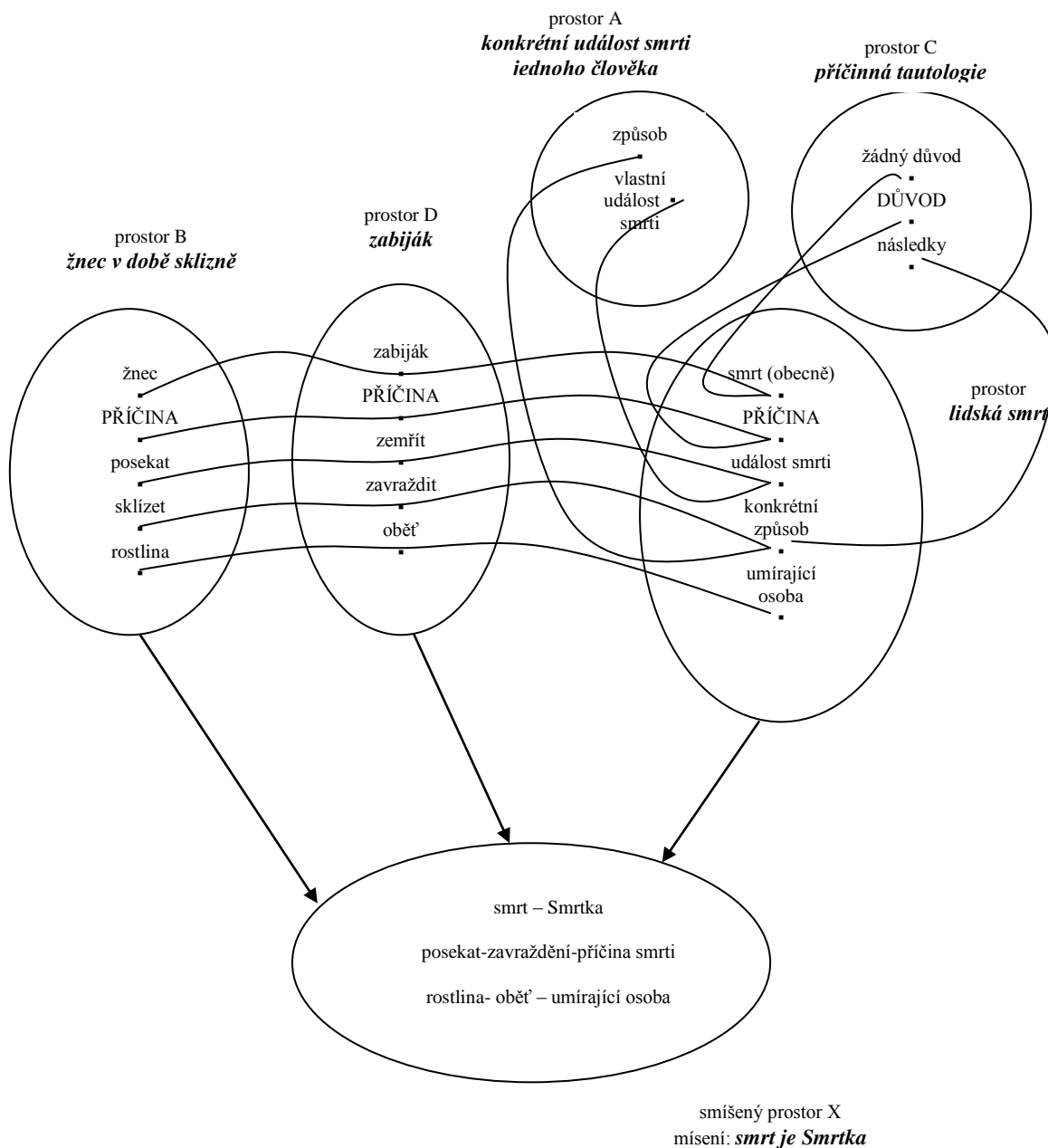
4. **prototypický příběh lidského zabijáka vraždícího svou oběť** (D).

Tento prostor se nachází v částečném metaforickém vztahu k prostoru lidská smrt (obecně), kde je zapojen i prostor **abstraktní příběh příčinné tautologie**. Výsledkem mísení všech těchto prostorů je tvor, který je zároveň *smrt* jako taková (obecně), *zabiják* i *žnec*. Ve smíšeném prostoru X je *lidská bytost*

⁸⁸ Doslova „Ponurý žnec“.

⁸⁹ M. Turner, 2005: 108–109.

umírající z abstraktní příčiny (obecně) zároveň konkrétní lidskou bytostí umírající z konkrétní příčiny (např. pan Novotný umírající na infarkt myokardu), je obětí zabijáka a zralým obilím, které se sklízí na poli.

M. Turner na pozadí tohoto a dalších příkladů konstatuje, že mísení (angl. *blending*) je dynamický proces, který propojuje vstupní prostory, struktury vstupních prostorů jsou promítány pouze částečně a ve smíšeném prostoru se

zpravidla rozvíjí struktura, která jako taková nepochází ze vstupů. Smíšený prostor má vlastní konceptuální existenci a může se opět stát vstupním prostorem k dalšímu mísení.⁹⁰

Teorie mentálních prostorů a teorie mísení mj. umožňují expliovat význam metaforických vyjádření, v jejichž pozadí stojí více než jedna konceptuální metafora. Dalším výrazným přínosem tohoto víceprostorového modelu ve srovnání s původní teorií metafor, jak je představena Lakoffem a Johnsonem v knize *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*), je ten, že struktura mentálních prostorů může být popisována dynamicky, narativně.

⁹⁰ Viz Turner, 2005: 115–119.

1.5 Možnosti využití metod a teorií kognitivní a kulturně orientované lingvistiky při explikaci významu konceptuální metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL

V duchu lakoffovsky orientované lingvistiky pokládám metaforu *Hospodin je král* za **metaforu konceptuální**. Jednotlivá metaforická vyjádření, jak je najdeme v textech starozákonního hebrejského kánonu, navozují podobnost mezi mentální oblastí יהוה *Hospodin* a mentální oblastí týkající se krále, království, kralování apod. Jednotlivá metaforická vyjádření jsou realizací konceptu - metafory, který se významně podílí na strukturaci celé velké pojmové oblasti týkající se Hospodina, Boha Izraele.

V dalším textu budu proto tuto konceptuální metaforu zapisovat מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL. Primární zápis je hebrejský מֶלֶךְ יְהוָה, protože jde o metaforický koncept, který je ukotvený a primárně se realizuje v jazyce a textech starozákonního hebrejského kánonu. Česky konceptuální metaforu zapisuji, jak je zvykem, hůlkovými písmeny HOSPODIN JE KRÁL. Pro zápis konceptuálních metafor už v r. 1980 Lakoff a Johnson zvolili formu slovesně-jmenné vazby (např. LOVE IS MADNESS – LÁSKA JE ŠÍLENSTVÍ), přestože v konkrétních metaforických vyjádřeních se konceptuální metafory realizují prostřednictvím výrazů slovesných i jmenných. Tento úzus pro zápis konceptuálních metafor přejali pak další autoři. Přidržím se ho i já ve své práci. Je však třeba konstatovat, že v hebrejském textu starozákonního kánonu se konceptuální metafory realizují především prostřednictvím výrazů slovesných, prostřednictvím výrazů jmenných jen výjimečně. Pro zápis konceptuální metafory jsem zvolila tetragram יהוה, vlastní jméno Boha Izraele (překládám, jak je obecně zvykem *Hospodin*). V konkrétních metaforických vyjádřeních se však může vyskytnout řada dalších hebrejských výrazů: אל *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי *Bůh*, אלהי יצחק *Bůh Jákobův*, שם אלהי יעקב *Jméno Boha Jákobova*, שם־יהוה *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* aj.

Jak již bylo řečeno, konceptuální metafora je víc než jen jednotlivé metaforické vyjádření. Chápu ji jako koncept, celistvou strukturu, komplex vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu. Jako myšlenkový, jazykový a kulturní koncept se pak realizuje v jednotlivých starozákonních metaforických vyjádření. Podílí se na strukturaci celé velké pojmové náboženské oblasti יהוה *Hospodin*. Lakoff, Johnson a další prokázali, že zejména abstraktní pojmy nebo jevy, které nám nejsou běžně dostupné prostřednictvím přímého fyzického, smyslového kontaktu, chápeme, prožíváme a mluvíme o nich prostřednictvím metafor. To platí i o hebrejském

pojmu יהוה *Hospodin* a pojmech příbuzných, jako אל, אלהים, *Bůh*, *Pán*, שם *Jméno*, שם אלהים *Boží jméno* aj.

V konkrétních metaforických vyjádření a v prováděných analýzách nebudu zpravidla rozlišovat mezi hebrejskými slovními výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי *Bůh*, אלהי יצחק *Bůh Jákobův*, שם אלהי יעקב *Jméno*, שם יהוה *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod. Na vlastní význam a funkci konceptuální metafory toto rozlišení nemá podstatný vliv. Hebrejské výrazy vztahující se k יהוה *Hospodinu* budu rozlišovat až v závěrečných interpretacích celých textů (Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1-24) ve třetí kapitole. Tam slovní výraz může hrát svou roli a z hlediska interpretace může být významný.

Hned v úvodu je třeba položit ještě jednu důležitou otázku. Otázku, zda vlastní funkcí metaforických vyjádření, která budou předmětem našeho zájmu, je primárně konceptualizovat pojem יהוה *Hospodin*, nebo zda jejich primární funkcí je spíše konceptualizovat pojmy týkající se **vztahu Izraele k Hospodinu** jako svému Bohu. Různé situace života, které Izrael vnímal jako situace Božího působení (např. stavba města, válka, soudní spor aj.), utvářely porozumění vztahu Hospodina a Izraele. V tomto smyslu pak pojmy týkající se zkušenosti ryze náboženské, **zkušenosti s tím, koho sám Izrael nazývá יהוה *Hospodinem***, jsou dle mého názoru pojmy konceptualizované prostřednictvím metafory יהוה מלך *HOSPODIN JE KRÁL*. Pak je ovšem na místě se ptát, do jaké míry jsou starozákonní metaforická vyjádření o Bohu jako králi tzv. objektivní. Tato otázka je o to naléhavější, když si uvědomíme, jak vnitřně dynamický a ambivalentní obraz Hospodina máme v rámci metafory krále před sebou. Důsledky tohoto rozlišení pro biblickou teologii, tj. pro obraz יהוה Boha Izraele, jak jej konstruuje svědectví biblických textů, podobně pojednává Walter Brueggemann.⁹¹

Jak jsem se již zmínila, kognitivní lingvistika se formuje na pozadí kritiky tzv. jazykového objektivismu (viz kap. 1.2). Jazykovým kategoriím podle G. Lakoffa⁹² nemusí nutně odpovídat konkrétní věci či kategorie věcí v reálném světě. Kognitivisté zdůrazňují, že pojmové kategorie jsou ukotveny především v tělesné a sociální zkušenosti, nikoli v tzv. „objektivní realitě“. Jazykový obraz Boha, utvářející se i prostřednictvím metaforických vyjádření, která jsou konkrétními realizacemi konceptuální metafory יהוה מלך *HOSPODIN JE KRÁL*, na druhé straně zdaleka nepovažuji jen za jakousi mozaiku ryze subjektivních zkušeností, porozumění, příp. fantazií. Starozákonním metaforickým vyjádřením o Hospodinu jako králi rozumím jako výrokům, které vypovídají

⁹¹ BRUEGGEMANN, Walter. *Theology of the Old Testament. Testimony, Dispute, Advocacy*. Minneapolis: Fortress Press, 1997. ISBN 0-8006-3087-4, s. 117n., 713nn.

⁹² Lakoff, 2006: 13–16.

o intersubjektivní zkušenosti a porozumění Bohu, jako zkušenosti

a porozumění, které je konsensem v rámci jazykové, náboženské, kulturní komunity Izraele. Tento konsensus je ale zároveň otevřen pro další diskusi.⁹³ Otázka, do jaké míry tento obraz koresponduje s „objektivní realitou“, povahou Boha samého, je dle mého mínění nezodpověditelná. Odpověď na tuto otázku přesahuje možnosti nejen tohoto textu, kognitivní lingvistiky, teologie, ale především možnosti člověka, jeho myšlení a jeho jazyka. Ve své celistvosti a transcendenci je nám Bůh nedostupný, nedostupný našemu plnému porozumění, nedostupný našemu myšlení, a proto i našemu jazyku.

Biblickým textům rozumím jako svědectví, kulturně, jazykově a historicky ukotvenému. Soubor těchto textů (v rámci kánonu) je širokým prostorem, ve kterém probíhal diskurz o Bohu. Do tohoto prostoru, do této diskuse vstupujeme dnes, pokud konfrontujeme svou zkušenost a porozumění Bohu se zkušeností, kterou odrážejí biblické texty. Při snaze popsat význam metafory Hospodina jako krále vidím jako velmi důležité podržet především bohatý a pestrý starozákonní obraz Boha, obraz vnitřně dynamický a ambivalentní. To se týká i metaforických vyjádření o Bohu jako králi.

Viktor Krupa, slovenský jazykovědec, který se již řadu let věnuje obraznosti v jazyce (zejména v jazycích a kulturách Oceánie), metafoře a metonymii,⁹⁴ pracuje s pojmem **mytologická metafora** a v jejím rámci hovoří o možnostech tzv. **kardinální metafor**. Podle V. Krupy je kardinální taková mytologická metafora, která konceptualizuje celou velkou pojmovou náboženskou oblast, umožňuje výstavbu celého dalšího poznávacího aparátu a o cílové oblasti buduje určitou hypotézu.⁹⁵ V tomto smyslu metafora יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL splňuje všechny požadavky kardinální mytologické metafor. Podle V. Krupy hypotéza vystavěná o cílové oblasti (v tomto případě o Hospodinu, Bohu Izraele) se pod vlivem kardinální metafor postupně upravuje a zbavuje prvků, které protirečí zkušenosti. Víra je pak podle V. Krupy uznáním definitivní platnosti hypotézy, kterou metafora nese. To má mít za následek umrtvení dalšího procesu poznávání cílové oblasti.⁹⁶ Domnívám se naopak,

⁹³ Podobné stanovisko zastává např. W. Brueggemann (BRUEGGEMANN, Walter. *Psalms as Subversive Practice of Dialogue*. In BURNETT, Joel S.; BELLINGER, William H.; TUCKER, W. Dennis (eds.). *Diachronic and Synchronic. Reading the Psalms in Real Time*. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 488. New York: T & T Clark, 2007. ISBN 0-567-02686-8, s. 3–25.).

⁹⁴ KRUPA, Viktor. *Metafora na rozhraní vědeckých disciplín*. Okno, 67. Bratislava: Tatran, 1990. ISBN 80-222-0130-8. Viktor KRUPA *Cognitive aspects of language and the creativity of metaphor*. Dostupný na [www: http://orient.sav.sk/slovak/osoby/krupa.htm](http://orient.sav.sk/slovak/osoby/krupa.htm) [2011-03-14]

⁹⁵ Krupa uvádí jako jeden z příkladů metaforu o vzniku světa jako pohlavním aktu z východopolynézké kosmogonie.

⁹⁶ Krupa, 1990: 53.

že alespoň v případě metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL je kognitivní efekt metafory naprosto opačný. Metafora kognitivní proces startuje, rozvíjí a umožňuje do dosavadního obrazu integrovat nové, i radikálně jiné zkušenosti s cílovou oblastí - Bohem.

V rámci židovsko-křesťanského kulturního a náboženského okruhu lze metaforu יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL pokládat za konvenční, lexikalizovanou. V textech starozákonního hebrejského kánonu jde však o metaforu imaginativní, tvůrčí, literární.⁹⁷ V žádném případě není lexikální fosilií, která umrtvuje další proces poznávání cílové oblasti - Boha Izraele a vyžaduje pouze tzv. „odpověď víry“, uznání definitivní platnosti hypotézy, kterou metafora nese. Toto tvrzení se pokusím dále prokázat, precizovat a doložit na konkrétních příkladech.

V řadě textů starozákonního hebrejského kánonu se tedy mluví o Hospodinu jako ke králi. Ukazují na to např. metaforická vyjádření:⁹⁸

*Brány, zvedněte výše svá nadpraží, výše se zvedněte, vchody věčné,
ať může vejít Král slávy.*

(Ž 24,7; ČEP)⁹⁹

*Vždyť Bůh je Král nad celou zemí, zpívejte žalmy k poučení.
Bůh kraluje nad všemi pronárody, Bůh sedí na svém svatém trůnu.*

(Ž 47,7-8; ČEP)¹⁰⁰

Hospodin vztáhne žezlo tvé moci ze Sijónu. Panuj uprostřed svých nepřátel!

(Ž 110,2; ČEP)¹⁰¹

Všem těmto vyjádřením budeme rozumět jako vyjádřením metaforickým, vyjádřením, v jejichž pozadí stojí konceptuální metafora יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL. Jazykové metaforické vyjádření je výrazem probíhajícího procesu

⁹⁷ Zásadní v této otázce je však primární zhodnocení povahy biblických textů, zda jde o literární látky mající povahu mýtu. Biblisté většinou dnes hovoří o prvcích mýtu v textu než o mýtu jako takovém.

⁹⁸ Všechny hebrejské biblické texty jsou v této práci citovány podle: *Biblia Hebraica Stuttgartensia que antae cooperantibus A. Alt, O. Eißfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel*. 4. ed. Cooperantibus H. P. Rüger; W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-438-05219-9.

⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ שאו שערים | ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבוא מלך הכבוד: ^{Ž 24,7}
כי מלך כל הארץ אלהים זמרו משכיל: ^{Ž 47,7-8}

מלך אלהים על-גוים אלהים ישב | על-כסא קדשו: ⁸
מטה-עזר ישלח יהוה מציון רדה בקרב איביך: ^{Ž 110,2}

myšlení, procesu navození podobnosti mezi mentální oblastí týkající se Hospodina a mentální oblastí týkající se krále, resp. království a kralování.

S metaforou **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL budeme dále pracovat jako s konceptuální metaforou **ontologickou**. Jejím základem je nejčastěji personifikace, méně často animizace nebo naturifikace.¹⁰² Obecné sémantické artikulační mechanismy vytvářející metaforické formy, principy budování, výstavby, metaforických vyjádření v rámci konceptuální metafory **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL jsou založeny buď na personifikaci (Hospodinu jsou přisouzeny lidské atributy), nebo na animizaci (Hospodinu jsou přiřazeny vlastnosti a schopnosti živočichů, které patří ke královské symbolice a metaforice, zejména lva a orla). Třetí možností je, že jsou Hospodinu přisouzeny vlastnosti některých objektů neživé přírody (např. slunce, které podobně jako lev a orel patří ke královské symbolice a metaforice). Královská instituce byla na starověkém Blízkém východě spojena s řadou pravomocí a dílčích funkcí, např. s pravomocí správní, soudcovskou, vojenskou, hospodářskou aj. (viz také různé polohy významového stereotypu, viz kap. 1.3). Různost povinností, které souvisely s královským mandátem, široká škála oblastí života státu, za které král nesl odpovědnost, se odráží v královské symbolice a metaforice. Do určité míry je tato symbolika a metaforika sdílená celým starověkým Blízkým východem. Metafora orla, lva, slunce, pastýře, válečníka, soudce aj. jako dílčích poloh metafory krále zdaleka není specifikem textů starozákonního hebrejského kánonu a starozákonní hebrejštiny. Je ovšem možné, pro formulaci teologie Starého zákona by bylo nezbytné, sledovat případná specifika.

Na základě provedených analýz jsem v rámci konceptuální metafory **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL zatím dospěla k identifikaci deseti tzv. **submetafor krále**.¹⁰³ **Submetafory krále** chápeme jako **konceptuální metafory, dílčí polohy metafory krále. Vycházejí z funkce krále ve společnosti starověkého Izraele, příp. okolních států a národů, tj. funkce mocenské, hospodářské, vojenské, právní a kulturní v nejširším slova smyslu**. Jsou to následující submetafory:

1. Metafora krále v užším slova smyslu. Patří sem metaforická vyjádření, jejichž zdrojovou doménou je královský úřad, s ním spojené činnosti, nástroje, se kterými král manipuloval a které ho charakterizovaly. Např.

¹⁰² PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafory*. Brno: Blok, 1982.

¹⁰³ Marc Zvi Brettler popisuje vedle vlastní královské metaforiky metaforu krále jakožto stavitele, soudce, příp. ještě pastýře a válečníka. (BRETTLER, Marc Zvi. *God is King. Understanding an Israelite Metaphor*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 76. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1989. ISBN 1-85075-224-9.)

- trůn (hebr. כסא nebo כסה), koruna (hebr. עטרה), plášť (hebr. שית), šperky, královský palác (hebr. ארמון aj.), audience apod. Konceptuální submetaforu krále v užším slova smyslu budeme v dalším textu zapisovat יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL (tj. slovo KRÁL kurzívou).
2. Konceptuální submetafora krále יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ.
 3. Konceptuální submetafora krále יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE.
 4. Konceptuální submetafora krále יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK.
 5. Konceptuální submetafora krále יהוה בונה HOSPODIN JE STAVITEL.
 6. Konceptuální submetafora krále יהוה ציד HOSPODIN JE LOVEC.
 7. Konceptuální submetafora krále יהוה נוטע HOSPODIN JE SADAŘ/VINAŘ.¹⁰⁴
 8. Konceptuální submetafora krále יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE.
 9. Konceptuální submetafora krále יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE,¹⁰⁵
 10. Konceptuální submetafora krále יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE.¹⁰⁶

V terminologii, kterou kognitivní vědy (zejména lingvistika) používají k popisu funkce, významu, konstrukce, fungování ad. metaforických vyjádření, se objevují termíny jako *mentální oblast*, *pojmová oblast*, *mentální prostor*, *doména*, *zkušeností gestalt*, příp. *sémantické pole*. V dalším textu budu užívat termínu *doména*. Tento termín je v kognitivních vědách užíván zejména v rámci kognitivnělingvistického výzkumu týkajícího se konceptuální metafory (Lakoff, Johnson) a pak v kognitivní gramatice.¹⁰⁷ Zatímco český termín *prostor* (překlad anglického *space*) je užíván při popisu aktuální konstrukce významu (viz kap. 1.4, Fauconnierův příklad konstrukce významu textu o Achillovi a želvě nebo Turnerův a Lakoffův příklad konstrukce významu personifikované smrti), termín *doména* (překlad anglického *domain*) je obecnější. Doména existuje, mluví se o ní nad rámec aktuální metaforické výpovědi, konstrukce či explikace jejího významu. Termín *sémantické pole* má svůj původ ve strukturních teoriích jazyka, počítá s kontextem čistě jazykovým, neodkazuje tolik k myšlenkovému, kulturnímu aspektu metafor. Český termín

¹⁰⁴ V názvech submetafor krále užívám v celém textu značku „/“, lomítko ve významu *respektive*. Touto značkou jsou odděleny alternativy, varianty pojmové i významové.

¹⁰⁵ V metaforických vyjádřeních se objevuje klíčová entita v obou variantách, maskulinní i feminní.

¹⁰⁶ V metaforických vyjádřeních se objevuje klíčová entita v obou variantách, maskulinní i feminní.

¹⁰⁷ Geeraerts–Cuyckens, 2007: 181-184. Viz též výše (předchozí výklad).

oblast užívají např. V. Chrz¹⁰⁸ nebo I. Nebeská¹⁰⁹ jako překlad anglického *domain*.

V následných kognitivně orientovaných analýzách a interpretacích budu užívat termínu *doména*. Té rozumím jako **koherentní pojmové oblasti vyznačující se sémantickou jednotou**.

Při popisu metaforické projekce budu dále používat termínů *zdrojová doména* a *cílová doména*. Např. konceptuální metafora מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL bude chápána a popisována jako metaforická projekce ze **zdrojové domény** מְלוּכָה *království* do **cílové domény** יְהוָה *Hospodin*.

Zdrojová doména je doména, jejíž prvky jsou promítány v rámci metaforické konceptualizace, doména cílová je doména, kterou konceptuální metafora strukturuje.¹¹⁰ Zápis domén je dvojjazyčný, podobně jako zápis konceptuálních metafor. Primární označení a zápis je hebrejský, protože jde o domény uplatňující se primárně ve starozákonní biblické hebrejštině, v jazyce a kultuře starozákonního hebrejského kánonu.

V rámci domén budeme hovořit o tzv. **entitách, výrazech** (zejména jmenných, slovesných), **kteří jsou součástí příslušné domény a odkazují ke konkrétním či abstraktům, osobám, věcem, činnostem, strukturním korelacím apod.** Např. entitami domény יְהוָה *Hospodin* jsou חַסֵּד *milosrdenství*, אֵף יְהוָה *Hospodinův hněv*, תְּפִלָּה *modlitba* nebo slovesný výraz זָבַח *obětovat* apod. Entitami domény מְלוּכָה *království* jsou כִּסֵּא *trůn*, אֶרְמוֹן *palác* nebo מָלַךְ *kralovat* aj.

Při metaforické konceptualizaci mnohdy konkrétním entitám cílové domény odpovídají konkrétní entity domény zdrojové. Pro tento vztah mezi entitami domén budeme dále v návaznosti na Lakoffa a Johnsona¹¹¹ užívat termín **korespondence. Síť korespondencí je pak vztah mezi zdrojovými a cílovými doménami metafor, vztah entit, které si navzájem odpovídají.**

¹⁰⁸ CHRZ, Vladimír. *Metafory v politice*. Praha: Psychologický ústav Akademie věd České republiky, 1999. ISBN 80-86174-02-6. CHRZ, Vladimír. *Psychologie metafor I. Metafora z hlediska psychologie nevědomí, nebehaviorismu a neogestaltismu. Československá psychologie. Časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 1996, roč. 40, č. 2, s. 103–114. CHRZ, Vladimír. *Psychologie metafor II. Metafora z hlediska kognitivní psychologie. Československá psychologie. Časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 1996, roč. 40, č. 3, s. 217–227. CHRZ, Vladimír. *Kognitivní efekt konceptuální metafor. Bulletin Psychologického ústavu Akademie věd České republiky*, 1996, č. 2, s. 5–41.

¹⁰⁹ Vaňková, et al., 2005: s. 92–106.

¹¹⁰ Doména יְהוָה *Hospodin* je v rámci starozákonního hebrejského kánonu strukturována mj. prostřednictvím konceptuálních metafor. Zdaleka však nejen jejich prostřednictvím. V rámci domény יְהוָה *Hospodin* existuje celá řada výrazů týkajících se např. kultu, které jsou nemetaforické.

¹¹¹ Lakoff-Johnson, 2002: 103-112.

Jak bylo uvedeno již v kap. 1.2, Lakoff a Johnson rozlišují mezi korespondencemi dvojího základního typu: ontologickými a epistemologickými.¹¹² Podobně budeme postupovat při analýze jednotlivých hebrejských starozákonních metaforických vyjádření, v jejichž pozadí stojí konceptuální metafora יהוה כמלך HOSPODIN JE KRÁL. Budeme sledovat síť probíhajících korespondencí mezi doménami zdrojovými a cílovými, korespondence ontologické i epistemologické.

Všimněme si na uvedeném příkladu korespondencí, které probíhají mezi doménami אר/לביא *lev/lvice* a doménou יהוה *Hospodin* v Jr 25,37-38.

Hospodinovým planoucím hněvem budou umlčeny¹¹³ pokojné nivy.

Opustil¹¹⁴ jak lvíče své doupě.

Jejich země se stane pustinou pro mečem hubící¹¹⁵ rozpálení,

Jeho planoucím hněvem.

(Jr 25,37-38)¹¹⁶

V pozadí uvedeného metaforického vyjádření (Jr 25,37-38) je patrné užití konceptuální metafory יהוה אר/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE a metaforické metonymie יהוה אר/לביא HOSPODINŮV HNĚV JE VÁLEČNÍK.¹¹⁷ Metaforu lva/lvice můžeme identifikovat na základě užitých hebrejských substantiv כפיר *lvíče* a סך *doupě*, metaforu válečníka na základě užitého substantiva שמה *zpusť* a slovesného výrazu ינה *Q umlčet, zotročit*.

Konceptuální metafory יהוה אר/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE a metaforické metonymie יהוה אר/לביא HOSPODINŮV HNĚV JE VÁLEČNÍK navozují ontologickou korespondenci mezi entitami יהוה *Hospodin*, מלחמה *válečník* a כפיר *lvíče* (jako varianta אר/לביא *lev/lvice*). Epistemologická korespondence, která se konstituuje jako důsledek aplikace poznání zdrojových domén na poznání cílové domény, probíhá mezi entitami:

- ve zdrojové doméně אר/לביא *lev/lvice* vycházení lvíčete na lov (hebrejský slovesný výraz עזב סך *opustit doupě*),

¹¹² Ontologické korespondence jsou korespondence mezi vlastními entitami ve zdrojové doméně a odpovídajícími entitami v doméně cílové. Epistemologické korespondence se týkají vědomostí o zdrojové doméně, vznikají jako důsledek aplikace poznání zdrojové domény na poznání cílové domény.

¹¹³ V hebrejské textu je užit slovesný výraz נמ נמ *NI umlčet*.

¹¹⁴ V hebrejské textu je užit slovesný výraz עזב *Q opouštět, opustit*.

¹¹⁵ V hebrejské textu je užit slovesný výraz ינה *Q zotročit, potlačit, utiskovat*.

¹¹⁶ Pracovní překlad autorky I. P.

¹¹⁷ Latentně se podílí na konstrukci metaforického vyjádření také konceptuální metafora HNĚV JE OHĚŇ, hebrejský jmenný výraz חרון *hněv, rozpálení* (ve slovním spojení אף חרון, do češtiny se překládá jako *planoucí hněv*) je odvozeno od slovesného kořene výraz חרה *hořet*.

- ve zdrojové doméně מלחמה *válka* dobývání země, příp. města (hebrejský slovesný výraz ינה Q *umlčet, zotročit* a substantivum שמה *zpuštěná krajina*),
- v cílové doméně Boží soud nad národy, království země, příp. nad obyvateli země.¹¹⁸

Sít' všech korespondencí navázaných mezi zdrojovými a cílovými doménami, které jsou mezi doménami navázány užitím konceptuální metafory מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL, budu chápat (viz dále) pak jako klíčovou složku metaforického významu. Tato síť navázaných korespondencí v rámci hebrejského starozákonního kánonu je výrazem bohatosti, pestrosti, vnitřní dynamiky a mnohdy i značného vnitřního napětí významu metafory jako takové.

Tam, kde dochází k překrývání důsledků, resp. účelů více metafor, které dílčím způsobem strukturují jeden a týž pojem, mluví Lakoff a Johnson o tzv. koherenci více metafor.¹¹⁹ Jak již bylo řečeno kapitole 1.3, sdílené metaforické důsledky mohou navázat tzv. **korespondence jdoucí napříč metaforami**.

V právě uvedeném příkladu Jr 25,37-38 to jsou korespondence napříč dvěma metaforami krále a lva/lvice.

Proč jeden pojem užívá ke konceptualizaci více metafor, vysvětlují Lakoff a Johnson tím, že každá z metafor nám umožňuje pochopit jeden aspekt pojmu, ale neexistuje jediná metafora, která by dokázala vystihnout všechny jeho podstatné aspekty.¹²⁰ Tato teorie může přispět k objasnění existence dalších metafor krále, které jsme nazvali submetaforami. Každá ze submetafor je nástrojem k porozumění některého z aspektů metafory krále a odtud domény יהוה *Hospodin*. Žádná ze submetafor krále (שפט יהוה HOSPODIN JE SOUDCE, מלחמה אש יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה בונה HOSPODIN JE STAVITEL a další) ani metafora krále v užším slova smyslu (מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL,) nedokáže sama o sobě vystihnout všechny podstatné aspekty cílové domény.

Mezi submetaforami krále existuje určitá míra **koherence**, tzn. některé metaforické významy jsou sdíleny. O sdílení metaforických významů vypovídají mj. právě korespondence jdoucí napříč metaforami ustavené v rámci jednoho metaforického vyjádření. Entity různých zdrojových domén korespondují s jednou entitou domény cílové v rámci jednoho metaforického vyjádření. To byl případ metaforického vyjádření Jr 25,37-38. Jindy může být sdílení metaforických významů signalizováno opakovaně se objevujícím motivem (zpravidla mu odpovídá i jeden, resp. stejný hebrejský slovní výraz)

¹¹⁸ Viz Jr 25, patrně z kontextu celé kapitoly prorockého textu.

¹¹⁹ Lakoff-Johnson, 2002: 112.

¹²⁰ Lakoff, 2006: 110-111.

v rámci různých konceptuálních metafor užitých v jednom textu ke strukturaci jedné domény. Sdíleným metaforickým významem submetafor krále je např. nejvyšší suverenita v rámci sociální hierarchie. Král jako nejvyšší suverén v sociální a politické oblasti, pastýř jako absolutní suverén nad stády, válečník jako vrchní velitel vojska, podobně soudce suverén ve sféře práva, lev jako absolutní suverén mezi zvěří divočiny, orel jako absolutní suverén ve vzduchu apod. korespondují se suverenitou Hospodina nad Izraelem, národy, jinými bohy, příp. celým stvořením.¹²¹

Mezi submetaforami krále můžeme již nyní konstatovat existenci řady korespondencí ontologických i epistemologických. Ontologické korespondence nalézáme např. mezi entitami:

- יהוה *Hospodin* - מלך *král* - רעה *pastýř* - מלחמה *válečník* - ארי *lev*
- מושגב *stan* - אהל *paláce* (příp. ארמנים *paláce*) – עיר *město* (příp. היכל *chrám* – סך *doupě (lva)* hrad¹²² –
- צבא *(vojenské) zástupy* – צאן *ovce, stádo* - עם *lid* - ישראל *Izrael* – יהוה

V žalmu 8 (v. 4 a 8b) najdeme další příklad epistemologické korespondence napříč metaforami (submetaforami krále) יהוה *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK* (v. 4) a רעה *HOSPODIN JE PASTÝŘ* (v. 8b).¹²³

- ואתה יהוה מגן בעדי
Hospodine, štítem jsi mi ze všech stran. (v.4)¹²⁴
- הכית את־כל־איבי לחי שני רשעים שברת
Rozbiješ čelisti všem mým nepřátelům, svévolníkům zvyrázíš zuby. (v.8b)¹²⁵

¹²¹ Přestože, však existuje mezi submetaforami jistá míra koherence, mohou být zároveň významy jednotlivých submetafor mezi sebou ve značném napětí. Tato skutečnost způsobuje vnitřní dynamiku a napětí uvnitř metafory יהוה *HOSPODIN JE KRÁL*. S pastýřem se např. převážně pojí konotace klidného a mírumilovného života, i když život pastýřů starověkého Blízkého východu má jen málo společného s životem pastýřů, jak jej známe např. ze Slovenska či Moravskoslezských Beskyd 20. a 21. století. V tomto ohledu se však naprosto odlišné konotace pojí např. s válečníkem, tedy i Hospodinem-válečníkem. Jak ještě uvidíme dále, ve značném napětí mohou být i významy metaforických vyjádření, které jsou konstruovány na pozadí stejné submetafory krále.

¹²² Ž 48,4.

¹²³ Entita cílové domény, slovní výraz, který odkazuje k nepřátelům žalmisty, koresponduje v prvním případě s entitou, slovním výrazem, který odkazuje k nepřátelům v boji (vojsku nepřítele), v druhém případě s entitou, slovním výrazem, který odkazuje k nepřáteli stád (dravé šelmě; lupičům), se kterými se pastýř utká.

¹²⁴ ČEP.

¹²⁵ ČEP.

V metaforickém vyjádření žalmu 76 (v. 10) je patrná epistemologická korespondence napříč submetaforami krále **שפט יהוה HOSPODIN JE SOUDCE** a **מלחמה אש יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK**.

קום־למשבט אלהים *Bůh povstal k soudu.*¹²⁶

להושיע כל־ענוי־ארץ *Aby spasil všechny pokorné země.*¹²⁷

Sdílení metaforických důsledků submetafor krále, určitá míra koherence metafor pastýře, soudce, válečníka, lovce, lva/lvice apod. jako dílčích poloh metafory krále je mj. argumentem pro označení těchto konceptuálních metafor jako submetafor, dílčích poloh konceptuální metafory **מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL**. Následující tabulka shrnuje přehled submetafor, se kterými budeme dále počítat jako s dílčími polohami konceptuální metafory **מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL**, a přehled základních domén (a jejich názvů), které jsou zapojeny v rámci uvedených metafor jako domény zdrojové.

(konceptuální metafora) מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL	(odpovídající zdrojová doména) יהוה <i>Hospodin</i>
submetafory krále	odpovídající zdrojové domény
מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL	מלוכה <i>království</i>
רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ	מרעה <i>pastva</i>
שפט יהוה HOSPODIN JE SOUDCE	משפט <i>soud</i>
מלחמה אש יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	מלחמה <i>válka</i>
בונה יהוה HOSPODIN JE STAVITEL	בנין <i>stavba</i>
ציד יהוה HOSPODIN JE LOVEC	ציד <i>lov</i>
נוטע יהוה HOSPODIN JE SADAŘ/VINAŘ	נטע <i>sázení/setí</i>
שמש יהוה HOSPODIN JE SLUNCE	שמש <i>slunce</i>
ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE	ארי/לביא <i>lev/lvice</i>
נשר יהוה HOSPODIN JE OREL/ORLICE	נשר <i>orel/orlice</i>

Slovní výrazy, na jejichž základě jsme schopni identifikovat uplatňující se metaforický koncept, výrazy, které signalizují v metaforickém vyjádření užití určité konceptuální metafory, budu dále nazývat **metaforické nosiče**.

Vraťme se k uvedenému metaforickému vyjádření Jr 25,37-38.

¹²⁶ ČEP.

¹²⁷ ČEP.

Hospodinovým planoucím hněvem budou **umlčeny**¹²⁸ pokojné nivy.
Opustil¹²⁹ jak lvíče své doupě.
Jejich země se stane pustinou pro **mečem hubičt**¹³⁰ rozpálení,
Jeho planoucím hněvem.

(Jr 25,37-38)¹³¹

Užití konceptuální metafory יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE jsme konstatovali na základě užitých substantiv כפיר lvíče a סך doupě. Hebrejská substantiva כפיר lvíče a סך doupě můžeme tedy v metaforickém vyjádření Jr 25,37-38 prohlásit za metaforické nosiče konceptuální metafory יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE. Užití metaforické metonymie אף יהוה ארי/לביא HOSPODINŮV HNĚV JE VÁLEČNÍK a odtud konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK jsme identifikovali na základě užitého substantiva שמוה *zpuštěná krajina* a slovesného výrazu ינה Q *umlčet, zotročit*. Hebrejské slovní výrazy שמוה *zpuštěná krajina* a slovesný výraz ינה Q *umlčet, zotročit* můžeme tedy v metaforickém vyjádření Jr 25,37-38 prohlásit za metaforické nosiče konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK.

M. Turner (2005) upozornil na to, že i smíšené prostory, které případně mohou metaforicky strukturovat jiný mentální prostor, vždy obsahují konkrétní detaily ze vstupních prostorů, které mohou sloužit jako vodítka pro identifikaci tematických vstupních (jinak zdrojových) prostorů.¹³² Slovní výrazy, které odpovídají těmto konkrétním detailům tematických vstupních domén, budeme tedy dále nazývat **metaforickými nosiči**. Jsou to **hebrejské výrazy zejména slovesné a jmenné, příp. slovní spojení, na jejichž základě jsme schopni identifikovat uplatňující se konceptuální metaforu a v metaforickém vyjádření jsou jejími nositeli**.

Metaforické nosiče, tyto slovní výrazy musí být dostatečně specifické pro příslušnou zdrojovou doménu, pokud má uplatňující se konceptuální metafora úspěšně strukturovat doménu cílovou. Z tohoto důvodu nemůže jít o kategorie bázevého typu. Bázevé kategorie se v metaforických vyjádřeních samozřejmě také vyskytují, nemohou však plnit funkci metaforických nosičů. (Totéž platí tím pádem i o kategoriích vyšší úrovně než bázevé.) Uvedme příklad Ex 5,13:

נְחִיתָ בְּחֶסֶדְךָ עִמּוֹ נִאֲלַתְּ נִתְלַתְּ בְּעֵזֶךָ אֶל־נֹוּה קִדְשֶׁךָ:

¹²⁸ V hebrejské textu je užit slovesný výraz נמם NI *umlčet*.

¹²⁹ V hebrejské textu je užit slovesný výraz עזב Q *opustit*.

¹³⁰ V hebrejské textu je užit slovesný výraz ינה Q *zotročit, potlačit, utiskovat*.

¹³¹ Pracovní překlad autorky I. P.

¹³² Turner, 2005: 115-116.

*Pásl jsi (berlou) svého milosrdenství lid, který jsi vykoupil,
přivedl jsi ho (berlou) své moci na svou svatou nivu.*¹³³

V pozadí tohoto metaforického vyjádření můžeme identifikovat užití konceptuální metafory רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ. O jejím užití svědčí hebrejské slovesné výrazy נחה (Q) a נהל (PI), oba můžeme přeložit do češtiny jako *vést, vodit, hnát (stádo)*. Oba slovesné výrazy jsou entitami domény מרעה *pastva*. Doména מרעה *pastva* metaforicky strukturuje doménu יהוה *Hospodin*. Ve výroku Ex 15,13 plní entity נחה Q *hnát (stádo)* a נהל PI *hnát (stádo)* funkci metaforických nosičů konceptuální metafory רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Hebrejské slovesné výrazy נחה Q *hnát (stádo)* a נהל PI *hnát (stádo)* jsou v rámci domény מרעה *pastva* speciální. Jsou to slovesné kategorie nižší než bázové.

Jako synonymum slovesných výrazů נחה Q a נהל PI *hnát (stádo)* bývá v některých starozákonních hebrejských výrocih užíván slovesný výraz נסע HI *vést, přenášet, táhnout*. To je případ i Ž 78,52.

Ale svůj lid vedl¹³⁴ jako ovce, jako stádo je převedl pouští,
(Ž 78,52; ČEP)¹³⁵

Kategorie נסע HI *vést, přenášet, táhnout* je kategorií bázovou, není speciální pro doménu מרעה *pastva*. V rámci starozákonního biblického kánonu bývá tento slovesný výraz užíván v různých kontextech. Jako entita je součástí mnoha domén. V metaforickém vyjádření Ž 78,52 proto nemůže plnit funkci metaforického nosiče. Tuto funkci plní entity, substantiva צאן *ovce* a עדר *stádo*. Ta jsou specifická pro doménu מרעה *pastva*, a proto v metaforickém vyjádření Ž 78,52 signalizují uplatňující se konceptuální metaforu רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Hebrejský slovesný výraz נסע HI *vést, přenášet, táhnout* se podílí na metaforické strukturaci ve spojení s metaforickými nosiči צאן *ovce* a עדר *stádo*.

Bázové kategorie tedy v metaforických vyjádřeních nemohou plnit funkci metaforických nosičů. Pokud má metaforická konceptualizace úspěšně sloužit porozumění cílové doméně, slovní výrazy zdrojové domény (alespoň některé) musí být dostatečně specifické. K tomu bázové kategorie nestačí. Ty ale naopak mohou pro svou univerzálnost, jelikož nejsou vázány jen na určitou

¹³³ Vlastní pracovní - lingvistický překlad autorky I. P..

¹³⁴ V hebrejské textu je užit slovesný výraz נסע HI *vést, přenášet, táhnout*.

¹³⁵ ויסע כצאן עמו וינהגם כעדר במדבר: Ž 78,52

jednu doménu, v rámci metaforického vyjádření vytvářet prostor pro konceptuální mísení.

Pokud se v metaforickém vyjádření vyskytuje výraz, který bude možné považovat za entitu více než jedné zdrojové domény a zároveň bude pro tyto konkrétní domény dostatečně speciální, bude tento výraz signalizovat užití více než jedné konceptuální metafory a budeme ho označovat jako **polyvalenční metaforický nosič**. Příklad polyvalenčního metaforického nosiče uvedme z metaforického vyjádření Pl 3,3.

Proti mně obrací, obrací¹³⁶ svou ruku¹³⁷ každý den.

(Pl 3,3; ČEP)¹³⁸

Hebrejský text užívá slovesné výrazy $Q + \text{ב} \text{ שׁוּב}$ *obrátit proti* a $Q + \text{ב} \text{ הַפֶּךָ}$ *obrátit proti*, oba ve spojení se substantivem יָד *ruka, tlapa*. Slovesné výrazy i substantivum יָד , které je možné přeložit jako *ruka* i *tlapa*, plní v metaforickém vyjádření Pl 3,3 funkci polyvalenčních metaforických nosičů. Polyvalenční metaforické nosiče zde odrážejí užití a mísení konceptuálních metafor $\text{יְהוָה הוּא רֹעֵה רְעוּה}$ HOSPODIN JE PASTÝŘ a $\text{יְהוָה אֲרִי/לְבִיא}$ HOSPODIN JE LEV/LVICE. Metafora lva/lvice se plně uplatňuje ve v. 4, metafora pastýře naopak ve verších předcházejících (v. 1-3).

¹ *Já ten muž, jenž zakusil ponížení holí Jeho hněvu.*

² *Hnal mě a vedl do temnoty beze světla.*

³ *Proti mně obrací, obrací svou ruku každý den.*

⁴ *Pozřel mé tělo a mou kůži, roztránil mé kosti.*¹³⁹

(Pl 3,1-4)¹⁴⁰

Explicovat význam metaforických vyjádření, v jejichž pozadí stojí více než jedna konceptuální metafora, nám umožní teorie mentálních prostorů a teorie konceptuálního mísení (viz kap. 1.4). Dalším výrazným přínosem tohoto víceprostorového modelu ve srovnání s původní teorií metafory, jak je představena Lakoffem a Johnsonem v knize *Metaphors We Live By* (1980, česky *Metafory, kterými žijeme*), je ten, že počítá s narativní, dynamickou strukturou mentálních prostorů.

¹³⁶ V hebrejské textu jsou užity slovesné výrazy $Q + \text{ב} \text{ שׁוּב}$ *obrátit* a $Q + \text{ב} \text{ הַפֶּךָ}$ *obrátit* ve spojení s předložkou ב . Tu zde lze přeložit jako *proti*.

¹³⁷ V hebrejské textu je užito substantivum יָד *ruka, tlapa*.

¹³⁸

$\text{אֵךְ בִּי יִשָּׁב יְהַפֵּךְ יָדוֹ כָּל-הַיּוֹם}$:^{Pl 3,3}

¹³⁹ Pracovní lingvistický překlad autorky I. P. Totožný s překladem v kap. 3.3.

¹⁴⁰ Pracovní lingvistický překlad autorky I. P. Totožný s překladem v kap. 3.3.

Při konstrukci metaforického vyjádření v Ž 44,23 musíme počítat se dvěma konceptuálními metaforami **אֱשׁ מִלְחָמָה יְהוָה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a **יְהוָה רֹעֵה** HOSPODIN JE PASTÝŘ.

Kvůli tobě jsme vražděni denně, mají nás za ovce na zabití.

(Ž 44,23; ČEP)¹⁴¹

Cílová doména **יְהוָה** *Hospodin* je metaforicky strukturovaná projekcí z domén **מִלְחָמָה** *válka* a **מֹרְעָה** *pastva*. Podle teorie mentálních prostorů a teorie mísení M. Turnera, G. Fauconniera ad. však nedochází k projekci z domén zdrojových do domény cílové přímo. Nejprve se konstituují tzv. generické prostory, z nichž prostor smíšený a teprve ten metaforicky strukturuje mentální prostor cílový,¹⁴² jehož výrazem je v tomto případě vyjádření Ž 44,3.

Výše jsem již uvedla důvody, pro které jsem se rozhodla neužívat termín *prostor*, ale *doména*. Termínu *prostor* (angl. *space*) M. Turner a G. Fauconnier užívají při popisu aktuální konstrukce významu. Pokud ovšem bude naším cílem explikace významu metafor **יְהוָה מֶלֶךְ** HOSPODIN JE KRÁL či jednotlivých submetafor krále jako celku, nad rámec jednotlivých metaforických výpovědí, termín *prostor* je nevyhovující. Naopak o *doméně* můžeme mluvit tam, kde uvažujeme nad rámec aktuální výpovědi, nad rámec konstrukce či explikace významu jednoho konkrétního, např. metaforického vyjádření.

Ze dvou důvodů jsem se rozhodla využít teorii mentálních prostorů a teorii mísení k zavedení vlastního termínu ***generická příběhová struktura (GPS)*** místo termínu *generický (mentální) prostor*, který užívají M. Turner, G. Fauconnier a v návaznosti na ně další. Termín *generický prostor* se ukázal nevyhovující zejména ze dvou důvodů:

1. M. Turner (2005)¹⁴³ definuje generický mentální prostor jako abstraktní strukturu, kterou spolu sdílejí vstupní prostory. Podle G. Fauconniera, M. Turnera, G. Lakoffa mají vlastní konceptuální existenci, lze jimi manipulovat ve prospěch konstrukce cílového prostoru, ale zdrojový prostor takovou manipulací není nijak zasažen. G. Fauconnier, M. Turner, G. Lakoff ad. užívají teorii mentálních prostorů a v jejím rámci termín *generický mentální prostor* k popisu **aktuální konstrukce významu**. Záměrem

¹⁴¹

כִּי-עָלִידָה הַרְגָנוּ כָּל-הַיּוֹם נִחַשְׁבָנוּ כְּצֹאן טְבָחָה: ^{Ž 44,23}

¹⁴² Fauconnier i Turner používají anglický termín *space*, česky *prostor*.

¹⁴³ M. Turner, 2005: 122.

této práce je však pokusit se o explikaci metaforického významu, který překračuje rámec jednoho textu. Hebrejský biblický kánon není textem jednoho autora, nacházíme se zde ve specifickém sémiotickém kontextu, na přechodu k jazyku.

2. Když jsem prováděla analýzy hebrejských metaforických vyjádření, ve kterých se uplatňuje konceptuální metafora מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL a submetafory krále, a když jsem testovala možnosti explikace metaforického významu prostřednictvím generických prostorů, ukázalo se záhy, že **generické prostory konstituované z jedné zdrojové domény (např. מַרְעָה *pastva*) nejsou zpravidla jen jedinečnými, aktuálně se konstituujícími strukturami.** Stejně generické prostory, stejné narativní struktury se objevovaly při konstrukci různých metaforických výpovědí týkajících se Hospodina. **V rámci jedné konceptuální metafory bylo možné popsat několik generických „prostorů“, které se opakovaně podílely na metaforické strukturaci i velmi rozdílných cílových domén.**

Např. v rámci konceptuální metafory רֹעֵה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ můžeme popsat generickou příběhovou strukturu (GPS) רֹעֵה אֶת־צֹאן מִן־אֵיב שׂוֹמֵר PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM. Tato generická příběhová struktura (GPS) je charakteristická užitím slovesných výrazů (metaforických nosičů) שׂוֹמֵר (Q) *střežit (stádo)*, נָצַר (Q) *opatrovat (stádo)*, יָשַׁן / נָוֵם (Q) *dřímát, spát*, רָבִץ (HI) *dát odpočívat* a שָׁכַן (HI) / יָשַׁב (HI) + לָבַטַח *dát přebývat / bydlet v bezpečí*. Jako jmenné metaforické nosiče zde figurují hebrejské výrazy רֹעֵה *pastýř*, צֹאן a varianty *ovce, stádo*, אַרִי *lev*, אַרְיָה *lvice*, כַּפִּיר *mladý lev*, שִׁחַל *lvíče*, פֶּה/שָׁנִים *zuby/tlama (lva)*, יַד־כֶּלֶב *tlapa psa*, דָּב *medvěd*, כֶּלֶב *pes*, זֶאֵב *vlk*, עֵדָה כְּלָבִים *zloději, tlupa*. Tento poměrně zřetelně vyhraněný svazek metaforických nosičů je odvozen ze zdrojové domény מַרְעָה *pastva*. Hebrejské slovesné a jmenné výrazy a slovní spojení jsou nositeli konceptuální metafory רֹעֵה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ a jsou také nositeli její dílčí polohy, generické příběhové struktury (GPS) רֹעֵה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Tato generická příběhová struktura (GPS) je základem řady metaforických vyjádření, umožňuje porozumění řadě cílových domén v souvislosti s Hospodinem (viz dále kap. 2.1.3). Uveďme několik příkladů:

*Hospodine, Bože můj, k tobě se utíkám,
zachraň mě a vytrhni z rukou všech, kdo mě stíhají,
aby mě jako lev nerozsápál ten, který odvléká, a kdo by vytrhl, není.*
(Ž 7,2-3; ČEP)¹⁴⁴

Substantivum **אריה** Q *lev* (v.3) a s ním se pojící slovesné výrazy **טָרַף** Q *rozsápat* a **פָּרַק** Q *rvát* jsou zřejmým signálem, že žalmista chápe toho, který ho pronásleduje (hebr. **רָדַף** ptp. Q), na pozadí metafory pastýře. Entita cílové domény **רָדַף** ptp. Q *ten, který pronásleduje* koresponduje ve zdrojové doméně s entitou nepřítele stáda. Nepříteli stáda, dravé šelmě odpovídá v uvedeném metaforickém vyjádření právě substantivum **אריה** Q *lev*. Sebe sama chápe žalmista na pozadí metafory jako ovci, která hledá ochranu u pastýře-Hospodina. Generická příběhová struktura (GPS) **ישמר רעה את צאן מן-איב** PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM je zpřesněním, dílčí polohou metafory pastýře.

*Kvůli tobě jsme vražděni denně, mají nás za ovce na zabít.
Vzbud' se, proč spíš, Panovníku? Procitni a nezanevři na nás provždy!*
(Ž 44,23-24; ČEP)¹⁴⁵

Metaforický nosič **צאן** *ovce* signalizuje užití konceptuální metafory **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ. Slovní spojení **טבחה צאן** *jatečné ovce (ovce určené k porážce)* a další metaforické nosiče, slovesné výrazy **עור** Q *vzbudit se*, **ישן** *usnout*, **קין** *probudit se*, metaforu pastýře specifikují, svědčí o užití generické příběhové struktury (GPS) **ישמר רעה את צאן מן-איב** PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM. Prostřednictvím metafory (metaforickou projekcí z domény **מרעה** *pastva*¹⁴⁶) tak žalmista rozumí situaci své a situaci Božího lidu jako zabíjení ovcí na jatkách. K tomu došlo proto, že pastýř-Hospodin usnul a neuhlídal své stádo (zřejmě před zloději).

Dalším příkladem užití této generické příběhové struktury (GPS) je metaforické vyjádření z Jr 31,10b:

¹⁴⁴ **יְהוָה אֱלֹהֵי בְךָ חִסִּיתִי הוֹשִׁיעֵנִי מִכָּל־רֹדְפֵי וְהַצִּילֵנִי:** ³ **פֶּן־יִטְרֹף כְּאַרְיֵה נַפְשִׁי פָּרַק וְאִין מִצִּיל:**

¹⁴⁵ **כִּי־עָלִיד הֲרַגְנוּ כָּל־הַיּוֹם נַחֲשָׁבְנוּ כְּצֹאן טַבְחָה:** ²⁴ **עֹרְהָ לְמָה תִּישָׁן אֲדֹנָי הַקִּיצָה אֶל־תִּזְנַח לְנִצָּח:**

¹⁴⁶ V pozadí metaforického vyjádření můžeme na základě metaforického nosiče **זנח** *zanevřít*, *zavrhnout* identifikovat i konceptuální metaforu **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL.

*Ten, který rozmetal Izraele, shromáždí jej,
bude jej střežit jako pastýř své stádo.*

(Jr 31,10b; ČEP)¹⁴⁷

Hebrejské výrazy עדר *stádo* a רעה (ptp. Q) *pastýř*, výrazy ve funkci metaforických nosičů, signalizují užití konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Slovesný výraz שמר Q *střežit, opatrovat* užitý metaforický koncept upřesňuje na generickou příběhovou strukturu (GPS) **PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM.**

Generické příběhové struktury, tyto abstraktní struktury narativní povahy, mají podobně jako generické prostory vlastní konceptuální existenci a lze jimi manipulovat ve prospěch konstrukce rozdílných cílových domén. Jsou to jakési svazky metaforických nosičů, hebrejských výrazů (zejména slovesných a jmenných) jedné domény, které podobně jako konceptuální metafora strukturují cílové domény.

Jak uvidíme ještě dále v kapitole 2.1 např. v rámci submetafory krále רעה יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, můžeme v žalmech¹⁴⁸ popsat devět generických příběhových struktury (GPS), které se opakovaně podílejí na metaforické strukturaci domény יהוה *Hospodin*. Jejich výčet, popis i výskyt v žalmech je uveden v následující kapitole (kap. 2.1).

Následující schéma znázorňuje na příkladu metaforických vyjádření v Ž 28,9 a Ž 147,3 základní vztah, resp. funkci zavedených termínů, jak je budu dále využívat v analýzách a interpretacích. Schéma představuje funkci zdrojové domény, konceptuální metafory, generické příběhové struktury (GPS) a entity zdrojové domény jako metaforického nosiče při metaforické strukturaci cílové domény.

*Zachraň svůj lid¹⁴⁹ a žehnej dědictví svému,
bud' mu pastýřem¹⁵⁰ a nes jej na ramenou¹⁵¹ věčně!*

(Ž 28,9; ČEP)¹⁵²

¹⁴⁷ *Jr 31,10* שְׁמַעוּ דְּבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאָזְנֵי מְמַרְחָק וְאָמְרוּ מִזְרַח יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ וְשָׁמְרוּ כְרֵעָה עִדְרוֹ:

¹⁴⁸ Zpracovaný materiál starozákonního hebrejského kánonu jsem omezila v této práci na žalmy. Pouze výjimečně jsou zohledněny texty jiných knih, zpravidla prorocké.

¹⁴⁹ Zvýraznila autorka I. P. V hebrejském textu je užito substantivum עם (יהוה) *lid* (*Hospodinův*).

¹⁵⁰ Zvýraznila autorka I. P. V hebrejském textu je užit imperativ slovesného kořene רעה v Q *být pastýřem, pást*.

¹⁵¹ Zvýraznila autorka I. P. V hebrejském textu je užit imperativ slovesného kořene נשא v PI *nést, vynést* apod.

¹⁵² *Ž 28,9* הוֹשִׁיעָהּ | אֶת־עַמּוֹךְ וּבְרַךְ אֶת־נַחְלָתְךָ וְרַעַם וְנִשְׂאֵם עַד־הָעוֹלָם:

Hospodin buduje Jeruzalém, shromážd'uje¹⁵³ rozehnané¹⁵⁴ z Izraele, uzdravuje¹⁵⁵ ty, kdo jsou zkroušeni v srdci,¹⁵⁶ jejich rány obvazuje.
(Ž 147,2-3; ČEP)¹⁵⁷

V pozadí metaforického vyjádření Ž 28,9 i je patrné užití konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Můžeme ji identifikovat na základě hebrejských výrazů נחלה *dědictví* (zde evidentně ve smyslu *stádo*), רעה Q *pást, být pastýřem* a נשא PI *nést, odnést*. V metaforickém vyjádření Ž 147,3 je patrné užití konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ z užitých hebrejských výrazů נרח NI *být rozehnán* - כנס PI *shromáždit, רפא léčit, uzdravovat, לעצבים חבש PI obvázat rány* (Ž 147,3). Tyto výrazy plní funkci metaforických nosičů, na jejich základě je však patrná nejen metafora pastýře, ale také její dílčí polohy, generická příběhová struktura (GPS) ירפא רעה את-צאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI¹⁵⁸ (Ž 28,9 a Ž 147,3) a generická příběhová struktura (GPS) יקבץ רעה את-נרחי צאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO.¹⁵⁹

Jedna konceptuální metafora (a v jejím rámci i jedna generická příběhová struktura i entita) může metaforicky konceptualizovat mnoho domén. Ve zvolených příkladech (Ž 28,9 a Ž 147,3) jde však v obou případech o cílovou doménu יהוה *Hospodin*.

Metaforické vyjádření Ž 28,9 konstruované prostřednictvím metafory pastýře a uvedené generické příběhové struktury (GPS), konstituuje korespondenci mezi entitou zdrojové domény צאן *ovce, stádo* a entitou cílové domény עם *lid*, slovesné výrazy ישע HI *spasit* a ברח PI *žehnat* korespondují ve zdrojové doméně se slovesným výrazem נשא PI *nést, odnést*. Spása lidu Izrael a Hospodinovo požehnání je prostřednictvím užití konceptuální metafory

¹⁵³ Zvýraznila autorka I. P. V hebrejském textu je užit slovesný výraz כנס PI *shromáždit*.

¹⁵⁴ Zvýraznila autorka I. P. V hebrejském textu je užit slovesný výraz נרח NI *být rozehnán*.

¹⁵⁵ Zvýraznila autorka I. P. V hebrejském textu je užit slovesný výraz רפא *léčit, uzdravovat*.

¹⁵⁶ Zvýraznila autorka I. P. V hebrejském textu je použito slovní spojení לְשִׁבּוּרֵי לֵב *ti, kteří jsou zkroušeného srdce*.

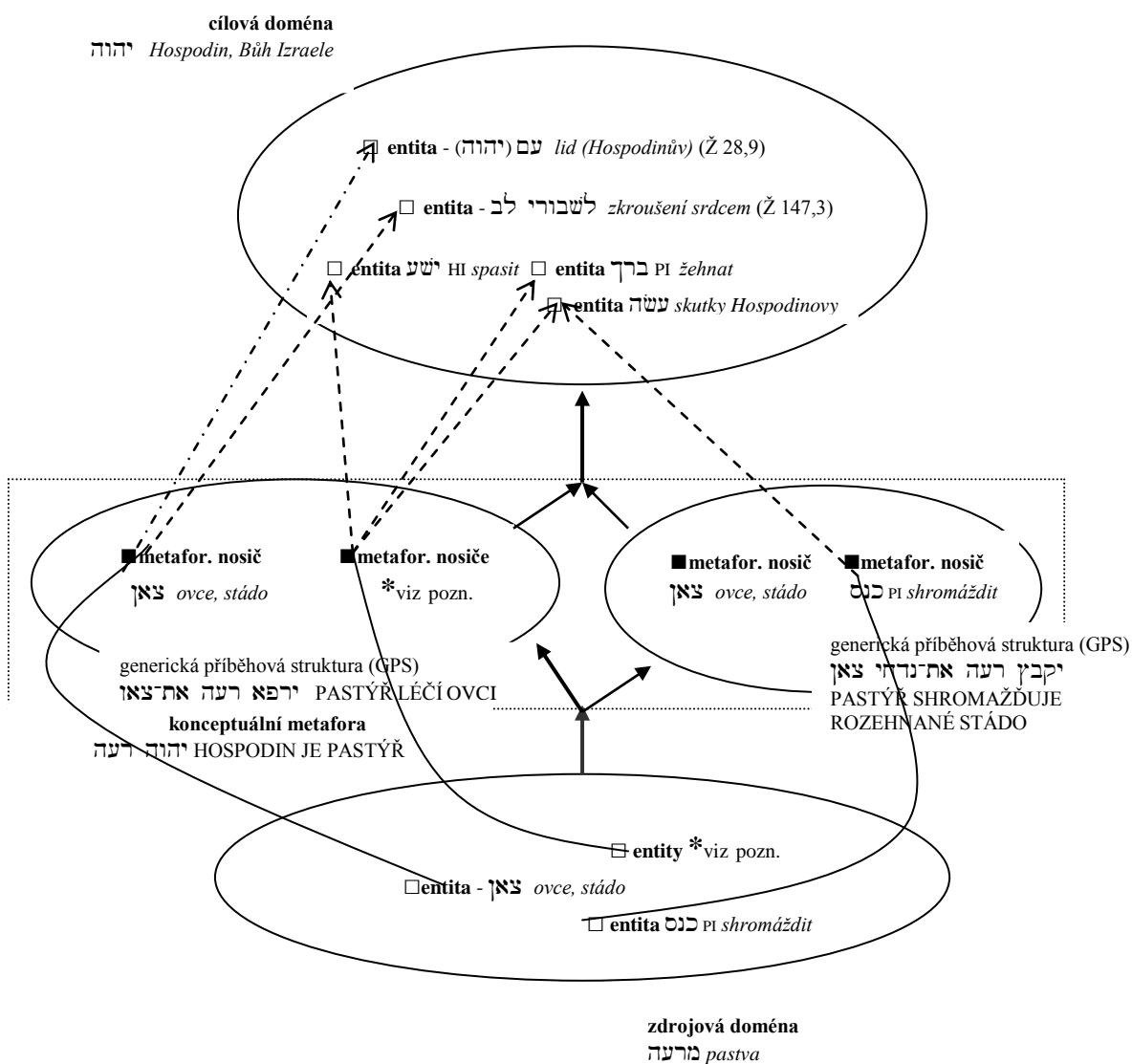
¹⁵⁷ הָרֶפָא לְשִׁבּוּרֵי לֵב וּמְחַבֵּשׁ לְעִצְבוֹתָם: ^{147,3}

¹⁵⁸ Viz dále kapitola 2.1.4, tabulky 8-10.

¹⁵⁹ Viz dále kapitola 2.1.8, tabulky 18 a 19.

(a v jejím rámci prostřednictvím užitých generické příběhové struktury) chápáno, prožíváno a slovně pojmenováno jako pastýřova péče o zraněnou ovci.

Metaforické vyjádření Ž 147,3 konstruované prostřednictvím metafor pastýře a dvou uvedených generických příběhových struktur (GPS) konstituuje korespondenci mezi entitou zdrojové domény צאן *ovce, stádo* a entitou cílové domény לשבורי לב *zkroušení srdcem*. Hospodinovy skutky (resp. konání, viz v. 20 – hebr. עשה) a soudy (hebr. משפטים) jsou prostřednictvím užitých konceptuální metafor (a v jejím rámci prostřednictvím užitých generických příběhových struktur) chápány, prožívány a slovně pojmenovány jako pastýřovo shromáždění rozehnaného stáda (lvem, medvědem) a jako pastýřova péče o zraněnou ovce.

Poznámka ke schématu:

značka * - slovesné výrazy, které vyjadřují pastýřovu péči o zraněné ovce, metaforické nosiče נשׂא PI *nést, odnést* (Ž 28,9) a רפא *léčit, uzdravovat*, חבש לעצבים PI *obvázat rány* (Ž 147,3).

Generické příběhové struktury jsou tedy abstraktní narativní struktury konstituované ze zdrojových domén při metaforické strukturaci, jsou v jistém smyslu vlastně dílčími polohami konceptuálních metafor. Jednotlivé prvky generických příběhových struktur plní v metaforických vyjádřeních funkci metaforických nosičů. K jejich zápisu jsem zvolila v dalším textu podobný způsob jako u konceptuálních metafor, např.

יֵתֵן רֵעָה אֶת־צֹאן מֵאֵכָל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU.

Generické příběhové struktury budu používat k popisu konstrukce metaforických vyjádření a k explikaci metaforického významu. Podílejí se na výstavbě metaforických vyjádření, metaforicky strukturují cílové domény podobně jako konceptuální metafor. Významnou měrou upřesňují užitý metaforický koncept, jsou jeho dílčí polohou.

* * *

Jak již zde bylo několikrát zdůrazněno, kognitivní sémantika určuje význam nikoli na základě strukturálních příznaků, neomezuje se na denotační složku významu, ale počítá s konotacemi, počítá s tím, že význam je ukotven tělesně (viz teorie vtělesnění), zkušenostně, sociálně a kulturně (viz teorie stereotypu a teorie prototypu). Jednu z možností, jak explikovat metaforický význam (konceptuální metafora מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL i jejích dílčích poloh, submetafor), vidím rovněž v popisu sítě korespondencí, které metaforická vyjádření navazují mezi všemi entitami zdrojových domén a cílové domény.

Další možností, kterou nabízí kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika, je definice významu pomocí tzv. svazku interakčních vlastností. Význam konceptuálních metafor (to se týká i submetafor krále) je možné explikovat také pomocí tzv. **svazku interakčních vlastností** (viz kap. 1.3). Ten se ukazuje jako možný významný komponent metaforického významu. Jako příklad uveďme kategorii מִלְחָמָה אֵשׁ *válečník*, významnou entitu domény מִלְחָמָה *válka*. V rámci submetafory krále מֶלֶךְ יְהוָה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK se tato entita podílí na metaforické strukturaci domény יְהוָה *Hospodin*. Do svazku interakčních vlastností patří výrazy charakterizující Hospodina jako válečníka mocného, silného a udatného: חֲסִין/עֲזוּז/עוֹ מוֹצֵן *mocný, silný, udatný* (viz Tabulka č. 22, kap. 2.3).

Podobně v rámci submetafory krále יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE se v žalmech opakovaně vyskytuje charakteristika Boha jako soudce spravedlivého (hebr. צדק *spravedlivý*), soudce, který soudí podle práva (hebr. במשפט/מירים/במרים *soudit podle práva*), soudce, jehož soudy jsou platné na věky (hebr. לעולם *na věky*), srdce poctivého, ryzího (hebr. זכה *ryzí*) apod. Následující tabulka uvádí několik příkladů z knihy žalmů:

základní výrazy zdrojové domény soudce (svazek interakčních vlastností)	výskyt v žalmech
<i>spravedlivý</i> צדק	Ž 7,10; Ž 9,5,9; Ž 35,24; Ž 50,6; Ž 51,6; Ž 72,2; Ž 82,3; Ž 94,15; Ž 98,9
<i>podle práva</i> במשפט / מירים / במרים	Ž 9,9; Ž 67,5; Ž 72,2.4; Ž 75,3; Ž 96,10; Ž 98,9
<i>na věky</i> לעולם	Ž 9,8
<i>poctivý, ryzí</i> זכה	Ž 51,6

Svazek interakčních vlastností však nelze zaměňovat s vlastním metaforickým významem. To by byla hrubá redukce. Je pouze možným komponentem metaforického významu, příp. můžeme s jeho aktivací počítat v rámci aktuálního užití příslušné metaforie.

Pro explikaci významu metaforických vyjádření můžeme, jak jsme viděli, využít teorii mentálních prostorů a teorii mísení. Submetaforám krále lze rozumět na pozadí teorie prototypu resp. stereotypu jako různým polohám stereotypu krále. Podobně i generické příběhové struktury užívané v rámci příslušné konceptuální metaforie lze chápat jako svazek několika stereotypů.

Např. význam hebrejského substantiva רעה *pastýř* může být v rámci starozákonního hebrejského kánonu definován svazkem několika prototypů:¹⁶⁰

- muž, který ovce vlastní, chová je na maso, mléko, vlnu;
- muž, který ovce prodává;
- nájemný pastýř (stádo nevlastní, pracuje za mzdu);
- muž, který žene stádo na pastviny;
- muž, který se stará o stádo (zajišťuje mu dostatek pastvy, vody, ošetřuje nemocné ovce apod.);
- muž, který na noc zahání ovce do ohrady (např. hrou na píšťalu nebo cítaru)

¹⁶⁰ O svazkových modelech jako možném zdroji prototypových jevů podrobněji viz např. Lakoff, 2006: 84-86.

- muž, který zodpovídá za výběr vhodných kusů k chovu;
- muž, který jednotlivé kusy nebo celé stádo prodává na jatka;
- muž, který na stádo dohlíží (zodpovídá za to, aby se ovce nerozutekly, ty, které se zatoulaly, hledá a přivádí zpět ke stádu, střeží stádo před dravou zvěří, zloději, v případě ohrožení ovce brání)

Ne všechny polohy prototypu musí být nutně využívány v jazyce a kultuře metaforicky. Následující tabulka uvádí několik příkladů nemetaforického a metaforického uplatnění dílčích poloh prototypu *pastýř* v rámci starozákonního hebrejského kánonu.

STEREOTYP	PŘÍKLAD užití	PŘÍKLAD užití v metaforické projekci
<i>pastýř</i> -vlastní ovce, chová je na maso, kůži, mléko, vlnu	Gn 13,2 Gn 31,4	nedoloženo
<i>pastýř</i> - nájemný, stádo nevlastní	Gn 13,7	Za 11,4-17 Jr 23,1-3 Ez 34,2
<i>pastýř</i> - žene stádo na pastviny	Gn 37,12	Ž 78,52-54
<i>pastýř</i> - stará se o stádo (zajišťuje mu dostatek pastvy, vody, ošetřuje nemocné ovce apod.)	Gn29,3 Gn 30,31 Ex 2,16	Ž 107,5-7 Ž 23,1-3
<i>pastýř</i> - na noc zahání ovce do ohrady (hrou na píšťalu nebo citaru)	Sd 5,16 1S 16,18-19.23	nedoloženo
<i>pastýř</i> - chov ovcí, výběr vhodných kusů k chovu	Gn 30,30-40	nedoloženo
<i>pastýř</i> - dohlíží na stádo, chrání jej	Gn 30,31 1S 17,34-35	Ž 12,8-9 Ž 22,14,17.22

Závěr

Jeden z možných způsobů, jak popsat význam konceptuální metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL pomocí výše uvedených metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky, vidím ve výčtu a popisu **všech dílčích submetafor krále** a ve výčtu a popisu všech **generických příběhových struktur**, které se podílejí na výstavbě metaforických vyjádření, v jejichž pozadí lze tyto metafory identifikovat. Popis generické příběhové struktury pak znamená podat výčet užívaných metaforických nosičů, jejich vzájemné vztahy (generické příběhové struktury (GPS) mají narativní povahu), evidovat jejich výskyt v konkrétních metaforických vyjádřeních a evidovat, jaké korespondence navazují v cílové doméně יְהוָה *Hospodin*.

V následující kapitole (kap. 2) vzhledem k rozsahu užití metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL i všech dílčích submetafor ve starozákonním biblickém kánonu představím výše uvedenou metodu pouze na vybraném

starozákonní materiálu, na žalmech. Jen výjimečně bude zapracován materiál z jiných starozákonních knih (zejména prorockých). V kapitole druhé budu věnovat pozornost z výše uvedených deseti submetafor krále pouze čtyřem: יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, a יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE.

Na vybraném materiálu tedy představím metodu explikace významu dílčích poloh konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, význam konceptuálních submetafor יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, a יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE. Význam bude popsán:

1. jako soubor generických příběhových struktur (GPS) užívaných v rámci příslušné konceptuální metafory,
2. jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou doménou či doménami,
3. pokud to bude možné, bude význam explikován prostřednictvím svazku interakčních vlastností, příp. pomocí významového stereotypu.

Další možností, jak pomocí výše uvedených metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky explikovat význam konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, je analýza a interpretace konkrétních metaforických vyjádření v kontextu celých textů. Předmětem mého dalšího zájmu (kapitola třetí) bude analýza a interpretace textů (Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1-24) se zvláštním zřetelem k výpovědím o Hospodinu. Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky nám umožní jemnější, přesnější interpretaci metaforických výpovědí týkajících se Boha. Provedené analýzy budou zároveň přispívat k interpretaci příslušných textů jako celku. Konceptuální metafory jako celistvé struktury, komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu se podílejí na konstrukci významu celých textů, nejen jednotlivých metaforických vyjádření. Záměrem analýz a interpretací v kapitole třetí je ve vybraných hebrejských textech identifikovat užité konceptuální metafory a jejich generické příběhové struktury (GPS), a tak mj. popsat obraz Boha, který je v pojednaných textech, v jejich jazyce ukotven. Tento obraz Hospodina nám zpětně umožní textům lépe porozumět a tyto texty lépe interpretovat.

Další možností, jak pomocí výše uvedených metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky explikovat význam konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, je překlad metaforických vyjádření do jiného jazyka. Ve čtvrté kapitole proto nabídnu překlady Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1-24 do současné

češtiny s využitím analýz a interpretací, které budou provedeny v kapitole druhé a třetí. Překlady, které zde budou nabídnuty, chápu jako alternativní k dosavadním existujícím. Jsou možností číst příslušné texty se zvláštním zřetelem k metaforické konceptualizaci slovního výrazu יהוה *Hospodin* a jeho variant, všimnout si metaforické konceptualizace slovních vyjádření, která odkazují ke vztahu Hospodina a Izraele jako jeho lidu. Nabídnuté překlady jako jedna z možností, jak porozumět výchozímu hebrejskému biblickému textu, mohou pak také vstoupit do aktuální náboženské a teologické rozpravy o biblické teologii, např. v návaznosti na W. Brueggemanna.¹⁶¹

¹⁶¹ Brueggemann, 1997: 600-621 aj.

2. Explikace významu konceptuální metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL

Záměrem této kapitoly je představit jednu z možností explikace významu konceptuální metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL pomocí metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky, jak jsem ji představila v kapitole předcházející (kap. 1).

Základní práci, která se věnuje charakteristice a popisu významu starozákonní metafory Hospodina jako krále, je *God is King. Understanding an Israelite Metaphor* Marka Zvi Brettlera z roku 1989.¹⁶² M. Zvi Brettler představil základní hebrejské výrazy, které jsou nejčastěji zapojeny v metaforických vyjádření. Při formulaci významového jádra metafory zohlednil nejdůležitější texty starozákonního hebrejského kánonu, kde je metafora užitá. Další vývoj bádání na Brettlera navazuje a výsledky jeho práce doplňuje, částečně reviduje. David H. Aaron poukázal ve své knize *Biblical Ambiguities. Metaphor, Semantics, and Divine and Divine Imagery* (2002)¹⁶³ na částečně nepřesnou identifikaci metaforických vyjádření týkajících se Hospodina jako krále. Ta se však odvíjí od autorova chápání metafory, její funkce v jazyce, v literárních textech.¹⁶⁴ Kognitivní přístupy uplatňuje ve starozákonní biblistice Elizabeth R. Hayesová.¹⁶⁵ Aplikuje některé teorie kognitivní lingvistiky, gramatiky a teorii metafory při analýze a interpretaci

¹⁶² BRETTLER, Marc Zvi. *God is King. Understanding an Israelite Metaphor*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 76. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1989. ISBN 1-85075-224-9.

¹⁶³ AARON, David H. *Biblical ambiguities. Metaphor, Semantics, and Divine Imagery*. Leiden: Brill, 2002. ISBN 0-391-04122-3. Aaron uplatňuje kognitivní přístupy při interpretaci metafory krále a významů, které konstituuje. Hlavní důraz jeho práce je položen na to ukázat pluralitu, mnohost významů vyjádření, která jsou konstruována metaforicky. Poukazuje mj. na schopnost metafory zabránit fixaci významu, či výkladu některých textů a schopnost ponechat text otevřený pro významy další.

¹⁶⁴ Brettler především zdůrazňuje naprostou nesouměřitelnost, zásadní kvalitativní rozdíl mezi králi pozemskými a Hospodinem jako králem. Konstatuje např. (Brettler, 1989: 86–87), že Hospodin nemá korunu, trůn, palác apod., přestože hebrejské výrazy odpovídající koruně, trůnu apod. se v biblických metaforických vyjádřeních vyskytují a na metaforické konceptualizaci se mnohdy podílejí. Bettler, jak upozorňuje i D.H. Aaron, nechápe vlastní funkci metaforické projekce, metaforického pojmenová a nerozlišuje dosti přesně rozdílnou funkci a princip výstavby významu vyjádření metaforického a nmetaforického. Hospodin, dle Brettlera, je král, ale nemůže např. mít korunu. Proto metaforická vyjádření, která aktivují např. entitu עֲטָרָה *koruna* a výrazy příbuzné vůbec jako metaforická neeviduje.

¹⁶⁵ HAYES, Elizabeth R. *The Pragmatics of Perception and Cognition in MT Jeremiah 1:1–6:30. A Cognitive Linguistics Approach*. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 380. Berlin: Walter de Gruyter, 2008. ISBN 978-3-11-020229-8.

oddílu Jr 1,1–6,30. Kognitivní přístupy uplatňují i další starozákonníci¹⁶⁶ a novozákonníci,¹⁶⁷ zejména při interpretaci metafor (pastýře, otce aj.) a při analýze a interpretaci Ježíšových podobenství.

V předchozí kapitole (1.5) jsem představila základní metodologický aparát, s jehož pomocí budu metaforický význam explikovat. Zkoumaný starozákonní materiál jsem z výše již zmíněných důvodů omezila na texty žalmů. Na vybraném materiálu představím metodu explikace významu dílčích poloh konceptuální metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL jako popis významu konceptuálních submetafor:

1. יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ,
2. אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK,
3. ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE a
4. יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE.

Metaforický význam bude popsán:

4. jako soubor generických příběhových struktur (GPS) užívaných v rámci příslušné konceptuální metafory,
5. jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou a cílovými doménami,
6. pokud to bude možné, bude význam explikován prostřednictvím svazku interakčních vlastností, příp. pomocí významového stereotypu.

V následujícím textu budou popsány všechny generické příběhové struktury, které se v žalmech podílejí na strukturaci metaforických vyjádření, které jsou konkrétní realizací výše uvedených čtyř konceptuálních submetafor krále.

¹⁶⁶ Např. STIENSTRA, Nelly. *YHWH is the Husband of His People. Analysis of Biblical Metaphor with Special Reference to Translation*. Kampen: Kok Pharos, 1993. ISBN 90-390-0103-0.

DESCAMP, Mary T. *Metaphor and Ideology. Liber Antiquitatum Biblicarum and Literary Methods through a Cognitive Lens*. Biblical Interpretation Series, 87. Leiden: Brill, 2007. ISBN 978-90-04-16179-5. TASKER, David R. *Ancient Near Eastern Literature and the Hebrew Scriptures About the Fatherhood of God*. Studies in Biblical Literature, 69. New York: Peter Lang, 2004. ISBN 0-8204-7128-3. Další budou zmíněni dále v rámci kapitol 2.1 – 2.4.

¹⁶⁷ Např. MACKY, Peter W. *The Centrality of Metaphors to Biblical Thought. A Method for Interpreting the Bible*. Studies in the Bible and Early Christianity, 19. Lewiston: Edwin Mellen Press, 1990. ISBN 0-88946-619-X. HOWE, Bonnie. *Because You Bear This Name. Conceptual Metaphor and the Moral Meaning of 1 Peter*. Biblical Interpretation Series, 81. Leiden, Boston: Brill, 2006. ISBN 90-04-15095-1. BERGMANN, Claudia D. *Childbirth as a Metaphor for Crisis. Evidence from the Ancient Near East, the Hebrew Bible, and 1QH XI, 1–18*. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 382. Berlin: Walter de Gruyter, 2008. ISBN 978-3-11-020042-3.

Generické příběhové struktury budou charakterizovány prostřednictvím užívaných metaforických nosičů, budou popsány jejich vzájemné vztahy (generické příběhové struktury jsou mají narativní povahu), bude evidován jejich výskyt v konkrétních metaforických vyjádření a budou zaznamenány korespondence, které metaforické nosiče (jako entity domény zdrojové) navazují v cílové doméně יהוה *Hospodin*. V tabulkách budou uvedeny korespondence probíhající mezi výrazy jmennými. Korespondence mezi výrazy slovesnými lze popsat jen výjimečně, protože v cílové doméně zpravidla neexistuje vlastní odpovídající slovesný výraz. Tento poznatek je významný s ohledem na tzv. poznávací funkci metafor. Lingvisté, literární vědci někdy mluví o tzv. nenahraditelných metaforách, či symbolech.¹⁶⁸ Na základě zkoumaného materiálu se ukazuje, že „nenahraditelné“ jsou zejména strukturální prvky konceptuálních metafor. Vztahy a interakce mezi entitami cílové domény jsou pojmenovány zpravidla jen metaforicky (snad jen s výjimkou vztahů a interakce ve sféře kultické). Poměrně snadno lze naopak identifikovat a popsat korespondence mezi výrazy jmennými.

V konkrétních metaforických vyjádřeních, jak uvidíme dále, se mohou objevit korespondující entity, jmenné výrazy buď z obou domén (cílové i zdrojové) nebo jen z jedné. Jako příklad uveďme metaforické vyjádření Ž 23,1–2:

*Žalm Davidův. Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek.
Dopřává mi odpočívát na travnatých nivách,
vodí mě na klidná místa u vod,...*

(Ž 23,1–2; ČEP)¹⁶⁹

Z vlastního metaforického vyjádření jsou zřejmé probíhající ontologické korespondence mezi entitami רעה *pastýř* (v. 1) a יהוה *Hospodin* (v. 1), uvedené jmenné výrazy se vyskytují přímo v textu. Korespondence mezi entitami צאן *ovce* a žalmista je přítomna implicitně. Z dalších veršů (v. 6) vyvstává další ontologická korespondence mezi entitami zdrojové domény בית־היהוה *klidná místa u vod*, רשא נוח *travnaté nivy* (v. 2) a entitou בית־היהוה *dům Hospodinův* v cílové doméně (v. 6). Další korespondence probíhá mezi

¹⁶⁸ Tzv. nenahraditelné metafory jsou schopny pojmenovat zkušenost, pro kterou neexistuje v jazyce slovní vyjádření. To je případ tzv. zaplňování lexikálních mezer, kdy nová skutečnost či zkušenost je pojmenována metaforicky, v češtině např. v oblasti počítačové výrazy jako *klávesnice* nebo *myš*. Je to ale i případ metafor, které pojmenovávají a zpětně dokonce snad i spoluutvářejí skutečnost plně nevyjádřitelnou, skutečnost, která se teprve formuje. Viz např. POKORNÝ, Petr, et al. *Hermeneutika jako teorie porozumění. Od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-779-0, s. 59.

¹⁶⁹

מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה רֵעִי לֹא אֶחְסָר: ^{23,1}
בְּנֵאוֹת דְּרֵשָׁא יִרְבִּיצְנִי עַל־מֵי מְנוּחֹת יִנְהַלְנִי: ²

entitou גיא *údolí, rokle* (která odpovídá nějakému obtížnému úseku cesty (v jiných metaforický vyjádřeních jím je např. צור־יִרוֹם *strmá skála* – Ž 61,3 nebo מדבר *poušť* – Ž 78,52). Ve zdrojové doméně entitě גיא *údolí, rokle* odpovídá v cílové doméně צל־מוֹת *temnota smrti*. Při metaforické strukturaci je rovněž aktivována entita odpovídající nástroji pastýřova vedení – שֶׁבֶט a מִשְׁעֵנָה *hůl* (v. 4). Ve cílové doméně má pravděpodobně korespondovat s hebrejskými výrazy טוב *dobrota* a חֶסֶד *milosrdenství*.

Metaforická vyjádření v Ž 23 byla konstruovaná mj. uplatněním generické příběhové struktury (GPS) יְנַחֵה רֵעָה אֶת־צֹאֵן אֶל־נוֹה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Metafora, užitá generická příběhová struktura (GPS) navozuje mentální představu pastýře-Hospodina, který vede ovci-žalmistu holí-dobrotou a milosrdenstvím na travnaté nivy-do domu, kde pastýř-Hospodin bydlí. Zde bude ovce-žalmista nasycena, napojena a zde bude moci v bezpečí odpočívat. Z textu je dále zřejmé, že ovce i pastýř mají před sebou ještě obtížný úsek cesty, cestu roklí-temnotou smrti.

Klasický způsob explikace metaforického významu, ve kterém dominuje snaha definovat jakési „významové jádro“ metafory, považují za nedostatečný. Tzv. významovým jádrem bývá zpravidla totiž velmi obecný výrok typu „Hospodin je král, znamená, že Hospodin je absolutní suverén“.¹⁷⁰ Toto tzv. významové jádro nezachycuje vnitřní bohatost a dynamiku metaforické projekce do cílové domény. Takový způsob popisu významu má zpravidla své kořeny ve strukturním pojetí jazyka a ve snaze dostat požadavkům jazykového objektivismu. Pokud je význam chápán a explikován především jako význam denotační, má tendenci být co nejušpurnější, uvádět jen vlastnosti sdílené všemi polohami a variantami metafory, význam musí být jednoznačný a uzavřený. Má tendenci uvádět jen informace nezbytné k bezpečné identifikaci metaforického konceptu. Alternativní a kontradiktorické modely porozumění činí při explikaci významu značné problémy.

Jindy bývá s významem metafory zaměňován nejčastěji se objevující strukturní prvek konceptuální metafory. Např. „Hospodin **pečuje** o Izrael jako **pečuje** pastýř o stádo.“¹⁷¹ v případě metafory Hospodina-pastýře. Jindy figuruje jako význam nejčastěji se objevující atributy, jako v případě metafory válečníka atributy „silný, mocný, vítězný“ apod. V případě, kdy se interpret omezí na explikaci významu pouze konkrétních metaforických vyjádření, hrozí naopak nebezpečí, že se při interpretaci vytratí vědomí kanonického celku, intertextuální rozměr biblických textů.

Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky počítají s konotacemi jako důležitou složkou významu. Počítají s alternativními a kontradiktorickými

¹⁷⁰ Brettler, 1989: 167.

¹⁷¹ Brettler, 1989: 37.

modely porozumění. Význam je chápán celostně, může být celistvým obrazem vědění o příslušném předmětu (v našem případě o יהוה *Hospodinu, Bohu Izraele*) v daném jazykovém a kulturním okruhu.¹⁷² Generické příběhové struktury (GPS) umožňují postihnout základní mechanismy, jejichž prostřednictvím metaforická vyjádření vznikají a umožňují zachytit jejich základní strukturu. Explikace metaforického významu by pak ale měla zahrnovat celek, síť všech korespondencí, které navazují entity zdrojových domén s entitami domény cílové.

¹⁷² Podle tzv. sémantické definice pojmu I. Vaňkové. Viz Vaňková et al., 2005: 82.

2.1 Explikace významu konceptuální submetafory krále

יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ v žalmech

Metafora pastýře-krále a pastýře-boha patří ke společnému kulturnímu vlastnictví celého starověkého Blízkého východu, titul pastýře patří k nejstarším královským titulům v této oblasti. Kulturní a religionistický aspekt, zkoumání případných starozákonních interferencí a naopak specifik v souvislosti s Hospodinem, Bohem Izraele není předmětem této práce. Odborná literatura teologická, religionistická aj. poskytuje v tomto ohledu mnoho dostupných informací. Starozákonní metafoře pastýře je z těch novějších věnována rozsáhlá práce Jonathana Gana *The Metaphor of Shepherd in the Hebrew-Bible. A Historical-Literary Reading* z roku 2007,¹⁷³ přístupy a metody kognitivní lingvistiky uplatňuje Regina Hunziger-Rodewald v knize *Hirt und Herde Ein Beitrag zum alttestamentlichen Gottesverständnis* z roku 2001.¹⁷⁴

Předmětem našeho zájmu je nyní explikace významu konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ v žalmech za použití výše uvedených metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky. Metaforický význam bude

¹⁷³ GAN, Jonathan. *The Metaphor of Shepherd in the Hebrew Bible. A Historical-Literary Reading*. Lanham: University Press of America, 2007. ISBN 0-76183-754-X. J. Gan vidí jádro metaforického významu v motivech vedení, sycení a ochrany (viz . Gan, 2007: 27). Jeho analýzy a interpretace také z perspektivy pastorální zohledňují texty celého starozákonního hebrejského kánonu.

¹⁷⁴ HUNZIGER-RODEWALD, Regine. *Hirt und Herde. Ein Beitrag zum alttestamentlichen Gottesverständnis*. Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, 8. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2001. ISBN 3-17-017090-2. R. Hunziger-Rodewald ve své knize neusiluje o to postihnout všechny významové aspekty metafory Hospodina-pastýře, představuje metaforu ve dvou velkých tematických celcích, které pojmenovává: „Hospodin Pán svých ovcí“ a „Hospodin pase své stádo“. Autorka si všímá především toho, v jakém smyslu je Hospodin Pánem, jak uplatňuje svou roli vedení stáda-Izraele a upozorňuje na to, že metafora je v rámci hebrejského biblického kánonu mj. také kritikou politických autorit, vůdců, pastýřů, tedy i králů apod. Pro představení první významové polohy metafory („Hospodin Pán svých ovcí“) vychází Hunziger-Rodewald z textů Jr 23,1–4; Jr 50,19; Mi 2,12n. a Ž 73–83 (konkrétně Ž 77,21; Ž 78,52; Ž 74,1; Ž 79,13 a Ž 80,2). Dále ho specifikuje jako uplatnění motivů: „Hospodin přivádí zpět ztracené stádo“, „Hospodin umožňuje ovci-Izraeli návrat domů“, „Hospodin shromáždí stádo k sobě“ a „Hospodin, pase své stádo!“. Druhý celek („Hospodin pase své stádo“) vychází z analýz metaforických vyjádření textů Mi 7,14; Iz 40,11; Jr 31,10–14; Ez 20,37; Ez 34,11–15 a Ž 23. Tento druhý celek specifikuje jako uplatnění motivů „Buď nám pastýřem!“, „Hospodin jde se svým stádem.“, „Hospodin chrání Izrael jako stádo.“, „Hospodin bere Izrael pod svou pastýřskou hůl.“, „Hospodin sám pase své stádo.“, „Hospodin se svým stádem až na věčnost.“. Jako závěrečné exkurzy připojuje Hunziger-Rodewald interpretaci textů Iz 53,7 a Iz 11,6. Hunziger-Rodewald upozorňuje na jednu z funkcí metafory v kánonu, na sociální kritiku lidských pastýřů-vůdců stáda, kritiku králů, politických, hospodářských.

popsán jako soubor generických příběhových struktur (GPS) užívaných v rámci submetafory krále metafor **רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ** a jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou a cílovými doménami. Významový stereotyp se realizuje především v rámci první uvedené generické příběhové struktury, kterou jsem proto označila jako centrální.

V žalmech se realizují v rámci konceptuální metafor **רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ** tyto generické příběhové struktury (GPS):

1. **ינחה רעה את-צאן על-נוה** PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY
2. **ישקה ויאכל רעה את-צאן** PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ
3. **ישמר רעה את-צאן מן-איב** PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM
4. **ירפא רעה את-צאן** PASTÝŘ LÉČÍ OVCI
5. **יבקש וישיב רעה את-צאן תעה** PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI
6. **ישם רעה את-צאן** PASTÝŘ CHOVÁ OVCE
7. **ישכן רעה באהל** PASTÝŘ BYDLÍ VE STANU
8. **יקבץ רעה את-נרחי צאן** PASTÝŘ SHROMAŽĎUJE ROZEHNANÉ STÁDO
9. **יתן רעה את-צאן מאכל** PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU

2.1.1 Generická příběhová struktura (GPS)

ינחה רעה את-צאן על-נוה: PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY

Jako centrální (co se týče významu i četnosti výskytu)¹⁷⁵ se ukazuje generická příběhová struktura (GPS) **ינחה רעה את-צאן על-נוה** PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Je charakteristická užitím hebrejských slovesných výrazů **נהג**; **נהל** (PI); **נחה** (HI); **דרך** (HI); **נסע כצאן** (HI); **תעה** (HI) *hnát, vést (stádo)*; příp. **רעה** *pást*. V jejím rámci se ve funkci metaforických nosičů opakovaně objevují jmenné výrazy **רעה** *pastýř*, **צאן**, **עדר**, **שה** *ovce, stádo*, **מרעית** *stádo*, **pastva**, **נחלה** *dědictví*, **נוה** *pastviny*, **מי מנחות** *klidná místa u vod*, **מנוחה** *místo odpočinku*, **מים** *voda*, **צור-ירום** *strmá skála*, **מדבר** *poušť*, **גיא** *rokle*, **שבט**, **משענה**, **משענת**, **מקל** *hůl*, **דרך** *cesta*, **ארץ מישור** *přímá, rovná stezka (země)*, **מעגל** *stopy, šlépěje*. Při zapojení klíčových metaforických nosičů by tato generická příběhová struktura (GPS) mohla být charakterizována, zapsána:

ינחה בשבט רעה את-צאן על-נוה ועל-מי מנחות בארץ מישור:
Pastýř holí vede ovce přímou cestou na pastviny a k napajedlům.
 (var. *Ovce jdou ve stopách pastýře.*)

¹⁷⁵ Lze ji chápat jako významový stereotyp.

Několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS) v žalmech:

*Žalm Davidův. Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek.
Dopřává mi odpočívát na travnatých nivách,
vodí mě na klidná místa u vod,...*

(Ž 23,1–2; ČEP)¹⁷⁶

"Tento Bůh je Bůh náš navěky a navždy; on sám nás povede věčně."

(Ž 48,15; ČEP)¹⁷⁷

*... Bože, zanevřel jsi na nás natrvalo?
Tvůj hněv dýmá proti ovcím, které paseš.*

(Ž 74,1, ČEP)¹⁷⁸

Ze zdrojové domény bývají často užity při metaforické konceptualizaci entity odpovídající cíli a nástroji pastýřova vedení a entity odpovídající cestě, po které pastýř stádo vede. Následující tabulka (č. 1) uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS) ינחה רעה את־צאן על־נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 1

ינחה רעה את־צאן על־נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY		
základní slovesné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)		výskyt v žalmech
	další přidružený motiv	
hnát, vést (stádo)	cíl vedení	Ž 23,2.6; Ž 31,4; Ž 43,3; Ž 61,3; Ž 78,52–54; Ž 107,7.40 <i>mimo žalmy</i> ¹⁷⁹
נהג נהל (PI)	provést obtížným úsekem cesty	Ž 61,3; Ž 78,52
נחה (HI) דרך (HI) נסע כצאן (HI)	nástroj vedení	Ž 5,9; Ž 25,5.9; Ž 43,3; Ž 78,14; Ž 73,24; Ž 77,21; Ž 139,10; Ž 143,10 <i>mimo žalmy</i> ¹⁸⁰

¹⁷⁶

מְזִמּוֹר לְדֹרֵד יְהוָה רֵעִי לֹא אֶחְסֶר: Ž 23,1

¹⁷⁷

בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצֵנִי עַל־מִי מִנְחֹת יְנַהֲלֵנִי: ²

¹⁷⁸

כִּי זֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵינוּ עוֹלָם וְעַד הוּא יְנַהֲגֵנוּ עַל־מוֹת: ² Ž 48,15

¹⁷⁹

לְמָה אֱלֹהִים זָנַחְתָּ לְנִצָּחַ יַעֲשֵׂן אֶפְדֵּי בְצִאָן מִרְעִיתֶךָ: ² Ž 74,1

¹⁸⁰ Ex 15,13; Pl 3,2; Iz 49,10.

תעה (HI)	cesta, po které pastýř stádo vede	Ž 5,9; Ž 23,3; Ž 32,8; Ž 27,11; Ž 107,7; Ž 119,32–33.35; Ž 139,24; Ž 143,10
	(různé)	Ž 48,15; Ž 67,5; Ž 73,24; Ž 78,26.52–53; Ž 80,2.9; Ž 139,10
<i>pást (stádo)</i> רעה		Ž 23,1; Ž 78,71; Ž 80,2; Ž 28,9

Hebrejský výraz יהוה *Hospodin* a příbuzné jsou v metaforických vyjádřeních nejčastěji konceptualizovány prostřednictvím entity רעה *pastýř*, jako např. v Ž 78,52:

... svůj lid vedl jako ovce, jako stádo je převedl pouští, ... (ČEP)¹⁸¹

Výjimečně však entita רעה *pastýř* koresponduje v cílové doméně v Ž 77,21 s Mojíšem a Áronem, v Ž 78,71s králem Davidem. Pojem יהוה *Hospodin* je konceptualizován v těchto případech prostřednictvím entity *majitel stád*. (pověřovatel či nájemce konkrétního pastýře, garant pastýřské služby).

Svůj lid jsi vedl jak stádce rukou Mojžíše a Árona.

(Ž 77,21; ČEP)¹⁸²

*Davida si zvolil, svého služebníka,
povolal ho ze salaší, od ovcí s jehňaty ho přivedl,
aby pásł Jákoba, jeho lid, Izraele, jeho dědičný díl.*

(Ž 78,70–71; ČEP)¹⁸³

V kontextu této generické příběhové struktury se opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí následující tabulka (č. 2). Ta obsahuje i evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem v žalmech a jmenné výrazy korespondující v cílových doménách:

¹⁸⁰ Ex 13,21; Ex 15,13, Za 11,7.10.14; Pl 3,1.

¹⁸¹ וַיִּסַּע כְּצֹאן עִמּוֹ וַיְנַהֲגֵם כְּעֹדֵר בַּמִּדְבָּר: ^{Ž 78,52}

¹⁸² נָחִיתָ כְּצֹאן עִמָּךְ בְּיַד־מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן: ^{Ž 77,21}

¹⁸³ וַיִּבְחַר בְּדָוִד עַבְדּוֹ וַיִּקְחֵהוּ מִמִּכְלַת צֹאן: ^{Ž 78,70}

⁷¹ מֵאַחַר עֲלוֹת הַבָּיִאוֹ לְרַעוֹת בְּיַעֲקֹב עִמּוֹ וּבִישְׂרָאֵל נִחְלָתוֹ:

Tabulka č. 2

ינחה רעה את־צאן על־נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY		
jmenné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
ovce, stádo צאן / עדר / שה ¹⁸⁴	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 1 a Tab. 2, pokud není uvedeno jinak) Ž 74,1; Ž 77,21; Ž 78,52; Ž 79,13; Ž 80,2; Ž 95,7; Ž 100,3	* / *** ¹⁸⁵ עם ישראל ¹⁸⁶ <i>lid Izrael</i> a varianty ¹⁸⁷ אמם בארץ <i>národy v zemi</i> ¹⁸⁸ נדיבים <i>knížata</i> ¹⁸⁹ תימן <i>jižní vítr</i> ¹⁹⁰
stádo, pastva מרעית	Ž 74,1; Ž 79,13; Ž 95,7; Ž 100,3	*** עם ישראל <i>lid Izrael</i> a varianty ¹⁹¹
dědictví נחלה	Ž 28,9; Ž 74,2; Ž 78,71	עם ישראל <i>lid Izrael</i> a varianty ¹⁹²
pastýř רעה	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 1 a Tab. 2, pokud není uvedeno jinak)	יהוה ¹⁹³ <i>Hospodin</i> a varianty ¹⁹⁴ רוח טובה <i>dobrý duch (Hospodinův)</i> ¹⁹⁵ משה ואהרן <i>Mojžíš a Áron</i> ¹⁹⁶ דוד <i>David</i> ¹⁹⁷
pastviny נוה	Ž 23,2,6; Ž 43,3; Ž 78,54; Ž 83,13; Ž 107,7	בית־יהוה <i>dům Hospodinův</i> ¹⁹⁹ קדש <i>svatyně Hospodinova</i> ²⁰⁰

¹⁸⁴ V dalších tabulkách budu uvádět již jen jeden hebrejský výraz צאן s poznámkou „a varianty“.
¹⁸⁵ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

¹⁸⁶ Pro naši potřebu, podobně jako u hebrejského označení Hospodina, Boha Izraele, není nutné rozlišovat různé varianty hebrejského označení Božího lidu – jako např. עם יהוה *lid (Hospodinův)*, יעקב *Jáko*b, עם יעקב *lid Jáko*bův apod. Ve všech tabulkách budu uvádět pouze vlastní jméno ישראל *Izrael* s poznámkou „a varianty“.

¹⁸⁷ Týká se všech výskytů v Tab. 1 a Tab. 2, pokud není uvedeno jinak.

¹⁸⁸ Ž 67,5.

¹⁸⁹ Ž 107,40.

¹⁹⁰ Ž 78,26.

¹⁹¹ Jako např. עם יהוה *lid (Hospodinův)*, יעקב *Jáko*b apod.

¹⁹² Jako např. עם יהוה *lid (Hospodinův)*, יעקב *Jáko*b apod.

¹⁹³ S ohledem na předmět našeho zájmu není nutné v analýzách rozlišovat hebrejské výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי *Bůh*, יצחק *Bůh Jáko*bův, שם אלהי יעקב *Jméno Boha Jáko*bova, שם־יהוה *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod. Ve všech tabulkách budu uvádět pouze tetragram (יהוה) s poznámkou „a varianty“.

¹⁹⁴ Týká se všech výskytů v Tab. 1 a Tab. 2, pokud není uvedeno jinak.

¹⁹⁵ Ž 143,10.

¹⁹⁶ Ž 77,21.

¹⁹⁷ Ž 78,70.

	<i>mimo žalmy</i> ¹⁹⁸	ציון / ירושלים / Sijón / Jeruzalém ²⁰¹ עיר מושב <i>sídelní město</i> ²⁰² הר־קדש <i>svatá hora</i> ²⁰³ הר <i>hora</i> ²⁰⁴ נוה קדש <i>svatá niva (Hospodinova)</i> ²⁰⁵ תהו לא־דרך <i>nicota, bezcestná pustina</i> ²⁰⁶ חשך ולא־אור <i>temnota beze světla</i> ²⁰⁷
<i>klidná místa u vod</i> <i>místo odpočínutí</i> מנחה / מי מנחות	Ž 23,2; Ž 95,11	
<i>voda</i> מים	Ž 23,2; Ž 42,3	אלהים <i>Bůh</i> ²⁰⁸ אל חי <i>živý Bůh</i> ²⁰⁹
<i>obtížný úsek (cesty)</i> <i>strmá skála</i> צור־ירום <i>poušť</i> מדבר <i>rokle</i> גיא	Ž 23,4; Ž 61,3; Ž 78,52	צלמות <i>temnota smrti</i> ²¹⁰
<i>hůl</i> משענה / שבט / מקל / משענת	Ž 5,9; Ž 23,4.6; Ž 25,5.9; Ž 43,3; Ž 78,14;	חסד <i>milosrdenství (Hospodinovo)</i> ²¹¹ טוב <i>dobrota, milosrdenství (Hospodinovo)</i> ²¹² צדקה <i>spravedlnost (Hospodinova)</i> ²¹³ אמת <i>věrnost, pravda (Hospodinova)</i> ²¹⁴ משפט <i>soud (Hospodinův)</i> ²¹⁵ אור ואמת <i>světlo a věrnost (Hospodinova)</i> ²¹⁶ ענן <i>oblak (ve dne), אש אור světlo ohně (v noci)</i> ²¹⁷ עברה <i>hněv (Hospodinův)</i> ²¹⁸

¹⁹⁹ Ž 23,2.6.

²⁰⁰ Ž 78,54.

¹⁹⁸ Pl 3,2; Ex 15,13; Iz 33,20; Ex 15,13; Iz 33,20.

²⁰¹ Iz 33,20.

²⁰² Ž 107,7.

²⁰³ Ž 43,3.

²⁰⁴ Ž 78,54.

²⁰⁵ Ex 15,13.

²⁰⁶ Ž 107,40.

²⁰⁷ Pl 3,2.

²⁰⁸ Ž 42,3.

²⁰⁹ Ž 42,3.

²¹⁰ Ž 23,4.

²¹¹ Ex 15,13.

²¹² Ž 23,4.6.

²¹³ Ž 5,9.

²¹⁴ Ž 25,5.

²¹⁵ Ž 25,9.

²¹⁶ Ž 43,3.

²¹⁷ Ž 78,14.

<i>cesta</i> דרך	Ž 119,32.33.35	מצוה příkázání (Hospodinovo) ²¹⁹ חקים nařízení (Hospodinova) ²²⁰
<i>přímá/rovná stezka</i> (země) ארץ מישור	Ž 27,11; Ž 139,24; Ž 143,10	עולם věčnost ²²¹ רצון zalíbení, vůle (Hospodinova) ²²²
<i>stopy, šlépěje</i> מועגל	Ž 17,5; Ž 23,3	צדק spravedlnost (Hospodinova) ²²³

Jak je patrné z uvedených tabulek, generická příběhová struktura (GPS) *על-נוה רעה את-צאן* PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY se v žalmech podílí na metaforické strukturaci především vztahu Hospodina a Izraele jako jeho lidu, na metaforické strukturaci vzájemné interakce, podílí se na vyjádření smyslu a významu chrámu, Božích příkázání v životě starověkého Izraele, významu a rolí postav jako Mojžíš, Áron, David. Generická příběhová struktura (GPS) *על-נוה רעה את-צאן* PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY se v žalmech rovněž podílí na metaforické strukturaci hebrejských pojmů, jako jsou Boží *חסד milosrdenství*, טוב *dobrota*, צדקה *spravedlnost*, אמת *věrnost*, רצון *vůle*, מושפט *soud* apod., ale také např. v Pl 3,1–2 *hněv* (hebr. עברה).

2.1.2 Generická příběhová struktura (GPS)

ישקה ויאכל רעה את-צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ

Další generickou příběhovou strukturou (GPS), která se v žalmech uplatňuje v rámci konceptuální submetafory krále *יהוה רעה* HOSPODIN JE PASTÝŘ, je *ישקה ויאכל רעה את-צאן* PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ. Je charakteristická metaforickými nosiči, hebrejskými výrazy slovesnými *שקה* (HI) *napojit*, *שבע*(Q; PI) *sytit se, nasytit*, *אכל* (HI) *krmit* a *נפש שקב* *udržovat při životě*, dále hebrejskými jmennými výrazy *נהל* *potok*, *נזל* *ptp. bystřina*, *מוקור*, *מועין* *pramen*, *מים* (פלא) *(tekoucí) voda* aj. Při zapojení klíčových metaforických nosičů by tato generická příběhová struktura (GPS) mohla být charakterizována, zapsána

ישב רעה את-צאן בנות דשא וישקם:	<i>Pastýř sytí ovce na pastvinách a napájí je.</i>
--------------------------------	--

²¹⁸ Pl 3,1.

²¹⁹ Ž 119,32.35.

²²⁰ Ž 119,33.

²²¹ Ž 139,24.

²²² Ž 143,10.

²²³ Ž 23,3.

Generická příběhová struktura (GPS) **ישקה ויאכל רעה את־צאן** PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ se podílí na výstavbě např. metaforických vyjádření:

*Osvěžují se tím nejučnejším z tvého domu,
z potoka svých rozkoší jim napít dáváš.*

U tebe je pramen žití, když ty jsi nám světlem, spatřujeme světlo.

(Ž 36,9–10; ČEP)²²⁴

... bělí pšeničnou by ho sám krmil. Medem ze skály tě budu sytit!

(Ž 81,17; ČEP)²²⁵

Následující tabulka (č. 3) uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech konstruována pomocí generické příběhové struktury (GPS) **ישקה ויאכל רעה את־צאן** PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 3

ישקה ויאכל רעה את־צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מִרְעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
napájet, sytit (<i>stádo</i>) שָׁקָה (HI) שָׁבַע (Q; PI) אָכַל (HI)	Ž 17,15; Ž 36,9; Ž 78,15–16.20.24.29; Ž 80,6; Ž 81,11.17; Ž 90,14; Ž 104,11–13; Ž 105,40–41
udržovat při životě (<i>stádo</i>) שָׁקָה נִפְשׁוֹ	Ž 19,8; Ž 23,3

Další tabulka (č. 4) obsahuje přehled jmenných metaforických nosičů, evidenci jejich výskytu a jmenné výrazy, ke kterým odkazují v cílových doménách:

224

יְרוּיִן מִדְּשֵׁן בֵּיתָךְ וְנָחַל עֲדֵנֶיךָ תִּשְׁקֶם: ^{Ž 36,9}

225

כִּי־עָמַד מִקּוֹר חַיִּים בְּאוֹרֶךְ נִרְאָה־אוֹר:
וַיֹּאכִילֵהוּ מִחֶלֶב הַטֶּהַל וּמִצֹּר דְּבֶשׂ אֲשֶׁבִיעֶךָ: ^{Ž 81,17}

Tabulka č. 4

ישקה ויאכל רעה את־צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ		
jmenné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
pastýř רעה	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 3 a Tab. 4, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty ²²⁶
ovce, stádo צאן a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 3 a Tab. 4, pokud není uvedeno jinak) Ž 36,9; Ž 104,11	* / *** ²²⁷ ישראל <i>Izrael</i> a varianty ²²⁸ אדם <i>lidé</i> ²²⁹ כל־חיה שדי <i>všechna polní zvěř</i> ²³⁰ פראים <i>divocí osli</i> ²³¹
potok, bystřina, pramen, (tekoucí) voda aj. מעין / מקור / נזל / נהל / מים (פלאג)	Ž 10,5,41; Ž 17,15; Ž 23,2; Ž 36,9.10; Ž 63,2; Ž 74,15; Ž 78,15.16; Ž 78, 20.24.29; Ž 87,7;	יהוה <i>Hospodin</i> ²³² תמונה <i>zjev, zpodobení (Hospodinovo)</i> ²³³ חי <i>živoť</i> ²³⁴ חסד <i>milosrdenství (Hospodinovo)</i> ²³⁵ עדנים <i>rozkoše</i> ²³⁶ מן <i>mana, דגן־שמים nebeské obilí</i> ²³⁷ חטה <i>pšeničná běl, רבש med</i> ²³⁸ דמעה <i>slzy</i> ²³⁹

Jak je patrné z uvedených tabulek, generická příběhová struktura (GPS) ישקה ויאכל רעה את־צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ se v žalmech podílí opět na metaforické strukturaci především *vztahu* Hospodina a Izraele jako jeho lidu. V metaforických vyjádřeních tohoto typu je zpravidla Hospodin

²²⁶ Týká se všech výskytů v Tab. 3 a Tab. 4, pokud není uvedeno jinak.

²²⁷ Vysvětlivky k tabulce : * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

²²⁸ Jako např. יהוה עם *lid (Hospodinův)*, יעקב *Jáko* apod. Týká se všech výskytů v Tab. 3 a Tab. 4, pokud není uvedeno jinak.

²²⁹ Nepřímo, z kontextu, Ž 36,9.

²³⁰ Ž 104,11.

²³¹ Nepřímo, z kontextu, Ž 104,11.

²³² Ž 63,2; Ž 87,7.

²³³ Ž 17,15.

²³⁴ Ž 36,10.

²³⁵ Ž 90,14.

²³⁶ Ž 36,9.

²³⁷ Ž 78,24.

²³⁸ Ž 81,17.

²³⁹ Ž 80,6.

garantem života, dárcem všech zdrojů života, především svému lidu, ale také zvěři (Ž 104,11), příp. všem lidem (Ž 36,9) zajišťuje potravu, vodu a bezpečný úkryt. Zajímavá jsou metaforická vyjádření, ve kterých entity נהל *potok*, נזל ptp. *bystřina*, במקור, מועין, מים *pramen*, (פלג) מים (*tekoucí*) voda apod. korespondují v cílové doméně s entitou יהוה *Hospodin* (Ž 63,2; Ž 87,7), v Ž 17,15 dokonce s entitou תמונה *Hospodinův, zjev, zpodobení*. Prostřednictvím této (GPS) může být však strukturován i pojem jako חסד *milosrdenství* (Ž 90,14). V Ž 80,6 naopak מים *voda* koresponduje v cílové doméně s entitou slzy (hebr. דמעה). Hospodin jako pastýř napájí svůj lid jako stádo jejich vlastními slzami.

2.1.3 Generická příběhová struktura (GPS)

:ישמר רעה את־צאן מן־איב **PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM**

Třetí generickou příběhovou strukturou (GPS), která se v žalmech uplatňuje v rámci konceptuální submetafory krále יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, je ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM. Tato generická příběhová struktura (GPS) je charakteristická užitím slovesných výrazů שמר (Q) *střežit (stádo, נצר (Q) opatrovat (stádo),* ישן/נום (Q) *dřítat/spát (na stádo), רבץ (HI) dát odpočívat a שכן (HI)/ישב (HI) + לבטח *dát přebývat/bydlet v bezpečí,* jako jmenné metaforické nosiče zde figurují hebrejské výrazy: רעה *pastýř,* צאן a varianty *ovce, stádo, ארי lev,* אריה *lvíce, כפיר mladý lev, שחל lvíče, פה/שנים zuby/tlama (lva), יד־כלב tlapa psa, דב medvěd, כלב pes, זאב vlk, עדה כלבים zloději, tlupa.* Při zapojení klíčových metaforických nosičů je možné tuto generickou příběhovou strukturu (GPS) charakterizovat, zapsat*

① ישמר רעה את־צאן מן־ארי ומן־כלבים עדה: ② ירבצו צאן לבטח:	① <i>Pastýř střeží stádo před dravou zvěří a zloději.</i> ② <i>Ovce odpočívají v bezpečí.</i>
--	--

Negativní variantou této generické příběhové struktury je model

① ינום רעה: ② יפרס ויטרף ויבלע ארי את־צאן: : תפרק כלבים עדה את־צאן / var.	① <i>Pastýř zadřímá.</i> ② <i>Dravá zvěř ovce odvleče, rozsápe a sežere. / var. Ovce odvleče zloděj.</i>
---	---

Opět uvedme několik příkladů užití generické příběhové struktury (GPS)
 :ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM:

Hospodine, Bože můj, k tobě se utíkám,
zachraň mě a vytrhni z rukou všech, kdo mě stíhají,
aby mě jako lev nerozsápál ten, který odvléká, a kdo by vytrhl, není.
(Ž 7,2–3; ČEP)²⁴⁰

Vzbud' se, proč spíš, Panovníku? Procitni a nezanevři na nás provždy!
(Ž 44,23–24; ČEP)²⁴¹

... "Ten, který rozmetal Izraele, shromáždí jej,
bude jej střežit jako pastýř své stádo."
(Jr 31,10; ČEP)²⁴²

Tabulka č. 5 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS)
ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů. V tabulce jsou uvedeny pouze slovesné výrazy, jejich subjektem bývá v metaforických vyjádřeních pastýř.

Tabulka č. 5

ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>střežit (stádo)</i> שמר (Q)	Ž 12,8; Ž 34,21; Ž 41,3; Ž 91,11; Ž 121,4; Ž 124,6; Ž 146,9 ²⁴³ <i>mimo žalmy</i> ²⁴⁴
<i>opatrovat (stádo)</i> נצר (Q)	Ž 12,8; Ž 17,3; Ž 32,7
<i>dřímát / spát</i> נום / ישן (Q)	Ž 44,23–24; Ž 121,3–4
jiné	Ž 35,17
<i>dát odpočívat</i>	Ž 23,2 <i>mimo žalmy</i> ²⁴⁵

²⁴⁰ יהוה אלהי בק חסיתי הושיעני מפל־רדפי והצילני: פְּוִיטְרָף כְּאַרְיֵה נִפְשִׁי פָרַק וְאִין מִצִּיל: ³

²⁴¹ כִּי־עָלִיד הִרְגֵנוּ כָּל־הַיּוֹם נִחְשָׁבְנוּ כְּצֹאן טִבְחָה: עֹרְהוּ לְמָה תִישָׁן אֲדֹנָי הַקִּיצָה אֶל־תִּזְנַח לְנֹצָח: ²⁴

²⁴² שָׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה גּוֹיִם וְהִגִּידוּ בְּאֵיִם מִמִּזְרַח וְאִמְרוּ מִזְרַח יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ וְשִׁמְרוּ כְרֵעָה עֲדָרוֹ: ^{Jr 31,10}

²⁴³ Konceptuální metafora יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ je zřejmě v pozadí celého oddílu Ž 146,5–9.

²⁴⁴ Jr 31,10.

רבץ (HI)	
<i>dát přebývat / bydlet v bezpečí</i> לבטח + שכן (HI) / ישב (HI)	Ž 4,9; Ž 119,9–10 <i>mimo žalmy</i> ²⁴⁶

V kontextu této generické příběhové struktury se opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí následující tabulka (č. 6). Důležitou jmennou entitou této generické příběhové struktury (GPS) je *nepřítel*, který ovce ohrožuje. Ve zdrojové doméně mu odpovídají substantiva ארי *lev*, אריה *lvíce*, כפיר *mladý lev*, שחל *lvíče*, דב *medvěd*, כלב *pes*, זאב *vlk*, כלבים עדה *zloději, tlupa* a metonymie פה / שנים *zuby / tlama (lva)*, יד-כלב *tlapa psa*. Tabulka obsahuje zároveň evidenci výskytu všech těchto jmenných výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem v žalmech a rovněž jmenné výrazy korespondující v cílových doménách:

Tabulka č. 6

ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM		
jmenné výrazy zdrojové domény מִרְעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>pastýř</i> רעה	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 5, Tab. 6 a Tab.7, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty ²⁴⁷
<i>ovce, stádo</i> צאן a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 5, Tab. 6 a Tab.7, pokud není uvedeno jinak. Např. Ž 22,14–22.27)	* / *** ²⁴⁸ ישראל <i>Izrael</i> a varianty ²⁴⁹ שקן (ptp.) <i>poníženy</i> ²⁵⁰ ענוים <i>pokorní</i> ²⁵¹
<i>lev /lvíce / mladý lev / lvíče</i> שחל / כפיר / אריה / ארי	Ž 7,3; Ž 10,9; Ž 17,12; Ž 22,17; Ž 35,17; Ž 57,5; Ž 58,7	כל־רדפ <i>všichni pronásledovatelé</i> ²⁵² איב / אבים <i>nepřítel / nepřátele</i> ²⁵³ רשע / רשעים <i>svévolník /</i>

²⁴⁵ Sf 33,13.

²⁴⁶ Dt 33,28.

²⁴⁷ Týká se všech výskytů v Tab. 5, Tab. 6 a Tab 7, pokud není uvedeno jinak.

²⁴⁸ Vysvětlivky k tabulce : * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

²⁴⁹ Jako např. עם יהוה *lid (Hospodinův)*, יעקב *Jákok* apod. Týká se všech výskytů v Tab. 5, Tab. 6 a Tab. 7, pokud není uvedeno jinak.

²⁵⁰ Ž 22,25.

²⁵¹ Ž 22,27.

²⁵² Ž 7,3.

²⁵³ 17,12.

<i>zuby / tlama (lva)</i> פה / שניים <i>tlapa psa</i> יד-כלב	Ž 22,21,22, Ž 35,16; Ž 57,5; Ž 58,7; Ž 124,6	<i>svévolníci</i> ²⁵⁴ ערי חמס <i>zlovolní svědkové</i> ²⁵⁵ צרה <i>soužení</i> ²⁵⁶
<i>medvěd / pes / vlk</i> זאב / כלב / דב	Ž 10,9; Ž 22,17 <i>mimo žalmy</i> ²⁵⁷	
<i>zloději, tlupa</i> כלבים עדה	Ž 22,17; Ž 97,10	

Jazykový obraz nepřítele ovcí dotváří kromě již uvedených jmenných výrazů výrazy slovesné, jejichž subjektem je dravé zvíře nebo lupič, který se zmocňuje ovce v situaci, kdy pastýř ovce nestřeží. Tyto slovesné výrazy související s nepřítelem ovcí uvádí následující tabulka (č. 7).²⁵⁸

Tabulka č. 7

ישמר רעה את-צאן מן-אויב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מורעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>čihat</i> ארב (Q)	Ž 10,9; Ž 22,14; Ž 59,4
<i>obklíčit</i> סבב (Q) / נקף (HI)	Ž 12,9; Ž 22,17
<i>rvát / rozsápat</i> טרף (Q)	Ž 7,3; Ž 22,14
<i>odvléct</i> פרק (Q)	Ž 7,3
<i>zhltnout</i> בלע (PI)	Ž 35,25
<i>řvát (lev)</i> שאג (Q)	Ž 22,14

²⁵⁴ Ž 10,9.

²⁵⁵ Ž 35,17; Ž 58,7.

²⁵⁶ Ž 22,12.

²⁵⁷ Sf 3,3.

²⁵⁸ Podobné metaforické nosiče slovník i struktury se objeví v rámci konceptuální submetafory krále יהוה ארי HOSPODIN JE LEV, v generické příběhové struktuře יטרף ארי/לביה LEV/LVICE LOVÍ. Při analýze metaforických vyjádření je však nutné rozlišovat, kdy je pojem יהוה *Hospodin* je metaforicky strukturována prostřednictvím entity ארי *lev* v rámci metafory יהוה ארי HOSPODIN JE LEV/LVICE, a kdy prostřednictvím entity ארי *lev* v rámci metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

Generická příběhová struktura (GPS) ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM a její negativní varianta strukturují v žalmech opět velmi obecně řečeno vztah a vzájemnou interakci Hospodina a Izraele jako jeho lidu. V metaforických vyjádřeních tohoto typu je zpravidla Hospodin tím, od koho Boží lid (zejména שקץ (ptp.) *ponížení* – Ž 22,25; ענוים *pokorní* – Ž 22,27) očekává ochranu před nepřáteli רשעים (ptp.) *pronásledovateli*, רשעים *svévolníky*, עדי חמס *falešnými svědky* apod., v Ž 22,12 צרה před *soužením* (obecně). Bečení ovce jako entita zdrojové domény pak mnohdy koresponduje v cílové doméně s entitou modlitba (substantivem תפלה *modlitba* (např. Ž 61,3) a výrazy příbuznými).

Korespondenci jdoucí napříč metaforami navazuje tato příběhová struktura v mnoha textech s konceptuální metaforou HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, s generickou příběhovou strukturou (GPS) יצל אש מלחמה מאיבי VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI (např. v Ž 17,12–13).

*Můj nepřítel podobá se lvu, jenž lační po kořisti,
je jak lvíče, které číhá vskrytu.
Povstaň, Hospodine, předejdi jej, sraz ho!
Kéž mi dá tvůj meč vyváznout z moci svévolníka.*

(Ž 17,12–13; ČEP)²⁵⁹

Negativní varianta generické příběhové struktury (GPS) ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM se stala jedním z prostředků konceptualizace zkušenosti absence Boží ochrany a péče, v exilních a poexilních textech zkušenosti národní porážky, fyzické, kulturní a duchovní destrukce Izraele. Pastýř usnul, spí, proto nechrání své stádo. To je základní logika metaforických vyjádření tohoto typu (Ž 44,23–24), která se pak také objevují v exilních a poexilních prorockých textech.

2.1.4 Generická příběhová struktura (GPS)

ירפא רעה את־צאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI

Další generickou příběhovou strukturou (GPS), která se v žalmech uplatňuje v rámci konceptuální submetafory krále יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, je ירפא רעה את־צאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI. Metaforicky konceptualizuje zkušenost péče Hospodina o Izrael podobně jako generická příběhová struktura (GPS) ישקה ויאכל רעה את־צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ. Generická příběhová

259

17,12 דְּמִינּוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסֹף לְטָרוֹף וְכִכְפִּיר יֵשֵׁב בְּמִסְתָּרִים:
13 קוֹמָה יְהוָה קִדְמָה פָּנָיו הִכְרִיעָהּוּ פְלִטָה נַפְשֵׁי מְרַשַׁע חֲרָבָד:

struktura (GPS) **את־צאן ירפא רעה** PASTÝŘ LÉČÍ OVCI je identifikovatelná na základě slovesných výrazů jako metaforických nosičů **חבש** (Q; PI) *ovázat*, **רפא** (Q) *uzdravovat* a **נשא** (PI) *nosit (na ramenou / na rukou)*. K základním jmenným metaforickým nosičům patří hebrejské jmenné výrazy **צאן** *ovce* a varianty, **רעה** *pastýř*, **זלמן** *zlomenina*, **מחץ** *rána, bolest*, **בור/שחית** *jáma*. Tuto generickou příběhovou strukturu (GPS) lze charakterizovat a zapsat při zapojení klíčových metaforických nosičů následovně:

① יכשל וינגף צאן:	① <i>Ovce klopýtla a zranila se.</i>
② ישוע צאן:	② <i>Ovce nařiká.</i>
③ יחבש רעה את־צאן ועל־כפים ינשאה־בטח:	③ <i>Pastýř ovci ováže a odnese ji na ramenou do bezpečí.</i>

Uvedme několik příkladů užití:

*A bude světlo bledé luny jako světlo žárného slunka
a světlo slunka bude sedmkrát větší, jako světlo sedmi dnů,
v den, kdy Hospodin ováže zlomeniny svého lidu
a rány jemu zasazené uzdraví.*

(Iz 30,26; ČEP)²⁶⁰

*Zachraň svůj lid a žehnej dědictví svému,
buď mu pastýřem a nes jej na ramenou věčně!*

(Ž 28,9; ČEP)²⁶¹

*Řeknu-li: "Už ujždí mi noha", podepře mě tvé milosrdenství, Hospodine.
(Ž 94,18; ČEP)²⁶²*

Následující tabulka (č. 8) uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS) **את־צאן ירפא רעה** PASTÝŘ LÉČÍ OVCI při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

260 וְהָיָה אֹרֶה־לְבָנָה כְּאֹרֶה הַחֲמָה וְאֹרֶה הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַע־תַּיִם כְּאֹרֶה שְׁבַע־תַּיִם Iz 30,26

261 הַיָּמִים בְּיוֹם חֲבַשׁ יִהְיֶה אֶת־שֹׁבֵר עִמּוֹ וּמַחֲצֵץ מִכְתּוֹ יִרְפָּא: ס ז' 28,9

262 אִם־אָמַרְתִּי מַטָּה רִגְלִי חֲסֹדֶךָ יְהוָה יִסְעֲדֵנִי: ז' 94,18

Tabulka č. 8

יִרְפָּא רַעְהָ אַחַ צֹאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מִרְעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>ovázat</i> חָבַשׁ (Q; PI)	Ž 147,3
<i>uzdravovat</i> רָפָא (Q)	Ž 107,20; ²⁶³ Ž 147,3
<i>nosit (na ramenou / na rukou)</i> נָשָׂא (PI)	Ž 28,9; Ž 91,12

V kontextu této generické příběhové struktury se opět opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí Tabulka č. 9. Obsahuje evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodínem v žalmech a hebrejské jmenné výrazy, které s uvedenými korespondují v cílových doménách:

Tabulka č. 9

יִרְפָּא רַעְהָ אַחַ צֹאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI		
jmenné výrazy zdrojové domény מִרְעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>ovce</i> a varianty צֹאן a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 8, Tab. 9 a Tab.10, pokud není uvedeno jinak) Ž 28,9; Ž 147,3 <i>mimo žalmy</i> ²⁶⁴	* ²⁶⁵ עַם <i>lid (Hospodinův)</i> a varianty ²⁶⁶ לִבְשֹׁרֵי לֵב <i>zkroušené srdcem</i> ²⁶⁷ נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל <i>rozptýlený lid Izraele</i> ²⁶⁸
<i>pastýř</i> רַעְהָ	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 8, Tab. 9 a Tab.10, pokud není uvedeno jinak)	יְהוָה <i>Hospodin</i> a varianty ²⁶⁹

²⁶³ Entita ztělesňující ve zdrojové doméně léčebný, který pastýř k léčení ovcí užívá, koresponduje v cílové doméně s entitou יְהוָה *slovo Hospodinovo*.

²⁶⁴ Iz 30,26.

²⁶⁵ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista.

²⁶⁶ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 8, Tab. 9 a Tab. 10, pokud není uvedeno jinak.

²⁶⁷ Ž 147,3.

²⁶⁸ Iz 30,26.

²⁶⁹ Týká se všech výskytů v Tab. 8, Tab. 9 a Tab. 10, pokud není uvedeno jinak.

<i>zlomenina</i> שבר	<i>mimo žalmy</i> ²⁷⁰	
<i>rána, bolest</i> עצבת / מחץ	Ž 147,3 <i>mimo žalmy</i> ²⁷¹	
<i>jáma</i> בור/שחית	Ž 40,3; Ž 107,20	מוצוקה <i>tíseň</i> ²⁷²

Tabulka č. 10 uvádí hebrejské slovesné výrazy, jejichž subjektem je v rámci (GPS) ירפא רעה את-צאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI pojem צאן *ovce* a varianty.

Tabulka č. 10

ירפא רעה את צאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>zranit se</i> נגף (Q)	Ž 91,12
<i>klesat, podlamovat se, hroutit se (noha)</i> מוט רגל	Ž 94,18
<i>klopýtnout</i> כשל (Q)	Ž 27,2; Ž 105,37

Významným prvkem této generické příběhové struktury (GPS), ale i רעה את-צאן תעה ירבקש וישיב PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI, nebo ישמר רעה את-צאן מן-איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM je bečení, nářek ovce, její volání o pomoc. V metaforických vyjádřeních se podílí velmi často na strukturaci entity תפלה *modlitba* a výrazů příbuzných, jako např. v Ž 17,5–7 (další Ž 28,1; Ž 30,2–4; Ž 40,2–3; Ž 69,4; Ž 107,19–20; Ž 116,1–9):

*Drž mé kroky ve svých stopách, aby moje nohy neuklouzly.
K tobě volám a ty odpovíš mi, Bože, nakloň ke mně ucho, slyš, co říkám.
Ukaž divy svého milosrdenství, spasiteli těch,
kdo před útočníky se k pravici tvé utíkají.*

(Ž 17,5–7; ČEP)²⁷³

²⁷⁰ Iz 30,26.

²⁷¹ Iz 30,26; Iz 61,1.

²⁷² Ž 107,20.

²⁷³

⁵ 17,5 תָּמַךְ אֲשֶׁרִי בְּמַעַגְלוֹתַי בְּלִ-נְמוֹטוֹ פְּעָמַי:
⁶ אֲנִי-קָרָאתִיךָ כִּי-תַעֲנֵנִי אֵל הַטְּ-אָזְנְךָ לִי שְׁמַע אִמְרֹתַי:
⁷ הַפְּלֵה חֲסִדֶיךָ מוֹשִׁיעַ חוֹסִים מִמַּתְקוֹמֵימַיִם בְּיַמִּינֶךָ:

Na metaforické strukturaci uvedeného vyjádření se podílejí generické příběhové struktury (GPS) **ישמר רעה את־צאן מן־איב** PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM a **ינחה רעה את־צאן אל־נוה** PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. V pozadí však můžeme rozpoznat procesy mísení s dalšími metaforickými koncepty, zejména **אש מלחמה יהוה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK (*kdo před útočníky se k pravici tvé utíkají*). Jak ještě uvidíme dále, konstrukce metaforického vyjádření prostřednictvím jednoho metaforického konceptu a jedné (GPS) je spíše výjimečné, velmi často dochází na straně zdroje ke složitým procesům mísení z více domén.

Jak je patrné z uvedených tabulek, generická příběhová struktura (GPS) **ירפא רעה את־צאן** PASTÝŘ LÉČÍ OVCI metaforicky konceptualizuje především zkušenost Hospodinovy zachraňující intervence a pomoci v situacích nouze, tísně, pronásledování apod.

2.1.5 Generická příběhová struktura (GPS)

יבקש וישיב רעה את־צאן תעה:

PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI

Pro generickou příběhovou strukturu (GPS) **יבקש וישיב רעה את־צאן תעה** PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI jsou typické slovesné metaforické nosiče **בקש** (PI) *hledat (ztracenou, zatoulanou ovci)*, **שוב מן** (HI) *přivést zpět (ztracenou, zatoulanou ovci)*, **שוב מן** (HI) / **עלה** (HI) *vyvést (z jámy, z hlubiny)*, příp. **תעה** (Q), **שגה** (Q; HI) *bloudit*. Dále pak se zde uplatňují jmenné metaforické nosiče **צאן** (a varianty) *ovce*, **רעה** *pastýř*, **דרך** (a varianty) *cesta* a **רגלים** *nohy*. Při zapojení klíčových metaforických nosičů by tato generická příběhová struktura (GPS) mohla být charakterizována a zapsána:

① ישגה צאן:	① Ovce zbloudila z cesty.
② ישובה רעה:	② Pastýř ji přivádí zpět.

Několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS) v žalmech:

*Bloudím jako zatoulané jehně, hledej svého služebníka,
vždyť jsem na tvá příkázání nezapomněl!*

(Ž 119,176; ČEP)²⁷⁴

274

תְּעִיתִי כְּשֶׂה אֲבִד בְּקֶשׁ עֲבֹדְךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי: ^{Ž 119,176}

Vytáhl mě z jámy zmaru, z tůně bahna, postavil mé nohy na skálu,
dopřál mi bezpečně kráčet.

(Ž 40,3; ČEP)²⁷⁵

Následující tabulka (č. 11) uvádí přehled metaforických vyjádření v žalmech, v jejichž pozadí můžeme na základě uvedených slovesných metaforických nosičů konstatovat užití generické příběhové struktury (GPS) תעה יבקש וישיב רעה את־צאן תעיה PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI.

Tabulka č. 11

תעה יבקש וישיב רעה את־צאן תעיה PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>hledat</i> (ztracenou, zatoulanou ovci) בקש (PI)	Ž 119,176
<i>přivést zpět</i> (ztracenou, zatoulanou ovci) שוב (HI)	Ž 68,23; Ž 80,4.8.20; ²⁷⁶ Ž 119,59
<i>vyvést</i> (z jámy, z hlubiny) שוב מן (HI) / עלה (HI) a varianty	Ž 40,3; Ž 107,20

V kontextu této generické příběhové struktury se opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí následující tabulka (č. 12). Ta obsahuje je i evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem v žalmech a jmenné výrazy, které s nimi korespondují v cílových doménách:

Tabulka č. 12

תעה יבקש וישיב רעה את־צאן תעיה PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI		
jmenné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>ovce</i> a varianty צאן a varianty	(všlouně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 11, Tab. 12 a Tab.13, pokud není uvedeno jinak)	*/ *** ²⁷⁷ ישראל <i>Izrael</i> a varianty ²⁷⁸

²⁷⁵

ויעלניו מבור שאון מטוט הון ויקם על־סלע רגלי כונן אשרי: Ž 40,3

²⁷⁶ PI 5,21.

²⁷⁷ Vysvětlivky k tabulce : * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

	Ž 58,4; Ž 119,110	רשעים <i>svévolníci</i> a varianty ²⁷⁹
pastýř רעה	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 11, Tab. 12 a Tab.13, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty ²⁸⁰
cesta דרך a varianty	Ž 119,10.21.59.118	עדה <i>svědectví (Hospodinovo)</i> ²⁸¹ פקודים, מצוה, <i>ustanovení, příkázání (Hospodinova)</i> a varianty ²⁸²
nohy רגלים	Ž 95,10	לב <i>srdce</i> ²⁸³

Slovesný výraz, který se v metaforických vyjádřeních tohoto typu objevuje ve spojení se substantivem צאן (a varianty) *ovce* je uveden v Tabulce č. 13.

Tabulka č. 13

תעה יבקש וישיב רעה את-צאן תעה PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI	
základní slovesné výrazy zdrojové domény תעה זרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
bloudit תעה (Q) / שגה (Q; HI)	Ž 58,4; Ž 95,10; Ž 107,4.40; Ž 119,10.21.110.118.176

Hebrejské slovní spojení תעה צאן (a varianty) *zatoulaná ovce* koresponduje v metaforických projekcích zpravidla s hříšníkem, svévolníkem, s Izraelcem neposlušným Božích příkázání (Ž 58,4; Ž 95,10; Ž 119,110), ale také naopak se spravedlivým, který Boží příkázání dodržoval a ocitl se v nějaké nouzi. Prostřednictvím generické příběhové struktury (GPS) תעה יבקש וישיב רעה את-צאן תעה PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI bývá tedy konceptualizována opět zkušenost ztráty Boží ochrany a péče, ať už je vnímána zaslouženě jako trest za neposlušnost Božím příkázáním, jako důsledek vlastních vin (bloudění) nebo je vnímána jako nezasloužená, jako nouze způsobená nepřítelem. Právě v druhém případě je Hospodin jako pastýř volán na pomoc, aby se zatoulané ovce ujal.

²⁷⁸ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 11, Tab. 12 a Tab. 13, pokud není uvedeno jinak.

²⁷⁹ Ž 58,4; Ž 119,21.110.118.

²⁸⁰ Týká se všech výskytů v Tab. 11, Tab. 12 a Tab. 13, pokud není uvedeno jinak.

²⁸¹ Ž 119,59.

²⁸² Ž 119,10.21. 110.118.

²⁸³ Ž 95,10.

2.1.6 Generická příběhová struktura (GPS)

ישם רעה את־צאן: PASTÝŘ CHOVÁ OVCE

Generická příběhová struktura (GPS) ישם רעה את־צאן PASTÝŘ CHOVÁ OVCE je charakteristická zejména užitím metaforických nosičů, slovesných výrazů רווה (Q) a שים (Q) *rozmnožovat (stádo)*. Jediným příkladem užití této generické příběhové struktury (GPS) v žalmech je Ž 107,41:

Avšak ubožáku se stal v ponížení hradem a čeledi jeho lidu rozmnožil jak ovce.
(Ž 107,41; ČEP)²⁸⁴

Při zapojení klíčových metaforických nosičů je možné tuto generickou příběhovou strukturu (GPS) podrobněji charakterizovat, zapsat

ישם רעה את־צאן:	<i>Pastýř chová ovce.</i>
-----------------	---------------------------

Následující tabulka uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou vystavěna pomocí této generické příběhové struktury (GPS) při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů, evidovány jsou i výskyty mimo žalmy.

Tabulka č. 14

ישם רעה את־צאן PASTÝŘ CHOVÁ OVCE	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מרעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>rozmnožovat (stádo)</i> רווה (Q)	<i>mimo žalmy</i> ²⁸⁵
<i>rozmnožovat (stádo)</i> שים (Q)	Ž 107,41

V kontextu této generické příběhové struktury se zpravidla implicitně předpokládají hebrejské jmenné výrazy, které uvádí následující tabulka. Ta obsahuje i evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem a jmenné výrazy, korespondence v cílových doménách:

²⁸⁴

²⁸⁵ Jr 3,16; Jr 23,3; Ez 36,11.

וְיִשְׁגַּב אֲבִינֹן מֵעֹנֵי וַיִּשֶׁם כְּצֹאן מִשְׁפָּחוֹת: ^{Ž 107,41}

Tabulka č. 15

ישם רעה אהצאן PASTÝŘ CHOVÁ OVCE		
jmenné výrazy zdrojové domény רעה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>ovce</i> a varianty צאן <i>pozůstatek mých ovcí</i> שארית צאני	Ž 107,41 <i>mimo žalmy</i> ²⁸⁶	אביון <i>ubožák</i> ²⁸⁷ <i>pozůstatek lidu (Izrael)</i> ²⁸⁸ שארית עם
<i>pastýř</i> רעה	Ž 107,41	יהוה <i>Hospodin</i> ²⁸⁹

Péče pastýře o to, aby stádo početně rostlo, se stala základem pro metaforickou konceptualizaci výrazů, které odkazují k dalšímu aspektu Boží péče o Jeho lid, Izrael. Hospodin jako pastýř je garantem a ochráncem života zvláštní měrou pro ty, kteří jsou hendikepovaní (Ž 107,41).

2.1.7 Generická příběhová struktura (GPS)

ישכן רעה באהל: PASTÝŘ BYDLÍ VE STANU

Generická příběhová struktura (GPS) ישכן רעה באהל PASTÝŘ BYDLÍ VE STANU se uplatňuje prostřednictvím slovesného výrazu שכן (Q) *bydlet (ve stanu)* a jmenných výrazů צאן (a varianty) *ovce*, רעה *pastýř*, אהל *stan*, מושכן *příbytek (pastýře)* a מנוחה *místo odpočnutí*. Tuto generickou příběhovou strukturu (GPS) lze charakterizovat a zapsat při zapojení klíčových metaforických nosičů následovně:

ישכן רעה באהל:	<i>Pastýř bydlí ve stanu.</i>
----------------	-------------------------------

Příkladem užití této generické příběhové struktury (GPS) jsou následující dvě metaforická vyjádření:

²⁸⁶ Jr 23,3.

²⁸⁷ Ž 107,41.

²⁸⁸ Jr 23,3.

²⁸⁹ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 14 a Tab. 15, pokud není uvedeno jinak.

Dopřává mi odpočívát na travnatých nivách, vodí mě na klidná místa u vod.
(Ž 23,2; ČEP)²⁹⁰

Pohled' na Sijón, město našich slavností!
Tvé oči spatří Jeruzalém, nivu poklidnou, stan, který nebude stržen,
jehož kolíky nikdy nebudou vytrženy a z jehož provazů se žádný nepřetrhne.
(Iz 33,20; ČEP)²⁹¹

Následující tabulka (č. 16) uvádí přehled metaforických vyjádření v žalmech, v jejichž pozadí můžeme na základě uvedeného slovesného metaforického nosiče konstatovat užití generické příběhové struktury (GPS) **לְשׂוֹן רֹעֵה בָּאֵהָל** PASTÝŘ BYDLÍ VE STANU při užití slovesného výrazu **שָׁכַן** (Q) *bydlet (ve stanu)*:

Tabulka č. 16

לְשׂוֹן רֹעֵה בָּאֵהָל PASTÝŘ BYDLÍ VE STANU	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מְרֻעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>bydlet (ve stanu)</i> שָׁכַן (Q)	Ž 74,1–2; Ž 78,60

Tabulka č. 17 obsahuje evidenci výskytu jmenných hebrejských výrazů, metaforických nosičů, které signalizují užití této generické příběhové struktury (GPS) v žalmech především, výběrově v knihách prorockých. Tabulka zachycuje rovněž korespondence v cílových doménách, opět pouze tehdy, pokud jsou v příslušném textu výslovně uvedeny:

Tabulka č. 17

לְשׂוֹן רֹעֵה בָּאֵהָל PASTÝŘ BYDLÍ VE STANU		
jmenné výrazy zdrojové domény מְרֻעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>ovce</i> a varianty צֹאן a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 16 a Tab.17, pokud není uvedeno jinak)	*** ²⁹²

290

בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצְנִי עַל-מִי מִנְחוֹת יִנְהַלְנִי: ^{Ž 23,2}

291

תִּזְהַ צִּיּוֹן קְרִית מוֹעֲדֵנוּ עֵינֵינוּ תִּרְאִינָה ^{Iz 33,20}

יְרוּשָׁלַם נִגְהַ שְׁאֲנֹן אֵהָל בַּל-יִצְעֵן בַּל-יִסַּע יִתְדֹתָיו לְנִצָּחַ וְכָל-חֲבָלָיו בַּל-יִנְתְּקוּ:

²⁹² Vysvětlivky k tabulce : * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

		יִשְׂרָאֵל <i>Izrael</i> a varianty ²⁹³
pastýř רעה	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 16 a Tab.17, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty ²⁹⁴
stan אהל	Ž 15,1; Ž 61,5; Ž 78,60 <i>mimo žalmy</i> ²⁹⁵	הַר־קָדֵשׁ <i>svatá hora</i> ²⁹⁶ שֵׁלוֹ <i>Šílo, mšכן příbytek</i> ²⁹⁷
příbytek (pastýře) ²⁹⁸ מִשְׁכָּן	Ž 6,5; Ž 43,3; Ž 74,7; Ž 78,60; Ž 132,5	הַר־קָדֵשׁ <i>svatá hora</i> ²⁹⁹ שֵׁלוֹ <i>Šílo</i> ³⁰⁰ מִקְדָּשׁ <i>svatyně</i> ³⁰¹ מִקּוֹם <i>místo (Hospodinu)</i> ³⁰²
místo odpočínutí מנוחה	Ž 23,2; Ž 132,7.8.14	מִשְׁכָּן <i>příbytek</i> ³⁰³

Konceptualizační funkce této generické příběhové struktury (GPS) je v žalmech jediná: metaforicky vyjádřit význam a funkci posvátných míst Hospodinova kultu, chrámu, svatyně apod. Jako další motiv se mnohdy připojuje motiv azylu, kterým byl ve starověkém Izraeli chrám a obdobně v době válek hrad, pevnost, město apod. (např. Ž 61,5 aj.). Korespondenci jdoucí napříč metaforami navazuje tato příběhová struktura mezi konceptuálními metaforami מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL, מִלְחָמָה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a שָׂחַל יהוה HOSPODIN JE LEV. Entity zdrojové domény אהל *stan* (příp. מִשְׁכָּן *příbytek (pastýře)*) a מנוחה *místo odpočínutí*) korespondují s entitami cílové domény עיר *město (krále)*, (příp. ארמנים *paláce- krále*, מִשְׁגָּב *hrad*, אהל *stan* (ve kterém bydlí válečník během tažení), a סֵךְ *doupě (lva)*). Tyto korespondence také mnohdy umožňují konceptuální mísení více metaforických konceptů v pozadí jediného metaforického vyjádření. Příkladem takového mísení (konceptuálních metafor

²⁹³ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 16 a Tab. 17, pokud není uvedeno jinak.

²⁹⁴ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab.16 a Tab. 17, pokud není uvedeno jinak.

²⁹⁵ Iz 33,20.

²⁹⁶ Ž 15,1.

²⁹⁷ Ž 78,60.

²⁹⁸ Hebrejský jmenný výraz מִשְׁכָּן *příbytek* lze takřka považovat za ustálený výraz pro מוֹעֵד אהל *stan setkávání*. Jde však o lexikalizovanou metaforu, přičemž ve zdrojové doméně je מִשְׁכָּן *příbytek* výraz souznačný pro אהל *stan (pastýře)*.

²⁹⁹ Ž 43,3.

³⁰⁰ Ž 78,60.

³⁰¹ Ž 74,7.

³⁰² Ž 132,5.

³⁰³ Ž 132,5.

krále מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL a מִלְחָמָה אִשׁ יְהוָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK) je Ž 48,3–4:

*Krásně se vypíná k potěše celé země Sijónská hora,
ten nejzazší Sever, sídlo velkého Krále.
Bůh v jeho palácích proslul jako hrad nedobytný.*

(Ž 48,3–4; ČEP)³⁰⁴

2.1.8 Generická příběhová struktura (GPS)

יִקְבֵץ רֵעָה אֶת־נִדְחֵי צֹאן:

PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO

Převážně ke konceptualizaci zkušenosti babylónského exilu a návratu z něj slouží v rámci konceptuální metafory יְהוָה רֵעָה HOSPODIN JE PASTÝŘ poslední dvě uvedené generické příběhové struktury (GPS). První z nich je יִקְבֵץ רֵעָה אֶת־נִדְחֵי צֹאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO. Její užití signalizují jako metaforické nosiče hebrejské slovesné výrazy נִדַּח *rozehnat (stádo)* a יִקְבֵץ / כָּנַס (PI) a *shromáždit (stádo)*. Při zapojení klíčových metaforických nosičů je možné tuto generickou příběhovou strukturu (GPS) charakterizovat a zapsat

<p>① יִנְדַּח אֶרֶץ (כָּל־בָּיִת עֲדָה) אֶת־צֹאן: ② יִקְבֵץ רֵעָה אֶת־נִדְחֵי צֹאן:</p>	<p>① <i>Dravá šelma (příp. zloději) rozehnala stádo.</i> ② <i>Pastýř shromáždí rozehnané stádo.</i></p>
---	---

Generická příběhová struktura (GPS) יִקְבֵץ רֵעָה אֶת־נִדְחֵי צֹאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO se objevuje jak v žalmech, tak v textech prorockých týkajících se právě babylónského exilu a návratu z něj, např.:

*Hospodine, zachraň nás, náš Bože, shromáždí nás z pronárodů,
tvému svatému jménu budeme vzdávat chválu, budeme tě chválit chvalozpěvem.*
(Ž 106,47; ČEP)³⁰⁵

*Sám shromáždím pozůstatek svých ovcí ze všech zemí, kam jsem je rozehnal,
a přivedu je zpět na jejich nivy a budou plodné a rozmnoží se.*
(Jr 23,2; ČEP)³⁰⁶

304 ז' 48,3 יְהוָה נֹרָף מִשׁוֹשׁ כָּל־הָאָרֶץ הַרְצִיּוֹן יִרְכָּתִי צָפוֹן קְרִיַת מִלָּךְ רָב:
4 אֱלֹהִים בְּאַרְמוֹתֶיהָ נֹדַע לְמִשְׁגָּב:
305 הוֹשִׁיעֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקִבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהָרֹת לְשֵׁם קְדוֹשׁךָ
306 ז' 106,47 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ וְקִבְּצֵנוּ מִן־הַגּוֹיִם לְהָרֹת לְשֵׁם קְדוֹשׁךָ
Jr 23,3 וְאֵנִי אֶקְבֹּץ אֶת־שְׂאֵרֵי צֹאֲנִי מִכָּל־בְּתֵהֶלֶךְ לְהַשְׁתַּבַּח
הָאָרְצוֹת אֲשֶׁר־הִדְחֵיתִי אֹתָם שָׁם וְהִשְׁבַּתִּי אֹתָהֶן עַל־נִוְהֵן וּפְרוּ וּרְבוּ:

Tabulka č. 18 uvádí přehled metaforických vyjádření, v jejichž pozadí jsme při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů, identifikovat užití generické příběhové struktury (GPS) יִקְבֵּץ רֵעָה אֶת־נֹדְדֵי צֹאן PASTÝŘ SHROMAŽĎUJE ROZEHNANÉ STÁDO.

Tabulka č. 18

יִקְבֵּץ רֵעָה אֶת־נֹדְדֵי צֹאן PASTÝŘ SHROMAŽĎUJE ROZEHNANÉ STÁDO	
základní slovesné výrazy zdrojové domény רֵעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>rozehnat (stádo)</i> נֹדַד	Ž 5,11; Ž 147,2 <i>mimo žalmy</i> ³⁰⁷
<i>shromáždit (stádo)</i> קָבַץ / כָּנַס (PI)	Ž 102,23; Ž 106,47; Ž 107,3;

Následující tabulka (č. 19) uvádí jmenné entity, které jsou implicitně nebo výslovně užívány při metaforické strukturaci cílové domény. Tabulka obsahuje evidenci těchto výrazů v souvislostí s Hospodinem v žalmech a hebrejské jmenné výrazy korespondující v cílových doménách:

Tabulka č. 19

יִקְבֵּץ רֵעָה אֶת־נֹדְדֵי צֹאן PASTÝŘ SHROMAŽĎUJE ROZEHNANÉ STÁDO		
jmenné výrazy zdrojové domény רֵעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>ovce</i> a varianty צֹאן a varianty	Ž 5,11; Ž 107,3; Ž 147,2;	יִשְׂרָאֵל <i>Izrael</i> a varianty ³⁰⁸ יִשְׂרָאֵל <i>Izrael, ze všech zemí</i> ³⁰⁹ נֹדְדֵי יִשְׂרָאֵל <i>rozptýlený Izrael</i> ³¹⁰ רָשָׁע, רָע <i>svévolník, zlý</i> ³¹¹
<i>pastýř</i> רֵעָה		יְהוָה <i>Hospodin</i> a varianty ³¹²

³⁰⁷ Jr 23,3; Mi 4,6 aj.

³⁰⁸ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 18 a Tab. 19.

³⁰⁹ Ž 107,3.

³¹⁰ Ž 147,2.

³¹¹ Ž 5,11.

³¹² Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 18 a Tab. 19, pokud není uvedeno jinak.

Generická příběhová struktura (GPS) יקבץ רעה את-נרחי צאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO slouží mj. ke conceptualizaci pojmů odkazujícím ke zkušenosti babylónského exilu a návratu z něj (např. Ž 107,3; Ž 147,2; v prorockých textech Jr 23,3; Mi 4,6 aj.). Tím, kdo stádo rozehnal, je v metaforických vyjádřeních buď explicitně pastýř-Hospodin (např. v Jr 23,3; Mi 4,6), nebo není pachatel výslovně zmíněn (Ž 107,3; Ž 147,2). V Ž 5,11 funguje uvedená (GPS) odlišným způsobem. Pastýř-Hospodin má naopak na žádost žalmisty *rozehnat* (hebr. נרחי HI) žalmistovy nepřátele.

2.1.9 Generická příběhová struktura (GPS)

:יתן רעה את-צאן מאכל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU

Druhou generickou příběhovou strukturou, která umožnila conceptualizovat pojmy týkající se zkušenosti babylónského exilu a návratu z něj, je generická příběhová struktura (GPS) יתן רעה את-צאן מאכל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU. Její uplatnění signalizují především hebrejské slovesné výrazy מוכר (Q) *prodat (stádo)*, נתק (HI) *vytřídit na porážku*, טבח (Q) *porážet*, נתן מאכל (Q) *vydat k snědení* a příp. גזז (Q) *stříhat*. V metaforických vyjádřeních tohoto typu figurují kromě tradičních צאן (a varianty) *ovce* a רעה *pastýř* jmenové výrazy: ההרגה צאן *ovce určené k zabití*, טבחה *porážka* a מטבח *jatka* (doslova *místo krveprolití*). Tuto generickou příběhovou strukturu GPS lze charakterizovat a zapsat při zapojení klíčových metaforických nosičů

① ינתק רעה צאן ההרגה:	① Pastýř vytřídí ovce na porážku.
② יכין רעה לצאן ההרגה מטבח:	② Ovcím, které určil, sjedná porážku na jatkách.

Příkladem užití této generické příběhové struktury (GPS) jsou např. metaforická vyjádření:

*Ydáváš nás jako ovce na porážku, rozptýlils nás mezi pronárody.
Lacino jsi prodal svůj lid, žádný zisk jsi z toho neměl.*

(Ž 44,12–13; ČEP)³¹³

*Ty mě, Hospodine, znáš a vidíš mě, zkoušíš mé srdce, je s tebou.
Vytříd' je jak ovce na porážku, zsvět' je ke dni pobíjení.*

(Jr 12,3; ČEP)³¹⁴

313

תתננו כצאן מאכל ובגוים זריתנו: ^{Ž 44,12}
תמכר-עמוך בלא-הון ולא-רבית במחיריהם: ¹³
ואתה יהוה ידעתני תראני ובחנת לבי ^{Jr 12,3}

314

Tabulka č. 20 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech vystavěna pomocí této generické příběhové struktury (GPS) při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 20

יִתֵּן רֵעָה אֶת־צֹאן מֵאֹכֶל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מֵרֵעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>prodat (stádo)</i> מָכַר (Q)	Ž 44,13
<i>vytřídit na porážku</i> נָתַק (HI)	<i>mimo žalmy</i> ³¹⁵
<i>porážet</i> טָבַח (Q)	<i>mimo žalmy</i> ³¹⁶
<i>vydat k snědení</i> נָתַן מֵאֹכֶל (Q)	Ž 44,12–13
varianta: <i>stříhat</i> גָּזַז (Q)	<i>mimo žalmy</i> ³¹⁷

Tabulka č. 21 uvádí výskyt jmenných hebrejských výrazů typických pro generickou příběhovou strukturu (GPS) יִתֵּן רֵעָה אֶת־צֹאן מֵאֹכֶל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU a příslušné korespondence v cílových doménách.

Tabulka č. 21

יִתֵּן רֵעָה אֶת־צֹאן מֵאֹכֶל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU		
jmenné výrazy zdrojové domény מֵרֵעָה <i>pastva</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>ovce</i> צֹאן a varianty	Ž 44,12–13 <i>mimo žalmy</i> ³¹⁸	*** ³¹⁹ עַם <i>lid (Hospodinův)</i> ³²⁰ עַבְדֵי יְהוָה <i>služebník Hospodinův</i>

אֶתֶּךָ הַתְּקַם כְּצֹאן לְטַבְּחָהּ וְהִקְדַּשְׁם לְיוֹם הַרְגָּהּ: ס

³¹⁵ Jr 12,3.

³¹⁶ Jr 25,34; Jr 51,40; Ez 21,15.

³¹⁷ Iz 53,7.

³¹⁸ Jr 12,3; Jr 25,34; Jr 51,40; Ez 21,15.

³¹⁹ Vysvětlivky k tabulce : * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

³²⁰ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 20 a Tab. 21, pokud není uvedeno jinak.

		עֲדִירֵי <i>vznešení vůdcové (Izraele)</i> ³²¹ כל-נשיאי ישראל <i>všichni vznešení Izraele</i> ³²² רששעים <i>svévolníci</i> ³²³ ישיבי כשדים <i>Kaldejci</i> ³²⁴
ovce určené k zabítí צאן ההרגה	Ž 44,23	*** ³²⁵ synové babylónského krále ³²⁶
pastýř רעה		יהוה <i>Hospodin</i> a varianty ³²⁷
porážka טבח	Ž 44,12 <i>mimo žalmy</i> ³²⁸	
jatka (doslova <i>místo krveprolití</i>) מטבח	<i>mimo žalmy</i> ³²⁹	

Podobně jako v současné češtině konceptualizuje biblická hebrejšťina pojmy týkající se zkušenosti válečného zabíjení prostřednictvím metafory jatek. V prostředí starověkého Izraele jsou však jatka vždy spjata s chrámem, s obětí. To, že pastýř-Hospodin tedy dává podnět k porážce a sám ji nakonec vykoná, má v rámci metaforického (teologického) konceptu Hospodina jako svrchovaného majitele, pána, pastýře ovcí-lidu Izrael tedy svou logiku. Jakkoli jsou tyto obrazy drastické, umožnily starověkému Izraeli vyjádřit, pokusit se pochopit strašlivou realitu války, genocidy, utrpení a zajetí.

2.1.10 Závěr

Význam konceptuální submetafory krále יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ v žalmech byl popsán jako soubor devíti generických příběhových struktur (GPS) užívaných v jejím rámci a jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou a cílovými doménami. Generické příběhové struktury byly charakterizovány prostřednictvím užívaných metaforických nosičů, byly popsány jejich vzájemné vztahy, evidovali jsme jejich výskyt v konkrétních metaforických vyjádřeních, zaznamenali jsme korespondence, které

³²¹ Jr 25,34.

³²² Ez 21,15.

³²³ Jr 12,3.

³²⁴ Jr 51,40.

³²⁵ Vysvětlivky k tabulce : * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

³²⁶ Iz 14,21.

³²⁷ Varianty podobně jako v předchozích tabulkách. Týká se všech výskytů v Tab. 20 a Tab. 21, pokud není uvedeno jinak.

³²⁸ Iz 53,7.

³²⁹ Iz 14,21.

metaforické nosiče (jako entity domény zdrojové) navazují v cílové doméně יהוה *Hospodin*.

V rámci metafory Hospodina jako pastýře se v žalmech jeví jako centrální generická příběhová struktura (GPS) ינחה רעה את־צאן על־נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Podobné metaforické důsledky však sdílí s generickými příběhovými strukturami (GPS) ישקה ויאכל רעה את־צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ, ירפא רעה את־צאן PASTÝŘ LÉČÍ OVCI a také תעה יבקש וישיב רעה את־צאן תעה PASTÝŘ HLEDÁ A PŘIVÁDÍ ZPĚT ZTRACENOU OVCI. Metaforická vyjádření, v jejichž pozadí jsme tyto generické příběhové struktury (GPS) zaznamenali, se týkají vzájemného vztahu Hospodina a Izraele jako jeho lidu. Hospodin je zde zpravidla garantem života, dárce všech jeho zdrojů (potravy, vody), tím, kdo zajišťuje svému lidu bezpečí. Entita zdrojové domény חַסֵד יהוה *hul* a varianty) koresponduje mnohdy v cílové doméně s pojmy jako např. טוב יהוה a חסד יהוה *dobrota* a *milosrdenství Hospodinovo* (Ex 15,13), צדקה יהוה *Hospodinova spravedlnost* (Ž 5,9), יהוה אמת *Hospodinova věrnost, pravda* (Ž 25,5), משפט יהוה *Hospodinův soud* (Ž 25,9), אור יהוה *Hospodinovo světlo a věrnost* (Ž 43,3) apod. Způsob pastýřova vedení stáda, péče pastýře o ovce (napájení, sycení, eventuelně ošetřování nemocných, raněných, hledání ztracených) se stává základem pro metaforickou strukturaci výroků týkajících událostí exodu a Boží péče o Izrael v zemi zaslíbené.

Generická příběhová struktura (GPS) ינחה רעה את־צאן על־נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY se v žalmech podílí také na vyjádření smyslu a významu chrámu, bohoslužby, Zákona, Božích přikázání v životě starověkého Izraele. Podobně i generická příběhová struktura (GPS) באהל רעה ישכן PASTÝŘ BYDLÍ VE STANU.

Generická příběhová struktura (GPS) ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM slouží v žalmech zpravidla k artikulaci víry starověkého Izraele, že Hospodin Boží lid, ponížený a pokorné (hebr. שָׁקִין (ptp.) *ponížení* Ž 22,25; עֲנוּיִם *pokorní* Ž 22,27) ochrání před nepřáteli (רֹדֵף (ptp.) *pronásledovatel*, רְשָׁעִים *svévolníky*, חֲמָס עֲדֵי *falešnými svědky* apod., v Ž 22,12 צָרָה) nebo také před soužením obecně. Bečení ovce jako entita zdrojové domény v Ž 61,3 koresponduje v cílové doméně s entitou odpovídající modlitbě (substantivum תְּפִלָּה *modlitba* a variantami).

Na pozadí metaforických vyjádření tohoto typu ostře kontrastují výroky odrážející zkušenosti exilu, zkušenosti, kdy Hospodin nepřichází modlícímu se Izraeli či jeho jednotlivému příslušníku na pomoc. K vyjádření zkušenosti války, plenění měst, polí, vinic nepřátelskými armádami, zkušeností ponížení, nespravedlivých soudů, kdy Bůh nezasahuje, slouží generické příběhové

struktury (GPS) יתן רעה את־צאן מאכל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU, PASTÝŘ CHOVÁ OVCE a negativní varianta generické příběhové struktury (GPS) ישם רעה את־צאן PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM: „Pastýř zadřímł. Dravá zvěř ovce odvleče, rozsápe a sežere. / varianta: *Ovce odvleče zloděj.*“ Podobný metaforický důsledek však má v Ž 80,6 i generická příběhová struktura (GPS)

יִשְׁקָה וַיֹּאכַל רֵעָה אֶת־צֹאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ. Jako velmi účinný nástroj k vyjádření těchto drastických a tíživých zkušeností užívají autoři biblických textů tradiční metaforiku (generických příběhových struktur), tradičně pozitivní obrazy Boha. Prostřednictvím intertextuality, zapojením konotací z těchto tradičně pozitivních obrazů, vytvářejí specifickým způsobem obrazy kontrastní. Tak je tomu např. u právě zmiňované generické příběhové struktury (GPS) יִשְׁקָה וַיֹּאכַל רֵעָה אֶת־צֹאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ nebo u יִנְחָה רֵעָה אֶת־צֹאן עַל־נוֹה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY (např. Pl 3,1, entita zdrojové doméněny odpovídající nástroji pastýřovy vedení stáda koresponduje v cílové doméně s pojmem עֲבָרָה *Hospodinův hněv*).

צֹאן תַּעֲוָה (a varianty) zatoulaná ovce v rámci generické příběhové struktury (GPS) יִקְבֹּץ רֵעָה אֶת־נִדְחֵי צֹאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO koresponduje v cílových doménách zpravidla s hříšníkem, svévolníkem, s Izraelcem neposlušným Božích přikázání (Ž 58,4; Ž 95,10; Ž 119,110), ale také se spravedlivým, který Boží přikázání dodržoval, a přesto se ocitl se v nějaké nouzi. Metafora a v jejím rámci generická příběhová struktura (GPS)) יִקְבֹּץ רֵעָה אֶת־נִדְחֵי צֹאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO nabízí porozumění situacím, které jsou vnímány jako ztráta Boží ochrany a péče. Ty jsou pak charakterizovány buď jako zasloužený Boží trest, nebo jako zlo (způsobé nepřáteli, příp. Hospodinem). Hospodin jako pastýř je pak volán na pomoc, aby se zatoulané ovce ujal.

יְהוָה הֵוֵה רֵעָה HOSPODIN JE PASTÝŘ jako celku v žalmech má mnoho poloh, je vnitřně dynamický, významově si některá vyjádření i protirečí. Je proto na místě mluvit spíše o významech (v plurálu) než o významu (v singuláru). Jakékoli zobecnění či zjednodušení je oslabením vnitřní dynamiky a konceptualizační potence metaforu a v jejím rámci příslušných generických příběhových struktur (GPS).

2.2 Explikace významu konceptuální submetafory krále

יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK v žalmech

Královský mandát a moc se do velké míry odvíjí od úspěšnosti krále jako válečníka. Zajistit politickou a hospodářskou stabilitu říše, zabezpečit její hranice před nájezdy, drancováním je jednou z klíčových kompetencí krále nejen ve starověku. Být mocným, vítězným válečníkem znamená být mocným králem. Válečník je proto jedna ze základních kategorií stereotypu krále (zvláště před novověkem). Vojenská moc je od královské neodmyslitelná. Nejde však jen o aspekt mocenský. V monarchii byl král jedinou autoritou, která měla legitimní právo vést válku. Tato společenská a historická realita je bezesporu také jedním z hlavních důvodů, proč i v pozadí starozákonních metaforických vyjádření o Hospodinu, Bohu Izraele, jako králi stojí tak výrazně metafora válečníka. Uvedme několik příkladů z knihy žalmů.

Hospodine, Bože zástupů, kdo je jako ty?

Jsi nepřemožitelný, Hospodine, a tvá věrnost tě provází všudy.

(Ž 89,9; ČEP)³³⁰

vím, že Hospodin dá svému pomazanému vítězství, on mu odpoví ze svého svatého nebe bohatýrskými činy své vítězné pravice.

(Ž 20,7; ČEP)³³¹

Mým záměrem není hledat odpovědi na otázky, do jaké míry zkušenost Izraele s Hospodinem oprávněně, či tzv. reálně může odpovídat zkušenosti s králem jako válečníkem. Záměrem mého textu je předně zkoumat realitu jazyka, starozákonní hebrejské texty, zde zejména žalmy, se zvláštním zřetelem k tomu, v jaké míře a v jaké podobě se v nich uplatňuje metafora

יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Analýzy a interpretace jazykové stránky těchto metaforických vyjádření však vyvolávají další otázky interpretační a teologické.

Odborná literatura teologická, religionistická poskytuje mnoho dostupných informací o kulturním a historickém pozadí symboliky a metaforicky válečníka.³³² Starozákonní metafoře válečníka je věnována práce Martina Klingbeila *Yahweh Fighting from Heaven. God as Warrior and as*

³³⁰ יהוה אלהי צבאות מי כמוך חסיון יה ואמונתך סביבותיך: Ž 89,9

³³¹ עתה ידעתי כי הושיעו יהוה משיחו יענהו משמי קדשו בנברות ישע ימינו: Ž 20,7

³³² Např. MILLER, Patrick D. *The Divine Warrior in Early Israel*. Harvard Semitic Monographs, 5. Cambridge: Harvard University Press, 1973. LIND, Millard C. *Yahweh is a Warrior. The Theology of Warfare in Ancient Israel*. A Christian Peace Shelf Selection.

God of Heaven in the Hebrew Psalter and Ancient Near Eastern Iconography
z roku 1999.³³³

Předmětem našeho zájmu bude nyní popis významu konceptuální metafory (submetafory krále) *אֱשׁ מִלְחָמָה יְהוָה* HOSPODIN JE VÁLEČNÍK v žalmech za použití metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky popsané v kapitole 1.5. Metaforický význam bude popsán jako soubor generických příběhových struktur (GPS) užívaných v rámci metafory válečníka a jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou a cílovými doménami. Jazykový obraz Hospodina jako válečníka lze tentokrát charakterizovat i svazkem interakčních vlastností.

V rámci konceptuální metafory *אֱשׁ מִלְחָמָה יְהוָה* HOSPODIN JE VÁLEČNÍK se podařilo v žalmech identifikovat užití těchto sedmi generických příběhových struktur (GPS):

1. *אֱשׁ מִלְחָמָה בְּמִלְחָמָה יְשִׁים* VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE
2. *יֵצֵא אֱשׁ מִלְחָמָה לְמִלְחָמָה עַל-אֵיבֵי*
VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM
3. *יִתֵּן קוֹל תְּרוּעָה מִלְחָמָה אֱשׁ מִלְחָמָה*
VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU
4. *אֱשׁ מִלְחָמָה אֶת-אֵיבֵי יִרְדֹּף* VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE
5. *אֱשׁ מִלְחָמָה אֶת-אֵיבֵי יִשְׁבֵּר* VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
6. *יִצוֹר וַיְהִרֵם אֱשׁ מִלְחָמָה אֶת-עֵר / אֶת-אֶרֶץ*
VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
7. *יִירֵשׁ אֱשׁ מִלְחָמָה אֶת-הָאָרֶץ / גּוֹיִם*
VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY
8. *אֱשׁ מִלְחָמָה מֵאֵיבֵי יִצֵּל* VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI

Scottsdale: Herald Press, 1980. ISBN 0-8361-1233-4. YODER NEUFELD, Thomas R. *Put on the Armour of God. The Divine Warrior from Isaiah to Ephesians*. Journal for the Study of the New Testament. Supplement Series, 140. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997. ISBN 1-85075-655-4. PRUDKÝ, Martin. Tzv. „svaté války“ ve starověkém Orientu a ve vyznání Izraele. *Zpravodaj Společnosti křesťanů a Židů*, 2004, č. 50, s. 8–15. ZENGER, Erich. *A God of Vengeance? Understanding the Palms of Divine Wrath*. Transl. L. M. Maloney. Louisville: Westminster Jon Knox Press, 1996. ISBN 0-664-25637-6.

³³³ KLINGBEIL, Martin. *Yahweh Fighting from Heaven. God as Warrior and as God of Heaven in the Hebrew Psalter and Ancient Near Eastern Iconography*. Orbis Biblicus et Orientalis, 169. Fribourg: University Press Fribourg, 1999. ISBN 3-7278-1250-8. M. Klingbeil analyzuje a interpretuje metaforická vyjádření o Hospodinu jako válečníkovi v Ž 18,8–6; Ž 21,9–13; Ž 29,3–9; Ž 46,7–12; Ž 65,10–14; Ž 68,15–22; Ž 83,14–18 A Ž 144,5–8. Dále provádí srovnání metaforiky a symboliky válečníka s ikonografickými nálezy starověkého Blízkého východu.

Klíčovým metaforickým nosičem jsou v rámci všech těchto generických příběhových struktur (GPS) hebrejské výrazy, které odpovídají entitě zdrojové domény מלחמה אש *válečník* (příp. גבור *válečník, bohatýr*). Slovní výraz zdrojové domény může být v metaforických vyjádřeních přítomen explicitně nebo implicitně.

Dalšími klíčovými metaforickými nosiči konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, která se v námi sledovaných metaforických vyjádřeních ve spojení s výrazem מלחמה אש *válečník* (příp. גבור *válečník, bohatýr*) nejčastěji vyskytují, jsou:

- Adjektiva (event. Substantiva) objevující se ve spojení se substantivem מלחמה אש *válečník* (příp. גבור *válečník, bohatýr*): עז *silný, síla (k boji)*, עוז *silný (k boji)*, חסין *silný, mocný*, ישע *vítězný, vítězství, spása*.
- Další substantiva charakterizující v metaforických vyjádřeních základní obraz Hospodina jako válečníka: תעצמות *moc, zdatnost, udatnost*, גבורה *bohatýrská síla, bohatýrský čin*.
- K základní charakteristice krále-válečníka také patří to, že disponuje armádou. Této entitě ve zdrojové doméně odpovídají hebrejské výrazy צבא *armáda, vojsko*, ילדות *mužstvo*, גבורים *válečníci, bohatýři* a חיל *válečná moc, vojsko*. Všechny tyto entity zdrojové domény se jako metaforické nosiče objevují v metaforických vyjádřeních. V cílových doménách s nimi korespondují entity מלאכים *andělé* (Ž 103,20; Ž 148,2), nejčastěji však ישראל *Izrael*, (יהוה) עם *lid (Hospodinův)*
- a jejich varianty (viz např. Ž 59,13; Ž 10,3,21; Ž 118,15–16).³³⁴

Předmětem našeho zájmu budou pouze metaforická vyjádření, ve kterých entita zdrojové domény מלחמה אש *válečník* (příp. גבור *válečník, bohatýr*) koresponduje v cílové doméně s entitou יהוה *Hospodin* (a variantami).³³⁵ Metaforická vyjádření, která navazují s entitou zdrojové domény מלחמה אש *válečník* (příp. גבור *válečník, bohatýr*) jiné korespondence než s entitou יהוה *Hospodin* a variantami, se samozřejmě v žalmech i v celém starozákonním

³³⁴ Pro naši potřebu není zde nutné rozlišovat různé varianty hebrejského označení Božího lidu – jako např. יהוה עם *lid (Hospodinův)*, יעקב *Jákov*, עם יעקב *lid Jákovův* apod. Ve všech tabulkách budu uvádět pouze ישראל *Izrael* s poznámkou „a varianty“.

³³⁵ S ohledem na předmět našeho zájmu není nutné v analýzách rozlišovat hebrejské výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהים *Bůh (pl.)*, אלהי *Bůh*, יצחק *Bůh Jákovův*, יעקב *Jméno*, שם אלהי *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod. Ve všech tabulkách budu uvádět pouze tetragram (יהוה) s poznámkou „a varianty“.

biblickém kánonu také vyskytují. Jejich analýza a evidence je však nyní mimo obzor našeho zájmu. V tabulkách č. 22 a 23 jsou zaznamenány metaforické nosiče, entity zdrojové domény a korespondence v cílové doméně, které se objevují v rámci všech dále uvedených generických příběhových struktur (GPS) konceptuální metafory **אֱשׁ מִלְחָמָה יְהוָה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK v žalmech.

Tabulka č. 22

מִלְחָמָה יְהוָה אֱשׁ HOSPODIN JE VÁLEČNÍK základní charakteristika			
základní jmenné výrazy zdrojové domény מִלְחָמָה <i>válka</i> (metaforické nosiče)		výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
válečník	אֱשׁ מִלְחָמָה <i>válečník</i>	<i>mimo žalmy</i> ³³⁶	יְהוָה a varianty
	נָבוֹר <i>válečník, bohatýr</i>	Ž 24,8; Ž 78,65	יְהוָה a varianty
		Ž 24,10; Ž 46,8.12; Ž 48,9; Ž 59,6; Ž 69,7; Ž 80,5.8.15.20; Ž 84,2.4.9.13; Ž 84,9; Ž 89,9	יְהוָה צְבָאוֹת a varianty ³³⁷ <i>Hospodin zástupů</i> ³³⁸
silný (k boji)	עֹז <i>silný / síla (k boji)</i>	Ž 21,2.14; Ž 28,8; Ž 29,1; Ž 59,10.17.18; Ž 62,12; Ž 63,3; Ž 66,3; Ž 68,29.34.35.36; Ž 74,13; Ž 77,15; Ž 78,26.61; Ž 81,2; Ž 86,16; Ž 89,11.18; Ž 90,11; Ž 93,1; Ž 96,6.7; Ž 105,4; Ž 110,2	יְהוָה a varianty
	עֲזוּז <i>silný (k boji)</i>	Ž 78,4; Ž 145,6	
	חֲסִין <i>silný, mocný</i>	Ž 89,9	

³³⁶ Ex 15,3; Iz 42,13.

³³⁷ אֱלֹהִים צְבָאוֹת a אֱלֹהֵי צְבָאוֹת *Bůh zástupů*.

³³⁸ Ustálené slovní spojení יְהוָה צְבָאוֹת *Hospodin zástupů* (a varianty אֱלֹהִים צְבָאוֹת a אֱלֹהֵי צְבָאוֹת) může být chápáno ve smyslu *Hospodin vojenských zástupů*, také však jako *Hospodin nebeských zástupů* (nebeských bytostí), příp. další. Interpretace těchto ustálených slovních spojení v rámci metafory válečníka je možná, není však zcela jednoznačná. Viz např. ZOBEL, Hans-Jiirgen. צְבָאוֹת. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XII. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2003. ISBN 0-8028-2336-X, s. 215–232.

	תעצומות (moc, zdatnost, udatnost)	Ž 68,36	
	גבורה (bohatýrská síla, bohatýrský čin)	Ž 20,7; Ž 21,14; Ž 54,3; Ž 65,7; Ž 71,16.18; Ž 80,3; Ž 89,14; Ž 106,2.8; Ž 145,4.11.12; Ž 150,2	
vítězíci / vítězný (v boji)	ישע	Ž 20,7; Ž 50,23; Ž 85,8 a případně další ³³⁹	יהוה a varianty
vojsko	צבא armáda, vojsko	Ž 44,10; Ž 59,6; Ž 60,12; Ž 103,21; Ž 108,12; Ž 148,2	*** ³⁴⁰ ישראל Izrael a varianty משרתי עשי רצו služebníci (Hospodinovi), kteří plní jeho vůli ³⁴¹ מלאכים andělé ³⁴²
	ילדות mužstvo	Ž 110,3	עם (יהוה) lid (Hospodinův)
	גבורים válečníci, bohatýři	Ž 103,20 mimo žalmy ³⁴³	מלאכים andělé ³⁴⁴
	חיל válečná moc, vojsko	Ž 59,12; Ž 118,15.16	ישראל Izrael a varianty ³⁴⁵

Tabulka č. 23

מלחמה יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK základní charakteristika	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מלחמה válka (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
bojovat, válčit לחם	Ž 35,1 mimo žalmy ³⁴⁶

Další významnou entitou domény מלחמה válka, která hraje klíčovou roli při metaforických projekcích v rámci takřka všech generických příběhových struktur, které jsem identifikovala v knize žalmů, je nepřítel. V metaforických vyjádřeních mu odpovídá celá řada jmenných výrazů, které budeme chápat

³³⁹ Hebrejský slovesný kořen ישע je užíván ve významu *zvítězit* i *spasit*. Prokázat u tohoto slovesné kořene jednoznačné konotace s doménou *válka* však není možné.

³⁴⁰ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

³⁴¹ Ž 103,21.

³⁴² Ž 148,2

³⁴³ JI 4,11.

³⁴⁴ Ž 103,20.

³⁴⁵ Ž 59,13; Ž 118,15–16.

³⁴⁶ Iz 30,32.

jako slovní varianty entity **אויב/אויב** (Q ptp) *nepřítel, nepřátelé* (např. Ž 41,2). Jsou jimi zejména výrazy **לחם** (Q ptp.) *válečník* (např. Ž 56,3), **קום** (HITPO ptp.) *útočník* (např. Ž 3,2; Ž 17,7), **צָרָר** (Q ptp.) *protivník* (např. Ž 7,5), **רָדַף** (Q ptp.) *pronásledovatel* (např. Ž 7,2; Ž 142,7), **חִזַּק** *silný (silnější)* (např. Ž 35,10), **גָּזַל** (Q ptp.) *uchvatitel* (např. Ž 35,10).

V cílových doménách substantivu **אויב/אויב** (Q ptp) *nepřítel* a variantám odpovídají výrazy: **נכר בני נכר** *cizozemci* (např. Ž 144,7.11), **גוים** *pronárod(y)* (např. Ž 59,9), **גוי לא-חסיד** *nemilosrdný/-é pronárod/-y* (např. Ž 43,1), **איש חמס / חמץ** (Q ptp.) *násilník* (např. Ž 18,49; Ž 71,4; Ž 140,2), **עדה עריצים** *tlupa násilníků* (např. Ž 86,14), **זד** *ukrutník* (např. Ž 86,14), **רעע** (HI ptp.) *zlovolník* (např. Ž 27,1; Ž 119,115), **עול** (PI ptp.) *pachatel bezpráví* (např. Ž 74,1), **פּעל און** (Q ptp.) *pachatel ničemnosti* (např. Ž 14,14), **בקש נפש** (PI ptp.) *ten, kdo ukládá o život* (např. Ž 40,14; Ž 70,3), **שנא** (Q ptp.) *ten, kdo nenávidí* (např. Ž 69,15) apod., příp. s **מלחים** *králové* (např. Ž 48,5), **מלחמה** *válka* (např. Ž 46,10), nebo také **עם ריב** *rozbroje lidu* (např. Ž 18,44). Jmenný výraz *nepřítel* může být také metonymicky zastoupen pojmy **חרב** *meč* (např. Ž 22,21), nebo **חץ** *šíp* (např. Ž 91,5). Další korespondence, v kontextu užitých konkrétních generických příběhových struktur (GPS), korespondence s entitami abstraktních doménách, budou uvedeny v následujících tabulkách (č. 24–39).

2.2.1 Generická příběhová struktura (GPS)

ישים אש מלחמה במלחמה: VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE

Generická příběhová struktura (GPS) **ישים אש מלחמה במלחמה** VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE je charakteristická užitím metaforických nosičů, hebrejských slovesných výrazů **חלץ** (PI) / **נשק** (Q) *vyzbrojit*, **אזר** (PI), **לבש** (Q) *opásat (se)(zbrojí)*, **חגר** (Q) *obléci (se) (do boje)*, **ראש סכך** *krýt hlavu*. Můžeme sem zařadit i ustálená slovní spojení **למד מלחמה** *učit bojovat*, **נתן עזת/עצמות/ישע** *dát (v boji) nohám hbitost* a **נתן עזת/עצמות/ישע** *dát (v boji) sílu/zdatnost/vítězství*. Kromě tradičních **אש מלחמה** *válečník* (a varianty),³⁴⁷ **צבא** *armáda* (a varianty)³⁴⁸ je tato generická příběhová struktura (GPS) charakteristická užitím jmenných metaforických nosičů **נשק** *zbroj*, **ראש מעוי** *přilba*, **חַקַּק** *palcát* a **מגן** *štít*.

³⁴⁷ Varianty viz Tabulka č. 22. V tabulkách č. 24–39 budu pro zjednodušení uvádět jen hebrejské slovní spojení **אש מלחמה** *válečník*, s poznámkou „a varianty“.

³⁴⁸ Varianty viz Tab. 22. Pro zjednodušení budu v dalších tabulkách (č. 26–39) uvádět jen hebr. termín **צבא** *armáda*, s poznámkou „a varianty“.

Několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS):

*Mně patří Gileád, mně patří Manases,
Efrajim, přilba mé hlavy, Juda, můj palcát.
Moáb je mé umývadlo, na Edóm hodím svůj střevíc,
proti Pelišteji válečný ryk spustím."*

(Ž 108,9-10)³⁴⁹

*Oděl se spravedlností jako pancířem a na hlavě má přilbu spásy,
oděl se rouchem pomsty, jako pláštěm zahalil se rozhorlením.*

(Iz 59,17; ČEP)³⁵⁰

*Bůh, který mě opásává statečností a mou cestu činí dokonalou,
ten dává mým nohám hbitost laně,
na mých posvátných návrších mi dopřává stanout,
učí bojovat mé ruce a mé paže napnout bronzový luk.
Podal jsi mi štít své spásy, tvoje pravice mě podepírá,
tvá mírnost mé síly rozmnožila.*

(Ž 18,33–36; ČEP)³⁵¹

Tabulka č. 24 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS)

מלחמה במלחמה אש מלחמה ישים אש VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

349 ¹⁰ ז' 108,9 לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מְעוֹז רֹאשֵׁי יְהוּדָה מְחַקְקִי:

מֹאָב וְסִיר רִחְצִי עַל־אֶדוֹם אֲשֶׁלֶיךָ נַעֲלִי עָלַי פְּלֶשֶׁת אֲתָרוּעָע:

350 ^{Iz 59,17} וַיִּלְבַּשׁ צְדָקָה כְּשֵׂרֹן וְכֹבֵעַ יְשׁוּעָה בְּרֹאשׁוֹ

וַיִּלְבַּשׁ בְּגָדֵי נָקָם תְּלַבֶּשֶׁת וַיַּעַט כַּמְעִיל קִנְאָה:

351 ^{Ž 18,33} הָאֵל הַמְּאֹזְרֵנִי חֵיֵל וַיִּתֵּן תְּמִיִם דְּרָכָי:

³⁴ מְשׁוּהָ רִגְלֵי כְּאֵילֹת וְעַל בְּמֹתַי יַעֲמִידֵנִי:

³⁵ מִלְמַד יָדַי לְמִלְחָמָה וְנַחְתָּה קִשְׁת־נְחוּשָׁה זְרוּעֹתַי:

³⁶ וַתַּתֵּן־לִי מִגֵּן יִשְׁעֶךָ וַיְמִינֶךָ תַּסְעִדֵנִי וְעִנְתָּךְ תִּרְבֵּנִי:

Tabulka č. 24

מלחמה במלחמה אש מלחמה ישים VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>vyzbrojit</i> חלץ (PI) / נשק (Q)	Ž 91,15; Ž 140,8
<i>opásat (se) (zbrojí)</i> אזר (PI, HITPA) / חגר (Q)	Ž 18,33.36.40; Ž 76,11; Ž 93,1
<i>obléci (do boje)</i> לבש (Q)	Ž 60,9; Ž 108,9 <i>mimo žalmy</i> ³⁵²
<i>krýt hlavu</i> סכך ראש	Ž 140,8 <i>mimo žalmy</i> ³⁵³
<i>učí bojovat</i> למד מלחמה	Ž 18,35
<i>dává (v boji) nohám hbitost</i> מושדה רגלי כאילות	Ž 18,34
<i>dává (v boji) sílu / zdatnost / vítězství</i> נתן עז / תעצמות / ישע	Ž 68,36; Ž 86,16
<i>vzbudit sílu k boji</i> עור את-גבורה (POL)	Ž 80,3

Tabulka č. 25 je evidencí výskytu jmenných metaforických nosičů v kontextu této generické příběhové struktury v žalmech a korespondence entit zdrojových domén v cílových doménách.

Tabulka č. 25

מלחמה במלחמה אש מלחמה ישים VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE		
jmenné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>válečník</i> אש מלחמה a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 24 a Tab.25, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodín</i> a varianty
<i>vojsko, armáda</i> צבא a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v tabulkách, pokud není uvedeno jinak)	* / *** ³⁵⁴ ישראל <i>Izrael</i> a varianty

³⁵² Např. Iz 51,9.

³⁵³ Iz 59,17.

³⁵⁴ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

zbroj נשק	Ž 18,33,40; Ž 76,11; Ž 91,15; Ž 93,1	כבוד (PI) <i>sláva</i> ³⁵⁵ שארית חמה <i>zbytek hněvu</i> ³⁵⁶ עז / חיל <i>síla (k boji)</i> ³⁵⁷
přilba מעוי ראש	Ž 60,9; Ž 108,9	אפרים <i>Efraim</i> ³⁵⁸
palcát חקק	Ž 60,9; Ž 108,9	יהודה <i>Juda</i> ³⁵⁹
štít מגן	Ž 18,36	ישע <i>spása</i>

První uvedená generická příběhová struktura (GPS) מלחמה במלחמה ישים אש VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE plní v textech žalmů podobnou funkci jako poslední uvedená generická příběhová struktura (GPS) מלחמה מאיבי יצל אש מלחמה יצל VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI. Umožňuje konceptualizovat zřejmě velmi konkrétní očekávání, která měli příslušníci starověkého Izraele, možná především králové jako velitelé armády, od svého Boha: naději na Boží intervenci, očekávání pomoci v bitvě. To vyplývá z tradic tzv. „svatých válek“ jako literárního žánru, který Izrael sdílí se svým kulturním kontextem.³⁶⁰

2.2.2 Generická příběhová struktura (GPS)

יצא אש מלחמה למלחמה על-איבי:
VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM

Generická příběhová struktura (GPS) מלחמה למלחמה על-איבי יצא אש מלחמה למלחמה על-איבי VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM je charakteristická zejména užitím hebrejských slovesných výrazů יצא (Q, NI), עבר (Q, HI) *vytáhnout, táhnout (do boje), táhnout přes, צבא (Q) vypravit se (do boje), ערך מלחמה sešikovat se k boji, שלח (חי) vystřelit (šipy) a חנה (Q) utábořit se*. Jako jmenné metaforické nosiče figurují v metaforických vyjádřeních tohoto typu substantiva (kromě tradičních מלחמה אש *válečník* a variant, צבא *armáda* a variant) חצי *šipy* a רכב *válečný vůz*. Uvedme několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS).

³⁵⁵ Ž 91,15.

³⁵⁶ Ž 76,11.

³⁵⁷ Ž 18,33,40.; Ž 93,1.

³⁵⁸ Ž 108,9.

³⁵⁹ Ž 108,9.

³⁶⁰ Viz PRUDKÝ, Martin. Tzv. „svaté války“ ve starověkém Orientu a ve vyznání Izraele. *Zpravodaj Společnosti křesťanů a Židů*, 2004, č. 50, s. 8–15.

Bože, když jsi táhl v čele svého lidu, když jsi krácel pustým krajem,
 ... Božích vozů jsou desetitisíce, tisíce tisíců. Panovník je mezi nimi,
 ze Sínaje táhne do svatyně.

(Ž 68,8,18 ČEP)³⁶¹

Udeř bleskem, rozptyl nepřátele, vypusť své šípy a uveď je v zmatek,

(Ž 144,6; ČEP)³⁶²

Hospodin mi pravil toto: "Jako vrčí lev a lviče nad úlovkem,
 i kdyby proti němu svolali všechny pastýře - jejich křik ho nepoděsí,
 před jejich halasem se nebude krčit -,
 tak sestoupí Hospodin zástupů k boji na horu Sijón, na její pahorek.

Iz 31,4; (ČEP)³⁶³

Tabulka (č. 26) uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS)

מלחמה למלחמה על-איבי VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 26

מלחמה למלחמה על-איבי VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
vytáhnout, táhnout (do boje) táhnout přes יָצָא (Q, NI) / עָבַר (Q, HI)	Ž 44,10; Ž 68,8; Ž 78,13; Ž 88,17; Ž 105,37.38.43; Ž 108,12; Ž 136,11.14
vypravit se (do boje) צָבָא (Q)	mimo žalmy ³⁶⁴
sešikovat se k boji עָרַךְ מִלְחָמָה	mimo žalmy ³⁶⁵
vystřelit (šípy) שָׁלַח (חץ)	Ž 18,15.17; Ž 20,3; Ž 57,4; Ž 144,6

361

אֱלֹהִים בְּצִאתָךְ לִפְנֵי עַמּוֹךְ בְּצַעֲדֶךָ בִּישִׁימוֹן סִלָּה: ^{Ž 68,8}
 רִכַּב אֱלֹהִים רַבְתִּים אֶלְפֵי שְׁנָאן אֲדֹנֵי בָם סִינֵי בְּקֹדֶשׁ: ¹⁸

362

בְּרוּךְ בְּרַק וְתַפִּיצֵם שְׁלַח הַצִּיד וְתַהַמֵּם: ^{Ž 144,6}

363

כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֵלֵי כֹאֲשֶׁר יִהְיֶה הָאָרֶץ ^{Iz 31,4}
 וְהַכְפִּיר עַל-טְרָפוֹ אֲשֶׁר יִקְרָא עָלָיו מִלֵּא רַעִים מִקּוֹלָם
 לֹא יִחַת וּמִהַמוֹנִם לֹא יַעֲנֶה כִּן יִרְדַּ וְיִהְיֶה צְבָאוֹת לְצָבָא
 עַל-הַר-צִיּוֹן וְעַל-גְּבַעְתָּהּ:

³⁶⁴ Iz 31,4.

³⁶⁵ Jl 2,5.

<i>utábořit se</i> חנה (Q)	Ž 34,8 <i>mimo žalmy</i> ³⁶⁶
-------------------------------	--

Výskyt jmenných metaforických nosičů v rámci generické příběhové struktury (GPS) על-איבי מלחמה למלחמה יצא אש VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM a odpovídající jmenné výrazy cílových doménách eviduje Tabulka č. 27.

Tabulka č. 27

על-איבי מלחמה למלחמה יצא אש VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM		
jmenné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>válečník</i> אש מלחמה a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 26 a Tab.27, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty
<i>armáda</i> צבא <i>armáda, vojsko</i> a varianty	Ž 34,8; Ž 88,17;	מלאך-יהוה <i>Hospodinův anděl</i> ³⁶⁷ (יהוה) חרון <i>Hospodinův hněv</i> ³⁶⁸
<i>nepřítel</i> אויב a varianty	Ž 20,3; Ž 88,17	* ³⁶⁹ צרה <i>soužení</i> ³⁷⁰
<i>šípy</i> חצי	Ž 18,15; Ž 144,6; Ž 20,3	עזר <i>pomoc</i> ³⁷¹
<i>válečný vůz</i> רכב	Ž 68,18	
ODKUD ? שלח חצי+ מן <i>vystřelit šípy z.....</i>	Ž 18,17; Ž 20,3; Ž 57,4	מרום <i>výše</i> ³⁷² קדש <i>svatyně</i> ³⁷³ שמים <i>nebesa</i> ³⁷⁴

Metaforická vyjádření tohoto typu odrážejí obecně známou představu Hospodina jako vrchního velitele izraelských vojsk. Jeho přítomnost v čele vojenských šiků znamená vítězství, nepřítomnost naopak porážku (Ž 44,10;

³⁶⁶ Za 9,8.

³⁶⁷ Ž 34,8.

³⁶⁸ Ž 88,17.

³⁶⁹ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista.

³⁷⁰ Ž 20,3.

³⁷¹ Ž 20,3.

³⁷² Ž 18,17.

³⁷³ Ž 20,3.

³⁷⁴ Ž 57,3.

Ž 68,8; Ž 108,12). Intervence mocného válečníka Hospodina znamená naději na záchranu v boji (naději společenství i naději individuální). Odtud se odvíjí metaforická vyjádření, která prostřednictvím metafor válečníka táhnoucího do boje proti nepřátelům, vyjadřují očekávání pomoci v soužení a tísní, ať už konkrétní nebo nijak blíže nespécifikované. Generická příběhová struktura (GPS) **מַלְחָמָה לְמַלְחָמָה עַל-אֵיבֵי** VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM metaforicky strukturuje i žalmické výpovědi týkající se událostí exodu, např. Ž 78,13; Ž 105,37–38.43.

V tomto kontextu vyvstává naléhavě otázka, kterou si je však nutné klást vlastně nad všemi metaforickými vyjádření týkající se Hospodina, zde konkrétně vyjádření, v jejichž pozadí stojí konceptuální metafora **מַלְחָמָה יְהוָה אֱשֶׁר הוּא הוֹסֵד** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Otázkou je, jaká byla primární funkce těchto textů a v jejich rámci metaforických vyjádření. Ve starověku válka byla náboženskou záležitostí, profánní válka v moderním slova smyslu je v této době takřka nemyslitelná.³⁷⁵ Z provedených analýz je poměrně zřetelné, že metafora se podílela na procesu porozumění spíše vztahu Izraele a Hospodina v situaci dějinného ohrožení, bezmoci.³⁷⁶ V tomto ohledu je užitečné sledovat vývoj užití konceptuální metafory **מַלְחָמָה יְהוָה אֱשֶׁר הוּא הוֹסֵד** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK v celém starozákonním hebrejském kánonu, případně i v kánonu novozákonním. Konceptuální metafora, jednotlivé generické příběhové struktury (GPS), způsob jejich užití v rámci kánonu mají svou dynamiku, kterou je při interpretaci metaforických vyjádření nutné vzít v úvahu.

2.2.3 Generická příběhová struktura (GPS)

יְתֵן קוֹל תְּרוּעָה מִלְחָמָה אֱשֶׁר מִלְחָמָה: VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU

Generická příběhová struktura (GPS) **יְתֵן קוֹל תְּרוּעָה מִלְחָמָה אֱשֶׁר מִלְחָמָה** VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU je charakteristická užitím metaforických nosičů, hebrejských slovesných a jmenných výrazů³⁷⁷ **צִוָּה** (PI) *vydat příkaz, povel*, **רִוַע** (HI) *vydat válečný křik, troubit*, **רִיק** (HI) *rozmáchnout se (kopím)*,

³⁷⁵ Viz poznámka č. 199.

³⁷⁶ Z tohoto hlediska pak už není ani tak podstatné, zda se jedná o situaci ohrožení, nebezpečí válečné nebo jiné. M. Prudký ve svém článku Tzv. „svaté války“ ve starověkém Orientu a ve vyznání Izraele (Prudký, 2004: 12) přišel z tezí, že příběhy tzv. „svatých válek“ představují ve starozákonním hebrejském kánonu určitý literární druh, typ, jehož funkcí nebylo popsat nebo motivovat reálný boj, ale např. v poexilní době zdecimovaným judským exulantům připomenout mocné skutky Hospodina-válečníka), motivovat náboženskou obnovu. To vše v situaci politické a vojenské bezmoci.

³⁷⁷ Kromě tradičních **מַלְחָמָה אֱשֶׁר** a varianty *válečník*, **צָבָא** a varianty *armáda*, **אֵיב** a varianty *nepřítel*.

tasit (meč) a slovními spojení מלחמה תרועה válečný ryk, תקע בשופר, zatroubit na polnici, יד נטה יד napřáhnout ruku.

Jako příklady užití této generické příběhové struktury (GPS) uvedme metaforická vyjádření tentokrát nejen z knihy žalmů:

Vztyčte v zemi korouhev, zatrubte mezi pronárody na polnici, posvěťte proti němu k boji pronárody, svolajte proti němu království Ararat, Miní a Aškenaz. Ustanovte proti němu úředníky, vyvedte koňstvo jako roje kobylek.

(Jr 51,27; ČEP)³⁷⁸

Chop se pavézy a štítu, na pomoc mi povstaň, rozmáchni se kopím a sekerou proti těm, kdo mě pronásledují, a řekni mi: "Jsem tvoje spása."

(Ž 35,2–3; ČEP)³⁷⁹

Řekni izraelské zemi: Toto praví Hospodin: Chystám se na tebe a tasím svůj meč z pochvy; vyhladím z tebe spravedlivého i svévolníka.

(Ez 21,8; ČEP)³⁸⁰

Tabulky č. 28 a č. 29 uvádějí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS) וָאֵלֶּיךָ יָתֵן קוֹל תְּרוּעָה מִלַּחְמָה אֲשֶׁר מִלַּחְמָה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU při užití výše uvedených hebrejských slovesných výrazů a slovních spojení.

Tabulka č. 28

וָאֵלֶּיךָ יָתֵן קוֹל תְּרוּעָה מִלַּחְמָה אֲשֶׁר מִלַּחְמָה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU		
základní slovesné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	korespondence v cílových doménách
<i>vydat příkaz, povel</i> צוה (PI)	Ž 42,9; Ž 44,5; Ž 68,29; Ž 71,3; Ž 91,11	
<i>vydat válečný křik, troubit</i>	Ž 47,2; Ž 60,10;	שיר (Q)/רנן (PI)

378 שָׂאוּ-נֶסֶם בְּאָרְצָן תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּגוֹיִם קָדְשׁוֹ עָלֶיהָ גּוֹיִם Jr 51,27

הַשְּׁמִיעוּ עָלֶיהָ מִמְּלָכוֹת אֲרָרַט מִנִּי וְאַשְׁכְּנֹוּ פִּקְדוֹ עָלֶיהָ טַפְסָר הַעֲלוּ-סוּס כִּילָק סֹמֶר הַחֹזֵק מִגֵּן וְצִנָּה וְקִימָה בְּעִזְרָתִי Ž 35,2

3 וְהָרַק חֲנִית וְסֶגֶר לְקִרְאֹת רִדְפֵי אָמַר לְנַפְשִׁי יִשְׁעֲתֶךָ אָנֹכִי

וְאָמַרְתָּ לְאֶדְמַת יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְהוָה הִנְנִי Ez 21,8

אֵלֶיךָ וְהוֹצֵאתִי חֲרָבִי מִתַּעֲרָה וְהִכְרַתִּי מִמֶּךָ צְדִיק וְרָשָׁע:

רוע (HI)	Ž 81,2; Ž 95,1; Ž 98,6; Ž 108,2	<i>jásat, oslavovat Hospodina</i> ³⁸¹
<i>zatroubit na polnici</i> תקע בשופר a varianty	<i>mimo žalmy</i> ³⁸²	
<i>napřáhnout ruku</i> נטה יד	<i>mimo žalmy</i> ³⁸³	
<i>rozmáchnout se (kopím), tasit (meč)</i> ריק (HI)	Ž 35,3	

Tabulka č. 29

מלחמה אש מלחמה יתן קול תרועה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU	
словні spojení zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosče)	výskyt v žalmech
<i>Chystejte se k boji !!</i> נגש למלחמה	<i>mimo žalmy</i> ³⁸⁴
<i>Hóóó na !!</i> הנה אל	<i>mimo žalmy</i> ³⁸⁵
<i>Povstaň, (Hospodine), .. (k boji) ...!!</i> imperativ: קום	Ž 3,8; Ž 7,7; Ž 10,12; Ž 17,13; Ž 35,2; Ž 44,27; Ž 74,22; Ž 132,8

V kontextu této generické příběhové struktury se opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí následující tabulka (č. 30). Ta obsahuje i evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádření v souvislosti s Hospodinem v žalmech a odpovídající jmenné výrazy v cílových doménách.

Tabulka č. 30

מלחמה אש מלחמה יתן קול תרועה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU		
jmenné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>válečník</i> אש מלחמה a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 28, Tab. 29 a Tab.30, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty

³⁸¹ Ž 47,2; Ž 81,2; Ž 95,1; Ž 98,6; Ž 33,3.

³⁸² Jr 4,5; Jr 51,27; Za 9,14; Jl 2,1; Oz 8,1.

³⁸³ Iz 5,25; Jr 6,12; Jr 5,16 aj.

³⁸⁴ Jr 46,3.

³⁸⁵ Jr 50,31; Jr 51,25; Ez 29,10 –Babylón; Ez 30,22; Ez 34,10; Ez 35,3; Na 2,14; Na 3,5; Jr 21,13; Ez 13,8; Ez 13,20; Ez 21,8; Ez 38,3; Ez 39,1 – v ČEP obvykle překládáno „chystám se na (tebe) ...“.

vojsko, armáda צבא a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v tabulkách, pokud není uvedeno jinak)	ישראל <i>Izrael</i> a varianty כל-עמים <i>všechny národy</i> ³⁸⁶ חסד <i>milosrdenství</i> , שיר <i>píseň</i> ³⁸⁷ עז יהוה <i>Hospodinova síla</i> ³⁸⁸ מלכו יהוה <i>Hospodinovi andělé</i> ³⁸⁹
nepřítel איב a varianty		גוקם <i>pronárody</i> a varianty, pokud není uvedeno jinak מואב <i>Moáb</i> ³⁹⁰ רשעים <i>svévolníci</i> ³⁹¹ גוג <i>Gog</i> ³⁹² ישראל <i>Izrael</i> a varianty – mimo žalmy ³⁹³ רעים <i>pastýři Izraele mimo žalmy</i> ³⁹⁴
válečný ryk תרועה מלחמה	<i>mimo žalmy</i> ³⁹⁵	

Aspekt metafory Hospodina jako válečníka, který není běžně v odborné literatuře traktován, odráží generická příběhová struktura (GPS)

אש מלחמה אש מלחמה קול תרועה מלחמה יתן קול תרועה מלחמה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU. Proto tabulky č. 28–30 evidují metaforická vyjádření tohoto typu vyskytující se i nad rámec knihy žalmů. Různost, široká škála korespondencí mezi entitami zdrojové a cílové domény je výrazem vnitřní dynamiky metafory válečníka. Zároveň vypovídá o schopnosti metafory (nejen této generické příběhové struktury) konceptualizovat nejprve konkrétní cílové domény a potom i pojmy až celé myšlenkové koncepty teologické, resp. apokalyptické. Např. entita zdrojové domény, substantivum איב (a varianty) *nepřítel* koresponduje v cílové doméně s výrazy, které odkazují k národům a armádám zemí sousedících a ohrožujících starověký Izrael, s hebrejskými výrazy, které odkazují k politickým představitelům Izraele, ale také k apokalyptickému nepříteli Gogovi (Ez 38,3 a Ez 39,1). V Ž 3,8 a Ž 17,13 koresponduje entita איב (a varianty) *nepřítel* s pojmem רשעים *svévolníci*.

³⁸⁶ Ž 47,2.

³⁸⁷ Ž 42,9.

³⁸⁸ Ž 68,29.

³⁸⁹ Ž 91,11.

³⁹⁰ Am 2,2.

³⁹¹ Ž 3,8; Ž 17,13.

³⁹² Ez 38,3; Ez 39,1.

³⁹³ Iz 58,25; Jr 6,12; Ez 13,8 aj.

³⁹⁴ Ez 34,10.

³⁹⁵ Am 2,2.

Pozoruhodné je užití generické příběhové struktury (GPS) מלחמה אש מלחמה אש מלחמה אש קול תרועה מלחמה אש מלחמה אש VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU v knize Ezechiel. Následující dva příklady (Ez 21,8 a Ez 29,10) jsou výrazem toho, jak lze manipulovat s jednou a touž generickou příběhovou strukturou (GPS), dokonce v rámci jednoho textu, ve prospěch konstrukce rozdílných cílových domén.

*Řekni izraelské zemi: Toto praví Hospodin:
Chystám se na tebe a tasím svůj meč z pochvy;
vyhledím z tebe spravedlivého i svévolníka.*

(Ez 21,8; ČEP)³⁹⁶

*Chystám se na tebe i na tvé toky. Obrátím egyptskou zemi v naprosté trosky,
v zrušený kraj od Migdólu po Sevénu a až k pomezí kúškému.*

(Ez 29,10; ČEP)³⁹⁷

Hebrejské substantivum אֵיב (a varianty) *nepřítel* (ve smyslu nepřítel válečníka-Hospodina) koresponduje v prvním případě s entitou יִשְׂרָאֵל *Izrael*,³⁹⁸ v druhém případě s entitou מִצְרַיִם *Egypt* – nepřítelem Izraele. Na tomto příkladu je zvlášť patrné, jak komplikované je vyložit význam byť i dílčí polohy jedné ze submetafor krále v textu jedné starozákonní knihy.

Ve světle této skutečnosti se znovu ukazuje jako věcně a metodologicky přiměřené explikovat význam metafor (nejen metafory אֵשׁ מִלְחָמָה *HOŠPOTIN JE VÁLEČNÍK*, ale všech submetafor krále a jistě ji jiných konceptuálních metafor) např. prostřednictvím užívaných generických příběhových struktur a celé sítě korespondencí mezi zdrojovými a cílovými doménami. Uvedení tzv. nejčastější korespondence v případě Ez 21,8 a Ez 29,10 je nemožné.

Inovativním básnickým projevem metaforické strukturace prostřednictvím uvedené generické příběhové struktury (GPS) a zároveň ukázkou mísení metafor krále, válečníka a orla (resp. orlice) je Oz 8,1:

396

וְאָמַרְתָּ לְאֶדְמַת יִשְׂרָאֵל כֹּה אָמַר יְהוָה הֲנִנִי Ez 21,8

אֵלַי וְהוֹצֵאתִי חֶרְבִי מִתְעֵרָה וְהִכֵּיתִי מִמֶּךָ צִדִּיק וְרָשָׁע:

397

לְכֵן הֲנִנִי אֵלַי וְאֶל-יָאֲרִיד וְנִתְחִי אֶת-אֶרֶץ Ez 29,10

מִצְרַיִם לְחֶרְבוֹת חֶרֶב שְׂמֹמָה מִמִּגְדָּל סוּנָה וְעַד-גְּבוּל כּוּשׁ:

398

Jinými slovy: Žánrový typ z okruhu tzv. „svatých válek“ je užit kriticky, prorocky. Hospodin bojuje proti vlastnímu (nevěrnému) lidu.

Polnici k ústům! Jak orel na dům Hospodinův!
Přestoupili moji smlouvu, proti mému zákonu se vzepřeli.

(Oz 8,1; ČEP)³⁹⁹

2.2.4 Generická příběhová struktura (GPS)

ירדף אש מלחמה את־איבי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE

Pro generickou příběhovou strukturu (GPS) ירדף אש מלחמה את־איבי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE je typické užití metaforických nosičů, hebrejských slovesných výrazů רדף (Q) *stíhat, pronásledovat*, גרש (HI) *dostihnout*, נחת (NI) *dopadnout*, גרש (HI), ירש (PI) *zahnat, zapudit* a v souvislosti s nepřítelem slovesný výraz ניס (Q) *utíkat*.

Uvádím několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS):

Povstane Bůh, a rozprchnou se jeho nepřátelé,
na útěk se před ním dají, kdo ho nenávidí.

(Ž 68,2; ČEP)⁴⁰⁰

Vypudil před nimi pronárody, jejich zem rozměřil na dědictví,
v jejich stanech ubytoval izraelské kmeny.

(Ž 78,55; ČEP)⁴⁰¹

Následující tabulka (č. 31) uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS) ירדף אש מלחמה את־איבי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 31

ירדף אש מלחמה את־איבי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>stíhat, pronásledovat</i> רדף (Q)	Ž 23,6; Ž 35,6 mimo žalmy ⁴⁰²
<i>dostihnout</i> גרש (HI)	Ž 69,25
<i>dopadnout</i>	Ž 38,3

³⁹⁹ אֱלֹהֵינוּ שֶׁפָּרַח בְּנֶשֶׁר עַל־בֵּית יְהוָה יַעַן עָבְרוּ בְרִיתִי וְעַל־תּוֹרָתִי פָּשְׁעוּ: Oz 8,1

⁴⁰⁰ יָקוּם אֱלֹהִים יַפְּצֵן אוֹיְבָיו וַיְנַסּוּ מִשְׁנֵאוֹ מִפְּנֵיו: Ž 68,2

⁴⁰¹ וַיִּגְרֵשׁ מִפְּנֵיהֶם גוֹיִם וַיִּפְּלֵם בַּחֲבֵל נִחְלָה וַיִּשְׁכֵּן בְּאֶהְלֵיהֶם שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל: Ž 78,55

⁴⁰² Pl 3,43.66.

נחת (NI)	
<i>zahnat, zapudit</i> גִּרְשׁ (HI) / יִרְשׁ (PI)	Ž 44,3; Ž 78,55; Ž 80,9 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁰³

V kontextu této generické příběhové struktury se opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí Tabulka č. 32. Ta obsahuje i evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem v žalmech:

Tabulka č. 32

יְרֵדָה אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE		
jmenné výrazy zdrojové domény מִלְחָמָה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
válečník אֵשׁ מִלְחָמָה a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 31, Tab. 32 a Tab.33, pokud není uvedeno jinak)	יְהוָה a varianty <i>Hospodin</i> מִלְאֲךְ יְהוָה <i>Hospodinův anděl</i> ⁴⁰⁴ יְהוָה בְּאַף <i>Hospodin v hněvu</i> ⁴⁰⁵ זַעַם יְהוָה <i>Hospodinův hněv</i> ⁴⁰⁶ טוֹב וְחֶסֶד <i>dobrota a milosrdenství Hospodinovo</i> ⁴⁰⁷ קוֹל יְהוָה <i>Hospodinův hlas</i> ⁴⁰⁸
nepřítel אֵיבֵי a varianty	Ž 23,6; Ž 35,6; Ž 68,3; Ž 69,25; Ž 78,55	גוֹיִם <i>pronárody</i> ⁴⁰⁹ רְשָׁעִים <i>svévolníci</i> ⁴¹⁰ 411*/**:* ⁴¹² nepřítel žalmisty ⁴¹³ יָם <i>moře</i> , מַיִם <i>vody</i> ⁴¹⁴

V Tabulce č. 33 je uvedena evidence výskytu dvou hebrejských slovesných výrazů v žalmech, jejichž subjektem je v metaforických vyjádřeních některé ze

⁴⁰³ Výraz je frekventovaný v knihách Nu, Dt, Sd, Joz. Např. Ex 18,9; Ex 34,24; Nu14,24; Nu 32,21.39; Nu 33,52.53.55; Dt 9,3–5 aj.

⁴⁰⁴ Ž 35,6.

⁴⁰⁵ Pl 3,66.

⁴⁰⁶ Ž 69,25.

⁴⁰⁷ Ž 23,6.

⁴⁰⁸ Ž 104,7.

⁴⁰⁹ Ž 4,3; Ž 44,3; Ž 62,8; Ž 78,55; Ž 80,9.

⁴¹⁰ Ž 68,3.

⁴¹¹ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

⁴¹² Ž 38,3; Pl 3,43.

⁴¹³ Ž 35,6; Ž 69,25.

⁴¹⁴ Ž 104,7; Ž 114,3.5.

substantiv, které plní funkci nepřítele, ve smyslu nepřítele Hospodina-válečníka.

Tabulka č. 33

יִרְדֹּף אֶשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE	
slovesné výrazy zdrojové domény מִלְחָמָה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>utíkat</i> נֹס (Q)	Ž 68,2; Ž 104,7; Ž 114,3.5

Generická příběhová struktura (GPS) יִרְדֹּף אֶשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE má v knize žalmů velmi různorodé uplatnění. Klíčovou roli v narativních strukturách hraje metaforický nosič odpovídající entitě nepřítele. Ta v cílových doménách koresponduje, jak je zřejmé z tabulek (č. 31, 32 a 33), s velmi širokou škálou entit, nejčastěji s různými variantami substantiva גוֹיִם *pronárody* (Ž 4,3; Ž 62,8; Ž 78,55), רְשָׁעִים *svévolníci* (Ž 68,3) apod. Z kontextu, ve kterém se metaforická vyjádření nacházejí, vyplývá, že nepřítelem, kterého Hospodin jako válečník zahání na útěk a pronásleduje, může být jak žalmista (např. Ž 38,3), tak naopak nepřítel žalmisty (např. Ž 35,6).

Zajímavá jsou metaforická vyjádření, ve kterých entita zdrojové domény אֶשׁ מִלְחָמָה (a varianty) *válečník* koresponduje v cílové doméně s entitou *hněv Hospodinův* (hebr. אֵף/זַעַם). Konceptuální metafora יהוה אֶשׁ מִלְחָמָה אֵף יהוה *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK* se tak zde objevuje ve variantě אֶשׁ מִלְחָמָה אֵף יהוה *HOSPODINŮV HNĚV JE VÁLEČNÍK* (Ž 69,25; Pl 3,66) a můžeme ji klasifikovat jako metaforickou metonymii. Důležitým kontextem, ve kterém se tato generická příběhová struktura (GPS) podílí na metaforické konceptualizovanou je událost usazení kmenů Izraele v zemi (Ž 44,3; Ž 78,55). Velmi originální užití této generické příběhové struktury (GPS) v rámci starozákonního hebrejského kánonu je metaforickým vyjádření v Ž 23,6:

*Ano, dobrota a milosrdenství provázet⁴¹⁵ mě budou všemi dny mého žití.
Do Hospodinova domu se budu vracet do nejdelších časů.*

(Ž 23,6; ČEP)⁴¹⁶

Entita מִלְחָמָה אֶשׁ *válečník* metaforicky strukturuje pojmy טוב וחסד *dobrota a milosrdenství Hospodinovo*, entita אֵיב *nepřítel* koresponduje

⁴¹⁵ V hebrejské originále je užit slovesný kořen ירדף v Q *stíhat, honit, pronásledovat*.

⁴¹⁶ אֵף | טוֹב וְחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל־יְמֵי חַיִּי וְשִׁבְתִּי בְּבֵית־יְהוָה לְאַרְבַּע יָמִים: ^{Ž 23,6}

v cílové doméně s žalmistou. Metaforické vyjádření navozuje představu, ve které jako válečník stíhají žalmistu Hospodinova dobrota a milosrdenství.

2.2.5 Generická příběhová struktura (GPS)

: מלחמה את-איבי *VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE* ישבר

Metaforická vyjádření strukturovaná generickou příběhovou strukturou (GPS) מלחמה את-איבי *VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE* jsou v žalmech charakteristická užitím slovesných metaforických nosičů שבר (PI) / רציץ (PI) *roztrástit, rozdrtit, כרע (HI) srazit (na kolena), ירד (HI) srazit, מוחץ (Q) porazit / rozbít, הרג (Q) / כלה (PI) pobíjet, hubit, vraždit / skoncovat, udolat שמד (NI; HI) / כרת (HI) vyhladit, אבד (PI / HI) hubit, ničit, להרב (HI) vydat meči, נכה (HI) pobít, porazit, רדד (Q) / בוס (Q) pošlapat/podmanit / rozšlapat, בגר (PI) / הרס (Q) / פיר (PI) rozprášit / rozmetat, צמת (PI; HI) vyplenit, umlčet, באש (Q) vypálit a דכא (PI) zdeptat.*

Z knihy žalmů a tentokrát i textů prorockých opět několik příkladů metaforické strukturace prostřednictvím generické příběhové struktury (GPS) מלחמה את-איבי *VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE*:

*Povstaň, Hospodine, předejdi jej, sraz ho!
Kéž mi dá tvůj meč vyváznout z moci svévolníka!*

(Ž 17,13; ČEP)⁴¹⁷

*Oboř se na tu divou zvěř v rákosí, na stádo turů mezi býčky národů,
na toho, který se vrhá do bláta kvůli úlomku stříbra.
Rozpraš národy válkychtivé!*

(Ž 68,31; ČEP)⁴¹⁸

*V onen den pro ně uzavřu smlouvu s polní zvěří
a s nebeským ptactvem i se zeměplazy.*

Vymýtím⁴¹⁹ ze země luk, meč i válku a dám jim uléhat v bezpečí.

(Oz 2,20; ČEP)⁴²⁰

417 קוֹמָה יְהוָה קְדָמָה פָּנָיו הַכְרִיעָהוּ פְּלִטָה נַפְשֵׁי מְרַשָּׁע חֲרָבָד: Ž 17,13

418 גָּעַר חַיִּת קָנָה עֵדֶת אֲבִירִים | בְּעִגְלֵי עַמִּים
מִתְרַפֵּס בְּרִצְיֵי כֶסֶף בְּזֶר עַמִּים קְרָבוֹת יַחְפְּצוּ: Ž 68,31

419 V hebrejském textu užit slovesný kořen שבר v Q roztrástit, rozdrtit.

420 וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית בַּיּוֹם הַהוּא עִם־חַיִּית
הַשָּׁדָה וְעִם־עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרִמְשׁ הָאָרֶץ וְקִשְׁת וְחַרֵּב
וּמִלְחָמָה אֲשֶׁבוֹר מִן־הָאָרֶץ וְהִשְׁפַּבְתִּים לְבִטָּח: Oz 2,20

Neboť řekl: »Vykonal jsem to silou své ruky a svou moudrostí
- vždyť se v tom vyznám.

Zrušil jsem hranice národů, co nakupily, to jsem vydrancoval
a jako býk jsem svrhl vládce z trůnu.

(Iz 10,13; ČEP)⁴²¹

Tabulka č. 34 uvádí přehled a evidenci v knize žalmů hebrejských slovesných výrazů, které jsou charakteristické pro tuto generickou příběhovou strukturu (GPS).

Tabulka č. 34

יְשֵׁבֵר אִשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מִלְחָמָה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
roztržít, rozdrtit שָׁבַר (Q, PI) / רָצַץ (PI)	Ž 3,8; Ž 10,15; Ž 46,10; Ž 48,8; Ž 74,13.14; Ž 76,4; Ž 105,33; Ž 107,16 <i>mimo žalmy</i> ⁴²²
srazit (na kolena) כָּרַע (HI)	Ž 17,13; Ž 18,40
srazit יָרַד (HI)	Ž 55,24; Ž 56,8; Ž 59,12
porazit, rozbit נָחַץ (Q)	Ž 68,22; Ž 110,5.6
pobít, hubit, vraždit / skoncovat, udolat הָרַג (Q) / כָּלָה (PI)	Ž 59,12.14; Ž 74,11; Ž 78,31.33.34; Ž 135,10; Ž 136,18
vyhledit שָׁמַד (NI; HI) / כָּרַת (HI)	Ž 12,24; Ž 34,17; Ž 37,9.22.28.34.38; Ž 83,11; Ž 92,8; Ž 106,23; Ž 109,15; Ž 145,20
hubit, ničit אָבַד (PI / HI)	Ž 5,7; Ž 9,4.6.7; Ž 21,11; Ž 92,10
vydat meči סָגַר לַחֲרֹב (HI)	Ž 78,62
pobít, porazit נָכָה (HI)	Ž 3,8; Ž 69,27; Ž 105,33; Ž 135,8.10; Ž 136,10.17
pošlapat, podmanit / rozšlapat רָדַד (Q) / בָּסַ (Q)	Ž 44,6; Ž 60,14; Ž 108,14; Ž 144,2
rozpráší/rozmetat בָּגַר (PI) / הָרַס (Q) / פִּיר (PI)	Ž 28,5; Ž 53,6; Ž 68,31; Ž 89,11
vyplenit, umlčet	Ž 54,7; Ž 88,17; Ž 94,23; Ž 143,12 <i>mimo žalmy</i> ⁴²³

421

כִּי אָמַר בְּכַח יָדִי עָשִׂיתִי וּבְחִכְמָתִי כִּי־נִבְנֹתִי וְאָסִירִי Iz 10,13

גְּבוּלַת עַמּוּם (וְעִתִּידֹתֵיהֶם) [וְעִתּוֹדוֹתֵיהֶם] שׁוֹשְׁתִי וְאוֹרִיד כְּאִבִּיר יוֹשְׁבִים:

422 Iz 14,5; Iz 45,2; Jr 49,35; Oz 1,5; Oz 2,20.

צמח (PI; HI)	
vypálit שרף באש (Q)	Ž 46,10 <i>mimo žalmy</i> ⁴²⁴
zdeptat דכא (PI)	Ž 89,11

Tabulka (č. 35) zachycuje evidenci jmenných výrazů (entit zdrojové domény ve funkci metaforických nosičů⁴²⁵) a korespondence v cílových doménách.

Tabulka č. 35

יְשִׁבֵר אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֹיְבֵי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE		
jmenné výrazy zdrojové domény מִלְחָמָה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
válečník אֵשׁ מִלְחָמָה a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 34 a Tab.35, pokud není uvedeno jinak)	יְהוָה <i>Hospodin</i> a varianty
nástroj pobíjení meč חֶרֶב šíp חֵץ šíp קֶשֶׁת	Ž 38,3; Ž 64,8; Ž 77,18; Ž 144,6	אֵף a varianty <i>hněv Hospodinův</i> ⁴²⁶ בְּרָקִים <i>blesky</i> (pouze implicitně) ⁴²⁷ רוּחַ <i>vítr, dech, duch (Hospodinův)</i> ⁴²⁸ בָּרָד אֵשׁ שָׁנָם <i>děšť, blesky</i> ⁴²⁹
nepřítel אֹיִב a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny uvedené výskyty pokud není uvedeno jinak)	<p>נָאֳרִים⁴³⁰</p> <p>שְׂוֹנֵי־עֵלֶז, <i>svévolníci, pachatelé ničemnosti</i> apod.⁴³¹</p> <p>כָּל־שִׁפְתֵי חֶלְקוֹת לִשׁוֹן מִדְּבַר־גְּדֻלּוֹת <i>všechny úlisné rty a velkomluvný jazyk</i>⁴³²</p> <p>יִשְׂרָאֵל <i>Izrael</i> a varianty⁴³³</p> <p>מִלְחָמָה⁴³⁴</p>

⁴²³ Iz 10,13.

⁴²⁴ Jr 51,58.

⁴²⁵ Jmenné metaforické nosiče, entity zdrojové domény jsou v metaforických vyjádřeních přítomny buď explicitně nebo pouze implicitně.

⁴²⁶ Ž 38,2–3; Ž 56,8; Ž 78,31.62; Ž 88,17; Ž 110,5.

⁴²⁷ Ž 77,18.

⁴²⁸ Ž 48,8.

⁴²⁹ Ž 105,32.33.

⁴³⁰ Všechny výskyty v tabulkách č. 34 a 35, pokud není uvedeno jinak.

⁴³¹ Ž 3,8; 10,15; Ž 17,13; Ž 34,17; Ž 37,9.22.28.34.38.

⁴³² Ž 12,4.

⁴³³ Ž 69,27; Ž 78,31.33.34.62; Ž 90,9.

⁴³⁴ Ž 46,10; Ž 76,4; Oz 2,20.

		עו ים <i>draci ve vodách</i> , לויטן <i>livjatan</i> ⁴³⁵ חלל <i>netvor</i> ⁴³⁶
--	--	---

Generickou příběhovou strukturu **ישבר אש מלחמה את-איבי** VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE je velmi zajímavé sledovat v její vnitřní dynamice, metaforický význam, který spoluutváří je vnitřně ambivalentní. Jinými slovy nelze mluvit o významu metafory **יהוה אש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK či o významu generické příběhové struktury, ale vždy jen o významech, které si mohou vzájemně odporovat a protirečit (v rámci hebrejského biblického kánonu jak celky ale někdy i v rámci jednoho textu, jak jsme viděli v kap. 2.2.3 v Ez 21,8 a Ez 29,10). I mezi metaforickými vyjádření tohoto typu najdeme takové, kde s entitou zdrojové domény *nepřítel* (hebr. **איב**) a variantami koresponduje v cílové doméně žalmista (Ž 69,27; Ž 78,31.33.34.62; Ž 90,9). Vnitřní dynamiku významu této generické příběhové struktury (GPS) dotvářejí vyjádření, ve kterých s entitou *nepřítel* (hebr. **איב** a variantami) korespondují v cílové doméně **עו ים** *draci ve vodách*, **לויטן** *livjatan* (Ž 74,13), **חלל** *netvor* (Ž 89,11), nebo *válka* (hebr. **מלחמה**), např. v Ž 46,10, Ž 76,4.

V žalmech (ale nejen v žalmech) patří generická příběhová struktura (GPS) **ישבר אש מלחמה את-איבי** VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE k velmi frekventovaným v rámci konceptuální metafory **יהוה אש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Lze ji považovat za centrální v podobném smyslu jako generickou příběhovou strukturu (GPS) **ינחה רעה את-צאן על-נוה** PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY v rámci konceptuální metafory **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ. Zejména v knize žalmů jsou jí strukturována metaforická vyjádření proti pronárodům a svévolníkům. Věcná a významová diferenciacce mezi *pronárody* (hebr. **גוים** a varianty) a *svévolníci* (hebr. **רשעים** a varianty) je mnohdy nezřetelná, na mnoha místech jde o výrazy souznačné (např. v Ž 3,8; Ž 37,17 aj.).

I generická příběhová struktura (GPS) **ישבר אש מלחמה את-איבי** VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE se podílí na metaforické strukturaci pojmu **אף יהוה** (a varianty) *Hospodinův hněv*, podobně jako generická příběhová struktura (GPS) **ירדף אש מלחמה את-איבי** VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE (Ž 38,2–3; Ž 56,8; Ž 78,31.62; Ž 88,17; Ž 110,5).

⁴³⁵ Ž 74,13.

⁴³⁶ Ž 89,11.

2.2.6 Generická příběhová struktura (GPS)

יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ :

VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI

Generická příběhová struktura (GPS)

יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI je charakteristická zejména užitím metaforických nosičů, hebrejských slovesných výrazů צבר / צוק (Q, HI) *obléhat*, סבב (PO), נקף (HI), חנה+על (Q), צור (Q) *obklíčit, oblehnout*, בנה דיק סביב *postavit obléhačí val*, הרס (Q) *rozbořit, podvrátit*, נתש (Q) *obrátit v trosky* a גרץ (Q) *prorazit, násilně vniknout*. Jako jmenné metaforické nosiče se objevují jmenné výrazy (kromě tradičních מלחמה אש a variant *válečník, צבא* a variant *armáda*) מעיר *město*, ארץ *země* a חרבה *trosky*. Uvedme opět několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS):

Sevřel jsi mě zezadu i zpredu, svou dlaň jsi položil na mě.

(Ž 139,5; ČEP)⁴³⁷

Po nepříteli zůstaly provždy jen trosky. Vyvrátil jsi jejich města, i památka na ně zašla.

(Ž 9,7; ČEP)⁴³⁸

Tabulka č. 36 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS)

יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 36

יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר/את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
obléhat צוק / צבר (Q, HI)	Ž 139,5 <i>mimo žalmy</i> ⁴³⁹

437

אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה: ^{Ž 139,5}

438

האויב! תמו חרבות לנצח וערים נתשת אבד איב זכרם המה: ^{Ž 9,7}

439 Iz 29,2.

obklíčit, oblehnout סבב (PO) / נקף (HI) / חנה+על (Q) צור (Q)	Ž 32,10; Ž 139,5 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁴⁰
postavit obléhací val בנה דיק סביב	<i>mimo žalmy</i> ⁴⁴¹
rozbořit, podvrátit הרס (Q)	Ž 28,5 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁴²
obrátit v trosky נחש (Q)	Ž 9,7 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁴³
prorazit, násilně vniknout גרץ (Q)	Ž 89,41 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁴⁴

V kontextu této generické příběhové struktury se opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí následující tabulka (č. 37). Ta obsahuje i evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem v žalmech.

Tabulka č. 37

יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר/את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI		
jmenné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
válečník אש מלחמה a varianty	(vyslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 36 a Tab.37, pokud není uvedeno jinak) <i>mimo žalmy</i> ⁴⁴⁵	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty אפרים <i>Efrajim</i> , בית ישראל <i>dům Izraelský</i> a יהודה <i>Juda</i> ⁴⁴⁶
armáda צבא <i>armáda, vojsko</i> a varianty	Ž 32,10 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁴⁷	חסד <i>milosrdenství Hospodinovo</i> ⁴⁴⁸ כחש <i>zapření, přetvářka</i> , מרמה <i>lest</i> a מרוד <i>toulání</i> ⁴⁴⁹ ראש ותלאה <i>jed a útrapy (od Hospodina)</i> ⁴⁵⁰

⁴⁴⁰ Iz 29,3; Oz 12,1; Pl 3,5.

⁴⁴¹ Iz 29,3; Pl 3,5.

⁴⁴² Jr 1,10; Mal 1,4; Jr 21,28; Jr 42,10; Jr 45,4; Pl 2,2; Pl 2,17; Mi 5,10.

⁴⁴³ Jr 1,10; Am 7,9. V knihách Iz, Jr a Ez je tento slovesný výraz užíván pro vyjádření zkázy exilu. Podobně i Pl 3,5; V Mi 5,13 pro náboženskou očistu.

⁴⁴⁴ Iz 25,12.

⁴⁴⁵ Oz 12,1.

⁴⁴⁶ Oz 12,1.

⁴⁴⁷ Oz 12,1.

⁴⁴⁸ Ž 32,10.

⁴⁴⁹ Oz 12,1.

		יהוה דברי slova Hospodinova ⁴⁵¹
město/země ארץ/עיר	(výslovně nebo implicitně všechny uvedené výskyty pokud není uvedeno jinak)	národy ⁴⁵²
		svěvolníci, pachatelé ničemností apod. ⁴⁵³
		ישראל Izrael a varianty ⁴⁵⁴
		יהוה Hospodin ⁴⁵⁵
trosky חרבה	Ž 9,7	

Generická příběhová struktura

יצור ויהרס אש מלחמה את עיר/את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI se vyskytuje v knize žalmů, ale v i v textech prorockých velmi sporadicky. V textech působí značně originálně a inovativně. Také vzhledem k tomu, že hebrejský výraz *nepřítel* (hebr. אֵיב) a varianty ani v jednom z metaforických vyjádření tohoto typu nekoresponduje v cílové doméně s výrazem *pronárody* (hebr. גוֹיִם) a jeho variantami, zdá se, že jde o generickou příběhovou strukturu dosti pozdní. Najdeme ji v textech prorockých a eschatologicky zaměřených (např. Iz 25,10). V žalmech se vyskytuje pouze pětkrát (Ž 9,7; Ž 28,5; Ž 32,10; Ž 89,41 a Ž 139,5). Velmi pozoruhodným metaforickým vyjádřením strukturovaným touto generickou příběhovou strukturou je Oz 12,1:

*Efrajim mě obklíčil přetvářkou, dům izraelský záludností;
též Juda je před Bohem vrtkavý stále, i když je věrný svatým obyčejům.*
(Oz 12,1; ČEP)⁴⁵⁶

S entitou zdrojové domény, hebrejským substantivem *nepřítel* (hebr. אֵיב a variantami) koresponduje v tomto případě v doméně cílové výraz יהוה *Hospodin*. S entitou zdrojové domény, hebrejským výrazem *válečník* (hebr. אֵשׁ מלחמה a variantami) korespondují entity אפרים *Efrajim*, בית ישראל *dům Izraelský* a יהודה *Juda*, s entitou zdrojové domény, hebrejským substantivem *vojsko* (hebr. צבא a variantami) korespondují entity כחש *zapření, přetvářka*, מרמה *lest* a מרוד *toulání*. Metaforické vyjádření tak

⁴⁵⁰ Pl 3,5.

⁴⁵¹ Jr 1,10.

⁴⁵² Iz 25,12.

⁴⁵³ Ž 28,5.

⁴⁵⁴ Ž 139,5; Ž 89,41; Iz 29,3; Pl 3,5.

⁴⁵⁵ Oz 12,1.

⁴⁵⁶

Oz 12,1
סִבְּבֵנִי בְּכַחַשׁ אֶפְרַיִם וּבִמְרֹמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל
וְיְהוּדָה עַד רֹד עַם-אֵל וְעַם-קְדוּשִׁים נֶאֱמָן:

navozuje představu válečníka-Božího lidu, který s armádou-lest, přetvářka a toulání obklíčil svého nepřítele-Hospodina.

2.2.7 Generická příběhová struktura (GPS)

יִרְשׁ אֶשׁ מִלְחָמָה אֶת־הָאָרֶץ/גּוֹיִם VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY

Generická příběhová struktura (GPS) יִרְשׁ אֶשׁ מִלְחָמָה אֶת־הָאָרֶץ/גּוֹיִם VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY je charakteristická užitím metaforických nosičů, hebrejských slovesných výrazů יִרְשׁ (Q/HI) obsadit (zemi), podrobit si (národy); כָּבַשׁ (Q/NI) podmanit (si) a נָתַן+אָרֶץ dát zemi. Jako jmenné metaforické nosiče se objevují אֵיב *nepřítel* a varianty; גּוֹיִם *národy* a varianty a אָרֶץ *země* a varianty.

Uvedme jako příklad užití této generické příběhové struktury (GPS) její jediný výskyt v žalmech a jeden z mnoha metaforických výroků tohoto typu z knihy Jozue:

³ *Pronárody sis podamnil⁴⁵⁷ svou rukou, je však jsi zasadil jako révu; rozdrtils národy, je však jsi propustil na svobodu.*

⁴ *Nezmocnil⁴⁵⁸ se země svým mečem, vítězství jim nedobyla jejich paže, nýbrž tvá pravice, tvoje paže, a světlo tvé tváře, neboť jsi v nich našel zalíbení.*
(Ž 44,3–4; ČEP)⁴⁵⁹

A Jozue pokračoval: "Poznáte, že uprostřed vás je živý Bůh.

Uvidíte, jak **si pomani⁴⁶⁰** Kenaance, Chetejce, Chivejce, Perizejce, Girgašejce, Emorejce i Jebúsejce.

(Joz 3,10; ČEP)⁴⁶¹

Tabulky č. 38 a 39 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS)

יִרְשׁ אֶשׁ מִלְחָמָה אֶת־הָאָרֶץ/גּוֹיִם VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY při užití uvedených hebrejských slovesných a jmenných výrazů.

⁴⁵⁷ Zvýraznila a český slovesný výraz v ČEP *vyhnat* nahradila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen יִרְשׁ HI *podrobit si*.

⁴⁵⁸ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen יִרְשׁ HI *podrobit si*.

⁴⁵⁹ ⁴ אֶתְּהָא יִרְדְּ גוֹיִם הוֹרְשֵׁת וְתַטְעֵם תָּרַע לְאֲמִים וְתַשְׁלַחֵם: ³ 44,3
4 כִּי לֹא בַחֲרָבָם יִרְשׁוּ אֶרֶץ וְזִרְעֵם לֹא־הוֹשִׁיעָה לָמוֹ כִּי־יִמְיֹנֵךְ וְזִרְעֶךָ
וְאוֹר פְּנֶיךָ כִּי רָצִיתָם:

⁴⁶⁰ Zvýraznila a český slovesný výraz v ČEP *vyhnat* nahradila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen יִרְשׁ HI *podrobit si*.

⁴⁶¹ ¹⁰ 3,10 Joz וַיֹּאמֶר יְהוֹשֻׁעַ בְּזֹאת תִּדְעוּן כִּי אֵל חַי בְּקִרְבְּכֶם וְהוֹרֵשׁ יוֹרֵשׁ
מִפְּנֵיכֶם אֶת־הַכּוֹנְעֵנִי וְאֶת־הַחַתִּי וְאֶת־הַחֹוִי וְאֶת־הַפְּרִזִּי וְאֶת־הַגְּרִגְשִׁי וְהָאֲמֹרִי וְהַיְבוּסִי:

Tabulka č. 38

:ירש אש מלחמה את-הארץ/גוים: VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>obsadit (zemi), podrobit si (národy)</i> ירש (Q/HI)	Ž 44,3.4 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁶²
<i>podmanit(si)</i> כבש(Q/NI)	<i>mimo žalmy</i> ⁴⁶³
<i>dát zemi</i> ⁴⁶⁴ נתן+ארץ	Ž 135,(10–)12; Ž 136,21

Tabulka č. 39

:ירש אש מלחמה את-הארץ/גוים: VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY		
jmenné výrazy zdrojové domény מלחמה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>válečník</i> אש מלחמה a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 38 a Tab.39, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty
<i>země</i> a varianty ארץ a varianty	Ž 44,4; Ž 135,12; Ž 136,21 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁶⁵	עונת <i>nepravosti (Izraele)</i> ⁴⁶⁶
<i>nepřítel národy</i> איב a varianty גוים a varianty	Ž 44,3 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁶⁷	

Generická příběhová struktura (GPS) ירש אש מלחמה את-הארץ/גוים VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY se nejčastěji objevuje v tzv. deuteronomistickém dějpravném díle. Metaforicky strukturuje texty pojednávající o usazení Izraele v zemi zaslíbené, které je líčeno jako Hospodinův dar země. Zem Hospodinův buď jako král vlastní a Izraeli dává, nebo sám, příp. prostřednictvím své armády (Izraele) dobývá. V podobném

⁴⁶² Např. Joz 1,11; Joz 3,10; 1Kr 14,24; Am 9,12; Za 9,4 aj.

⁴⁶³ Např. Nu 32,22; 1Pa 22,18; Mi 7,19.

⁴⁶⁴ V Tabulce č. 38 a 39 jsou uvedeny pouze ty výskyty, kde se jedná o kontext uvedené generické příběhové struktury /GPS).

⁴⁶⁵ Např. Joz 1,11; Za 9,4; Nu 32,22; 1Pa 22,18; Mi 7,19. aj.

⁴⁶⁶ Mi 7,19.

⁴⁶⁷ Např. Joz 3,10; 1Kr 14,24; Am 9,12 aj.

duchu je tato generická příběhová struktura užitá v Ž 44, podobně i v Am 9,12 nebo Za 9,4. Netradiční užití této (GPS) najdeme v prorockém textu Mi 7,19.

*Opět se nad námi slituje, podmaní si⁴⁶⁸ naše nepravosti.
Do mořských hlubin vhodíš všechny jejich hříchy,..*

(Mi 7,19; ČEP)⁴⁶⁹

Entita zdrojové domény **אֵיב** nepřítel příp. **גוֹיִם** národy koresponduje v cílové doméně s entitou **עוֹנָה** nepravosti (Izraele). Hospodin jako válečník si podmaní nepravosti Izraele, aby se znovu ujal vlády ve své zemi – v lidu Izrael, příp. aby se usadil a přebýval v zemi, uprostřed svého lidu.

2.2.8 Generická příběhová struktura (GPS)

אֵשׁ מִלְחָמָה מֵאֵיבֵי יֵצֵל VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI

Generická příběhová struktura (GPS) **אֵשׁ מִלְחָמָה מֵאֵיבֵי יֵצֵל VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI** je charakteristická užitím těchto metaforických nosičů **חָלַץ** (NI/PI) zachránit (v boji), bránit, **קוּם בְּעִזְרָה** povstat na pomoc (v boji), **בָּיִת הַרְדֵּם** být hradem, **בָּיִת מִגֶּן** být štítem, **חֶרֶב** meč, **הַרְדֵּם** hrad, **מִגֶּן** štít a **מִעוּז** ochrana, ochranný kryt.

Uvedme opět několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS):

Vrať se, Hospodine, braň mě, pro své milosrdenství mě zachraň!

(Ž 6,5; ČEP)⁴⁷⁰

Hospodine, Panovníku, moje mocná spáso, hlavu kryješ mi v den bitvy.

(Ž 140,8; ČEP)⁴⁷¹

*Chop se pavézy a štítu, na pomoc mi povstaň,
rozmáchni se kopím a sekerou proti těm,
kdo mě pronásledují, a řekni mi: "Jsem tvoje spása."*

(Ž 35,2–3; ČEP)⁴⁷²

⁴⁶⁸ Zvýraznila a český slovesný výraz v ČEP rozšlapat nahradila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen **קָבַשׁ** Q podmanit si.

⁴⁶⁹ **יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ יִכַּבֵּשׁ עֲוֹנוֹתֵינוּ וְתִשְׁלַח בְּמַצְלוֹת יָם כָּל-חַטָּאוֹתָם:** Mi 7,19

⁴⁷⁰ **שׁוּבָה יְהוָה חֲלַצָה נַפְשִׁי הוֹשִׁיעֵנִי לְמַעַן חֲסֹדְךָ:** Ž 6,5

⁴⁷¹ **יְהוָה אֲדַנִּי עַז יְשׁוּעָתִי סִכְתָּה לְרֵאשִׁי בְּיוֹם נַשְׁק:** Ž 140,8

⁴⁷² **חָזַק מִגֶּן וְצַנָּה וְקוּמָה בְּעִזְרָתִי:** Ž 35,2

³ **וְהִרְקָה חַנִּית וְסָגַר לְקִרְאֹת רֹדְפֵי אָמַר לְנַפְשִׁי יִשְׁעֲתָךְ אָנִי:**

Tabulka č. 40 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS)

אֵשׁ מִלְחָמָה מֵאִיבֵי יֵצֵל VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 40

אֵשׁ מִלְחָמָה מֵאִיבֵי יֵצֵל VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI	
základní slovesné výrazy zdrojové domény מִלְחָמָה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>zachránit (v boji), bránit</i> חָלַץ (NI/PI)	Ž 6,5; Ž 18,20; Ž 34,8; Ž 50,15; Ž 60,7; Ž 81,8; Ž 91,15; Ž 108,7; Ž 116,8; Ž 119,153; Ž 140,2
<i>povstat na pomoc (v boji)</i> קָוַם בְּעִזְרָה	Ž 35,2; Ž 44,27
<i>být hradem</i> שָׁגַב	Ž 20,2; Ž 59,2; Ž 69,30; Ž 91,14; Ž 107,41
<i>být štítem</i> מָגֵן	Ž 18,31 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁷³

V kontextu této generické příběhové struktury se opakovaně vyskytují hebrejské jmenné výrazy, které uvádí následující tabulka (č. 41). Ta obsahuje i evidenci výskytu těchto výrazů v metaforických vyjádřeních v souvislostí s Hospodinem v žalmech a korespondence v cílových doménách.

Tabulka č. 41

אֵשׁ מִלְחָמָה מֵאִיבֵי יֵצֵל VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI		
jmenné výrazy zdrojové domény מִלְחָמָה <i>válka</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>válečník-zachránce v boji</i> אֵשׁ מִלְחָמָה a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v Tab. 40 a Tab.41, pokud není uvedeno jinak)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty מִלְאֲךָ־יְהוה <i>Hospodinův anděl</i> ⁴⁷⁴
objekt záchrany	Ž 6,5; Ž 18,8; Ž 34,8; Ž 35,2; Ž 50,15; Ž 60,7; Ž 81,8; Ž 107,41; Ž 119,153; Ž 140,2	⁴⁷⁵ * / ⁴⁷⁶ *** יְרֵא (adj.) <i>ti, kteří se bojí (Hospodina)</i> ⁴⁷⁷ יְדִיד <i>milovaní (Hospodinem)</i> ⁴⁷⁸

⁴⁷³ Iz 31,5; Iz 37,35; Iz 38,6; Za 9,14.15; Za 12,8.

⁴⁷⁴ Ž 34,8.

⁴⁷⁵ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

⁴⁷⁶ Ž 6,5; Ž 18,8; Ž 35,2; Ž 50,15; Ž 81,8; Ž 119,153; Ž 140,2.

⁴⁷⁷ Ž 34,8.

		אָבִיון ubožák ⁴⁷⁹
nepřítel אִיב a varianty	Ž 18,8; Ž 20,2; Ž 35,2; Ž 44,27; Ž 50,15; Ž 59,2; Ž 60,7.Ž 69,30,; Ž 81,8; Ž 91,15; Ž 116,8; Ž 140,2	אִיב עו (a varianty) <i>mocný nepřítel</i> ⁴⁸⁰ צָרָה / יוֹם־צָרָה <i>soužení/den soužení</i> ⁴⁸¹ אִף־יְהוָה <i>hněv Hospodinův</i> ⁴⁸² מוֹת <i>smrt</i> ⁴⁸³
(nástroje záchrany v boji) חֶרֶב <i>meč</i> כּוֹפֵי <i>kopí</i>	Ž 17,13; Ž 56,8; Ž 35,3	אִף <i>hněv (Hospodinův)</i> ⁴⁸⁴
hrad מִשְׁבֵּב	Ž 9,10; Ž 18,3; Ž 46,8.12; Ž 48,4.5; Ž 59,10.17.18; Ž 62,3.7; Ž 94,22; Ž 144,2	יְהוָה <i>Hospodin</i> a varianty
štit מִגָּן	Ž 3,4; Ž 7,11; Ž 18,3.31.36; Ž 28,7; Ž 33,20; Ž 35,2; Ž 47,10; Ž 59,12; Ž 84,10.12; Ž 89,19; Ž 115,9.10.11; Ž 119,114; Ž 144,2	יְהוָה <i>Hospodin</i> a varianty יִשְׁע <i>spása (Hospodinova)</i> ⁴⁸⁵
ochrana, ochranný kryt מִעוּז	Ž 27,1; Ž 28,8; Ž 31,3.5; Ž 37,39; Ž 43,2	יְהוָה <i>Hospodin</i> a varianty

Generická příběhová struktura **אִשׁ מִלְחָמָה מֵאִיבֵי יִצְלַל** VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI je užívána k metaforické konceptualizaci celého velkého komplexu soteriologických pojmů. Ty jsou užity ve výročích, které žánrově patří mezi vyznání, prosby, prorocké výroky apod. V tomto kontextu figurují jako klíčové soteriologické pojmy hebrejské slovesné kořeny **נִצַּל** (HI) a **יִשַׁע** (Q) *vysvobodit, zachránit (v boji)*, **פָּלַט** (PI) *dát vyváznout*, **חָסָה** *přivinout se, vinout se, být útočištěm* a jmenné výrazy **מִחְסֵה מַחְסֵה** *útočiště, skryš*, **צוּר מִחְסֵה** *skála-útočiště*, **יְשׁוּעָה מִחְסֵה/יְשׁוּעָה/יְשׁוּעָה** *vysvobození, spása* a **מִחְסֵה** *skála-spása* aj. U těchto posledně jmenovaných hebrejských vrazů však není možné jednoznačně prokázat metaforickou konceptualizaci prostřednictvím zdrojové domény **מִלְחָמָה** *válka*.

⁴⁷⁸ Ž 60,7.

⁴⁷⁹ Ž 107,41.

⁴⁸⁰ Ž 18,8; Ž 35,2; Ž 44,27; Ž 59,2; Ž 69,30,; Ž 140,2.

⁴⁸¹ Ž 20,2; Ž 50,15; Ž 81,8; Ž 91,15; Ž 116,8; Ž 140,2

⁴⁸² Ž 60,7.

⁴⁸³ Ž 116,8.

⁴⁸⁴ Ž 56,8.

⁴⁸⁵ Ž 18,36.

2.2.9 Závěr

Význam konceptuální submetafory krále **אֱשׁ מַלְחָמָה יְהוָה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK v žalmech byl popsán jako soubor osmi generických příběhových struktur (GPS) užívaných v jejím rámci, jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou a cílovými doménami a v tomto případě také pomocí svazku interakčních vlastností (kap. 2.2, tabulky č. 22 a 23). Generické příběhové struktury byly charakterizovány prostřednictvím užívaných metaforických nosičů, byly popsány jejich vzájemné vztahy, evidovali jsme jejich výskyt v konkrétních metaforických vyjádření, zaznamenali jsme korespondence, které metaforické nosiče (jako entity zdrojové domény) navazují v cílové doméně **יהוה Hospodin**.

Podobně jako u metafory pastýře můžeme i zde konstatovat, že význam metafory má mnoho poloh, je dynamický a plný vnitřních napětí. Metafory konstituující se z domény **מַלְחָמָה** *válka* konceptualizují širokou škálu pojmů nejrozličnějších cílových domén. Předmětem našeho zájmu byla metaforická vyjádření, kde entitě cílové domény **יהוה Hospodin** a variantám odpovídala ve zdrojové doméně entita **אֱשׁ מַלְחָמָה** *válečník*.

Metaforická vyjádření konstruovaná pomocí osmi popsáných generických příběhových struktur (GPS) odrážejí často obecně rozšířenou představu Hospodina jako vrchního velitele izraelských vojsk. Jeho přítomnost v čele vojenských šiků znamená vítězství, nepřítomnost naopak porážku (Ž 44,10; Ž 68,8; Ž 108,12). Specifickou variantou metafory Hospodina válečníka, kterou jsme zaznamenali, je metaforická metonymie

אֱשׁ מַלְחָמָה אֵף יְהוָה אֵף יְהוָה אֵף יְהוָה אֵף יְהוָה HOSPODINŮV HNĚV JE VÁLEČNÍK. Realizuje se prostřednictvím generických příběhových struktur (GPS)

אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE

a **אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה** VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE.

Ve zdrojové doméně odpovídá velká škála výrazů entitě nepřítele. V cílových doménách se podílí na konceptualizaci širokého spektra pojmů, konkrétních i abstraktních. Entitě zdrojové domény *nepřítel* **אֵיב** (a variantám) odpovídají v cílových doménách výrazy, které odkazují nejčastěji k národům, králům, bojovníkům obklopující starověký Izrael, ale také k osobním nepřátelům žalmisty, k falešným svědkům, hříšníkům, k domácím politickým špičkám apod. Další skupinou hebrejských pojmů, které jsou metaforicky konceptualizovány prostřednictvím metafory válečníka a ve zdrojové doméně jim odpovídá entita nepřítele, jsou hebrejské výrazy odkazující k nepříteli-nemoci, smrti, soužení, hladu, tísní apod. Generická příběhová struktura (GPS) **אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה אֵשׁ מַלְחָמָה** VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU se uplatňuje v apokalyptických výrocích, nepřítelem Hospodinovým může

býtnapř. Gog (Ez 38,3 a Ez 39,1). V žalmech v rámci generické příběhové struktury (GPS) מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי אֵשׁ יִשְׁבֵּר VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE figurují jako Boží nepřátelé עַז יִם *draci ve vodách*, לִיְיָ לִיִּיתָן *livjatan* (Ž 74,13), חֲלָלִים *netvor* (Ž 89,11), ale také *válka* (hebr. מִלְחָמָה), např. v Ž 46,10, Ž 76,4.

Další skupinu metaforických vyjádření tvoří výroky, ve kterých je nepřítelem Hospodina-válečníka lid Izrael, příp. jeho jednotlivý příslušník (žalmista). Takto užitá metafora válečníka pro Hospodina se stala nástrojem porozumění situaci, kdy Izrael utrpěl porážku v bitvě, nebo na něj dolehla nějaká tíseň (blíže nespecifikovaná nebo konkrétní, např. hlad). Naopak spása, výrazy odkazující k Boží věrnosti, milosrdenství využívají v rámci metaforu válečníka např. generickou příběhovou strukturu (GSP)

אֵשׁ יִרְשׁ אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־הָאָרֶץ/גּוֹיִם VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY, viz kap. 2.2.7). V Mi 7,19 jsou nepřáteli Hospodina-válečníka nevěnosti a nepravosti Izraele.

Pomocí metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky se podařilo zachytit širokou škálu metaforických vyjádření, která byla konstruována pomocí tohoto metaforického konceptu. Zaznamenané korespondence jsou dokladem oprávněnosti teze M. Turnera týkající se generických mentálních prostorů (v našem případě generických příběhových struktur).⁴⁸⁶ Z textů starozákonních hebrejských žalmů je zřejmé, že jednou ustavená konceptuální metafora, i generické příběhové struktury (GPS) v jejím rámci, jsou flexibilní pro konstrukci mnoha významů, metaforicky strukturují slovní výrazy, které odkazují k široké škále pojmů, odkazují ke konkrétům, abstraktům i celým teologickým konceptům. Užití metody nám umožňují evidovat i metaforická vyjádření, se kterými se běžně v rámci metaforu Hospodina jako válečníka nepočítá (např. viz kap. 2.2.3, užití generické příběhové struktury קוֹל תְּרוּעָה מִלְחָמָה אֵשׁ מִלְחָמָה יִתֵּן VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU).

⁴⁸⁶ Jednou ustavený generický prostor má dále svou vlastní konceptuální existenci, může být promítán na řadu konkrétních cílových prostorů. Viz Turner, 2005: 122–123.

2.3 Explikace významu konceptuální submetafory krále

אֱרִי/לְבִיא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE v žalmech

Metaforika a symbolika lva-krále a lva-boha patří opět ke společnému kulturnímu vlastnictví starověkého Blízkého východu. Co se týče kulturního a religionistického aspektu užití metafory lva (resp. lvice) pro Hospodina v hebrejském biblickém kánonu a co se týče interferencí a specifík s ohledem na texty a ikonografii okolních národů a kultur, odborná literatura teologická, religionistická aj. poskytuje řadu dostupných informací.⁴⁸⁷ Starozákonní metafoře lva je věnována především rozsáhlá práce Brenta J. Strawna *What Is Stronger than a Lion? Leonine Image and Metaphor in the Hebrew Bible and the Ancien Near East* z roku 2005.⁴⁸⁸ B. J. Strawn zde velmi podrobně zmapoval hebrejské výrazy, které patří do sémantického okruhu lva, příp. lvice. V závěrečných přehledech tyto hebrejské výrazy uvádí v několika okruzích (anatomie, pohyby, lov, hlasové projevy, jídlo, přirozené prostředí, mláďata a výchova mláďat a další zvířata zmiňovaná spolu se lvem). Dále B. J. Strawn eviduje výskyt všech inkriminovaných výrazů, ať už jsou užívány metaforicky nebo nemetaforicky. Metaforický význam chápe celostně, počítá s konotacemi, zapracovává široký kulturní a náboženský kontext starověkého Blízkého východu. Alespoň krátce se J. B. Strawn věnuje všem textům, ve kterých zaznamenal výskyt metafory lva (a variant ve smyslu, lvice, lvíčete apod.).⁴⁸⁹ I přesto se mi podařilo prostřednictvím výše posané metody (kap. 1.5) identifikovat některá další metaforická vyjádření v žalmech, v jejichž pozadí konceptuální metafora אֱרִי/לְבִיא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE stojí (viz následující tabulky č. 42–49) a B. J. Strawn je nezachytil.⁴⁹⁰

⁴⁸⁷ KAPLAN, Michael M. *The Lion in the Hebrew Bible. A Study of Biblical Metaphor*. UMI Dissertation Services: Brandeis University, 1981. KEEL, Othmar; UEHLINGER, Christoph. *Gods, Goddesses, and Images of God in Ancient Israel*. Transl. T. H. Trapp. Edinburgh: T & T Clark, 1998. ISBN 0-8006-2789-X. KEEL, Othmar. *The Symbolism of the Biblical World. Ancient Near Eastern Iconography and the Book of Psalms*. Transl. T. J. Hallett. Winona Lake: Eisenbrauns, 1997. ISBN 978-1-57506-014-9. ADAMS, James R. *From Literal to Literary. The Essential Reference Book for Biblical Metaphors*. 2nd ed. Cleveland: Pilgrim Press, 2008. ISBN 978-0-8298-1788-1.

⁴⁸⁸ STRAWN, Brent A. *What Is Stronger than a Lion? Leonine Image and Metaphor in the Hebrew Bible and the Ancien Near East*. Orbis Biblicus et Orientalis, 212. Fribourg: Academic Press Fribourg, 2005. ISBN 3-7278-1515-9.

⁴⁸⁹ Užití metafory pro Hospodina se věnuje v kap. 2.3.4., s. 58–65.

⁴⁹⁰ Hebrejské výrazy, které jsme klasifikovali jako metaforické nosiče Strawn sice v přehledech uvádí jako výrazy patřící do sémantického okruhu lva, jejich užití v metaforických vyjádřeních však už dále neeviduje. Proto neeviduje ani příslušná metaforická vyjádření jako realizace konceptuální metafory אֱרִי/לְבִיא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE. Strawn však věnuje pozornost metaforickým vyjádřením nejen v souvislosti s Hospodinem, do svých analýz zahrnuje celý starozákonní hebrejský kánon, analýze podrobuje vyjádření nejen metaforická, provádí

Předmětem našeho zájmu budou opět pouze metaforická vyjádření, ve kterých entita zdrojové domény ארי *lev* a varianty (viz dále) koresponduje v cílové doméně s pojmem יהוה *Hospodin* a jeho variantami.⁴⁹¹ Metaforická vyjádření, v nichž substantivum ארי *lev* a varianty koresponduje v cílové doméně s jinou entitou cílové domény než יהוה *Hospodin* a variantami (např. *král* – Př 31,12; *Babylón* – Jr 51,38), se samozřejmě v žalmech i v celém starozákonním biblickém kánonu také vyskytují. Jejich analýza a evidence je však nyní mimo obzor našeho zájmu. Klíčovou jmennou entitou v rámci všech generických příběhových struktur (GPS) konceptuální metafory ארי/לביא יהוה *HOSPODIN JE LEV/LVICE*, které jsme identifikovali v žalmech, je entita ארי *lev*. Jako varianty (uváděno i v tabulkách) chápou hebrejské pojmy אריה *lev* a לביא *lvíce*. Další substantiva podílejících se v metaforických vyjádřeních na utváření základního obrazu Hospodina jako lva, příp. lvíce jsou כפיר *mladý lev* a שחל / גור *lvíče*. Základní charakteristika (stereotyp) entity *lev*, *lvíce* v metaforických vyjádřeních je, že jde o zvíře silné, odvážné a nebezpečné. Postavy, muži (eventuelně יהוה *Hospodin*), jejichž jednání je metaforicky strukturováno prostřednictvím metafory lva, jsou *udatní* (hebr. גבר, např. 2S 1,23; 1Pa 12,9; Ž 91,13), *odvážní, zdatní* (hebr. חיל, např. 2S 17,10 aj.), *silní a mocní* (hebr. עצום, např. Jl 1,6; podobně Iz 31,4 aj.). Zabít lva je důkazem odvahy a síly, znamená „být silnější“ než „silný“ (2S 23,20). Proto patří k symbolickému výrazu role krále ve starověkém Orientu „lov lva“, triumf nad lvem (srv. mezopotámská ikonografie). Lev jako zvíře nebezpečné (Př 19,12; Jr 25,38; Oz 13,8; Jl 1,6; Mi 5,7 aj.) budí strach, hrůzu, resp. bázeň (hebr. např. deriváty slovesného kořene ירא, nebo jmenný výraz אימה aj.). Motiv strachu, hrůzy je pro metaforický koncept lva příznačný, objevuje se však i v dalších submetaforách krále, orel, válečník, král v užším slova smyslu. Je tomu tak i v příkladě z Ž 76,7–8.12. Entita cílové domény, hebrejský výraz יהוה *Hospodin*, je metaforicky strukturována prostřednictvím metafory ארי/לביא יהוה *HOSPODIN JE LEV/LVICE*.

rozsáhlé srovnání mezi texty starozákonními biblickými s texty a ikonografií celého starověkého Blízkého východu. Z žalmů eviduje užití metafory lva pro Hospodina v Ž 50,22; Ž 76,3,5; Ž 104,21–22 ale také Ž 124,6. Ve v.6 (Ž 124) je dle mých zjištění užitá metafora pastýře, metafora lva se však uplatňuje při konceptualizaci pojmu אדם *člověk, lidé* (v. 2).

⁴⁹¹ S ohledem na předmět našeho zájmu není nutné v analýzách rozlišovat hebrejské výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי *Bůh*, אלהי יצחק *Bůh Jákobův*, יעקב *Jméno*, שם אלהי *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod. Ve všech tabulkách (č. 42–49) budu uvádět pouze tetragram (יהוה) s poznámkou „a varianty“.

Žijte v Hospodinově bázni, jeho svatí,
vždyť kdo se ho bojí, nemá nedostatek.
I lvíčata strádají a hladovějí,
ale nic dobrého nechybí těm, kdo se dotazují Hospodina.

(Ž 34,10–11; ČEP)⁴⁹²

Podobně významnou roli však hraje motiv strachu a bázně v metaforách válečníka, orla, soudce a také krále v užším slova smyslu.

Poněkud jiný svazek interakčních vlatnotí charakterizuje entivu lva (příp. lvíce) v rámci metafory pastýře. Zde tato entita stojí v roli krvelačného, hladového a krutého nepřítele. Pokud se v textu metaforika lva či lvíce objeví, je třeba vždy nejprve určit, kdy jde o submetaforu krále a kdy o rozvinutí motivu nepřítele v rámci metafory pastýře.

V rámci konceptuální metafory krále יהוה אר/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE jsem v žalmech identifikovala užití těchto čtyř generických příběhových struktur (GPS):

1. ישאג ארי LEV ŘVE
2. יטרף אר/לביא LEV/LVICE LOVÍ
3. ירבץ בסך ארי LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI
4. ינתן לחם אר/לביא לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM

2.3.1 Generická příběhová struktura (GPS)

ישאג ארי LEV ŘVE

Generická příběhová struktura (GPS) ישאג ארי LEV ŘVE je charakteristická užitím metaforických nosičů (kromě již uvedených ארי a אריה lev, לביא lvíce, כפיר mladý lev a שחל / גור lvíče) v podobě hebrejských slovesných a jmenných výrazů שאג Q / נער Q / נתן קול řvát, (vydat hlas), zařvat, הנה Q vrčet, גערה vrčení.

Uvedme několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS), přičemž si všimněme, že v prvních dvou případech došlo na straně zdroje ke konceptuálnímu mísení metafor lva a válečníka:

492

ז' 34,10 יראו את־יהוה קדְשׁוֹ כִּי־אֵין מְחֹסֵר לִירְאָיו:
כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעְבּוּ וְדָרְשׁוּ יְהוָה לֹא־יִחְסְרוּ כָּל־טוֹב:¹¹

Okřikl⁴⁹³ jsi pronárody, do záhuby svrhl svévolníka,
jejich jméno zahladil jsi navěky a navždy.

(Ž 9,6; ČEP)⁴⁹⁴

Hospodin mi pravil toto:

"Jako vrčí lev a lvíče nad úlovkem, i kdyby proti němu svolali všechny pastýře -
jejich křik ho nepoděsí, před jejich halasem se nebude krčit -, "
tak sestoupí Hospodin zástupů k boji na horu Sijón, na její pahorek.

(Iz 31,4; ČEP)⁴⁹⁵

Budou následovat Hospodina, až zařve jako lev.

Až vydá řev, přiběhnou s třesením synové od moře.

(Oz 11,10; ČEP)⁴⁹⁶

Následující tabulka (č. 42) uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou (přednostně v žalmech) strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS) **ישאג ארי** LEV ŘVE při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 42

ישאג ארי LEV ŘVE	
základní slovesné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
řvát , (vydat hlas), zařvat קול נתן / גער / שאג (Q)	Ž 9,6; Ž 68,31; Ž 104,21; Ž 106,9; Ž 119,21 <i>mimo žalmy</i> ⁴⁹⁷
vrčet הגה (Q)	<i>mimo žalmy</i> ⁴⁹⁸

Tabulka č. 41 obsahuje evidenci a výskyt jmenných metaforických nosičů v žalmech a v pravém sloupci opět korespondence v cílových doménách.

⁴⁹³ Je zde užit hebrejský slovesný kořen **גער** Q *zařvat, řevem zahnat*. Metaforické vyjádření lze tedy také přeložit např. jako *Tvůj lví řev zahnal národy,*

⁴⁹⁴ *גְּעַרְתָּ גוֹיִם אֲבֹדֶת רָשָׁע שָׁמָּה מִחֵית לְעוֹלָם וְעַד* Ž 9,6

⁴⁹⁵ *כִּי כֹה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי כְּאֲשֶׁר יְהוָה הָאָרִיָּה וְהַכֹּפִיר עַל-טְרָפוֹ* Iz 31,4

עָלְיוּ מִלֵּא רַעִים מִקּוֹלָם לֹא יָחַת וּמִהַמּוֹנִם לֹא יַעֲנֶה כִּן יֵרַד יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר יִקְרָא לְצַבָּא עַל-הַר-צִיּוֹן וְעַל-גְּבֻעֹתָהּ

⁴⁹⁶ *אֲחֵרֵי יְהוָה יִלְכוּ כְּאֲרִיָּה יִשְׂאָג כִּי-הוּא יִשְׂאָג וַיִּחַרְדּוּ בָנִים מִיָּם* Oz 11,10

⁴⁹⁷ Jr 25,30; Jl 4,16; Am 1,2; Am 3,8; Oz 11,10.

⁴⁹⁸ Iz 31,4 – pouze zde ve spojení s výrazem *וְהַכֹּפִיר הָאָרִיָּה* jako *lev a jako lvíče*.

Tabulka č. 43

יִשְׂאֵן אַרְיִי LEV ŘVE		
základní jmenné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>lev</i> אַרְיִי a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v tabulkách č. 42 a 43)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty ⁴⁹⁹
<i>hlas (lva)</i> קוֹל (אַרְיִי a varianty)	Ž 18,16; Ž 29,3–9; ⁵⁰⁰ Ž 104,7 <i>mimo žalmy</i> ⁵⁰¹	אֶף רוּחַ <i>hněvivý duch/dech</i> ⁵⁰² קוֹל רַעַם <i>hlas hromu</i> ⁵⁰³
<i>vrčení</i> ⁵⁰⁴ גַּעְרָה	Ž 16,18; Ž 76,7; Ž 80,17; Ž 104,7 <i>mimo žalmy</i> ⁵⁰⁵	דַּבַּר <i>mluvit (Hospodin)</i>
ODKUD SE OZÝVÁ ŘEV LVA/LVICE	<i>mimo žalmy</i> ⁵⁰⁶	מָרוֹם <i>výšina</i> ⁵⁰⁷ מְעוֹן קֹדֶשׁ <i>svaté obydlí</i> ⁵⁰⁸ צִיּוֹן <i>Sijón</i> ⁵⁰⁹ יְרוּשָׁלַיִם <i>Jeruzalém</i> ⁵¹⁰

Lvi mají ve volné přírodě své stálé teritorium, o jehož obranu se starají především samci. Značkují si teritorium mj. řevem, který je údajně slyšet na vzdálenost až 9 km. Právě řevem lvi v první fázi zahánějí případné vetřelce. Mnohdy lev ani nebojuje, vetřelec, slyší-li lví řev, ustupuje zpravidla sám. Tato zkušenost se lvím řevem se pravděpodobně uplatňuje i při metaforické projekci prostřednictvím této generické příběhové struktury (GPS).

⁴⁹⁹ S ohledem na předmět našeho zájmu není nutné v analýzách rozlišovat hebrejské výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי *Bůh*, יצחק *Bůh Jákobův*, שם *Jméno*, שם־יהוה *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod. Ve všech tabulkách (č. 42–49) budu uvádět pouze tetragram (יהוה) s poznámkou „a varianty“.

⁵⁰⁰ Je možné, že v pozadí celého oddílu v. 5–10 stojí konceptuální metafora יהוה ארילביא *HOSPODIN JE LEV/LVICE*, generické příběhové struktury (GPS) יִשְׂאֵן אַרְיִי LEV ŘVE a ארִי יִטְרֵף LEV LOVÍ. Hebrejský výraz עֲצוֹ, metonymicky zastoupen קוֹל יהוה *Hospodinův hlas*, který koresponduje v doméně ארילביא *lev/lvice* se slovním spojením קוֹל ארִי *hlas lva*.

⁵⁰¹ Iz 30,31.

⁵⁰² Ž 18,16. V tomto případě a následujícím (Ž 104,7) jde spíše o alternativní metaforické konceptualizace cílové domény než o jmenné výrazy cílové domény.

⁵⁰³ Ž 104,7.

⁵⁰⁴ Také *hrozba*, aniž by tento hebrejský výraz גַּעְרָה nutně asocioval řev, příp. vrčení lva. V Př 19,2 a Př 20,2 je pro vrčení lva, které nahání hrůzu podobně jako hněv krále užít hebr. výraz נָהַם.

⁵⁰⁵ Jb 26,11; Př 19,2 a Př 20,2; Iz 51,20; Am 3,8 aj.

⁵⁰⁶ Jr 25,30; Jl 4,16; Am 1,2; Am 3,8; Oz 11,10.

⁵⁰⁷ Jr 25,30.

⁵⁰⁸ Jr 25,30.

⁵⁰⁹ Jl 4,16; Am 1,2.

⁵¹⁰ Jl 4,16; Am 1,2.

Metaforická vyjádření počítají s tím, že lví řev asociuje moc a sílu lva, vyvolává strach a zahání nepřítele (Ž 9,6; Ž 68,31; Ž 106,9; Ž 119,21).

Ze zdrojové domény nachází v metaforických projekcích uplatnění také entita, která odpovídá lvímu úkrytu, příp. doupěti, odkud se lví řev ozývá. V cílových doménách jí mohou odpovídat hebrejské pojmy *מְעוֹן קֶדֶשׁ svaté obydlí* (Jr 25,30), *צִיּוֹן Sijón* (Jl 4,16; Am 1,2), nebo *יְרוּשָׁלַם Jeruzalém* (Jl 4,16; Am 1,2).

2.3.2 Generická příběhová struktura (GPS)

: יטרף ארי/לביה: *LEV/LVICE LOVÍ*

Pro metaforický koncept se jeví jako centrální generická příběhová struktura (GPS) *יטרף ארי/לביה LEV/LVICE LOVÍ*. Je charakteristická užitím hebrejských slovesných a jmenných výrazů (kromě již uvedených *ארי* a *אריה lev*, *לביא lvice*, *כפיר mladý lev* a *גור/שחל lviče*) *שור* (Q) *číhat*, *דרש* (Q) *vypátrat*, *טרף* (Q) *rvát, uchvátit, rozsápat*, *שבר* (Q) *rozrhat, přerazit, rozdrtit* (např. *kosti*), *אכל* (Q) *בלע/* (PI) *sežrat, pozřít, zhltnout*, *גרם* (PI) *rozhrýzat* (*kosti*), *רכה* (PI) *rozbít, roztržítit (kosti)*, *פזר* (PI) *rozmetat (kosti)*, *סך* *úkryt (číhajícího lva)*, *טרף* *kořist* a *עצם* *kosti*.

Uvedme několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS):

*Pochopte to, vy, kdo na Boha jste zapomněli,
ať vás nerozsápu a nikdo vás nevytrhne.*

(Ž 50,22; ČEP)⁵¹¹

Bůh, který ho vyvedl z Egypta, je mu jako rohy jednorozců.

Zhltné pronárody, své protivníky, rozhrýže jim kosti, protkne je svými šípy.

(Nu 24,8; ČEP)⁵¹²

Budu na ně jako mladý lev, budu číhat u cesty jak levhart,

střetnu se s nimi jako medvědice zbavená mlád'at.

Hrud' až k srdci jim roztrhám, sežeru je tam jako lvice; polní zvěř je rozsápe.

(Oz 13,7–8; ČEP)⁵¹³

Tabulka č. 44 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech strukturována pomocí generické příběhové struktury (GPS) *יטרף ארי/לביה LEV/LVICE LOVÍ* při užití výše uvedených hebrejských slovesných výrazů.

511 בינו-נא זאת שכחי אלוה פן-אטרף ואין מוציל: Ž 50,22

512 אל מוציאן ממוצרים כתועפת ראם לו Nu 24,8

יאכל גוים צריו ועצמתיהם יגרם וחציו ימחין: Oz 13,7

513 ואהי להם כמו-שחל כנמר על-דרך אשור: Oz 13,7

8 אפגשם כדב שכול ואקרע סגור לבם ואכלם שם כלביא חית השדה תבקעם:

Tabulka č. 44

יִטְרַף אַרְי/לְבִיָּה LEV/LVICE LOVÍ	
základní slovesné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
čihat II. שׁוּר (Q)	<i>mimo žalmy</i> ⁵¹⁴
vypátrat דַּרַשׁ (Q)	Ž 10,15 ⁵¹⁵
rvát, uchvátit, rozsápat טַרַף (Q)	Ž 50,22 <i>mimo žalmy</i> ⁵¹⁶
roztrhat, přerazit, rozdrtit (např. <i>kosti</i>) שָׁבַר (Q)	Ž 10,15; Ž 29,5; ⁵¹⁷ 76,4 ⁵¹⁸
sežrat, pozřít, zhltnout אָכַל (Q) / בָּלַע (PI)	Ž 21,10–11; Ž 55,10 <i>mimo žalmy</i> ⁵¹⁹
rozhrýzat (<i>kosti</i>) גָּרַם (PI)	<i>mimo žalmy</i> ⁵²⁰
rozbít, roztrástit (<i>kosti</i>) דָּכָה (PI)	Ž 51,10
rozmetat (<i>kosti</i>) פָּזַר (PI)	Ž 53,6

Tabulka č. 45 tabulka obsahuje jmenné metaforické nosiče, jejich evidenci v žalmech a korespondence v cílových doménách.

⁵¹⁴ Oz 13,7–8. Metafora lva/lvice je zde užitá v rámci konceptuální metafory יְהוָה רַעַה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

⁵¹⁵ Ve spojení se slovesným kořenem שָׁבַר (PI) je pravděpodobnost užití metafory lva/lvice velmi pravděpodobná.

⁵¹⁶ Oz 5,14; Oz 6,1. V Iz 31,4 je metafora lva/lvice je užitá v rámci konceptuální metafory יְהוָה רַעַה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

⁵¹⁷ Je možné, že v pozadí celého oddílu v. 5–10 stojí konceptuální metafora יְהוָה אַרְי/לְבִיָּה HOSPODIN JE LEV/LVICE, generické příběhové struktury (GPS) יִשְׂאֵן אַרְי LEV ŔVE a יִטְרַף אַרְי LEV LOVÍ. Hebrejský výraz יְהוָה *Hospodin* je pak metonymicky zastoupen slovním spojením קוֹל יְהוָה *Hospodinův hlas*, který koresponduje v doméně אַרְי/לְבִיָּה *lev/lvice* seslovním spojením קוֹל אַרְי *hlas lva*.

⁵¹⁸ V pozadí tohoto metaforického vyjádření stojí pravděpodobně dva metaforické koncepty: יְהוָה אַרְי/לְבִיָּה HOSPODIN JE LEV/LVICE a אִישׁ מִלְחָמָה אַרְי HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Metafora lva/lvice je zde užitá v rámci konceptuální metafory יְהוָה רַעַה HOSPODIN JE PASTÝŘ, viz kap. 3.2.

⁵¹⁹ Nu 24,8.

⁵²⁰ Nu 24,8.

Tabulka č. 45

יִטרַף אַרִי/לִבִּיָּה LEV/LVICE LOVÍ		
základní jmenné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>lev/lvice</i> אִרִי a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v tabulkách č. 44 a 45) Ž 21,10–11	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty אָף (<i>Hospodinův</i>) <i>hněv</i>
<i>úkryt</i> (čihajícího lva) סֶךְ	Ž 27,5; Ž 76,3 ⁵²¹ <i>mimo žalmy</i> ⁵²²	יהוה בְּתֵי־הוֹהוּ <i>dům Hospodinův</i> , הַיֵּכָל <i>chrám</i> ⁵²³ שָׁלֵם <i>Šalém</i> , צִיּוֹן <i>Sijón</i> ⁵²⁴
<i>kořist</i> טָרֵף	Ž 10,15; Ž 21,10; Ž 50,22; Ž 55,10; Ž 76,4,5 ⁵²⁵ <i>mimo žalmy</i> ⁵²⁶	גּוֹקֵם <i>pronárody</i> a varianty ⁵²⁷ רְשָׁעִים <i>svévolníci</i> ⁵²⁸ יִשְׂרָאֵל <i>Izrael</i> a varianty ⁵²⁹ מִלְחָמָה <i>válka</i> ⁵³⁰
<i>kosti</i> עֲצָם	Ž 38,4; Ž 51,10; Ž 53,6	^{531*} ⁵³² גּוֹקֵם <i>pronárody</i> a varianty ⁵³³

Jedna z klíčových entit této generické příběhové struktury (GPS) *טָרֵף kořist* (a varianty) se v cílových doménách může podílet na metaforické strukturaci pojmů, např. גּוֹקֵם *pronárody* (a variant, např. Ž 76,4,5; Nu 24,8), רְשָׁעִים *svévolníci* (Ž 10,15; Ž 50,22; Ž 55,10), ale také מִלְחָמָה *válka* (Ž 76,4).

⁵²¹ Metafora lva/lvice je zde užita v rámci konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, viz kap. 3.2.

⁵²² Jr 25,38. Metafora lva/lvice je zde užita v rámci konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

⁵²³ Ž 27,5.

⁵²⁴ Ž 76,3.

⁵²⁵ Metafora lva/lvice je zde užita v rámci konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, viz kap. 3.2.

⁵²⁶ Např. Pl 3,4; Oz 13,7–8. V obou případech je však metafora lva/lvice je užita v rámci konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

⁵²⁷ Ž 21,10; Ž 76,4,5; Nu 24,8.

⁵²⁸ Ž 10,15; Ž 50,22; Ž 55,10.

⁵²⁹ Pro naši potřebu, podobně jako u hebrejského označení Hospodina, Boha Izraele, není nutné rozlišovat různé varianty hebrejského označení Božího lidu – jako např. עם יהוה *lid (Hospodinův)*, יַעֲקֹב *Jáko*, עם יַעֲקֹב *lid Jáko* apod. Ve všech tabulkách (Č. 42–49) budu uvádět pouze יִשְׂרָאֵל *Izrael* s poznámkou „a varianty“.

⁵³⁰ Ž 76,4.

⁵³¹ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

⁵³² Ž 51,10.

⁵³³ Ž 53,6.

V Ž 21,10 generická příběhová struktura (GPS) יטרף ארי/לביה LEV/LVICE LOVÍ (konceptuální metafora אף יהוה ארי HOSPODINŮV HNĚV JE DRAVÁ ŠELMA (LEV)), společně s konceptuální metaforou אש יהוה אף HOSPODINŮV HNĚV JE OHEŇ strukturují pojem אף יהוה *Hospodinův hněv*.

Generická příběhová struktura (GPS) יטרף ארי/לביה LEV/LVICE LOVÍ se spolu s jinými podílí na konceptualizaci zkušenosti pádu severního a jižního království a následného exilu (např. Pl 3,4; Oz 13,7–8). Tato struktura umožnila vyjádřit strašlivou zkušenost války, genocidy, utrpení a zajetí podobně jako v rámci konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ generické příběhové struktury (GPS) יקבץ רעה את־נרחי צאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO a יתן רעה את־צאן מאכל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU.

2.3.3 Generická příběhová struktura (GPS)

ירבץ בסך ארי: *LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI*

Generická příběhová struktura (GPS) ירבץ בסך ארי LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI může být charakterizována metaforickými nosiči, hebrejskými slovesnými a jmennými výrazy (kromě již uvedených ארי a אריה *lev*, לביא *lvíce*, כפיר *mladý lev* a שחל / גור *lvíče*): כרע (Q) / שכב (Q) / רבץ (Q) *ulehnout, stočit se, povstat a מענה / מעון / סך doupě*.

Uvedme několik příkladů užití této generické příběhové struktury (GPS):

V Šálemu je jeho stánek, jeho obydlí je na Sijónu.

(Ž 76,3; ČEP)⁵³⁴

I vznešené zachovává Bůh svou mocí; povstane-li, nikdo si není životem jist.

(Jb 24,22; ČEP)⁵³⁵

Následující tabulka (č. 46) uvádí přehled metaforických vyjádření, v jejichž poadí rozpoznáváme generickou příběhovou strukturu (GPS) ירבץ בסך ארי LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

534

535

ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון: ^{Ž 76,3}
 ומשך אבירים בכחו יקום ולא יאמין בחייו: ^{Jb 24,22}

Tabulka č. 46

יִרְבֵּץ בַּסֶּךְ אַרְיִי LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI	
základní slovesné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>ulehnout, stočit se</i> כָּרַע (Q) / שָׁכַב (Q) / רִבֵּץ (Q) ⁵³⁶	-
<i>povstat</i> קָוַם	<i>mimo žalmy</i> ⁵³⁷

Tabulka č. 47 tabulka obsahuje jmenné metaforické nosiče, jejich evidenci v žalmech a korespondence v cílových doménách.

Tabulka č. 47

יִרְבֵּץ בַּסֶּךְ אַרְיִי LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI		
základní jmenné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>lev</i> אַרְיִי a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v tabulkách č. 46 a 47)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty
<i>doupě</i> סֶךְ / מַעֲנָה / מַעֲנָה	Ž 76,3 <i>mimo žalmy</i> ⁵³⁸	שָׁלֵם <i>Šalém</i> , צִיּוֹן <i>Sijón</i> קֹדֶשׁ <i>svatyně</i> ⁵³⁹

Generická příběhová struktura (GPS) יִרְבֵּץ בַּסֶּךְ אַרְיִי LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI se vyskytuje v žalmech pouze jednou, v Ž 76,3, identifikovat ji lze prostřednictvím metaforického nosiče *doupě* (hebr. zde מַעֲנָה a סֶךְ). V cílové doméně korespondují tyto pojmy s שָׁלֵם *Šalém* a צִיּוֹן *Sijón*. Generická příběhová struktura tak konceptualizuje chrám, město a místo, na kterém stojí, jeho funkci prostřednictvím metafory lva.

⁵³⁶ Užití slovní výrazy podle podle Gn 49,9 a Nu 24,9.

⁵³⁷ Jb 24,22 – ve spojení se slovesným kořenem מִשַּׁךְ (Q) *uchvátit*.

⁵³⁸ Jr 25,38; Za 2,17.

⁵³⁹ Za 2,17.

2.3.4 Generická příběhová struktura (GPS)

ינתן לחם ארי/לביה לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM

Užití Generické příběhové struktury (GPS) ינתן לחם ארי/לביה לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM (kromě již uvedených ארי a אריה *lev*, לביה *lvice*, כפיר *mladý lev* a שחל / גור *lvíče*) signalizuje metaforický nosiče, slovesný výraz רעב (Q) *hladověť* (o lvíčatech). Jako příklad užití této generické příběhové struktury (GPS) lze uvést metaforické vyjádření Ž 34,10–11:

*Žijte v Hospodinově bázni, jeho svatí, vždyť kdo se ho bojí, nemají nedostatek.
I lvíčata strádají a hladovějí,
ale nic dobrého nechybí těm, kdo se dotazují Hospodina.*

(Ž 34,10–11; ČEP)⁵⁴⁰

Tabulka č. 48 uvádí přehled metaforických vyjádření, která jsou v žalmech konstruována pomocí generické příběhové struktury (GPS) ינתן לחם ארי/לביה לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

Tabulka č. 48

ינתן לחם ארי/לביה לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM	
základní slovesné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>hladoví (lvíčata)</i> רעב (Q)	Ž 34,11; Ž 104,21–22

Tabulka č. 49 obsahuje jmenné metaforické nosiče, jejich evidenci v žalmech a korespondence v cílových doménách.

540

540 יראו את־יהוה קדְשׁוֹ כִּי־אֵין מַחְסוֹר לִירְאָיו: ¹¹ כְּפִירִים רָשׁוּ וְרַעְבּוּ וְדָרְשׁוּ יְהוָה לֹא־יִחְסְרוּ כָּל־טוֹב:

Tabulka č. 49

ינתן לחם ארי/לביה לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM		
základní jmenné výrazy zdrojové domény <i>lev/lvice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>lev/lvice</i> ארי a varianty	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v tabulkách č. 48 a 49)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty
<i>lvíčata</i> כפרים a varianty	Ž 34,11 Ž 104,21–22	יראו את־יהוה <i>ti, kdo se bojí Hospodina</i> celé stvoření ⁵⁴¹

Generická příběhová struktura (GPS)) ינתן לחם ארי/לביה לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM jako jedna z dílčích poloh konceptuální metafory לביה ארי / לביה יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE plní v textech podobnou funkci jako generická příběhová struktura (GPS) ישקה ויאכל רעה את־צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ v rámci konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Metaforická vyjádření tohoto typu se týkají především vztahu Hospodina a Izraele jako jeho lidu. Hospodin je charakterizován jako garant života, dárce všech jeho zdrojů. Generická příběhová struktura (GPS) ינתן לחם ארי/לביה לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM působí v textech inovačně, tradiční způsob vyjádření je právě prostřednictvím metafory pastýře. V Ž 34,11 entita כפרים *lvíčata* koresponduje v cílové doméně se slovním spojením את־יהוה יראו *ti, kdo se bojí Hospodina* (tím se myslí ti, kteří mají k Hospodinu vztah úcty, respektu, víry).

2.3.5 Závěr

Význam konceptuální submetafory krále ארי/לביה יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE v žalmech byl popsán jako soubor čtyř generických příběhových struktur (GPS) užívaných v jejím rámci, jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou a cílovými doménami a pomocí svazku interakčních vlastností (viz kap. 2.3). Generické příběhové struktury byly opět charakterizovány výčtem užívaných metaforických nosičů, byly popsány jejich vzájemné vztahy, evidovali jsme jejich výskyt v konkrétních metaforických vyjádření, zaznamenali jsme korespondence, které metaforické nosiče (jako entity zdrojové domény) navazují v cílové doméně יהוה *Hospodin*.

⁵⁴¹ Ž 104,21–22.

Jak bylo řečeno již v úvodu, pokud se v textu objeví metafora lva či lvíce, je třeba nejprve věnovat pozornost tomu, zda jde o submetaforu krále nebo o rozvinutí motivu nepřítele v rámci metaforu pastýře (B. J. Starwn např. toto rozlišení neprovádí). Jak se ukázalo, týká se to především generické příběhové struktury (GPS) יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ.

Užitými metodami kognitivní a kulturně orientované lingvistiky se nám podařilo identifikovat v žalmech další metaforická vyjádření, která můžeme vyhodnotit jako realizace metaforu lva/lvice pro Hospodina. Užití metody tedy mnohem přesněji identifikují užití metaforu. Např. ve srovnání s B. J. Strawnem⁵⁴² se podařilo jen v žalmech metaforu lva/lvice identifikovat v Ž 6,9; Ž 10,15; Ž 18,16; Ž 21,10–11; Ž 27,5; Ž 29,3–9; Ž 34,11; Ž 38,4; Ž 50,22; Ž 51,10; Ž 53,6; Ž 55,10; Ž 68,31; Ž 76,4.7; Ž 80,17; Ž 104,7; Ž 106,9 a Ž 119,21.

Generická příběhová struktura (GPS) יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ, jak jsme mohli vidět, sdílí v mnoha textech metaforické důsledky s konceptuální metaforou אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, v těchto případech pak můžeme sledovat procesy mísení těchto metafor (např. Ž 76,4).

Generická příběhová struktura (GPS) יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ se podílí na konceptualizaci hebrejského pojmu אף־יהוה (a variant) *Hospodinův hněv*. Spolu s dalšími (viz metafora válečníka, kap. 2.2.4 a 2.2.5) je výrazem úsilí porozumět a integrovat do existující náboženské zkušenosti Izraele události pádu severního a jižního království a následný exil (např. Pl 3,4; Oz 13,7–8).

Generická příběhová struktura (GPS) ינתן לחם ארי/לביא לכפרים LEV/LVICE DÁVÁ POTRAVU LVÍČATŮM sdílí metaforické důsledky s konceptuální metaforou יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generickou příběhovou strukturou (GPS) ישקה ויאכל רעה את־צאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ. Generická příběhová struktura (GPS) ירבץ בסך אר LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI v Ž 76,3 umožňuje vyjádřit funkci Hospodinova chrámu jako místa, kam se Hospodin vždy vrací, pro Boží lid je to místo bezpečí a dostatku všeho potřebného pro život.

Jak jsme mohli vidět, konceptuální metafora יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE opět umožňuje konceptualizovat širokou škálu hebrejských pojmů cílové domény יהוה *Hospodin*. Explikace metaforického významu by měla tuto šíři respektovat a odrážet.

⁵⁴² Strawn, 2005: 269–371.

2.4 Explikace významu konceptuální submetafory krále

נשר יהוה HOSPODIN JE OREL/ORLICE v žalmech

V náboženské symbolice nejen biblické hraje orel velmi důležitou roli. V Izraeli byl mj. symbolem královské moci, ztělesněním síly, rychlosti nebo bystrého zraku. Péče orla o mláďata se stala obrazem péče Hospodina o svůj lid (Ex 19,4; Dt 32,11). Útok orla se naopak stává obrazem pro Boží soud (např. Dt 28,49; Jr 48,40 aj.).

Metaforika a symbolika orla-krále a orla-boha je dobře známá z celé oblasti Mezopotamie a z Egypta.⁵⁴³ V tomto regionu je ve starověku popsán výskyt několika velkých dravců (orlů a supů), jejichž chování, způsob života, hnízdění, lovu, péče o mláďata apod. stojí v pozadí této metaforiky a symboliky.⁵⁴⁴ Odborná literatura teologická, religionistická aj. poskytuje sice řadu informací, nicméně zdaleka ne tolik jako v případě metaforu pastýře, válečníka či lva.⁵⁴⁵

Při analýze metaforických vyjádření žalmů, kde připadá v úvahu užití konceptuální metaforu נשר יהוה HOSPODIN JE OREL/ORLICE, se ukázala jako možný zkušeností základ také zkušenost se způsobem lovu, života ad. orlosupů bradatých (latinsky *Gypaetos barbatus*). Tento velký dravec létá a krouží ve velkých výškách a vyhlíží možnou kořist. Hlavní zdroj jeho potravy tvoří mršiny a kosti. Na rozdíl od supů se dokáže s kořistí i vznést. Velké kosti vynáší do výšky a pouští je na skálu, kde je po roztržení vyžírá. Stejně tak vynáší do výšky i želvy, jejichž krunýř se po nárazu rozbije a orlosup se tak dostane snáz k masu. K zvláštnostem jeho lovu patří to, že nalétává na zvířata, která jsou na skalách a snaží se je shodit dolů.⁵⁴⁶ Let těchto výše jmenovaných velkých dravců (orlů a supů) vysoko nad zemí, rychlý střemhlavý nálet dolů na kořist, způsob lovu, hnízdění, péče o mláďata, to vše se uplatňuje jako prototypové jevy v rámci metaforických projekcí.

Předmětem našeho zájmu budou opět pouze metaforická vyjádření, ve kterých entita zdrojové domény נשר *orel/orlice* koresponduje v cílové doméně

⁵⁴³ Podobně jako v případě lva i zde můžeme konstatovat těsnou provázanost s metaforikou a symbolikou jednak krále a pak slunce.

⁵⁴⁴ Friedrich S. Bodenheimer jmenuje *Gypaetus barbatus*, *Aegyptius monachus*, *Gyps fulvus* a *Neophron percnopterus*. Viz. BODENHEIMER, Friedrich S. *Animal and Man in Bible Lands*. Collection de travaux de l'Académie internationale d'histoire des sciences, 10. Leiden: Brill, 1960. ISBN 90-04-03541-9, 54–55.

⁵⁴⁵ Kromě encyklopedické a slovníkové literatury např. BODENHEIMER, Friedrich S. *Animal and Man in Bible Lands*. Collection de travaux de l'Académie internationale d'histoire des sciences, 10. Leiden: Brill, 1960. ISBN 90-04-03541-9.

⁵⁴⁶ LIKOFF, Laurine (ed.). Lammergeier. In *The Encyclopedia of Birds*. Wildlife Explorer VII. New York: International Masters Publishing, 2007. ISBN 0-8160-5904-7, s. 574.

s pojmem יהוה *Hospodin* a jeho variantami.⁵⁴⁷ Metaforická vyjádření, v nichž entita zdrojové domény נשר *orel/orlice* (a varianty) koresponduje v cílové doméně s jinou entitou než יהוה *Hospodin* (a variantami), se samozřejmě v žalmech i v celém starozákonním biblickém kánonu také vyskytují. Jejich analýza a evidence je opět mimo obzor našeho zájmu. Klíčovou jmennou entitou v rámci všech generických příběhových struktur (GPS) konceptuální submetafory krále יהוה נשר *HOSPODIN JE OREL/ORLICE*, které jsme identifikovali v žalmech, je entita נשר *orel/orlice*. Další substantiva podílejících se v metaforických vyjádřeních na utváření základního obrazu Hospodina jako orla, příp. orlice budou uvedena v tabulkách k příslušným generickým příběhovým strukturám (GPS).

V rámci konceptuální metafory יהוה נשר *HOSPODIN JE OREL/ORLICE*, se podařilo v žalmech identifikovat užití těchto generických příběhových struktur (GPS):

1. יעלה וידאה נשר OREL ÚTOČÍ
2. נשר יסתר בצל כנף את־ילדיו
OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁDATA

2.4.1 Generická příběhová struktura (GPS)

יעלה וידאה נשר: OREL ÚTOČÍ

Generická příběhová struktura (GPS) יעלה וידאה נשר OREL ÚTOČÍ je charakteristická užitím metaforických nosičů, hebrejských slovesných a jmenných výrazů נשר (Q) *orel/orlice*, כנף *křídla*, אברה *perutě*, נשא / עלה / נשא *vzlétnout, vznést se* a שלך (HI) *svrhnout, shodit*, דאה (Q) *snést se k zemi*, עוף (Q) *letět*, פרש כנף (Q) *rozprostřít křídla*.

Pro tvůj hrozný hněv a pro tvé rozlícení; tys mě vyzvedl a srazil.

(Ž102,11; ČEP)⁵⁴⁸

Následující tabulka (č.50) uvádí přehled metaforických vyjádření, v jejichž pozadí můžeme identifikovat užití generické příběhové struktury (GPS)

יעלה וידאה נשר OREL ÚTOČÍ.

⁵⁴⁷ S ohledem na předmět našeho zájmu není ani zde nutné v analýzách rozlišovat hebrejské výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי *Bůh*, אלהי יצחק *Bůh Jákobův*, שם *Jméno*, שם־יהוה *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod. Ve všech tabulkách (č. 50–53) budu uvádět pouze tetragram (יהוה) s poznámkou „a varianty“.

⁵⁴⁸

מִפְּנֵי־זַעַמְךָ וְקִצְפְּךָ כִּי נִשְׂאתָנִי וְתִשְׁלִיכֵנִי: Ž 102,11

Tabulka č. 50

נשר יעלה וידאה נשר OREL ÚTOČÍ	
základní slovesné výrazy zdrojové domény <i>orel/orlice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>vyzvednout – hodit (dolů)</i> נשא (Q) + שלך (HI)	Ž 102,11 ⁵⁴⁹
<i>vzlétnout - snést se k zemi</i> עלה(Q) + דאה (Q)	<i>mimo žalmy</i> ⁵⁵⁰
<i>snést se k zemi</i> דאה (Q)	Ž 18,11 <i>mimo žalmy</i> ⁵⁵¹
<i>rozprostřít křídla</i> פרש כנף (Q)	<i>mimo žalmy</i> ⁵⁵²
<i>letět</i> עוף (Q)	Ž 18,11

Tabulka č. 51 obsahuje jmenné metaforické nosiče této generické příběhové struktury (GPS), jejich evidenci v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem v žalmech a korespondence v cílových doménách.

Tabulka č. 51

נשר יעלה וידאה נשר OREL ÚTOČÍ		
jmenné výrazy zdrojové domény <i>orel/orlice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>orel</i> נשר a varianty	Ž 102,11 <i>mimo žalmy</i> ⁵⁵³	רוח <i>vítr, duch, dech</i> ⁵⁵⁴ זעם (יהוה) קצף, <i>Hospodinův hněv</i> ⁵⁵⁵

⁵⁴⁹ V úvahu by eventuelně připadalo i metaforické vyjádření v Ž 78,31. Je zde užitá dvojice slovesných výrazů: *עלה(Q) + ב* *vystoupit k (na/do/kudy), vznést se k + כרע (HI) srazit (k zemi)*. Užití konceptuální metafory *נשר יהוה* HOSPODIN JE OREL, generické příběhové struktury (GPS) *נשר יצוד* OREL LOVÍ však zde není, dle mého názoru, zcela průkazné. Především proto, že slovesný výraz *עלה(Q) vystoupit, vznést se* je užit se spojkou *ב*, která bývá v tomto kontextu užívána k vyjádření směru nebo cíle „vystoupení, vznesení se“ (např. Nu 13,7; Dt 1,22; Nu 13,22 aj). To nevyhovuje příběhové struktuře, v jejímž rámci je kořist nejprve vynesena vzhůru. Po spojce *ב* následuje v hebrejském textu suffix 3. os. pl – *je* (tedy *Izrael*). Jmenné slovní spojení *נשר יהוה* *Hospodinův hněv* je tedy spíše konceptualizován prostřednictvím metafory HOSPODINŮV HNĚV JE ZAHŘÍVAJÍCÍ SE KAPALINA V NÁDOBĚ.

⁵⁵⁰ Jr 49,22.

⁵⁵¹ Jr 48,40; Jr 49,22.

⁵⁵² Jr 48,40.

⁵⁵³ Jr 48,40; Jr 49,22.

⁵⁵⁴ Ž 18,11.

⁵⁵⁵ Ž 102,11.

<i>křídla</i> כנף	<i>mimo žalmy</i> ⁵⁵⁶	
----------------------	----------------------------------	--

V žalmech najdeme pouze dvě metaforická vyjádření, která jsou strukturována prostřednictvím generické příběhové struktury (GPS) נשר יעלה וידאה נשר OREL ÚTOČÍ (Ž 18,11 a Ž 102,11). Zkušenost s lovem orlů (orlosupů bradatých) umožňuje metaforicky konceptualizovat výrazy týkající se Božího jednání, které je mluvčími vnímáno podobně zničující jako útok orla na kořist. Entita zdrojové domény, která odpovídá kořisti, na kterou orel útočí, koresponduje v cílových doménách s výrazy, které odkazují k žalmistovi, v Ž 102,11, v Ž 18,11 s hebrejskými výrazy איבי nepřátelé (žalmisty), מות smrt a צר soužení.

V Dt 28,49, Jr 48,40; Jr 49,22 se podílí tato generická příběhová struktura (GPS) na metaforické konceptualizaci ohlášení Božího soudu nad Izraelem (Dt 28,49), Moábem (Jr 48,40) a Edómem (Jr 49,22).

2.4.2 Generická příběhová struktura (GPS)

נשר יסתר בצל כנף את־ילדיו OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA

Generická příběhová struktura (GPS) נשר יסתר בצל כנף את־ילדיו OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA je charakteristická zejména užitím těchto hebrejských slovesných výrazů סכך (HI) přikrýt (křídly, perutěmi), רום בחר (POL) zvednout na skálu סתר (HI) skryt, נשר orel/orlice, orlí בני־נשר orlí mláďata, כנף כנף, אברה perutě, כנף כנף, צל stín (orlich) křidel, סתר סתר skryše křidel. Z knihy žalmů pocházejí dvě metaforická vyjádření, v jejichž pozadí můžeme rozpoznat užití této generické příběhové struktury (GPS):

Jak vzácný skvost je tvé milosrdenství, Bože!

Lidé se utíkají do stínu tvých křídel.

(Ž 36,8; ČEP)⁵⁵⁷

Přikryje tě svými perutěmi, pod jeho křídly máš útočiště;

pavézou a krytem je ti jeho věrnost.

(Ž 91,4; ČEP)⁵⁵⁸

Následující tabulka (č. 52) uvádí přehled metaforických vyjádření, na jejichž výstavbě se podílí generická příběhová struktura (GPS) נשר יסתר בצל כנף את־ילדיו OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA při užití uvedených hebrejských slovesných výrazů.

⁵⁵⁶ Jr 48,40.

⁵⁵⁷

⁵⁵⁸

מִזֶּה־יִקַּר חֲסֵדְךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנָפֶיךָ יִחְסִיּוּ: ^{Ž 36,8}
בְּאַבְרֹתָיו יִסְךָ לְךָ וְתַחַת־כְּנָפָיו תַּחְסֶה צְנֹה וְסַתְרָה אֶמְתּוֹ: ^{Ž 91,4}

Tabulka č. 52

OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁDATA נשר יסתר בצל כנף את־ילדיו	
základní slovesné výrazy zdrojové domény <i>orel/orlice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech
<i>skrýt</i> סתר (HI)	Ž 17,8; Ž 27,5
<i>přikrýt (křídly, perutěmi)</i> סכך (HI)	Ž 5,12; Ž 91,4
<i>zvednout na skálu</i> רום בחר (POL)	Ž 27,5

Tabulka č. 53 obsahuje jmenné metaforické nosiče této generické příběhové struktury (GPS), jejich evidenci v metaforických vyjádřeních v souvislosti s Hospodinem v žalmech a korespondence v cílových doménách.

Tabulka č. 53

OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁDATA נשר יסתר בצל כנף את־ילדיו		
jmenné výrazy zdrojové domény <i>orel/orlice</i> (metaforické nosiče)	výskyt v žalmech	jmenné výrazy korespondující v cílových doménách
<i>orel/orlice</i> נשר	(výslovně nebo implicitně všechny výskyty uvedené v tabulkách č. 52 a 53)	יהוה <i>Hospodin</i> a varianty ⁵⁵⁹
<i>orlí mlád'ata</i> בני־נשר	Ž 17,8; Ž 36,8; Ž 57,2; Ž 61,5; Ž 63,8; Ž 91,1.4	⁵⁶⁰ * ⁵⁶¹ אדם <i>člověk, lidé</i> ⁵⁶²
<i>stín (orlích) křídel</i> צל כנף a varianta	Ž 17,8; Ž 36,8; Ž 57,2; Ž 63,8; Ž 91,1.4	עליון <i>stín Nejvyššího</i> ⁵⁶³
<i>křídla</i> כנף	Ž 36,8; Ž 91,4	חסד <i>milosrdenství (Hospodinovo)</i> ⁵⁶⁴ אמת <i>věrnost (Hospodinova)</i> ⁵⁶⁵
<i>skrýše křídel</i> סתר כנף	Ž 61,5	* ³⁸⁹

⁵⁵⁹ S ohledem na předmět našeho zájmu není nutné v analýzách rozlišovat hebrejské výrazy יהוה *Hospodin*, אל *Bůh*, אלהים *Bůh* (pl.), אלהי *Bůh*, יצחק *Bůh Jákobův*, שם *Jméno*, שם־יהוה *Jméno Hospodinovo*, עליון *Nejvyšší* apod. V tabulce (č. 53) proto uvádím pouze tetragram (יהוה) s poznámkou „a varianty“.

⁵⁶⁰ Vysvětlivky k tabulce: * žalmista, *** žalmista – plurál, žalmista mluví za celé společenství.

⁵⁶¹ Ž 17,8; Ž 57,2; Ž 63,8; Ž 91,1.4; Ž 61,5.

⁵⁶² Ž 36,8.

⁵⁶³ Ž 91,1.

⁵⁶⁴ Ž 36,8.

⁵⁶⁵ Ž 91,4.

<i>perutě</i> אברה	Ž 91,4	אמה <i>věrnost (Hospodinova)</i>
-----------------------	--------	----------------------------------

Generická příběhová struktura (GPS) נשר יסתר בצל כנף את־ילדים OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA se jeví v rámci konceptuální metafory יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE v žalmech jako centrální (co se týče významu i četnosti výskytu). Jak je patrné z uvedených tabulek, podílí se na metaforické strukturaci především vztahu Hospodina a Izraele jako jeho lidu. Pouze implicitně přítomná klíčová entita této generické příběhové struktury (GPS) בני־נשר *orlí mlád'ata* koresponduje v cílových doménách zpravidla s žalmistou (Ž 17,8; Ž 57,2; Ž 63,8; Ž 91,1.4; Ž 61,5), v jednom případě (Ž 36,8) s člověkem obecně.

V metaforických vyjádřeních tohoto typu je Hospodin tím, od koho zpravidla Boží lid, žalmista očekává ochranu před nepřáteli. Generická příběhová struktura (GPS) נשר יסתר בצל כנף את־ילדים OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA tedy koresponduje s generickou příběhovou strukturou (GPS) ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM v rámci metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ a s generickou příběhovou strukturou (GPS) אש מלחמה מאיבי VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI v rámci konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK (Ž 17,3.8.12.13; Ž 91,1.4.11.15; Ž 57,2.5) a mezi metaforami i příslušnými generickými příběhovými strukturami (GPS) dochází na straně zdroje k procesům konceptuálního mísení.

Generická příběhová struktura (GPS) se však také podílí na metaforické strukturaci pojmů, jako je např. חסד (יהוה) *milosrdenství (Hospodinovo)* – Ž 36,8 a אמת (יהוה) *věrnost (Hospodinova)* – Ž 91,4.

2.4.3 Závěr

Význam konceptuální submetafory krále יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE v žalmech byl popsán jako soubor dvou generických příběhových struktur (GPS) užívaných v jejím rámci, jako síť všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou a cílovými doménami a pomocí svazku interakčních vlastností (kap. 2.3). Generické příběhové struktury byly charakterizovány výčtem užívaných metaforických nosičů, byly popsány jejich vzájemné vztahy, evidovali jsme jejich výskyt v konkrétních metaforických vyjádření, zaznamenali jsme korespondence, které metaforické nosiče (jako entity zdrojové domény) navazují v cílové doméně יהוה *Hospodin*.

Generické příběhové struktury (GPS) יעלה וידאה נשר OREL ÚTOČÍ

a **נשר יסתר בצל כנף את־ילדים** OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA lze chápat jako dvě odlišné základní polohy metafory. I zde platí, že jedna generická příběhová struktura (GPS) a v jejím rámci i jeden metaforický nosič se může podílet na metaforické strukturaci mnoha různých cílových domén či entit (viz kap. 2.4.1, viz tabulky 50 a 51, kořistí Hospodina-orla je v Ž 102,11 žalmista, v Ž 18,11 jsou jí **נפְרָאֵלִים** nepřátelé (žalmisty), **מוֹת** smrt a **צָר** soužení).

V metaforických vyjádřeních, v jejichž pozadí jsme identifikovali generickou příběhovou strukturu (GPS) **נשר יסתר בצל כנף את־ילדים** OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA, Hospodin milosrdný a věrný jako orlice (příp. orel) chrání a pečuje o svá mláďata-žalmistu, Boží lid. Hospodin je tím, od koho zpravidla Boží lid, žalmista očekává ochranu před nepřáteli. Generická příběhová struktura (GPS) **נשר יסתר בצל כנף את־ילדי** OREL/ORLICE CHRÁNÍ MLÁĎATA může sdílet metaforické důsledky s generickou příběhovou strukturou (GPS) **ישמר רעה את־צאן מן־איב** PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM (v rámci metafory **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ) a s generickou příběhovou strukturou (GPS) **ישל אש מלחמה מאיבי** VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI (v rámci konceptuální metafory **יהוה אש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK), viz např. Ž 17,3.8.12.13; Ž 91,1.4.11.15 nebo Ž 57,2.5. Mezi metaforami i příslušnými generickými příběhovými strukturami (GPS) proto často dochází k procesům konceptuálního mísení.

3. Explikace významu metaforických vyjádření v Ž 44, Ž 76 a v Pl 3,1–24

Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky lze využít nejen k explikaci významu konceptuálních metafor užívaných v celku biblického kánonu či jeho části. Mohou významně přispět k interpretaci jednotlivých metaforických vyjádření v jejich kontextu i k interpretaci celých textů. Jak uvidíme dále, v konkrétních textech dochází velmi často k procesům konceptuální integrace (mísení). V pozadí jednoho metaforického vyjádření můžeme někdy identifikovat dvě i tři konceptuální metafory. Pomocí výše představených metod bude možné identifikovat uplatňující se konceptuální metafory, popsat korespondence mezi doménami, popsat případné procesy konceptuální integrace a explikovat metaforický význam v kontextu celých textů či oddílů. Po předběžných analýzách jsem zvolila takové texty, kde se konceptuální metafory krále uplatňují jak tradičním tak i méně obvyklým (v rámci kánonu ojedinělým) způsobem.

Cílem následujících analýz bude porozumění komunikační funkci vybraných textů (Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1–24) především s ohledem na výpovědi o Hospodinu, Bohu Izraele. Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky nám umožní v první řadě jemnější interpretaci metaforických výpovědí týkajících se Boha, zároveň budou ale napomáhat interpretaci celých textů či jejich oddílů. Metaforické koncepty jako celistvé struktury, komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k lidu se podílejí na konstrukci významu nejen jednotlivých metaforických vyjádření, ale i celých textů, jichž jsou součástí. Užití konceptuální metafory a generické příběhové struktury (GPS) jako dílčí polohy metafor předznamenávají do určité míry formu i význam celých textů.

Následující analýzy nám umožní odhalit konceptuální metafory užívané v hebrejském originále, přičemž přednostně nás budou zajímat metafory užívané ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant. Půjde nám o to popsat obraz Boha, který je v jazykovém vyjádření skrytý. Tento v jazyce uložený obraz Hospodina nám umožní příslušným textům lépe porozumět a přesněji je interpretovat.

3.1. Žalm 44

K identifikaci konceptuálních metafor týkajících se Hospodina, Boha Izraele, i k interpretaci metaforických vyjádření nebude bezpodmínečně nutné řešit otázky autorství, doby vzniku, případného historického pozadí, liturgického užití textu a paralel s případnými podobnými starověkými blízkovýchodními texty.⁵⁶⁶ Stranou též zůstanou některé formální stránky textu, jako otázky strofické, metrické aj. poetické techniky.

Otázka žánru je již z našeho hlediska závažnější. Tento žalm bývá zpravidla považován za kolektivní nářek,⁵⁶⁷ který odráží krizi královské ideologie a síónské teologie. Text evidentně reflektuje i krizi tradičního kauzálního schématu: Boží přízeň znamená vítězství Izraele v bitvě s nepřáteli, porážka je naopak důsledkem, znamením Božího zavržení. S tím souvisí otázka doby vzniku žalmu, odborná debata na toto téma však nepřinesla jednoznačný závěr.

První část žalmu (v. 2–9) počítá s konotacemi, které se tradičně pojí s metaforikou Hospodina jako krále. E. Gerstenberger zejména v návaznosti na W. Beyerlina⁵⁶⁸ spatřuje v této části žalmu stopy deuternomistické tradice. Druhá část žalmu (v. 10–25) je evidentně produktem krize tradičních paradigmat, zejména zpochybněním Boží věrnosti smlouvě ve formě veřejné právní žaloby. Druhá část žalmu polemizuje s teologií interpretující zkázu Božího lidu jako spravedlivý Boží trest. Formálně vykazuje společné znaky s pozdějšími mudroslovnými nářky.⁵⁶⁹

3.1.1 Analýzy a interpretace, konceptuální metafory a jejich generické příběhové struktury (GPS)

Výchozím textem pro další analýzu je standardní hebrejský text,⁵⁷⁰ druhotně pak lingvistický překlad do češtiny vytvořený pro naši potřebu:

⁵⁶⁶ Viz např. GERSTENBERGER, Erhard S. *Psalms. Part 1. With an Introduction to Cultic Poetry. The Forms of the Old Testament Literature*, 14. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1988. ISBN 0-8028-0255-9, s. 185.

⁵⁶⁷ Gersteberger, 1988: 14, 185.

⁵⁶⁸ Gersteberger, 1988: 183.

⁵⁶⁹ Viz např. BROYLES, Craig C. *The Conflict of Faith and Experience in the Psalms. A Form-Critical and Theological Study*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 52. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1989. ISBN 1-85075-052-1, s. 140–141.

⁵⁷⁰ *Biblia Hebraica Stuttgartensia que antae cooperantibus A. Alt, O. Eißfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel*. 4. ed. Cooperantibus H. P. Rüger; W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-438-05219-9.

- ¹ Pro předního zpěváka;
pro Kórachovce,
poučující.
- ² Bože, na vlastní uši jsme slýchali (שמע Q pf.), naši otcové nám vyprávěli (ספר PI pf.)
o činu, který jsi vykonal (פעל Q pf.) za jejich dnů, za dnů dávných.
- ³ Ty, Tvá ruka, národy (גוים) sis podrobil (ירש HI, pf.),
je jsi vysadil (נטע Q impf.con.),
zle jsi naložil (רעע HI impf.) s národy (לאמים), jim jsi dal volnost (שלח PI impf.con.).
- ⁴ Ve skutečnosti (כי) ne svým mečem (חרב) dobyli (ירש Q pf.) zemi,
jejich paže je nespasila (ישע HI pf.), ale Tvoje pravice a Tvoje paže a světlo Tvé tváře,
když (כי) jsi jim projevil přízeň (רצה Q pf.).
- ⁵ Ty sám, můj král (מלך), Bože.
Vydej příkaz (צוה imper.PI) o⁵⁷¹ spáse (ישועה) Jákoba.
- ⁶ V Tobě své nepřátele (צרים) nabere na rohy (ננח PI impf.),
v Tvém jménu rozšlapeme (בוס Q impf.) ty, kteří proti nám povstali (קום ptp.Q).
- ⁷ Proto na svůj luk (קשת) nespolehám (בטח Q impf.), můj meč mě nespasí (ישע HI impf.).
- ⁸ spasil (ישע HI pf.) jsi nás před našimi nepřáteli (צרים),
ty, kteří nás nenáviděli (שנא ptp.PI), jsi zahanbil (בוש HI pf.).
- ⁹ Bohu jsme vzdávali chválu (הלל PI pf.) po všechny dny.
Tvému jménu budeme vzdávat díky (ידה HI impf.) navěky.
- ¹⁰ Nyní jsi nás zavrhl (זנח Q pf.) a zahanbil jsi nás (כלם HI impf.con),
netáhneš do boje (יצא Q impf.) s našimi zástupy (צבאות).
- ¹¹ Zaháníš nás zpět (שוב+אחור HI impf.) na ústup před nepřítelem (צר).
Ti, kteří nás nenávidí (שנא ptp.PI), drancují (שטה Q pf.) pro sebe.
- ¹² Vydáváš (נתן Q impf.) nás jako ovce na porážku (כצאן מאכל),
mezi pronárody (גוים) rozehnal jsi nás (זרה PI pf.).
- ¹³ Prodáváš (מכר Q impf.) svůj lid bez zisku (הון),
nevydělal (רבה PI pf.) jsi žádné peníze (מחיר).
- ¹⁴ Dáváš nás (שים Q impf.) k potupě (חרפה) našim sousedům, k posměchu (לעג)
a k výsměchu (קלס), těm, kteří kolem nás.
- ¹⁵ Dáváš nás (שים Q impf.) k pořekadlu (משל) národům (גוים),
k potřásání hlavou (מנוד-ראש) mezi národy (אמים).
- ¹⁶ Každý den má hanba (כלמה) přede mnou
a zostuzení (בשת) moje tváře pokrylo (כסה PI pf.)
- ¹⁷ z hlasu utrhače (חרף ptp.PI), z tváří mstivého nepřítele (נקם+איב ptp.HIT).
- ¹⁸ To všechno přišlo (בוא Q pf.), avšak nezapomněli (שכח Q pf.) jsme na Tebe,
nezradili (שקר PI pf.) jsme Tvou smlouvu (ברית).
- ¹⁹ Nedalo se na ústup (סוג + אחור NI pf.) naše srdce.

⁵⁷¹ Užitý hebrejský slovesný výraz צוה PI *přikázat, poručit, dát příkaz* se nepojí s žádnou předložkou, v češtině se sloveso zpravidla pojí se 4. pádem nebo s předložkou *o* aj.

- Naše kroky jsi odklonil (נָטָה HI impf.con. / נוֹטָה Q pf.),⁵⁷² ode mne Tvoje cesta (אָרַח),
²⁰ když zdeptal jsi nás (דָּכָה PI pf.) v doupěti šakalů (מִקְוֵם תַּנִּים),
a skryl jsi nás (כָּסָה PI impf.noc.) v temnotě smrti (צִלְמוֹת).
²¹ Kdybychom zapomněli (שָׁכַח Q pf.) jméno našeho Boha
a rozejali (פָּרַשׁ Q impf.con.) své ruce k bohu cizímu,
²² což ne Bůh prohledává (חָקַר Q impf.) to?
Protože On znající (יָדַע ptp.Q) skrytosti (תַּעֲלָמָה) srdce.
²³ Když po Tvém⁵⁷³ jsme zabíjeni (הָרַג Q pf.) každého dne,
cenění (חָשַׁב NI pf.) jako ovce na porážku (טַבְּחָה):
²⁴ Vzbud' se (עוֹר imper.Q)! Proč spíš (יָשָׁן Q impf.), můj Pane?
Probud' se (רִיץ imper.HI)! Neodvrhuj nás (זָנַח imper.Q) navždy!
²⁵ Proč svou tvář skrýváš (סָתַר HI impf.),
zapomínáš (שָׁכַח Q impf.) na naše ponížení (עָנִי) a na naše soužení (לְחִיץ)?
²⁶ Když (כִּי) uložena (שִׁיחַ Q pf.) do prachu naše duše,
lne (בָּקַע Q pf.) k zemi naše nitro (בֶּטֶן):
²⁷ Povstaň nám na pomoc (קוּם+עֲזֵרָה imper.Q)!
Vykup nás (פָּדָה imper.Q) pro svoje milosrdenství (חַסֵּד)!

Následující tabulka uvádí přehled metafor, které jsou v žalmu 44 užity ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant. Jsou to metafory krále: יהוה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL, יהוה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה רֵעָה HOSPODIN JE PASTÝŘ, יהוה נוֹטֵעַ HOSPODIN JE VINAŘ, יהוה שֶׁמֶשׁ HOSPODIN JE SLUNCE a konceptuální metafory: יהוה סָחַר HOSPODIN JE OBCHODNÍK, יהוה פֶּרַח HOSPODIN JE BÝK a יהוה תָּן HOSPODIN JE ŠAKAL. Pro zjednodušení neuvádím v tabulce celé názvy metafor, pouze zkratku, např. místo יהוה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL pouze KRÁL.

Tabulka uvádí metaforické nosiče, výrazy, které jsou příznačné pro příslušné metaforické koncepty. Polyvalenční metaforické nosiče označené hvězdičkou (*)⁵⁷⁴ odrážejí procesy mísení, svědčí o užití dvou či více konceptuálních metafor.

v. 3	יָדָה + יָרַשׁ HI	<i>podrobit si</i>	VÁLEČNÍK
	נָטַע Q	<i>vysadit (vinici)</i>	VINAŘ
v. 4	יָרַשׁ Q	<i>dobýt (zmocnit se mečem) zemi</i>	VÁLEČNÍK
	אֹר פָּנָה*	<i>světlo(jas) tváře</i>	SLUNCE+ KRÁL
	רָחַה Q	<i>projevit přízeň</i>	KRÁL

⁵⁷² Překlad je velmi problematický, viz dále, poznámka k v. 19.

⁵⁷³ Varianty: *kvůli Tobě, před Tebou, Tebou.*

⁵⁷⁴ V tabulce i v textu budou pro přehlednost polyvalenční metaforické nosiče označeny *.

v. 5	מֶלֶךְ	král	KRÁL
	צוה PI	přikázat, rozkázat	KRÁL ⁵⁷⁵
v. 6	נָגַח	nabrat na rohy	BÝK
	*בוֹס Q	pošlapat, rozšlapat	VÁLEČNÍK + BÝK
	צָרִים	nepřátelé	VÁLEČNÍK
	קוֹם ptp.	útočník	VÁLEČNÍK
v. 7	בָּטַח	spoléhat se (v boji)	VÁLEČNÍK
v. 8	צָרִים	nepřátelé	VÁLEČNÍK
v. 10	זָנַח	zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět	KRÁL
	יָצָא Q	vytáhnout (do boje)	VÁLEČNÍK
	צְבָאוֹת	válečné šiky (zástupy)	VÁLEČNÍK
v. 11	שׁוּב+אָחָז HI	zahnat, odrazit ⁵⁷⁶	VÁLEČNÍK
	צָר	nepřítel	VÁLEČNÍK
v. 12	נָתַן כַּצֹּאֵן מֵאֵכָל Q	vydat jako ovce na porážku	PASTÝŘ
	זָרַח PI	rozehnat (ovce)	PASTÝŘ ⁵⁷⁷
v. 13	מָכַר Q	prodat	OBCHODNÍK
	רָבָה PI מְחִיר	vydělat	OBCHODNÍK
	הוֹן	zisk, bohatství	OBCHODNÍK
	רָבָה PI	vydělat	OBCHODNÍK
	מְחִיר	peníze	OBCHODNÍK
v. 19	*אָחָז + סוּג NI	ustoupit (z boje), uhnout zpět (z cesty)	VÁLEČNÍK + PASTÝŘ
	נָטָה אֲשֶׁר מִן אַרְחָ	NI odbočit / uhnout z cesty	PASTÝŘ
v. 20	דָּכָה PI	zdeptat, rozdrtit	ŠAKAL
	מִקּוֹם תַּנִּים	doupě šakalů	ŠAKAL
	כָּסָה PI	přikrýt, skrýt	ŠAKAL
v. 22	חָקַר Q	prozkoumávat, prohledávat (město)	VÁLEČNÍK ⁵⁷⁸
v. 23	*הָרַג Q	vraždit, zabíjet	PASTÝŘ + VÁLEČNÍK
	*חָשַׁב NI	být ceněn, oceňován	PASTÝŘ + OBCHODNÍK

⁵⁷⁵ Zde pouze metafora יְהוָה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL, jinak ale polyvalenční metaforický nosič pro více metafor krále (HOSPODIN JE KRÁL, אֵשׁ מְלַחֲמָה יְהוָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יְהוָה שֹׁפֵט HOSPODIN JE SOUDCE, příp. i jiné).

⁵⁷⁶ Slovesný kořen v HI sám o sobě není příznakový, zde se však figuruje v rámci metaforického konceptu אֵשׁ מְלַחֲמָה יְהוָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK.

⁵⁷⁷ Inovace v rámci metaforického konceptu. Slovesný kořen není příznačný pouze pro tento metaforický koncept; nejčastěji užíváno o zrnu, v úvahu by tedy připadala konceptuální metafora יְהוָה נוֹטֵעַ HOSPODIN JE VINAŘ. Zde ale zřejmě o mísení nejde.

⁵⁷⁸ Variantou metaforického konceptu je konceptuální metafora רָגַל יְהוָה HOSPODIN JE ZVĚD.

	טבחה	jatka, porážka	PASTÝŘ
v. 24	עור Q	vzbudit se	PASTÝŘ
	קייץ .HI	probudit se	PASTÝŘ
	זנח Q	zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět	KRÁL
v. 25	סתר+פנה HI	skrýt tvář	KRÁL
v. 27	קום+עזרה Q	povstat na pomoc	VÁLEČNÍK

Přednostně obraťme svou pozornost ke **konceptuálním metaforám krále**. V žalmu naprosto převažuje užití metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK (v. 3–4, 6–8, 10–11, 19, 22–23, 27), z třiceti devíti rozpoznaných metaforických nosičů a polyvalenčních metaforických nosičů jich k ní odkazuje patnáct. K metafoře רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ (v. 12, 19, 23–24 – 9x) odkazuje devět. Metafora יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL v užším slova smyslu (v. 4–5, 10, 24–25), jak uvidíme ještě dále, je rovněž pro žalm klíčová. O jejím uplatnění svědčí sedm metaforických (z nich jeden polyvalenční) nosičů. Pouze jeden metaforický nosič svědčí o uplatnění konceptuální submetafory krále יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ (v. 3) a jeden polyvalenční metaforický nosič odkazuje také ke konceptuální metafoře יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE (v. 4).

Konceptuální metaforu יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL v užším slova smyslu jsme identifikovali na základě metaforických nosičů: רחה Q *projevit přízeň* (v. 4), מלכ *král* (v. 5), צוה PI *přikázat, rozkázat* (v. 5), זנח Q *zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět* (v. 10, 24) a פנה + סתר HI *skrýt tvář* (v. 25). Polyvalenční metaforický nosič פנה אור *světlo(jas) tváře* (v. 4) svědčí o mísení konceptuálních metafor יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL a יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE.

O užití konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK svědčí následující metaforické nosiče: יד + ירש HI *podrobit si* (v. 3), ירש בחרב ארץ Q *dobít mečem zemi* (v. 4), ישע+זרוע/ימין HI *zachránit, spasit (rukou/pravicí)* (v. 4), בטח Q *spoléhat se (zde v boji)* (v. 7), יצא Q *vytáhnout (do boje)* (v. 10), שוב+אחור HI *zahnat, odrazit*⁵⁷⁹ (v. 11), חקר *prozkoumávat, prohledávat (např. město)* (v. 22), קום+עזרה Q *povstat na pomoc* (v. 27), participium slovesného kořene קום *útočník* (v. 6), rovněž pak následující substantiva: צר / צרים *nepřítel/nepřátelé* (v. 6, 8, 11), צבאות *válečné šiky/zástupy* (v. 10).

⁵⁷⁹ Slovesný kořen v HI není sám o sobě pro uvedený metaforický koncept příznačný. Zde, v tomto kontextu ho však je možné takto interpretovat.

Slovesný kořen ישע HI *zachránit, spasit* (v. 4, 7, 8) a substantivum ישועה *spása, záchrana* (v. 5) jsou zde užity v kontextu války, jako s metaforickými nosiči, které by odkazovaly k doméne מלחמה *válka*, s nimi však počítat nelze. Slovesný kořen ישע HI a jeho deriváty patří k významným soteriologickým termínům a sémanticky má svůj původ zřejmě v kontextu právním.

Polyvalenční metaforický nosič בוט Q *poslapat, rozšlapat* svědčí o mísení konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה פר HOSPODIN JE BÝK, polyvalenční metaforický nosič סוג + אחור NI *ustoupit (z boje), uhnout zpět (z cesty)* (v. 19) a הרג Q *vraždit, zabíjet* o mísení konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ a הרג Q *vraždit, zabíjet* (v. 23) svědčí o mísení konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

Konceptuální metaforu יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ jsme identifikovali na základě těchto metaforických nosičů נתן כצאן מאכל Q *vydat jako ovce na porážku* (v. 12), זרה PI *rozehnat (ovce)* (v. 12), מן ארח, NI *odbočit / uhnout z cesty* (v. 19), טבחה *jatka, porážka* (v. 23), עור Q *vzbudit se* (v. 24), קיץ HI *probudit se* (v. 24) a na základě již zmíněných polyvalenční metaforických nosičů סוג + אחור NI *ustoupit (z boje), uhnout zpět (z cesty)* (v. 19) a הרג Q *vraždit, zabíjet* (v. 23; mísení konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ). Polyvalenční metaforický nosič חשב NI *být ceněn, oceňován* odráží mísení konceptuálních metafor יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ a סחר יהוה סחר HOSPODIN JE OBCHODNÍK.

Jediný metaforický nosič נטע Q *vysadit (vinici)* (v. 3) svědčí o užití konceptuální metafory יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ.

Význam konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL je v žalmu 44 utvářen v procesu mísení královských submetafor יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL (v užším slova smyslu), יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ a יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE.

	lokace (verš)
מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL	5, 10, 24, 25
אֵשׁ מִלְחָמָה יְהוָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	3-4, 6-8, 10-11, 27
רֹעֵה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ	12, 19, 23-24
נוֹטֵעַ יְהוָה HOSPODIN JE VINAŘ	3
שֶׁמֶשׁ יְהוָה HOSPODIN JE SLUNCE	4

Některá metaforická vyjádření v žalmu jsou realizací jedné z těchto konceptuálních submetafor, lze je vyložit metaforickou projekcí z jedné zdrojové domény do domény cílové. Tabulka uvádí několik příkladů:

lokace (verš)	metaforické vyjádření	konceptuální metafora krále
24 c	<i>Neodvrhuj nás navždy!</i>	מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL
10 b	<i>Netáhneš do boje s našimi zástupy.</i>	יְהוָה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK
12	<i>Vydáváš nás jako ovce na porážku, mezi pronárody rozehnal jsi nás.</i>	רֹעֵה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ
3	<i>Vysadil jsi je.</i>	נוֹטֵעַ יְהוָה HOSPODIN JE VINAŘ

Řadu metaforických vyjádření však takto vyložit nelze a v jejich pozadí rozpoznáváme procesy mísení.

lokace (verš)	metaforické vyjádření	konceptuální metafora krále
4	<i>Jejich paže je nespasila, ale Tvoje pravice a Tvoje paže a světlo Tvé tváře, když jsi jim projevil přízeň.</i>	יְהוָה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK + שֶׁמֶשׁ יְהוָה HOSPODIN JE SLUNCE + מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL
23	<i>Protože po Tvém jsme byli zabíjeni každého dne, ocenění jako ovce na porážku.</i>	יְהוָה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK + רֹעֵה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ

Další důležitou otázkou je, jakou roli při metaforické konceptualizaci pojmu יְהוָה *Hospodin* a variant hrají metaforu פֶּרַח יְהוָה HOSPODIN JE BÝK, סוּחַר יְהוָה HOSPODIN JE OBCHODNÍK a תֵּן יְהוָה HOSPODIN JE ŠAKAL. Domnívám se, že konceptuální metaforu פֶּרַח יְהוָה **HOSPODIN JE BÝK** je třeba chápat pouze jako

rozšíření či variaci v rámci metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Nejedná se sice o submetaforu královskou, na mnoha místech starozákonního kánonu plní samostatnou konceptualizační funkci,⁵⁸⁰ její mísení s metaforou יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK však rovněž není nijak neobvyklé.⁵⁸¹

Konceptuální metafory יהוה סחר HOSPODIN JE OBCHODNÍK a יהוה תן HOSPODIN JE ŠAKAL hrají v žalmu poměrně významnou roli. Přesto nepředpokládám jejich samostatnou konceptualizační funkci, ale rozumím jim jako motivické rozvedení metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Metafora יהוה סחר **HOSPODIN JE OBCHODNÍK** se objeví ve v. 13 a 23:

¹³ *Prodáváš svůj lid bez zisku, nevydělal jsi žádné peníze.*

...

²³ *Protože po Tvém jsme byli zabíjeni každého dne,
ocenění jako ovce na porážku.*

První zde uvedené metaforické vyjádření (v. 13) navazuje na motiv vydání ovci na porážku (v. 12, נתן כצאן מאכל *vydat jako ovce na porážku*). Hebrejský výraz מוכר Q *prodat* vyjadřuje obchodní transakci, prodání pole, dobytka, domu nebo také člověka do otroctví. Významovým opozitem je hebrejský výraz פדה Q *vykoupit, vyplatit* (v žalmu 44 se objeví ve v. 27).⁵⁸²

Konceptuální metaforu יהוה סחר HOSPODIN JE OBCHODNÍK (v. 13 a 23) můžeme chápat zde v Ž 44 na pozadí metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, jako její negativní rozvedení, vnitřní polemiku. Kdo, jaký je Hospodin, Bůh Izraele? Jako Pastýř? Jako Obchodník?

⁵⁸⁰ Ž 18,9.16. Viz např. BEYSE, Karl-Martin. פרה; פרה. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XII. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2003. ISBN 0-8028-2336-X, s. 66–72. Jinak je zřejmá opatrnost k této metafoře – zvířeti, pro jeho spjatost s vegetativními kultury – egyptskými i kenaanskými – viz Heller, 1988: 48, 131 a 280. Býk byl spojován se slunečním bohem Re – v On. V celém starověkém Orientu byl býk symbolem síly, řada bohů byla titulována jako „býk“, což pravděpodobně znamenalo *silný*. V Mezopotámii byl býk spojován s celou řadou bohů, nejen plodnosti. Důležitý je samozřejmě kenaanský Ba'al a bohové ba'alovského typu, býk zde fungoval jako symbol velikosti, síly a plodnosti. Ve starší době byl v Kenaanu býk spojován s bohem Elem.

⁵⁸¹ Viz např. PREUSS, Horst D. מלחמה; לחם. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume VIII. Transl. D. W. Stott. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1997. ISBN 0-8028-2332-7, s. 334–345. KOSMALA, Hans. גבר. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume II. Transl. J. T. Willins. Rev. ed. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1988. ISBN 0-8028-2326-2, s. 373–377.

⁵⁸² Podrobněji viz dále v poznámce k v. 27.

Konceptuální metafora יהוה תן HOSPODIN JE ŠAKAL se uplatňuje ve v. 20, navazuje na užitou konceptuální metaforu יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, v jejím rámci na příběhovou strukturu יהוה על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY (v. 12 a 19). Metaforické vyjádření vyvolává představu pastýře, který namísto toho, aby pečoval o své stádo, vedl ho na travnaté pastviny a k pramenům vod (viz Tabulka č. 1 a č. 2, kp. 2.1), své stádo prodává, dokonce na porážku (v. 12), vydává ho smrti. Verš 20 tento motiv rozvíjí. Se šakalem, psovitou šelmou, mrchožroutem, je spojena bohatá metaforika a symbolika odkazující ke smrti, říši podsvětí.⁵⁸³ Božstvo v šakalí podobě může být průvodcem do podsvětí či pánem podsvětí – *temnoty smrti* (hebr. צלמות – v. 20). Užitá metafora tak navozuje představu Hospodina – pastýře, který vede svůj lid ne na travnaté pastviny a k pramenům vod, ale do podsvětí. Text tedy zdůrazňuje rozpor mezi Božími zaslíbeními, smlouvou, kterou Bůh uzavřel se svým lidem, rozpor mezi „skutky, které Bůh vykonal za dnů dávných“ (v. 2), a současnou situací Jákoba. Text žalmu tak může klást nepřímou naléhavou otázkou, jaké říši, jakému království je Hospodin vlastně králem, je to snad říše podsvětí?

V tomto smyslu konceptuální metafora יהוה תן HOSPODIN JE ŠAKAL tedy nemá v žalmu 44 samostatnou konceptualizační funkci, ale pouze rozvíjí (i když významově velmi významně), modifikuje obvyklý význam, polemizuje s významovým stereotypem konceptuálních metafor יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ a יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, jak je konstituován řadou textů hebrejského biblického kánonu.

Následující tabulka uvádí na závěr přehled užití všech metaforických a polyvalenčních metaforických nosičů.

⁵⁸³ Šakalí podobu (či emblémové zvíře) má egyptský bůh podsvětí Anubis (Anupev), pán nekropole v Abydu, Chontamenti. Egyptský Vepvavet – „Otevírač cest“ stojící či běžící pes/šakal byl znamením královy válečné moci, býval nošen na vojenských standartách (jako orlí na standartách římských legií). Šakalí podbu měli i další egyptská božstva, Contamenti, vládce říše mrtvých nebo Duamutef. Srov. HELLER, Jan. *Starověká náboženství. Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*. Praha: Kalich, 1988, 52–53. Metaforika a symbolika celého starověkého Blízkého Východu tyto představy sdílí. Viz např. FREVEL, Christian. תן. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XV. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2006. ISBN 0-8028-2339-4, s. 712–720.

konceptuální metafora krále	metaforické nosiče	polyvalenční metaforické nosiče	celkem
מֶלֶךְ יהוה HOSPODIN JE KRÁL	6	1	7
שֶׁמֶשׁ יהוה HOSPODIN JE SLUNCE	-	1	1
אֵשׁ מִלְחָמָה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	12	3	15
בָּרַךְ יהוה HOSPODIN JE BÝK	1	1	2
רֹעֵה רֵעָה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ	5	3	6
סוֹחֵר יהוה HOSPODIN JE OBCHODNÍK	5	1	6
תָּן יהוה HOSPODIN JE ŠAKAL	3	-	3
נוֹטֵעַ יהוה HOSPODIN JE VINAŘ	1	-	1
celkem			39

* * *

Výpovědní hodnota všech metaforických vyjádření o Bohu, význam metafory מֶלֶךְ יהוה HOSPODIN JE KRÁL i všech submetafor v textu žalmu 44 tkví v generických příběhových strukturách (GPS). Jak již bylo několikrát řečeno: **generické příběhové struktury (GPS) upřesňují metaforický význam.** Každá z užitých metafor umožňuje velmi široké spektrum užití a generování množství a různost významů. Jakékoli zobecnění by v tomto případě znamenalo ve skutečnosti ztrátu významu. Mluvíme-li o metaforickém významu v konkrétním textu či verši, generické příběhové struktury (GPS) jsou nezbytným upřesněním. Příběhové struktury, které se v textu uplatňují, **generují metaforický význam.**

Následující tabulka uvádí přehled všech generických příběhových struktur (GPS) užitých při metaforické konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant v žalmu 44. Pro zjednodušení uvádím generické příběhové struktury (GPS) pouze pod názvem v češtině (hebrejské viz kp. 2.1).

	koncept. metafora	užitá generická příběhová struktura (GPS)
¹ Pro předního zpěváka; pro Kórachovce, poučující.	-	-
² Bože, na vlastní uši jsme slýchali, naši otcové nám vyprávěli o činu, který jsi vykonal za jejich dnů, za dnů dávných.	(E)	-
³ Ty, Tvá ruka, národy sis podrobil, vysadil jsi je, zle jsi naložil s národy, jim jsi dal volnost.	V N	VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY VINAŘ SÁZÍ VINICI

⁴ Ve skutečnosti ne svým mečem dobyli zemi, jejich paže je nespasila, ale Tvoje pravice a Tvoje paže a světlo Tvé tváře, když jsi jim projevil přízeň.	V K+C	VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI AUDIENCE
⁵ Ty sám můj král, Bože. Vydej příkaz o spáse Jákoba.	(E) K	KRÁL VYDÁVÁ PŘÍKAZ
⁶ V Tobě své nepřátele nabereme na rohy, v Tvém jménu rozšlapeme ty, kteří proti nám povstali.	F V+F	BÝK TRKÁ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
⁷ Proto na svůj luk nespolehám, můj meč mě nespasí.	V	VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI
⁸ protože Ty jsi nás spasil před našimi nepřáteli. Ty, kteří nás nenáviděli, jsi zahanbil.	V	VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI
⁹ Bohu jsme vzdávali chválu po všechny dny. Tvému jménu budeme vzdávat díky navěky.	(E)	-
¹⁰ Nyní jsi nás zavrhl a zahanbil jsi nás, netáhneš do boje s našimi zástupy.	K V	AUDIENCE VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM
¹¹ Zaháníš nás zpět na ústup před nepřítelem. Ti, kteří nás nenávidí, drancují pro sebe.	V	VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE
¹² Vydáváš nás jako ovce na porážku, mezi pronárody rozehnal jsi nás.	P	PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU PASTÝŘ ROZHÁNÍ STÁDO
¹³ Prodáváš svůj lid bez zisku, nevydělal jsi žádné peníze.	O	OBCHODNÍK PRODÁVÁ BOŽÍ
¹⁴ Dáváš nás k potupě našim sousedům, k posměchu a k výsměchu, těm, kteří kolem nás.	-	-
¹⁵ Dáváš nás k pořekadlu národům, k potřásání hlavou mezi národy.	-	-
¹⁶ Každý den má hanba přede mnou a zostuzení moje tváře pokrylo	-	-
¹⁷ z hlasu utrhače, z tváří mstivého nepřítele.	-	-
¹⁸ To všechno přišlo, avšak nezapomněli jsme na Tebe, nezradili jsme Tvou smlouvu.	-	-
¹⁹ Nedalo se na ústup naše srdce. Naše kroky jsi odklonil, ode mne Tvoje cesta,	V+P P	PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY
²⁰ když zdeptal jsi nás v doupěti šakalů a skryl jsi nás v temnotě smrti.	L	ŠAKAL NA LOVU ŠAKAL SI ZAHRABÁVÁ KOŘIST (??)
²¹ Kdybychom zapomněli jméno našeho Boha a rozepjali své ruce k bohu cizímu,	(M)	-
²² což ne Bůh prohledává to? Protože On znající skrytosti srdce.	(E) V	VÁLEČNÍ VYSÍLÁ ZVĚDY

²³ Když po Tvém jsme zabíjeni každého dne, cenění jako ovce na porážku:	(K) P+V P	(AUDIENCE) VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU
²⁴ Vzbud' se! Proč spíš, můj Pane? Probud' se! Neodvrhuj nás navždy!	(A) P K	PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM AUDIENCE
²⁵ Proč svou tvář skrýváš, zapomínáš na naše ponížení a na naše soužení?	K	AUDIENCE
²⁶ Když uložena do prachu naše duše, lne k zemi naše nitro:	K	AUDIENCE
²⁷ Povstaň nám na pomoc! Vykup nás pro svoje milosrdenství!	V	VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU

Vysvětlivky:

A אדני

E אלהים

M שם אלהים / שם

V יהוה אש מלחמה

HOSPODIN JE VÁLEČNÍK

L יהוה תן HOSPODIN JE ŠAKAL

K יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL

(v užším slova smyslu)

F יהוה פר HOSPODIN JE BÝK

N יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ

T HOSPODIN JE SPÁSA OTCŮ

P HOSPODIN JE PASTÝŘ

C יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE

O יהוה סחר HOSPODIN JE OBCHODNÍK

Mezi metaforami užitými v žalmu 44 ke konceptualizace pojmu יהוה *Hospodin* a variant, existuje rozsáhlá síť korespondencí, povstává i z mísení dvou i více konceptuálních metafor v rámci jedné metaforické výpovědi. Např. ve v. 6 můžeme vidět mísení dvou konceptuálních metafor, יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה פר HOSPODIN JE BÝK:

*V Tobě své nepřátele nabereme na rohy,
v Tvém jménu rozšlapeme ty, kteří proti nám povstali.*⁵⁸⁴

Slovesný výraz בוט Q *pošlapat, rozšlapat* (v. 6) patří do domény פר *býk* i מלחמה *válka*. Korespondencí mezi těmito dvěma doménami bychom našli víc. Rozzuřený býk může svými rohy nabodnout a zabít dospělého muže podobně jako válečník mečem. Fyzická síla, chování zejména rozzuřeného býka a válečníka, následky takového chování, to vše zakládá síť korespondencí

584

בְּךָ צָרֵינוּ נִנְגַח בְּשִׁמְךָ נִבּוֹס קַמֵּינוּ: ^{Ž 44,6}

mezi oběma doménami a vytváří předpoklady pro mísení při metaforické strukturaci cílové domény. Entitami této domény jsou mj. יהוה *Hospodin* (a varianty), יעקב *Jáko*b (v. 5) a zkáza, která postihla Jáko

Na konstrukci významu konkrétních metaforických vyjádření se však generické příběhové struktury (GPS) podílejí ještě v jednom velmi podstatném ohledu. Některé užití generické příběhové struktury (GPS) odkazují⁵⁸⁵ k jiným textům starozákonního biblického kánonu, kde byla stejná generická příběhová struktura (GPS) užitá. Jsou tedy nositeli intertextuality. Generické příběhové struktury stejně jako celé konceptuální metafory plní v textu funkci celistvých struktur, které reprezentují celé komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu. Generické příběhové struktury (GPS) by tak bylo možné nazvat jako jisté „uzly v rámci sítě“,⁵⁸⁶ které uchovávají paměť celého souboru textů hebrejského biblického kánonu. Jak jsme viděli v předešlých kapitolách, některé generické příběhové struktury (GPS) také mají charakter takřka významového stereotypu (např. v rámci konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ generická příběhová struktura (GPS) ינחה רעה את-צאן על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Při explikaci významu metaforických vyjádření v žalmu 44 a konceptuálních metafor je tedy třeba také počítat s tímto intertextuálním aspektem, počítat s tím, že řada generických příběhových struktur (GPS) uplatňujících se v Ž 44 figuruje i na jiných místech textu hebrejského biblického kánonu a tímto k nim odkazuje.

3.1.2 Poznámky k jednotlivým veršům a užitým generickým příběhovým strukturám (GPS)

v. 2 *Bůh* (hebr. אלהים) je žalmistou osloven ve 2. os.sg (užitý suffix 2. os. sg. u slovesného výrazu פעל vykonat, učinit). Tento formální rys je v hebr. originálu porušen pouze ve v. 9a, 21 a 22, kde se bude mluvit o Bohu ve 3. os.sg. (v. 9a a v. 22 אלהים *Bůh*, v. 21 אלהינו *jméno Boha našeho*). Důležité je časové určení בימי קדם *za jejich (otců) dnů, za dnů dávných*. Rozpor mezi Božím jednáním *za dnů dávných*, zkušeností, jakou měli se svým Bohem אבות *otcové*, a zkušeností novou, הנה *nyní* (v. 10), je důležitým motivem celého žalmu. Zkušenost otců je v textu žalmu přítomna také

⁵⁸⁵ Záleží na tom, s jakou četností je GPS užívána pak také v konkrétní komunikační situaci také na čtenáři, do jaké míry je schopen intertextuální odkazy ve vnímaném textu chápat a rozumět jí.

⁵⁸⁶ Michel Foucault chápe celý text/knihu jako součásti diskurzu. Např. kniha v jeho chápání nemá hranice, je jen „uzlem v rámci sítě“. Viz ACZE, Richard. Intertextualita a teorie intertextuality. In NÜNNING, Ansgar (ed.); TRÁVNÍČEK, Jiří; HOLÝ, Jiří (eds. českého vydání). *Lexikon teorie literatury a kultury. Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Přel. A. Urválek, Z. Adamová. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4, s. 351–353.

prostřednictvím intertextuálních odkazů, jejími nositeli jsou mj. konceptuální metafory a příslušné generické příběhové struktury (GPS).

v. 3 פעל פעלת čin, který (Bůh) vykonal (v. 2) je ve v. 3 specifikován událostmi usazení v zemi zaslíbené. Tyto události jsou vyjádřeny a chápány na pozadí konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ. Hospodin-válečník *dobyl* zemi a Hospodin-vinař jako vinici *vysadil* Jákoba (ve smyslu *lid*). Uplatnění stejného metaforického nosiče (נטע Q) i stejné generické příběhové struktury (GPS) VINAŘ SÁZÍ VINICI ke konceptualizaci pojmů יהוה *Hospodin* a variant, ישראל (a varianty) *Izrael* a jejich interakce a vzájemného vztahu máme doložené v řadě starozákonních textů. V knize žalmů např. v Ž 80, z prorockých textů je snad nejznámější tzv. Píseň o vinici (Iz 5 a 27).⁵⁸⁷ Následující příklad je z knihy žalmů, Ž 80,9–12:

⁹ *Vinnou révu z Egypta jsi vyňal,*⁵⁸⁸

*vypudil*⁵⁸⁹ *jsi pronárody a ji jsi zasadil.*⁵⁹⁰

¹⁰ *Připravil jsi pro ni všechno, zapustila kořeny a rozrostla se v zemi.*

¹¹ *Hory přikryla svým stínem, její ratolesti jsou jak Boží cedry,*

¹² *rozložila výhonky až k moři a své úponky až k Řece.*

(ČEP)⁵⁹¹

Usazení Izraele (Jákoba, rozuměj *lidu*) v zemi zaslíbené je vylíčeno prostřednictvím metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generické příběhové struktury (GPS) יהוה יירש אש מלחמה אֶת־הָאָרֶץ/גוֹיִם VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY. Tento způsob metaforické stukturace je typický pro mnoho starozákonních textů (viz kp. 2.2.7, tabulky č. 38 a 39). Stejná

⁵⁸⁷ Ex 15,17; Nu 24,6; 2Sa 7,10; 1Pa 17,9; Ž 80,9; 16; Iz 5,2; Iz 40,24; Jr 2,21; Jr 11,17; Jr 12,2; Jr 24,6; Jr 31,28; Jr 32,41; Jr 42,10; Jr 45,4; Am 9,15.

⁵⁸⁸ Užitý slovesný kořen נסע HI *vést (stádo)* svědčí o užití konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. V pozadí zde tedy vidíme mísení dvou konceptuálních metafor. Tento aspekt hebrejského originálu se ČEPu nepodařilo při překladu zachovat.

⁵⁸⁹ Užitý slovesný kořen גרש PI *vyhnat, zahnat* rovněž svědčí o užití konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Metaforické vyjádření navozuje představu pastýře, který „zahání“ nepřátele stáda – lva, medvěda, příp. zloděje.

⁵⁹⁰ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen נטע Q *sázet, vysadit, vypěstovat*.

⁵⁹¹

12

780,9-
גִּפְּוֹן מִמִּצְרַיִם תְּסִיעַ תְּגַרֵּשׁ גּוֹיִם וְתַטְעֶנָּה:

10 פְּנִית לַפְּנִיָּה וְתַשְׂרֵשׁ שְׂרָשִׁיָּה וְתַמְלֵא אֶרֶץ:

11 כֶּסֶף הַרִּים צִלָּהּ וְעִנְפֶיהָ אֶרְזֵי־אֵל:

12 תְּשַׁלַּח קְצִירָהּ עַד־יָם וְאֶל־נְהַר יוֹנְקוֹתֶיהָ:

generická příběhová struktura (GPS) je v žalmu 44 užita ještě ve verši následujícím.

Generické příběhové struktury (GPS) יִרְשׁ אֱשׁ מִלְחָמָה אֶת־הָאֲרָץ/גוֹיִם VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY a יִצַּל אֱשׁ מִלְחָמָה מֵאִיבֵי VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI jsou v žalmu 44 nástrojem intertextuality, odkazují k řadě textů, metaforicky strukturovaných stejnými generickými příběhovými strukturami (GPS). V textu žalmu 44 jsou také tímto způsobem připomenuty Hospodinovy činy, podobně jako ve v. 2 ve אֲבוֹתֵינוּ סִפְרוּ־לָנוּ *vyprávění našich otců nám*.

Motiv ruky, resp. pravice (držící zbraň, zpravidla meč) vztažené k boji najdeme v řadě textů (např. Ž 74,11). Tato metaforika a symbolika je společným vlastnictvím starověkého Blízkého Východu, bůh-válečník (Baal, Ninurta) figuruje v náboženství a kultuře Ugaritu, Mezopotámie.⁵⁹²

v. 4. Pro interpretaci celého žalmu je významné užití generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE a konceptuální metafory יהוה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL. Tuto generickou příběhovou strukturu (GPS) můžeme předpokládat ve výchozím textu buď pouze ve v. 4, 10, 23–26 (jak uvádí tabulka výše), nebo implicitně jako **formální rámec celého žalmu**, zejména v. 2–8, 10–20 a 22–27. Vztahem žalmu 44 k tzv. siónským žalmům⁵⁹³ a intronizačním žalmům⁵⁹⁴ se zabývá studie B. C. Ollenburgera (1987).⁵⁹⁵ Bez ohledu na to, jak autor vyhodnocuje odbornou diskusi, kterou zahájila tzv. mýto-ritualistická škola,⁵⁹⁶

⁵⁹² BAUMANN, Gerlinde. Psalm 74. Myth as the Source of Hope in Times of Devastation. In HUMAN, Dirk J. (ed.). *Psalms and Mythology*. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 462. New York: T & T Clark, 2007. ISBN 978-0-567-02982-9, s. 95.

⁵⁹³ Termín „siónské žalmy“ zavedli starozákonníci H. Gunkel a Begrich pro žalmy, ve kterých je pro Jeruzalém užito označení צִיּוֹן *Siôn* (žalmy 76, 48, 76, 84, 87, 122 [132]).

⁵⁹⁴ Někteří badatelé předpokládají, že žalmy 2, 18, 20, 21, 45, 72, 89, 101, 110, 132, 144,1–11 byly užívány během intronizace judského krále.

⁵⁹⁵ OLLENBURGER, Ben C. *Zion, the City of the Great King. A Theological Symbol of the Jerusalem Cult*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 41. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1987. ISBN 1-85075-014-9, s. 91–103.

⁵⁹⁶ I. Engnell, G. Widengren, S.H. Hook aj. Badatelé tzv. mýto-ritualistické školy předpokládali existenci stejného základního vzoru královské instituce pro celý starověký Blízký Východ. Králové starověkých říší Blízkého Východu byli považováni za inkarnaci božstva a to božstva dvojího typu. Král byl dle jejich mínění synem, vtělením jednak boha-krále, boha stojícího na vrcholu pantheonu, případně slunečního božstva. (Tento typ božstva byl odpovědný za řád, právo a spravedlnost a zpravidla byl také zdrojem a dárce života). A pak božstva vegetativního typu, boha cyklicky umírajícího a znovu vstávajícího. Bohové tohoto druhého typu byli dárci plodnosti, velmi často válečníci porážející chaos, smrt, mohli být rovněž garanty řádu. Božnému králi (někde i královně) patřilo důležité místo v kultu. Během svátku nového roku předpokládali mýto-ritualisté (v rituálu svátku zpřítomňovaný) mýtický souboj sil chaosu, smrti se silami řádu, práva, spravedlnosti. Vítězný bůh triumfující nad silami chaosu se znovu ujal vlády, usedl na trůn, v zemi nastolil řád, síla plodnosti se

se mu motiv Božího kralování jeví jako podstatný pro celý žalm. Žalm nese více prvků audience, např. převažující dialogická forma, oslovení Boha jako krále: **אתה-הוא מלכי אלהים** *Ty sám (jsi) můj král, Bože* v. 5, motivy sebezpokorení prosebníka – v. 26 aj. Někteří starozákonní badatelé předpokládají, že žalm není literárním ohlasem na nějakou konkrétní dějinnou situaci, ale jen kultickým formulářem.⁵⁹⁷ Na základě výše provedených analýz se však zdá, že jedna z možností, jak starověký Izrael rozuměl chrámové bohoslužbě, příp. modlitbě (a to nejen v chrámě ale i modlitbě soukromé) je prostřednictvím audience, jako oficiálnímu slyšení u krále. Jazyk, pojmová konceptualizace, metaforická vyjádření jsou jen výrazem myšlení a procesu porozumění.

Situace zavržení, resp. přijetí při audienci je dána do bezprostřední souvislosti s vítězstvím, resp. porážkou v bitvě. Je zřejmé, že taková teologie nebyla dlouhodobě udržitelná a nutně vedla ke krizi (v. 18–23). V žalmu 44 je právě tato krize verbalizována.⁵⁹⁸

v. 5 Základní rámec verše tvoří konceptuální metafora **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL, generická příběhová struktura: **יצוה מלך** KRÁL VYDÁVÁ PŘÍKAZ.

Hebrejský výraz **ישועה** *spása, záchrana* je jeden z klíčových hebrejských soteriologických pojmů. Je otázkou, zda jeho sémantické kořeny tkví spíše okruhu právním nebo válečným.⁵⁹⁹ V Ž 44 je tento pojem užit v kontextu války a boje. Podobně je tomu např. i v Ž 35,1–3:

rozlila do celé země, vegetaci, zvířata i lidi. Podobnou, i když zdaleka ne tak významnou roli v kultu neseném královskou ideologií zaujímali pak údajně i další svátky: korunovace krále, královská svatba, příp. pohřeb krále. Další vývoj starozákonního bádání vznesl proti konceptu božného království v předexilním Izraeli řadu významných námitek. Podrobněji viz např. JANOWSKI, Bernd. Königtum Gottes im AT. In BETZ, Hans D., et al. (eds.). *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Band 4. 4. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001. ISBN 3-16-146944-5, s. 1591–1592, 1593n.

⁵⁹⁷ KRAUS, Hans-Joachim. Psalm 44. In KRAUS, Hans-Joachim. *Psalmen 1. Psalmen 1–59*. Biblischer Kommentar Altes Testament, 15/1. 5. Aufl. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1978. ISBN 3-7887-0554-X, s. 481–482.

⁵⁹⁸ BROYLES, Craig C. *The Conflict of Faith and Experience in the Psalms*.

A Form-Critical and Theological Study. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 52. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1989. ISBN 1-85075-052-1, s. 140.

⁵⁹⁹ Viz např. SAWYER, John F. A. **ישע**. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume VI. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1990. ISBN 0-8028-2330-0, s. 441–463.

¹ *Hospodine, ved' spor s těmi, kdo vedou spor se mnou,
bojuj proti těm, kdo proti mně boj vedou.*

² *Chop se pavězy a štítu, **na pomoc mi povstaň,***⁶⁰⁰

³ *rozmáchni se kopím a sekerou proti těm, kdo mě pronásledují,
a řekni mi: "Jsem tvoje **spása.**"*⁶⁰¹

(Ž 35,1–3; ČEP)⁶⁰²

Stejný soteriologický motiv se uplatňuje v žalmu 44 ve v. 27, zde prostřednictvím konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generické příběhové struktury (GPS) יצל אש מלחמה מאיבי VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI

a מלחמה אש מלחמה יתן קול תרועה מלחמה אש מלחמה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU.

Druhá jmenovaná generická příběhová struktura (GPS) zde evidentně navazuje korespondence jdoucí napříč metaforami krále (v užším slova smyslu) a válečníka. Metaforické důsledky spolu sdílí generické příběhové struktury (GPS) יצוה מלך KRÁL VYDÁVÁ PŘÍKAZ

a מלחמה אש מלחמה יתן קול תרועה מלחמה אש מלחמה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU.

v. 6 Význam tohoto metaforického vyjádření se utváří v procesu mísení konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה פר HOSPODIN JE BÝK, generických příběhových struktur (GPS) BÝK TRKÁ a מלחמה אש מלחמה ישר VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE.

Slovesný výraz בוט Q *pošlapat, rozšlapat* (v. 6) jsme vyhodnotili jako polyvalenční metaforický nosič, jako entita se objevuje v doménách פר byk a מלחמה válka. V rámci hebrejského starozákonního kánonu se však vyskytuje i v jiných kontextech, např. *šlapat víno v kádi* – Iz 63,6. Nejčastěji se však objevuje v kontextu války, jako např. v Za 10,5:

*Budou jako bohatýři, rozšlapou*⁶⁰³ *všechno do bláta ulic v té bitvě.*

*Budou bojovat a Hospodin bude s nimi,
jezdci na koních budou zahanbeni.*

(Za 10,5; ČEP)⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užito slovní spojení *בְּעֹזֶרָה קוּם* *povstat na pomoc.*

⁶⁰¹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz *יְשׁוּעָה* *spása.*

⁶⁰² *לְדֹרֹד רִיבָה יְהוָה אֶת־יְרִיבָיו לְחַם אֶת־לַחְמֵי:* Ž 35,1–3

² *הַחֹזֶק מִגֵּן וְצִנָּה וְקוּמָה בְּעֹזְרָתִי:*

³ *וְהִרְקָה חֲנִית וְסָגַר לְקִרְאֹת רִדְפֵי אָמַר לְנַפְשִׁי יִשְׁעֲתָד אָנִי:*

⁶⁰³ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz *בוט* Q *pošlapat, rozšlapat.*

⁶⁰⁴

וְהָיוּ כְּגִבְרִים בּוֹטִים בְּטִישׁ חֵיצוֹת Za 10,5

Metaforické vyjádření Ž 44,6b je takřka identické s tím v Ž 60,14 (Ž 108,14):

*S Bohem statečně si povedeme,
on rozšlape⁶⁰⁵ naše protivníky.⁶⁰⁶*

(Ž 60,14; ČEP)⁶⁰⁷

v. 7–8 Užití generické příběhové struktury (GPS) יצל אש מלחמה מאיבי VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI je v těchto metaforických vyjádřeních velmi zřetelné. Klíčové je v těchto verších téma záchrany, spásy. V tomto kontextu jde především o záchranu, pomoc v bitvě s nepřítelem.

v. 9 Užití slovesné výrazy הלל PI *chválit, vzdávat chválu* a ידה HI *vzdávat díky, vyznávat* jsou charakteristické pro vlastní doménu יהוה *Hospodin*. I tyto výrazy by však bylo možné chápat jako metaforické nosiče a celé vyjádření jako metaforu, metaforickou projekci z domény מלוכה *království* do domény יהוה *Hospodin* (jakoprojekci příběhové struktury vycházející ze situace audience, vzdávání holdu králi). V rámci starozákonního hebrejského kánonu se však tyto slovesné výrazy nevyskytují v profánním smyslu,⁶⁰⁸ v kontextu audience u krále. Pokud tedy zde jde o metaforu, tak již v rámci hebrejských biblických textů lexikalizovanou.

v. 10 Tento verš je v žalmu zlomový, začíná jím expozice odlišné zkušenosti s Bohem, než ta, kterou udělali *otcové za dnů dávných* (v. 2–9). Tato odlišná, pro žalmistu nová (viz v. 24 a 25) zkušenost s Bohem je líčena kontrastně právě na pozadí vyznavačských textů, na pozadí metaforických vyjádření, která jsou strukturována především prostřednictvím konceptuálních metafor

מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL, רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ

a מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK.

Intertextualita nesená mj. metaforami a generickými příběhovými strukturami (GPS) se podílí na expozici této „zkušenosti otců“. Jiné, nové Boží jednání je navíc zcela v rozporu s Božími zaslíbeními danými Izraeli, v rozporu se smlouvou, kterou Bůh uzavřel se svým lidem (viz dále, pozn. k v. 18, 19).

בְּמִלְחָמָה וְנִלְחַמּוּ כִּי יְהוָה עִמָּם וְהִבִּישׁוּ רַכְבֵּי סוּסִים:

⁶⁰⁵ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz *Q pošlapat, rozšlapat*.

⁶⁰⁶ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz *protivníci, rozšlapat*.

⁶⁰⁷ בְּאֱלֹהִים נַעֲשֶׂה־חֵיל וְהוּא יְבוֹס צְרִינוּ: Ž 60,14

⁶⁰⁸ S jedinou výjimkou, slovesný výraz ידה HI *vzdávat díky, vyznávat* v Gn 49,8.

Konceptuální metafora **אש מלחמה יהוה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK se zde uplatňuje prostřednictvím generické příběhové struktury **אש מלחמה יצא** VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM. Hebrejský slovesný výraz **יצא** Q *vytáhnout (do boje)* máme doložený ve velké řadě starozákonních metaforických vyjádření (viz kp. 2.2.2, tabulky č. 26 a 27). Jako příklad užití stejné generické příběhové struktury (GPS) při metaforické strukturaci uveďme Ž 68,8–9:

*Bože, když jsi táhl⁶⁰⁹ v čele svého lidu,
když jsi kráčel pustým krajem,
třásla se země, kanuly krůpěje z nebe před Bohem ze Sínaje,
před Bohem, Bohem Izraele.*

(Ž 68,8–9; ČEP)⁶¹⁰

Výraz **זנח** Q *zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět* napovídá opětovnému užití generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE a mísení konceptuálních metafor **אש מלחמה יהוה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a **מלך יהוה** HOSPODIN JE KRÁL. Hlavní rámeček metaforické výpovědi však tvoří metafora **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL. Užití této generické příběhové struktury (GPS) napovídá, jak autor či autoři žalmu rozuměli (a následně pojmově uchopili) drancování, zkáze a potupě, která postihla Boží lid. Tato generická příběhová struktura (GPS) zde ve v. 10 je jen jednou z možností, kterou žalm nabízí: zavržení, příp. neuskutečněná audience. Ty další jsou nabídnuty ve v. 12, 13, 24:

- Hospodin-pastýř vydává (prodává) ovce na porážku. (v. 12)
- Hospodin-pastýř rozhání stádo. (v. 12)
- Hospodin-obchodník prodává zboží. (v. 13)
- Hospodin-pastýř usnul či spí. (v. 24)

Tím ovšem zásadní konflikt, který žalm explikuje, vyřešen není. Zcela zásadní otázka **למה** *proč?* se objeví až v závěru žalmu, ve v. 24 a 25.

Výpovědi ve v. 10–17, absence Hospodina v čele vojsk (**לא יצא** – v. 10), Boží skutky charakterizované slovními výrazy *zahnat zpět na ústup* (**אחור** + **שוב** – v. 11), *vydat* (**נתן** – v. 12), *prodat* (**מכר** – v. 13) a dvakrát *dát* (**ק** ..) (**שם** – v. 14 a 15) se v textu jeví jen jako důsledky zavržení (v. 10).

⁶⁰⁹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz **יצא** Q *táhnout (s vojskem)*.

⁶¹⁰ **אֱלֹהִים בְּצִאתָךְ לִפְנֵי עַמּוֹךְ בְּצִעְדְּךָ בִישִׁימוֹסְלָה: ⁷ אֲרִץ רְעֵשָׁה | אֶף-שָׁמַיִם נִטְפוּ מִפְּנֵי אֱלֹהִים זֶה סִינַי מִפְּנֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ⁹** ^{7,8} Ž 68,8

v. 11 Generická příběhová struktura (GPS) **אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי יִרְדֵּף** VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE se realizuje prostřednictvím hebrejského slovního spojení **שוב+אחור** HI *zahnat, odrazit*.⁶¹¹ Entita zdrojové domény **אֵיבֵי** *nepřítelé* koresponduje v cílové doméně s entitou **יַעֲקֹב** *Jáko*. V rámci generické příběhové struktury (GPS) **אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי יִרְדֵּף** VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE, jak jsme sledovali její užití v žalmech, je to korespondence spíše atypická (viz Tabulka č. 32). Entita zdrojové domény **אֵיבֵי** *nepřítel* (a varianty) zpravidla koresponduje v cílových doménách s nepřáteli Izraele či žalmisty, podobně jako např. v Ž 9,4:

*Moji nepřátelé⁶¹² obrátí se nazpět,⁶¹³
upadnou a zhynou před tvou tváří,...*

(Ž 9,4; ČEP)⁶¹⁴

Podobné korespondence se však objevují v metaforických vyjádřeních strukturovaných generickými příběhovými strukturami (GPS) **אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי** VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE (viz kp. 2.2.5, tab. č. 35) a **אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־עִיר / אֶת־אָרֶץ** VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI (viz kp. 2.2.6, tab. č. 37).

v. 12 Výskyt generické příběhové struktury (GPS) **יִתֵּן רֵעָה אֶת־צֹאֵן מֵאֹכֶל** PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU je v knize žalmů ojedinělý, ale najdeme ho v textech prorockých (Jr 12,3; Jr 25,34; Jr 51,40; Ez 21,14-15; Iz 53,7). Podobně vzácná v knize žalmů je generická příběhová struktura (GPS) **יִקְבֹּץ רֵעָה אֶת נִדְחֵי צֹאֵן** PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO (pouze zde a Ž 5,11 a Ž 147,2, viz kp. 2.1.8, Tabulka č. 18 a 19). I tu najdeme v řadě prorockých textů (Jr 23,3; Za 13,7; Mi 4,6). Evidentně se zde v žalmu jedná o polemiku, významový konflikt v rámci metafor **יְהוָה רֵעָה** HOSPODIN JE PASTÝŘ.

⁶¹¹ Slovesný kořen v HI sám o sobě pro koncept válečníka příznakový není, v kontextu žalmu je však možná tato interpretace.

⁶¹² Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užito ptp. pl. slovesného kořene **אֵיב** Q *být nepřítelem*.

⁶¹³ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užito slovní spojení **שוב+אחור** Q *obrátit zpět*.

⁶¹⁴

⁶¹⁴ **בְּשׁוּב־אֵיבֵי אֶחָזֵר יִכְשְׁלוּ וְיִאֲבְדּוּ מִפְּנֵי:** ^{Ž 9,4}

v. 13 Jak již bylo řečeno, konceptuální metaforu סחר יהוה HOSPODIN JE OBCHODNÍK chápeme na pozadí metafory רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ, jako její negativní rozvedení, vnitřní polemiku, příp. variaci. Logika příběhové struktury však nedává odpověď na otázku, která zazní ve v. 24 a 25. Prodej bez zisku nedává smysl.

Konstrukce významu této metaforické výpovědi může ale počítat s konotacemi, které vyvolá formulace *bez zisku* + *bez (žádné) peněz*. Podobně je vystavěno i metaforické vyjádření v Iz 52,3:

*Toto praví Hospodin: "Byli jste prodáni zadarmo, bez peněz budete vykoupeni.
(Iz 52,3; ČEP)⁶¹⁵*

Skrytá intertextualita se podílí na výstavbě významu.

Vyjádření lze však také chápat nezávisle na konceptuální metafoře רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Dobrý obchodník, pokud nechce zbankrotovat, se musí včas zbavit bezcenného zboží. Pokud ho nemá zkažené zboží zatěžovat či poškozovat, je třeba se ho za každou cenu (i bez zisku) zbavit.

v. 14 – 17 V těchto verších není kromě rámce audience (konceptuální metafora מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL, generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE, viz poznámka k v. 4) patrné užití žádné konceptuální metafory pro pojem יהוה *Hospodin* a varianty.

v. 18–19 jsou v žalmu 44 klíčovou výpovědí. Hlavní mluvčí odmítá, že by k odstoupení od smlouvy (porušení smlouvy) došlo ze strany Jákoba. Toto vyjádření je formulováno ve v. 19 prostřednictvím konceptuální metafory רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury (GPS) רעה את-צאן על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Tato generická příběhová struktura (GPS), hraje velmi významnou roli v textech týkajících se exodu a uzavření smlouvy.

Hebrejský výraz לב לז lze chápat mj. také jako *myšlení srdce* (dále viz pozn. k v. 21–22) konceptualizované prostřednictvím metafory MYŠLENÍ JE CESTA. Tomuto metaforickému vyjádření je pak možné rozumět na pozadí generické příběhové struktury (GPS) רעה את-צאן על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Entita *cesta* hraje v řadě metaforických vyjádření koncipovaných jejím prostřednictvím důležitou roli (viz kp. 2.1.1, tab. č. 1 a 2). Otázkou zůstává, jak rozumět vyjádření 19b a 19c:

615

Iz 52,3 כִּי-כֹה אָמַר יְהוָה הַיּוֹם נִמְכַרְתֶּם וְלֹא בַכֶּסֶף תִּגְאָלוּ:

*Naše kroky jsi odklonil,
ode mne Tvoje cesta.*

Problém vzniká s určením slovesného tvaru **וּתְּטֹט**, s určením slovesného kořene i subjektu. Co se týče slovesného kořene v úvahu připadá **נִטַּה** HI *odbočit, odklonit (se)*, případně ale i **נִטַּ** Q *komíhat se, třást se hrůzou.*) Text septuagintní i Vulgáta chápou slovesný tvar jako derivát kořene **נִטַּה** HI *odbočit, odklonit (se)* a podobně i standardní překlady evropské. Septuaginta překládá (2.sg.aorist); *a odklonil, odvrátils; a neodklonils, neodvrátils.* Vulgata: *et declinasti* (ind.pf. akt. 2. sg.) *odklonil jsi.* Problém tkví rovněž v tom, co resp. kdo je pak subjektem slovesa. V úvahu připadá kromě **אֲשֵׁרֵינוּ** *naše kroky* (jak překládají všechny standardní evropské překlady včetně českých) také Bůh sám. Každopádně je ale v. 19 stížností a protestem vůči Bohu. Žalmista viní ze zkázy a potupy Jákoba Hospodina. To Bůh nedostal svým slibům. Svým Zákonem, smlouvou (jako pastýřskou berlou) dovedl svůj lid do zkázy (v. 18 a 19).

Tohoto až šokujícího protestu proti Bohu, obvinění Boha z porušení smlouvy si všímá i C. C. Broyles.⁶¹⁶ Zejména ve v. 18–23 není žalm 44 jen vyznáním žalmistovy oddanosti smlouvě, Hospodinu. Naopak, žalmista si není vědom žádného vlastního provinění, které by dávalo Bohu důvod k zavržení svého lidu. Je to naopak Bůh, který porušil věrnost, a žalmista se ptá „proč?“ (hebr. **לָמָה** – ve v. 24 a 25). Tento motiv protestu vůči Bohu je explikován naléhavě a s překvapivou přímostí.

v. 20 Konceptuální metafora **יְהוָה הֵן הַשָּׂקָל** HOSPODIN JE ŠAKAL rozvíjí metaforou **יְהוָה הֵן הַרְעָה** HOSPODIN JE PASTÝŘ. Eplikuje konflikt, vnitřně polemizuje s vžitými konotacemi, významovým stereotypem metaforického konceptu **יְהוָה הֵן הַרְעָה** HOSPODIN JE PASTÝŘ. Posláním pastýře bylo vždy pečovat o stádo, zajišťovat mu dostatek potravy, vody, starat se o zdraví stáda, dbát na to, aby se stádo rozrůstalo. Podobným směrem ukazuje i významový stereotyp metafor **הַמֶּלֶךְ הֵן הַרְעָה** KRÁL JE PASTÝŘ nebo **יְהוָה הֵן הַרְעָה** BŮH JE PASTÝŘ.

Verš 20 dále rozvíjí motiv předešlých veršů: rozpor mezi Božími zaslíbeními, smlouvou, kterou Bůh uzavřel se svým lidem, rozpor mezi *skutky, které Bůh vykonal za dnů dávných* (v. 2), a momentální zkázou, ponížením a utrpením Jákoba.

V pozadí metaforického vyjádření: *Skryl jsi nás v temnotě smrti* (v. 19b) můžeme předpokládat generickou příběhovou strukturu (GPS) **שָׂקָל הֵן הַרְעָה** ŠAKAL SI ZAHRABÁVÁ KOŘIST. Tomu napovídá slovesný výraz **כִּסָּה** PI *přikrýt, skrýt*. Šakali si obstarávají potravu v noci a za soumraku. To byl jistě i ve starověku

⁶¹⁶ Broyles, 1989: 141.

obecně známý fakt, který spoluutvářel symboliku a metaforiku šakala jako pána či průvodce do podsvětí. Zda lze totéž říci o šakalím zvyku uchovávat si přebytečné maso z kořisti zahrabáním, je již otázka. Nebo může jít o pokračování představy šakala na lovu. Ten loví v noci, číhá ve tmě. Ve tmě uloví a zabije. Smrt se odehraje ve skrytu, pod rouškou tmy. Šakal přijde z temnoty a do temnoty odvede svou kořist. Požírá ji v doupeti, ve tmě, v noci.

v. 21–22 spolu s v. 9 formálně vybočují, o Bohu se mluví ve 3. os. sg.

V pozadí metaforického vyjádření v. 22a *Což ne Bůh prohledává* (חֲקַר Q) *to?* stojí pravděpodobně konceptuální metafora *יהוה אש מלחמה* HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generická příběhová struktura (GPS) *ירגל אש מלחמה אתה ארץ* VÁLEČNÍK VYSÍLÁ ZVĚDY jako varianta, inovace v rámci generické příběhové struktury (GPS) *על-איבי אש מלחמה למלחמה* VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM. Podobných metaforických vyjádření najdeme v knize žalmů celou řadu (Ž 7,10; Ž 11,4.5; Ž 17,3; Ž 26,2; Ž 139,23 aj.). Ve spojení se *srdcem* či *nitrem člověka* je zde užit podobný slovesný výraz *בחן Q prověřit, zkoušet, zkoumat*. Např. Ž 17,3:⁶¹⁷

*Zkoumal jsi mé srdce, dozíral jsi v noci, tříbil jsi mě, nic ti neuniklo,
ani úmysl, jenž nepřešel mi přes rty.*

(Ž 17,3; ČEP)⁶¹⁸

V Ž 44,22 je však užit slovesný kořen חֲקַר Q *prohledávat* (jako zvěd zemi/město) mající svůj domov ve zdrojové doméně *מלחמה válka* (Sd 18,2; 2Sa 10,3; 1Pa 19,3 aj.). Vyjádření v žalmech jako např. Ž 44,22; Ž 139,1 a Ž 139,23 jsou strukturovány prostřednictvím metafor ze zdrojové domény *מלחמה válka*.

Hebrejskému výrazu *לב העלמות* *skrytosti srdce* odpovídá ve zdrojové doméně entita *ארץ země* či *עיר město*, které zvěd prozkoumává před zahájením bitvy. Jedná se o pozoruhodné a v rámci hebrejského biblického kánonu neobvyklé užití metafor *יהוה אש מלחמה* HOSPODIN JE VÁLEČNÍK i generické příběhové struktury (GPS) *על-איבי אש מלחמה למלחמה* VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM.

Pro explikaci metaforického významu je také nutné připomenout, že hebrejský výraz *לב srdce* bylo v představách starověkého Blízkého Východu spojováno s duší, srdce bylo chápáno jako sídlo duše či života. Srdce

⁶¹⁷ Další: 1Pa 22,17; Jb 7,18; Ž 7,10; Ž 17,3; Ž 26,2; Ž 139,23 a další.

⁶¹⁸ בְּחַנְתָּ לְבַיִּי פְקַדְתָּ לְיִלְהָ צָרְפַתְנִי בְּלִתְמוּצָא זְמַתִּי בְּלִיַעֲבֵר-פִּי: ^{Ž 17,3}

je tak spojováno s vlastním zdrojem života, je orgánem nejhlubší složky osobnosti, orgánem svědomí, řídí vůli a touhu, je orgánem porozumění a poznání. Taková metaforická konceptualizace tohoto hebrejského pojmu je v rámci starozákonního hebrejského kánonu překvapivá.

v. 23 Užití generické příběhové struktury (GPS) **ישבר אש מלחמה את-איבי** VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE jsme zaznamenali již ve v. 6. V žalmu 44 je mj. nástrojem k vyjádření dvou zcela odlišných zkušeností s Bohem, konfliktu mezi žalmistovým „tehdy“, **בימי קדם** za dnů dávných (v. 2–8) a **אף** nyní (v. 10nn.). S entitou zdrojové domény **צרים** nepřátelé korespondují v první polovině žalmu (v. 1–9) nepřátelé Izraele, **גוים** národy, zde ve v. 23 s ní koresponduje sám Izrael, **יעקב** Jákob (rozuměj lid).

Podobnou funkci plní v žalmu generická příběhová struktura (GPS) **מאכל** PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU v rámci konceptuální metafory **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ. Generická příběhová struktura (GPS) umožňuje metaforicky konceptualizovat kontrastní zkušenost, budovat kontrastní obraz Boha Izraele vzhledem k obrazu vystavěnému v první polovině žalmu.

O probíhajících procesech mísení zdrojových domén **מלחמה** *pastva* a **הרג** *válka* svědčí užitý slovesný výraz, polyvalenční metaforický nosič **Q zabíjet**. Motiv zabíjení je pak samozřejmě velmi důležitý pro celý žalm.

Slovní spojení **כי-עליך הרגנו** překládají kraličtí jako *Anobrž pro tebe mordováni býváme...*, ČEP *Kvůli tobě jsme vražděni*, česká Jeruzalémská bible *To pro tebe jme pobíjeni*. Podobně jako ve v. 19, naléhavě a s překvapivou přímostí zde žalmista vznáší stížnost na Boží jednání. To se mu jeví v rozporu s tím, co Bůh zaslíbil svému lidu ve smlouvě.

Verš 23 lze interpretovat již v rámci audience. Slovesné výrazy **הרג** *Q zabíjet* a **חשב** *NI být oceněn*, oba v perfektu lze pak chápat performativně a přeložit je do češtiny prezentem (stejně jako **שיח** *Q položit, uložit* ve v. 26). Celky v. 23–25 a v. 26–27 se pak jeví jako paralelismy.

v. 24–25 Při konstrukci metaforického vyjádření ve v. 24 došlo k mísení konceptuálních metafor **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL a **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ, generických příběhových struktur (GPS) AUDIENCE a **ישמר רעה את-צאן מן-איב** PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM. Zavržení při audienci, příp. nepřijetí, audience neuskutečněná a také spánek pastýře nabízí žalmista jako jednu z odpovědí na otázku, proč Bůh dopouští zkázu, ponížení a utrpením Jákoba.

„Zavržení navždy“ – tuto frázi לַנְצַחַל + זָנָה Q najdeme rovněž v Ž 74,1 jako odpověď na otázku *jak dlouho?* (Ž 74, 9.10). Za těmito otázkami však stojí jiná, obecnější otázka: „Jaký je Bůh?“ – dobrý nebo zlý, pamatující nebo zapominající, přijímající nebo zavrhuující? Je Bůh Izraele dobrý pastýř, nebo pastýř spící, pastýř rozmnožující a pečující o své stádo, nebo pastýř, který sám stádo rozhání? Je Bůh Izraele jako pastýř nebo jako šakal? Je králem nebe a země nebo králem podsvětí? Válečník na straně Jákoba nebo Jákobův nepřítel? Domnívám se, že právě tato otázka je implicitně přítomna ve dvojím לָמָה *proč?* (v. 24 a 25) a je otázkou, kterou si klade celý žalm, tvoří jeho významové jádro.

v. 26 Součástí příběhové struktury AUDIENCE je i prvek sebeponížení, sebepokoření, který je explikován právě ve v. 26. V metaforických vyjádřeních, která jsou strukturována touto generickou příběhovou strukturou (GPS) jim odpovídají na jiných místech starozákonního hebrejského kánonu např. výrazy כָּרַע Q *padnout (k zemi/na kolena)*, חָוָה HI *klanět se* apod.⁶¹⁹ Podobnou funkci mají v této generické příběhové struktuře (GPS) i motivy bázně a strachu (např. Ž 22,24–25; Ž 47,2–3; Ž 147,11 aj.). Očekávanou reakcí na toto sebepokoření a bázeň je *přízeň* (hebr. רַצוֹן), *projevení přízně* (hebr. רַחֵם Q – viz v. 4) *rozjasnění tváře* (viz v. 4), *naklonění ucha* (tedy *vyslechnutí a vyslyšení prosb*), *odpověď* (hebr. עָנָה Q).

Zcela v rámci generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE pak zazní závěrečná prosba – v. 27. Velmi podobnou dikci můžeme pozorovat např. v Ž 27,7–9:

⁷ *Hospodine, slyš můj hlas, když volám,
smiluj se nade mnou, **odpověz mi!***⁶²⁰

⁸ *Mé srdce si opakuje tvoji výzvu:*

"Hledejte mou tvář." Hospodine, tvář tvou hledám.

⁹ *Svoji **tvář přede mnou neukrývej***⁶²¹
*v hněvu **nezamítej***⁶²² *svého služebníka.*

⁶¹⁹ V žalmech: 5,8; 22,8.30; 29,2; 66,4; 72,9; 86,9; 95,6; 96,9; 97,7; 99,5.9; 138,2 aj.

⁶²⁰ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen עָנָה Q *odpovědět*.

⁶²¹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovní spojení סָתַר+פָּנָה HI *skrýt tvář*.

⁶²² Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen נָטַח HI *zamítnout*.

Ty jsi byl má pomoc,
neodvrhuj⁶²³ mě a neopouštěj,⁶²⁴ Bože, moje spásu.

(Ž 27,7–9; ČEP)⁶²⁵

Všimněme si paralelismů užitých ve v. 9:

odpovědět – (ne)skrýt tvář – v hněvu (ne)zamítnout – (ne)odklonit se – (ne)odvrhnout – (ne)opustit (hebr. עזב). Podobné paralelismy najdeme např. i u Zach 10,6 aj.

v. 27 Závěrečné prosby žalmu עזרתה לנו קומה Povstaň nám na pomoc! a פדנו Vykup nás! nejsou z hlediska užitých metaforických konceptů zcela zřetelné. V pozadí výroku עזרתה לנו קומה Povstaň nám na pomoc! jsme konstatovali uplatnění konceptuální metafory מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generické příběhové struktury (GPS) אש מלחמה מאיבי VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI, příp. generické příběhové struktury (GPS) אש מלחמה יתן קול תרועה מלחמה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU.

Metaforický nosič קום+עזרה Q povstat na pomoc (v. 27) najdeme v knize žalmů také např. v Ž 35,2. I zde jde o metaforické vyjádření konstruované projekcí ze zdrojové domény מלחמה válka. V tomto kontextu se slovesný výraz קום povstat vyskytuje ještě např. v Ž 3,8; Ž 35,2; Ž 17,13; Ž 41,11; Ž 132,8 a pravděpodobně i v Ž 10,12. Zvolání קומה יהוה Povstaň, Hospodine! a jeho varianty (např. עזרתה לנו קומה Povstaň nám na pomoc! – Ž 44,27) by mohly být pozůstatkem válečné pokřiku.⁶²⁶ V metaforickém vyjádření Nu 10,35 jde nepochybně o uplatnění této generické příběhové struktury (GPS):

⁶²³ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen נטש Q opovrhout, nechat ladem.

⁶²⁴ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen עזב Q zanechat, opustit.

⁶²⁵

שְׁמַע־יְהוָה קוֹלִי אֶקְרָא וְהִנְנִי וְעַנֵּנִי: ⁸ לֵךְ אָמַר לְבִי בְקִשׁוֹ פָּנָי אֶת־פְּנֵיךָ יְהוָה אֲבַקֵּשׁ:
⁹ אֶל־תִּסְתֵּר פְּנֵיךָ מִמֶּנִּי אֶל־תִּטְבֹּאֵף עַבְדְּךָ עֲזַרְתִּי הִיִּתְּ אֶל־תִּשְׁשֵׁנִי וְאֶל־תְּעַזְבֵּנִי אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:

⁶²⁶ Další viz kp. 2.2.3, tabulky č. 28–30.

*Kdykoli schrána měla táhnout dál, říkal Mojžíš:
"Povstaň, Hospodine, ať se rozprchnou tvoji nepřátelé,
ať před tebou utečou, kdo tě nenávidí!"*

(Nu 10,35; ČEP)⁶²⁷

Zejména v návaznosti na předešlý verš (v. 26) a zde (v. 27) užitý slovesný výraz פָּדָה Q *vykoupit* zůstává alespoň latentně přítomna také metafora králesoudce. Hebrejský slovesný výraz פָּדָה Q *vykoupit, vyplatit, osvobodit* má ve starozákonním hebrejském kánonu široké uplatnění. V deuteronomistických textech je užíván mj. k popisu události exodu, vykoupení z Egypta, z domu otroctví (např. Dt 7,8; 9,26; 13,6; 18,5; 21,8; 24,18; ale také 1Pa 17,21; Neh 1,10; Mí 6,4 aj.). Slovesný kořen פָּדָה Q *vykoupit, vyplatit, osvobodit* však bývá užit také v kontextu právním či soudním (vykoupení otroka či otrokyně – např. Lv 19,20) nebo rituálněprávním (vykupování prvorozených kusů dobytka – Dt 15,19–23).⁶²⁸ Zdá se, že původní význam řadí sloveso do sémantického okruhu smluvně či obchodně právního.⁶²⁹

3.1.3 Závěr

Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky nám umožnily v žalmu 44 identifikovat konceptuální metafory, které byly užity ke konceptualizaci hebrejského pojmu יהוה *Hospodin* a variant. K upřesnění metaforických konceptů dochází v generických příběhových strukturách.

K jejich identifikaci byly mj. využity analýzy (přehledy a tabulky), které byly provedeny v kapitole předcházející (kap. 2). Explikace významu metaforických vyjádření týkajících se Hospodina, Boha Izraele, v žalmu 44 pak počítá se sociokulturní ukotveností užitých metaforických konceptů. Konceptuální metafory a v jejich rámci generické příběhové struktury (GPS) prefigurují v textu žalmu 44 ale také lexikum, slovosled, užitá gramatická kategorie apod., tedy formální podobu metaforických vyjádření. Plní v textu funkci kognitivních struktur, umožňují porozumění cílové oblasti, Hospodinu, prostřednictvím porozumění a zkušenosti s doménami zdrojovými. Užitá konceptuální metafory a generické příběhové struktury (GPS) jsou ale zároveň i nositeli významu, který překračuje rámeček textu žalmu. Představují v textu

⁶²⁷ נִוְהִי בְּנִסְעֵ הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה קוּמָה! יְהוָה וַיִּפְצוּ אֵיבָיִךָ וַיִּנְסוּ מִשְׁנֵאֵיךָ מִפְּנֵיךָ: Nu 10,35

⁶²⁸ V žalmech se objevuje tento slovesný výraz ve spojení i s pojmy jako např. צָרָה *soužení* (Ž 25,22), עֶשֶׂק *útlak* (Ž 119,134), nebo עוֹן *nepravost* (Ž 1308), v prorockých textech Oz 7,13 a Oz 13,14 ve spojení s pojmy שָׂדֵה *zhouba*, שְׂאֵל *Šeól* a מוֹת *smrt*.

⁶²⁹ Viz např. CAZELLES, Henri. פָּדָה. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XI. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2001. ISBN 0-8028-2335-1, s. 483–490.

komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu v jazykové a kulturním okruhu hebrejského biblického kánonu. A, jak jsme viděli, dokonce fungují v textu jako nástroje intertextuality. Užití metody nám tedy umožnilo jemnější interpretaci metaforických výpovědí týkajících se Boha a tím napomohly i interpretaci celého textu žalmu.

Konceptuální metafory a generické příběhové struktury jsou v textu žalmu nositeli intertextuality zvláště tam, kde je metafora či generická příběhová struktura použita inovativně a při porozumění se počítá s tím, že čtenář (nebo posluchač) žalmu 44 si vybaví texty, kde je tato generická příběhová struktura užitá způsobem obvyklým. To je případ zejména metaforických vyjádření ve v. 12–20. Intertextualita zde umožňuje vést v rámci textu žalmu i celého hebrejského biblického kánonu rozhovor o tom, jaký je Hospodin, Bůh Izraele. Především prostřednictvím konceptuální metafory

רעה יהוה הַחֹדֶשׁ HOSPODIN JE PASTÝŘ je zde vystaven značně ambivalentní obraz Boha. Žalm je rozhovorem svědků o tom, zda je Bůh dobrý nebo zlý, zda dodržuje smlouvu, kterou uzavřel se svým lidem, nebo ji porušuje. Žalmista nepřímou otázkou, zda je Bůh Izraele dobrý pastýř, nebo pastýř spící? Je jako pastýř, který rozmnožuje a pečuje o své stádo, nebo jako pastýř, který sám stádo rozhání, příp. prodává na jatka? Je Bůh Izraele jako pastýř, který život rozmnožuje, nebo jako šakal, který život bere? Je králem nebe a země nebo králem podsvětí? Je válečníkem na straně Jákoba nebo Jákobovým nepřítelem?

Žalm verbalizuje dvě odlišné zkušenosti s Bohem. Zkušenost „otců za dnů dávných“ (v. 2–9) a zkušenost pro žalmistu současnou (עַתָּה *nyní* – v. 10nn.). Pro žalmistu je současné Boží jednání v rozporu s Božími zaslíbeními danými Izraeli, v rozporu se smlouvou, kterou Bůh uzavřel se svým lidem. Žalm je až šokujícím protestem proti Bohu, obviněním Hospodina z porušení smlouvy. Zároveň však je zmíněný rozhovor žalmisty s jinými biblickými autory, rozhovorem s Bohem, žalm jako celek je adresován Hospodinu-králi. Celý žalm má rámeček královské audience, prosby o obnovení přízně v rámci formálního slyšení u krále.

3.2. Žalm 76

Žalm 76 je jedním z textů, kde jsou ke konceptualizaci hebrejského pojmu יהוה *Hospodin* užity výhradně metafory krále. Tento žalm je však také jedním z mála, kde je užita konceptuální metafora ארִי/לְבִיא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE. Ač jsou zde konceptuální metafory krále a jejich generické příběhové struktury (GPS) užity převážně konvenčním způsobem, význam jednotlivých metaforických vyjádření je utvářen v četných procesech mísení. Tím je tento text zajímavý. Verš jedenáctý je exegeticky velmi sporný a odborníky hojně diskutovaný. Jak se ukazuje, kognitivněsémantické analýzy mohou do této diskuse přispět.

Pro identifikaci konceptuálních metafor a explikaci významu jednotlivých metaforických vyjádření týkajících se Hospodina, Boha Izraele opět není nutné řešit otázky autorství, doby vzniku, historického pozadí, liturgického užití textu a paralel s případnými podobnými starověkými blízkovýchodními texty.⁶³⁰ Stranou ponechávám též otázky strofické, metrické apod.

3.2.1 Analýzy a interpretace, konceptuální metafory a jejich generické příběhové struktury (GPS)

Výchozím textem pro další analýzu je opět standardní hebrejský text,⁶³¹ druhotně pak lingvistický překlad do češtiny vytvořený autorkou pro tuto potřebu.

¹ Pro předního zpěváka.

Za doprovodu strunných nástrojů.

Žalm pro Asafa. Píseň.

² Známy (יָדַע ptp.NI) Bůh v Judovi, v Izraeli velké jeho jméno (גִּדּוּל שָׁם).

³ V Šálem je Jeho úkryt (סֶךְ) a Jeho doupě (מְעוּנָה) na Sijónu.

⁴ Tam roztránil (פָּרַץ PI pf.) ohnivý luk (קֶשֶׁת), štít (מִגְדָּן), meč (חֶרֶב) a válku (מִלְחָמָה).

⁵ Vznešený (נִאֲוָר ptp.NI), Ty zářivý (אֲדִיר) nad horami kořisti (טָרֵף).

⁶ Stali se kořisti (שָׁלַל HITPO pf.),

silného srdce (לֵב אֲבִירֵי לֵב), usnuli (נִוְנָה Q pf.) spánkem (שְׁנָה) svým.

A nevzpamatovali se (נִצְנָצָה Q pf. + יָד) všichni válečníci (כָּל-אֲנֹשֵׁי-חַיִּל).

⁷ Z Tvého vrčení (נִעַרְרָה), Jákobův Bože, mrákota (נִרְדָּם) a vůz (רֶכֶב) a kůň (סוּס).

⁸ Ty, Ty Bázeň budící, (יָרָא ptp.NI)

⁶³⁰ Viz např. Gerstenberger, 1988: 185.

⁶³¹ *Biblia Hebraica Stuttgartensia que antae cooperantibus A. Alt, O. Eißfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel.* 4. ed. Cooperantibus H. P. Rüger; W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-438-05219-9.

kdo ob stojí (לפנהיך Q impf.) před Tvou tváří (אף) Tvůj?

⁹ Z nebe jsi vyhlásil svůj soud (שמע + דין HI pf.).

Země se bála (ירא Q pf.) a žila v míru (שקט Q pf.),

¹⁰ když povstal k soudu (קום-למשפט Q inf.) Bůh,
aby spasil (ישע HI inf.) všechny pokorné země.

¹¹ Když (כי) hněv (חמה) člověk(a) rozbiješ (דך/דוך),
zbytek hněvu přepášeš se (חגר Q impf.).

¹² Zavažte se a splňte sliby (שלם PI + נדר Q imper.) Hospodinu, svému Bohu!

Všichni kolem Něho ať přinesou dar (יבל + שי HI jus.impf.) Budícímu bázeň (מורא).

¹³ Odřízne (בצר Q impf.)⁶³² ducha panovníků (נניד)

„Budící bázeň (ירא ptp. NI) v králích země“ (מלכי-ארץ).

Následující tabulka uvádí přehled metafor krále, které v žalmu 76 vstupují do procesů mísení a podílí se na strukturaci domény יהוה *Hospodin*. Jsou to tyto metafory: יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL,⁶³³ יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE, יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE, יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE a יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Pro zjednodušení neuvádím v tabulce celé názvy konceptuálních metafor, pouze zkratku, např. místo יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL pouze KRÁL.

Tabulka dále uvádí metaforické nosiče, hebrejské výrazy, které jsou příznačné pro příslušné metaforické koncepty, a polyvalenční metaforické nosiče (označené hvězdičkou *), výrazy, které odrážejí mísení, odkazují ke dvěma či více konceptuálním metaforám (mezi nimi v pravém sloupci značka plus +).

v. 2.	גדול שם	velké jméno	KRÁL + VÁLEČNÍK
v. 3.	סך	úkryt (lva)	LEV
	מענה	doupě (lva)	LEV
	שלם	Šálem (sídlo krále)	KRÁL
	ציון	Sijón (sídlo Boha-krále)	BŮH-KRÁL
v. 4.	שבר* PI	roztrástit, rozdrtit	VÁLEČNÍK + LEV
	קשת	luk	VÁLEČNÍK

⁶³² Gesenius (1962) a Koehler–Baumgartner (1994–2000) uvádějí dva významy tohoto slovesného kořene v Q: I. *Trauben lesen*, II. *Hochmut mindern, demütigen*. Druhý význam pouze pro Ž 76,13. GESENIUS, Wilhelm. *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. 17. Aufl. Berlin: Springer-Verlag, 1962. KOEHLER, Ludwig; BAUMGARTNER, Walter. *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. The New Koehler/Baumgartner in English*. Vol. 1–5. Transl. and ed. M. E. J. Richardson. Leiden: Brill, 1994–2000. ISBN 90-040-9700-7.

⁶³³ Zápis kurzívou HOSPODIN JE KRÁL znamená užití metafory krále v užším slov smyslu.

	מגן	štit	VÁLEČNÍK
	חרב	meč	VÁLEČNÍK
	מלחמה	válka, bitva, boj, bitevní vřava	VÁLEČNÍK
v. 5	נאור ptp.NI	zářivý, blýštivý, v plném lesku	SLUNCE
	*אדיר	Vznešený	KRÁL + VÁLEČNÍK
	טרף	kořist(lva)	LEV/LVICE
v. 6	*שלל HITPO	ukořistit (ve válce)	VÁLEČNÍK +LEV/LVICE
	אבירי לב	ti silného srdce	VÁLEČNÍK
	כל-אנשי-חיל	válečníci	VÁLEČNÍK
v. 7	*געה	pohrůžka, vrčení	LEV/LVICE+ VÁLEČNÍK
	*נדרם ptp.NI	mrákota, hluboký spánek	
	V+K+L+S ⁶³⁴		
	רכב וסוס	válečný vůz a kůň	VÁLEČNÍK
v. 8	*ירא ptp.NI	bázeň, hrůza	V+K+L+S
	*עמד Q	zůstat stát	V+K+L+S
	לפנהיך	před Tvou tváří	KRÁL
	*אף	hněv	V+K+L+S
v. 9	שמע+ דין HI	vyhlásit soud (právo)	SOUDCE
v. 10	קום-למשפט Q	povstat k soudu	SOUDCE
v. 11	*חמה	rozlícení, hněv	V+K+L+S
	דכך/דוך < תודך	rozbít	VÁLEČNÍK
	חגר Q	přepásat se	VÁLEČNÍK
	שאריח חמת	zbytek (hněvu/zbytek lidského hněvu)	V+K+L+S
v. 12	שלם PI + נדר Q	dát slib-splnit slib	BŮH-KRÁL
	יבל+ שי HI	přinést dar; tribut; oběť	KRÁL
	*מורא	děs, strach	V+K+L+S
	כל-סביביו*	všichni válečníci/dvořané	VÁLEČNÍK + KRÁL
v. 13	בצר Q	odřezávat sbírat (hrozny)	VÁLEČNÍK
	נגיד	kmenový vůdce, panovník, pán, král	VÁLEČNÍK
	*ירא ptp.NI	bázeň, hrůza	V+K+L+S
	מלכי-ארץ	králové země	KRÁL

⁶³⁴ Zkratka pro mísení konceptuálních metafor מלחמה אש יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL, ארמי-לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE a שפט יהוה HOSPODIN JE SOUDCE.

Všechny metafory užití v žalmu 76 ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant jsou metaforami krále. Jen minimum metaforických vyjádření lze interpretovat pomocí jedné konceptuální metafory, pro žalm je charakteristické četné mísení metaforických konceptů.

Konceptuální metaforu יהוה מלך **HOSPODIN JE KRÁL** v užším slova smyslu jsme identifikovali za základě metaforických nosičů: לפנהיך *před Tvou tváří* (v.8), שי יבל + HI *přinést dar, tribut* (v. 12) a *budící bázeň* (ירא ptp. NI) *v králích země* (מלכי-ארץ) (v. 13). V případě dvojice slovesných výrazů שלם PI + נדרר Q *dát slib-splnit slib*⁶³⁵ (v. 12)⁶³⁶ je náboženský, kultický, bohoslužebný a v druhém případě obětní⁶³⁷ kontext natolik zřejmý, že případná metaforická projekce z domény מלוכה *království* je již takřka neznatelná. Pokud vůbec jde o metaforu, tak již lexikalizovanou. Výraz נגיד *kmenový vůdce, panovník, pán, král* (v. 13) můžeme vyhodnotit jako polyvalenční metaforický nosič. Ve spojení se slovesným výrazem בצר Q *sbírat (víno)*, jehož subjektem je ve větě Bůh, jde evidentně o metaforické vyjádření, které vzniklo mísením a metaforickou projekcí z domén מלוכה *království*, בנין *stavba* a מלחמה *válka*. O procesech mísení konceptuálních metafor יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL a מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK svědčí polyvalenční metaforické nosiče: גדול שם *velké jméno* (v. 2), *Vznešený* אדיר (v. 5) a *všichni válečníci/dvořané* כל-סביבי (v. 12).

Dva topografické údaje שלם *Šálem*⁶³⁸ a ציון *Sijón*⁶³⁹ (v. 3) můžeme rovněž chápat v rámci konceptuální metafory יהוה מלך jako označení místa sídla Boha-krále.⁶⁴⁰

⁶³⁵ Bůh je buď svědkem (profánní přísaha v našem slova smyslu ve starověkém Izraeli de facto není možná.) přísahy (Gn 28,20; Lv 27,8; Nu 30,11), nebo jejím adresátem (ליהוה *Hospodinu* / לאלהים *Bohu* / לעביר יעקב *Přesilnému Jákobovu*) – Gn 31,13; Nu 6,2.21; Nu 21,2; Nu 30,3.4; Dt 12,17; Dt 23,22.24; Sd 11,30.39; 1S 1,11; 2S 15,7.8; Ž 132,2; Iz 19,21, Kaz 5,3.4, Jon 1,16; Mal 1,14.

⁶³⁶ Další výskyty: 2 S 15,7; Kaz 5,3.4; Iz 19,21 a Jon 2,10.

⁶³⁷ Jon 1,16; Mal 1,14.

⁶³⁸ Zde je nepochybně *Šálem* jen jiné označení pro *Jeruzalém* (stejně jako *Sijón*). Ne tak jednoznačná je již interpretace právě tohoto označení. Někteří badatelé odtud např. žalm datují (M. D. Goulder – viz seznam literatury) nebo chápou žalm jako doklad toho, jak Izrael (konkrétně Asafovy žalmy) začlenil do svého náboženství starou kenaanskou tradici šekemského boha smlouvy אל-ברית. Každopádně topografický údaj שלם *Šálem* vytváří intertextuální narážku na Gn 14,18. Otázkou zůstává opět, jak tuto narážku interpretovat.

⁶³⁹ Žalmy užívající pro Jeruzalém označení *Sijón* (Ž 46, 48, 76, 84, 87, 122, (132) bývají již tradičně souhrnně označovány jako „žalmy sijónské“.

⁶⁴⁰ Žalm zřejmě počítá s identifikací *Šálemu* a *Sijónu* s Jeruzalémem, není však zcela vyloučeno, že historicky nemuselo jít o totožná místa. שלם *Šálem* i ציון *Sijón* mohou odkazovat k Bét-el, שלם *Šálem* i k Šekem, ציון *Sijón* ke svatyni na hoře Gerazim aj. Oba

O užití konceptuální metafory יהוה שמש **HOSPODIN JE SLUNCE** svědčí jediný metaforický nosič אור ^{ptp.NI} zářivý, blýštivý, v plném lesku (v. 5). Výraz נאור v rámci starozákonního kánonu najdeme pouze zde. ČEP נאור překládá *jak jasně záříš*, kraličtí *důstojný*. Z gramatického hlediska jde o participium (m. sg.) slovesného kořene אור v níř'alu. Hebrejský výraz lze tedy přeložit také jako *osvícený, osvětlený*. R.L. Cole⁶⁴¹ překládá *resplendent*. Výraz s velkou pravděpodobností signalizuje mísení metafor Iva a slunce.⁶⁴² Úzké sepětí královské sluneční symboliky a metaforiky Iva máme doložené nejen z textů starozákonních, ale rovněž egyptských a assyrských (v ikonografii ztotožnění slunečního kotouče a hlavy Iva).⁶⁴³ V celku metaforické výpovědi v. 5 by pak tedy bylo možné chápat výraz jako polyvalenční metaforický nosič, který svěčí o užití metafor krále, slunce, Iva/Ivice a válečníka.

Konceptuální metaforu מלחמה אש יהוה **HOSPODIN JE VÁLEČNÍK** jsme identifikovali za základě metaforických nosičů קשת luk (v. 4), מגן štít (v. 4), חרב meč (v. 4), מלחמה válka, bitva, boj, bitevní vřava (v. 4), אבירי לב silného srdce (v. 6), כל-אנשי-חיל válečníci (v. 6), וסוס רכב válečný vůz a kůň (v. 7), חגר Q přepásat se (v. 11), נגידים בצר⁶⁴⁴ odříznout ducha králů (kmenových vůdců, pánů), (v. 13), רוח נגידים duch králů (kmenových vůdců; pánů) (v. 13). Výraz תודך (v. 7) bývá zpravidla chápán jako HI impf. 3. fem.

topografické údaje jsou však v každém případě označení svatyně, „místa přebývání“, či „zjevení“ Hospodina.

E. Zenger (HOSSFELD, Frank-Lothar; ZENGER, Erich. *Psalms 2. A Commentary on Psalms 51–100*. Transl. L. M. Maloney. Hermeneia. A Critical and Historical Commentary on the Bible. Minneapolis: Fortress Press, 2005. ISBN 0-8006-6061-7.) užití výrazů Šalém a Sijónu chápe jako jednoznačné svědectví o uplatnění tzv. chrámové teologie. ציון Sijón však navíc funguje jako symbol bezpečí a ochrany, místo, na které si Hospodin činí výlučný nárok (podrobněji viz např. OLLENBURGER, Ben C. *Zion, the City of the Great King. A Theological Symbol of the Jerusalem Cult*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 41. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1987. ISBN 1-85075-014-9, s. 91–103.).

⁶⁴¹ COLE, Robert L. *The Shape and Message of Book III. Psalms 73–89*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 307. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2000. ISBN 1-84127-100-4. s. 47.

⁶⁴² Stopy sluneční metaforiky a metaforiky Iva na základě tohoto hebrejského výrazu konstatuje např. i E. Zenger (Hossfeld–Zenger, 2005: 385).

⁶⁴³ Hossfeld–Zenger, 2005: 394.

⁶⁴⁴ Slovesný výraz בצר v Q ve spojení s רוח נגידים duch králů evidují jako metaforický nosič konceptuální metafory נוטע יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Gessenius (1962) i Koehler-Baumgartner (1994–2000) uvádí dva významy tohoto slovesného kořene v Q: I. *Trauben lesen, Weinlese halten* (česky sklízet hrozny), II. *demütigen, ducken, Hochmut minder* (česky pokořit, potupit, ponížít, sesadit). Výskyt בצר v Q II. však uvádějí pouze pro Ž 76,13. Domnívám se, že v případě Ž 76,13 je slovesný výraz užit metaforicky. Je možné, že slovesný výraz ve významu II. je lexikalizovanou metaforou. Tradičně už ve starověku byly hrozny sklízeny odříznutím stopky vinařským nožem. *Odříznutí ducha* – jako hroznu vína může být lexikalizovanou metaforou pro *odejmutí ducha* ve smyslu odebrání síly, odvahy, příp. života.

sg. slovesného kořene ידה *vzdát čest; vzdát díky*,⁶⁴⁵ přičemž subjektem slovesa má být שארית חמת – *zbytek hněvu (Božího) nebo (lidského; člověka)*.⁶⁴⁶ Jinou variantu navrhuje J. Emerton (1974).⁶⁴⁷ Subjektem slovesa může být Hospodin a hebrejský slovesný je dle jeho mínění odvozen ze slovesného kořene דכך/רוך *rozbit*.⁶⁴⁸ Pokud akceptujeme tuto Emertonovu variantu výkladu a překladu, slovesný výraz תודך se rovněž stává nosičem konceptuální metafory אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Jako polyvalenční metaforické nosiče odkazují také k této konceptuální metafoře hebrejské výrazy גדול שם *velké jméno* (v. 2), שבר PI *roztříštit, rozdrtit* (v. 4), אדיר *Vznešený* (v. 5), שׁלל HITPO *ukoristit (ve válce* (v. 6), גערה *pohrůžka, vrčení* (v. 7) a כל-סביביו *všichni válečníci/dvořané* (v. 12).

Poměrně významnou roli při konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant hraje v žalmu 76 metafora ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE. O jejím užití svědčí metaforické nosiče ve v. 3. סך *úkryt (lva)*, נענה *doupě (lva)*, טרף *kořist* (v. 5) a polyvalenční metaforické nosiče שבר PI *roztříštit, rozdrtit* (v. 4), אבירי לב *(ti) silného srdce* (v. 6)⁶⁴⁹ a גערה *pohrůžka, vrčení* (v. 7).

Poslední konceptuální submetaforu krále, kterou jsme v žalmu 76 zaznamenali, je יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE. Odpovídají jí metaforické nosiče קום-למשפט Q *povstat k soudu* (v. 10) a שמוע דין HI *vyhlásit soud (rozsudek)* (v. 9).

Následující tabulka podává přehled uplatňujících se submetafor krále v žalmu a jejich lokaci.

⁶⁴⁵ Pípal (PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. 2. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974.) *vyznat, vzdát čest, děkovat, vzdát díky, poděkovat*, ČEP: *chválit*. Kraličtí (*Bible svatá aneb všecka svatá Písma Starého i Nového zákona. Podle posledního vydání kralického z r. 1613*. Praha : Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1954.): *chválit*. Gesenius (1962): *loben, preisen*.

⁶⁴⁶ Hossfeld– Zenger, 2005: 385.

⁶⁴⁷ EMERTON, John A. A Neglected Solution of a Problem in Psalm LXXVI 11. *Vetus Testamentum*, 1974, Vol. 24, Fasc. 2. 1974, s. 136–146.

⁶⁴⁸ Pípal (1974) *rozbit, roztřískat, zlámat, rozlámat, rozdrtit* aj., ČEP: *roztříštit*. Kraličtí (1954): *polámat*, Koehler–Baumgartner (1994–2000) *smash, shatter*, Gesenius (1962) *zerschmettern (Bäume, Hörner, Bogen, Knochen, Masseben,...)*, *smash into fragments*.

⁶⁴⁹ ČEP (2001) překládá jako *zarputilci*, podobně jako v Iz 46,12.

konceptuální metafora krále	lokace (verš)
מֶלֶךְ יהוה HOSPODIN JE KRÁL	2, 8, 13
שֹׁפֵט יהוה HOSPODIN JE SOUDCE	9–10
שֶׁמֶשׁ יהוה HOSPODIN JE SLUNCE	5
אֲרִי/לֵבִיא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE	3–7
אֵשׁ מִלְחָמָה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	2, 4–7, 11, 13
נוֹטֵעַ יהוה HOSPODIN JE VINAŘ	13

Všimněme si dále dvou motivů, které jsou v žalmu společně všem zúčastněným zdrojovým doménám i doméně cílové. Jsou jimi motiv **strachu** a motiv **hněvu**. V žalmu 76 jim odpovídají hebrejské výrazy נִרְדָּם *mrákota, hluboký spánek* (v. 7), נֹרָא *děs, bázeň, hrůza* (v. 8, 13), מִוְרָו *děs, strach*, (v. 12), případně i בָּצַר רוּחַ⁶⁵⁰ *odříznout ducha* (v. 13). Dále pak אָף *hněv* (v. 8), חֲמָה *hněv, rozlícení* (v. 7, 11) a שְׁאֵרִית חֲמָתְךָ *zbytek hněvu* (v. 7). Jako entity se tyto výrazy objevují v doménách מְלוּכָה *království*, מִשְׁפָּט *soud*, אֲרִי/לֵבִיא *lev/lvice* a מִלְחָמָה *válka*. Následující tabulka zachycuje jejich distribuci v žalmu 76.

	hebrejský výraz	český ekvivalent	lokace (verš)
HNĚV	חֲמָה	<i>hněv, rozlícení</i>	7, 11
	אָף	<i>hněv</i>	8
	שְׁאֵרִית חֲמָתְךָ	<i>zbytek hněvu</i>	7
STRACH	נִרְדָּם	<i>mrákota, hluboký spánek</i>	7
	מִוְרָו	<i>děs, strach</i>	12
	יִרָא ptp. NI	<i>bázeň, hrůza</i>	8,13
	בָּצַר רוּחַ	<i>odříznout ducha</i>	13
	יִרָא Q	<i>bát se</i>	9
	מִיֵּעֲמֹד	<i>Kdo obstojí?</i>	8

⁶⁵⁰ Slovesný výraz בָּצַר v Q ve spojení s נִרְדָּם רוּחַ *duch králů* evidují jako metaforický nosič konceptuální metafory נוֹטֵעַ יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Gessenius (1962) i Koehler–Baumgartner (1994–2000) uvádí dva významy tohoto slovesného kořene v Q: I. *Trauben lesen, Weinlese halten* (česky *sklízet hrozny*), II. *demütigen, ducken, Hochmut minder* (česky *pokořit, potupit, ponížít, sesadit*). Výskyt בָּצַר v Q II. však uvádějí pouze pro Ž 76,13. Domnívám se, že v případě Ž 76,13 je slovesný výraz užit metaforicky. Je možné, že slovesný výraz ve významu II. je lexikalizovanou metaforou. Tradičně už ve starověku byly hrozny sklízány odříznutím stopky vinařským nožem. *Odříznutí ducha* – jako hroznu vína může být lexikalizovanou metaforou pro *odejmutí ducha* ve smyslu odebrání síly, odvahy, příp. života.

Zdá se, že hněv Hospodinův a bázeň, strach a hrůza, kterou Hospodin budí, patří v žalmu 76 k centrálním motivům výpovědi o Hospodinu vůbec. Příslušné hebrejské výrazy mohou proto v textu plnit funkci polyvalenčních metaforických nosičů.

Podobnou funkci může mít v žalmu i otázka **מי יעמוד** *Kdo obstojí?* (v. 8). Slovesný kořen **עמד** v Q se ve starozákonním kánonu v souvislosti s Bohem vyskytuje v doménách **מלוכה** *království*, **משפט** *soud*, **ארי/לביא** *lev/lvice* a **מלחמה** *válka*.⁶⁵¹ Význam hebrejského vyjádření **מי יעמוד** *Kdo obstojí?* je mj. patrný z významových opozit **נוס** *utéci, zahnat* (Na 2,9; Am 2,15; Jr 46,21; Jr 50,19.44 aj.), **עמד מרחק** *stát stranou* (Ex 20,18; Ž 10,1; Iz 59,14 aj.), ale také **עלה** *odejít*, nebo **שחח** *zhroutit se*. Tuto otázku lze chápat jako jeden z centrálních motivů celého žalmu 76, jako významový vrchol, do kterého ústí v. 2–7 (v tomto oddíle dominují konceptuální metafory **מלחמה** *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK* a **ארי/לביא** *HOSPODIN JE LEV/LVICE*), a zároveň jako východisko pro v. 9–13. Jako motiv může být tato otázka implicitně přítomna ve všech doménách, které metaforicky strukturují doménu **יהוה** *Hospodin* v žalmu 76. Podobně motivy strachu a hněvu. Velmi podobnou situaci máme např. i v prorockém textu Na 1,6. Zde se stejně jako v Ž 76 objevuje motiv Hospodinova hněvu (hebr. výrazy **זעם**, **חרון אף**, **חמה**):

Kdo odolá⁶⁵² jeho hroznému hněvu?⁶⁵³

Kdo obstojí⁶⁵⁴ před jeho planoucím hněvem?⁶⁵⁵

Jeho rozhořčení⁶⁵⁶ sálá jak oheň, skály se před ním drolí.

(Na 1,6; ČEP)⁶⁵⁷

Následující tabulka uvádí statistiku užití metaforických a polyvalenčních metaforických nosičů. Už samotný počet metaforických nosičů (třicet šest na třináct veršů žalmu, v žalmu 44 jich bylo na dvacet čtyři veršů čtyřicet) vypovídá o neobyčejné míře mísení při konceptualizaci pojmu **יהוה** *Hospodin* a variant. Polyvalenční metaforické nosiče týkající se

⁶⁵¹ V doménách **מלוכה** *království* a **מלחמה** *válka* Mal 3,2; Na 1,6; Am 2,15; Oz 109; Za 14,12; Mal 3,2; v doméně **ארי/לביא** *lev/lvice* Jr 50,19.44 a v doméně **משפט** *soud* Ž 109,6; Ž 130,3; Iz 50,8 aj.

⁶⁵² Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užito slovní spojení **מי יעמוד** *kdo odolá*.

⁶⁵³ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užít jmenný výraz **זעם** *hněv*.

⁶⁵⁴ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užito slovní spojení **מי יקום** *kdo obstojí*.

⁶⁵⁵ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užít jmenný výraz **חמה** *planoucí hněv*.

⁶⁵⁶ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užít jmenný výraz **חמה** *hněv*.

⁶⁵⁷ **לפני זעמו מי יעמוד ומי יקום בחרון אפו** Na 1,6
חמתו נחכה כאש והצרים נחצו ממנו:

Hospodinova hněvu, z něho plynoucí bázeň, hrůza a otázka *מי־יעמוד Kdo obstojí?* jednak představují důležité interpretační vodítko, zároveň jsou jednotlícím faktorem všech metaforických vyjádření žalmu. Konceptuální metafora יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL je zcela evidentně pro žalm určující (odkazují k ní jednak metaforické a polyvalenční metaforické nosiče konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, ale primárně také právě zmíněné polyvalenční metaforické nosiče). Druhou významně uplatňovanou metaforou v žalmu 76 je metafora אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK.

konceptuální metafora krále	metaforické nosiče	polyvalenční metaforické nosiče	celkem
יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL	6	4	9
שפט יהוה HOSPODIN JE SOUDCE	2	-	2
שמש יהוה HOSPODIN JE SLUNCE	1	-	1
יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE	3	3	6
אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	11	6	17
HOSPODIN JE KRÁL + VÁLEČNÍK + LEV + SOUDCE		9	
celkem			37

* * *

Některá metaforická vyjádření v žalmu jsou realizací jedné z těchto konceptuálních submetafor, lze je vyložit metaforickou projekcí z jedné zdrojové domény do domény cílové. Tabulka uvádí několik příkladů:

lokace (verš)	metaforické vyjádření	konceptuální metafora
2b	<i>V Izraeli velké jeho jméno.</i>	יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL
6	<i>Stali se kořistí silného srdce, usnuli spánkem svým.</i>	יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE
4	<i>Protože hněv člověk(a) rozbiješ, zbytek hněvu přepášeš se.</i>	אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK

Řadu metaforických vyjádření však takto vyložit nelze a v jejich pozadí rozpoznáváme procesy mísení. Ty jsou zde v žalmu 76 mnohem komplikovanější, než jak jsme viděli v žalmu 44. Mísení bude popsáno v rámci komentáře k jednotlivým veršům.

Vnitřní struktura žalmu i užití jednotlivých submetafor krále má implicitně narativní povahu. Užití slovesných perfekt, imperfekt, participií apod., časové vztahy v rámci expozice a užití konceptuálních metafor (nejde

vždy o výrazy, které by byly přímo metaforickými nosiči, jsou však užity v rámci příslušných metaforických vyjádření) naznačují narativitu. V tabulce uvádím některé příklady:

konceptuální metafora	časové vztahy	lokace	
יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL	participium ↓	známý (ידע ptp.NI) [velké jméno (גדול שם)] ⁶⁵⁸	2
		zářivý (נאור ptp.NI) [vznešený (אדיר)]	5
		budící bázeň (ירא ptp.NI)	8
	imperativ ↓	zavažte se (sliby) (שלם PI imper.) splňte (sliby) (נדר Q imper.)	12
	futurum ⁶⁵⁹	sebere (בצר Q impf.)	13
יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE	perfektum ↓	roztříštil (שבר PI pf.)	4
	participium	vznešený (נאור ptp.NI)	5
יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	perfektum ↓	roztříštil (שבר PI pf.) stali se kořistí (שלל HITPO pf.),	4 6
	(ptp. + impf.)		8
	perfektum ↓	vyhlásil soud (שמע + דין HI pf.)	9–10
יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE	(imper. + impf.)		12

Výpovědní hodnota všech metaforických vyjádření o Bohu, význam metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL i všech submetafor v žalmu 76 tkví opět v **generických příběhových strukturách (GPS)**. Ty zásadním způsobem upřesňují metaforický význam. Následující tabulka uvádí přehled všech generických příběhových struktur (GPS) užitých při metaforické konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant v žalmu 76.

⁶⁵⁸ V hranatých závorkách jsou jmenné tvary.

⁶⁵⁹ Biblická hebrejščina nemá slovesný tvar futura. Imperfektum je však jednou z možností jeho vyjádření. To je, domnívám se, i tento případ.

	konc. metař	užitá generická příběřová struktura (GPS)
¹ Pro předního zpěváká. Za doprovodu strunných nástrojů. Žalm pro Asafa. Píseň.	-	-
² Známy Bůh v Judovi, v Izraeli velké jeho jméno.	(E) K	-
³ V Šálem je Jeho úkryt a Jeho doupě na Sijónu.	L K	LEV/LVICE LOVÍ (příp. LEV BRÁNÍ SVÉ TERITORIUM) LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI KRÁL ⁶⁶⁰
⁴ Tam roztrřístil ohnivý luk, štít, meč a válku.	L V	LEV/LVICE LOVÍ VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
⁵ Vznešený, Ty zářivý nad horami kořisti.	C K+V L	LEV/LVICE LOVÍ
⁶ Stali se kořisti silného srdce, usnuli spánkem svým. A nevzpamatovali se všichni válečníci.	L V	LEV/LVICE LOVÍ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
⁷ Z Tvého vrčení, Jákobův Bože, mrákota a vůz a kůň.	L+V	LEV ŘVE VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
⁸ Ty, Ty Bázeň budící, kdo obstoř před Tvou tváři, když hněv Tvůj?	# K	AUDIENCE
⁹ Z nebe jsi vyhlásil svůj soud. Země se bála a žila v míru,	S	SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO
¹⁰ když povstal k soudu Bůh, aby spasil všechny pokorné země.	(E) S	SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO
¹¹ Když hněv člověk(a) rozbiješ, zbytek hněvu přepášeš se.	# V	VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE
¹² Zavařte se a splňte sliby Hospodinu, svému Bohu! Všichni kolem Něho ať přinesou dar Budícímu bázeň.	(H) (E) # K	VAZALOVÉ PŘINÁŠÍ KRÁLI DAR/TRIBUT
¹³ Posbírání <i>jako hrozny</i> ducha panovníků „Budící bázeň v králích země“.	V K #	VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY • KRÁL KRALUJE NAD LIDEM/MĚSTEM/ZEMÍ

⁶⁶⁰ Definován mj. zemí, městem, lidem, kterému vládne.

Vysvětlivky:

H	יהוה	<i>Hospodin</i>
E	אלהים	<i>Bůh</i>
J	אלהי יעקב	<i>Bůh Jákobův</i>
K	יהוה מלך	HOSPODIN JE KRÁL (v užším slova smyslu)
V	אש מלחמה יהוה	HOSPODIN JE VÁLEČNÍK
C	שמש יהוה	HOSPODIN JE SLUNCE
L	ארי/לביא יהוה	HOSPODIN JE LEV/LVICE
S	שפט יהוה	HOSPODIN JE SOUDCE
#	מלוכה מלכות	<i>království, lev/lvice,</i> <i>שפט soud, מלחמה válka</i>

Co se týče funkce generických příběhových struktur (GPS) zde platí totéž, co bylo již řečeno o žalmu 44. Umožňují přesnější explikaci metaforického významu. Jsou v jistém smyslu dílčí polohou konceptuální metafory. Podobně jako jsou submetafory krále (válečník, soudce, lev/lvice ad.) dílčími polohami metafory krále jako takové. Na konstrukci významu konkrétních metaforických vyjádření žalmu se generické příběhové struktury (GPS) podílejí také ale tak, že odkazují k jiným textům starozákonního biblického kánonu, jsou nástroji intertextuality. Generické příběhové struktury (GPS) stejně jako celé konceptuální metafory odkazují k řadě textů starozákonního biblického kánonu, kde jsou rovněž užity. V žalmu 76 plní funkci celistvých struktur, které reprezentují celé komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu. Při explikaci významu metaforických vyjádření v žalmu 76 je tedy třeba také počítat s tímto intertextuálním aspektem. Některé metaforické koncepty i generické příběhové struktury (GPS) jsou však v žalmu uplatněny stereotypně, jiné naopak zcela jedinečným způsobem.

3.2.2 Poznámky k jednotlivým veršům a užitým generickým příběhovým strukturám (GPS)

v. 2 Vlastní jména יהודה *Juda* a ישראל *Izrael* je možné v paralelismu membrorum chápat jako synonyma.⁶⁶¹ Hebrejské slovní spojení גדול שם *velké jméno* jsme vyhodnotili jako polyvalenční metaforický nosič odrážející mísení metafory krále a válečníka. Toto slovní spojení odkazuje k proslulosti mocí a silou, k moci a síle, především válečné. Ty jsou zároveň atributem králů,⁶⁶² v metaforických projekcích atributem Boha-krále.⁶⁶³ V tomto smyslu je

⁶⁶¹ Např. Gerstenberger, 1988: 85.

⁶⁶² Uzijáše 2Pa 26,15; Davida 2S 7,9 (1Pa 17,8).

⁶⁶³ Joz 7,9; 1S 12,22; 1 Kr 8,42; 2Pa 6,32; Jr 10,6; Ez 36,23; Mal 1,11.

příznačným paralelismem ke נורא (שם) גדול *velké jméno* slovní spojení (שם) נורא *bázeň budící jméno*, které takto najdeme např. v Ž 99,3:

Necht' vzdávají chválu tvému jménu, velkému a budícímu bázeň – je svaté!
(Ž 99,3; ČEP)⁶⁶⁴

v. 3 Ve verši užití metafory a jejich generické příběhové struktury (GPS) odkazují k jedinému místu. Klíčová korespondence probíhá mezi entitami סך *úkryt* a מענה *doupě* ze zdrojové domény ארי/לביא *lev/lvice*, entitou בשלם *Šálem*, sídlem krále ze zdrojové domény מלוכה *království* a entitou ציון *Sijón* cílové domény יהוה *Hospodin*. Bůh má svůj chrám, podobně jako král své sídlo (město či zemi), kterému vládne, a podobně jako lev má své doupě. Král starověkém Blízkém Východě byl na definován mj. městem, zemí a lidem, nad kterými měl moc – kraloval.⁶⁶⁵ Můžeme zde ve v. 3 konstatovat korespondenci probíhající napříč metaforami nejen mezi zmíněnými entitami, ale také mezi celými generickými příběhovými strukturami (GPS) ירבין בסך ארי *LEV ODPOČIVÁ V DOUPĚTI A KRÁL KRALUJE NAD MĚSTEM/LIDEM/ZEMÍ*.

Další klíčová korespondence probíhá mezi entitami אלהים *Bůh*, ארי/לביא *lev/lvice* a מלך *král*. V tomto případě však entitu cílové domény nestrukturuje entita מלך *král* – obecně, ale entita לאל עליון *šálemský král Malkisedek, kněz Boha Nejvyššího* (Gn 14,18).

Velmi pozoruhodné je spojení výrazů בשלם סכו *úkryt Jeho v Šálem*. שלם *Šálem* doslova „Úplný“, „Pokojný“⁶⁶⁶ konotuje pokoj a v několika textech je opisem pro „svaté místo“ par excellence, Jeruzalém. סך *úkryt* je naopak místo, kde odpočívá lev, příp. místo, kde číhá na svou kořist velmi nebezpečné zvíře.

Generická příběhová struktura (GPS) ירבין בסך ארי *LEV ODPOČIVÁ V DOUPĚTI* se uplatňuje např. při konceptualizaci pojmu *Juda* v tzv. *Jákovově závěti* (ČEP). Gn 49,9:

⁶⁶⁴

שמוך גדול ונורא קדוש הוא: Ž 99,3

⁶⁶⁵ Stejnou skutečnost zmiňuje i J.-P. Roux: „Úzká vazba mezi lidem a jeho králem, .. dospívá až k jejich naprostému ztotožnění. ... Vztah mezi lidem a jeho vládcem přitom poskytuje klíč k filozofii monarchie a pokládá se za natolik samozřejmý, prokázaný a jednoznačný, že etnografové ani historici už nepovažují za nutné se k jeho existenci vracet. To platí o černé Africe („král je totožný s královstvím“, „královská moc, národ a území jsou jedno a totéž“), tak i o říši Chetitů, Řecku, Izraeli a dalších oblastech.“ Viz např. ROUX, Jean-Paul. *Král. Mýty a symboly*. Historické myšlení, 50. Přel. I. Kozelská. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0205-5.

⁶⁶⁶ HELLER, Jan. *Starověká náboženství. Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu*. Praha: Kalich, 1988, s. 451.

*Mládě lví je Juda.
S úlovkem,⁶⁶⁷ můj synu, vystoupil jsi vzhůru.
Stočil se⁶⁶⁸ a odpočíval jako lev, jak lvice.
Kdo ho donutí, aby povstal?⁶⁶⁹*

V pozadí metaforického vyjádření v. 3 přichází rovněž v úvahu, strukturace pomocí příběhové struktury, která využívá motivů lovu, číhání, využití tedy generické příběhové struktury (GPS) יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ. Ta se uplatní v následujícím verši. V úvahu připadá eventuelně také využití příběhové struktury, která popisuje obranu lvů vlastního teritoria.

v. 4–7 Ve v. 4 se poprvé v žalmu 76 objeví konceptuální metafora יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Sledujeme-li její uplatnění v celém žalmu, výskyty jednotlivých generických příběhových struktur (GPS) užitých v jejím rámci, můžeme zaznamenat její vnitřní narativní strukturu:

- אש מלחמה את-איבי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE

(v. 4, 6, 7, 11)

jako výklad, či zdůvodnění účelu tažení/boje jsou vloženy dvě generické příběhové struktury (GPS):

- אש מלחמה מאיבי VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI

(v. 10)

- אש מלחמה במלחמה ישים VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO

BOJE (v. 11)

- אש מלחמה את-איבי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE (v. 13)

V tomto smyslu konceptuální metafora יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, jednotlivé užití generické příběhové struktury (GPS), konstituují dějový rámec celého žalmu. Narativní podobu má v žalmu 76 však i uplatnění konceptuální metafory יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE:

- ארי בסך ארי LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI (v. 3)⁶⁷⁰
- ארי/לביא יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ (v. 4–6)⁶⁷¹
- ארי ישאג ארי LEV ŘVE (v. 7)⁶⁷²

⁶⁶⁷ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz טרף *kořist*.

⁶⁶⁸ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen רבץ Q *mít ležení, lehnout si*.

⁶⁶⁹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný kořen קום *povstat*.

⁶⁷⁰ Viz kp. 2.3.3, Tabulka č. 46 a 47.

⁶⁷¹ Viz kp. 2.3.2, Tabulka č. 44 a 45.

Obě konceptuální metafory (יהוה אש מלחמה) HOSPODIN JE VÁLEČNÍK i (יהוה ארי/לביא) HOSPODIN JE LEV/LVICE) i příslušné generické příběhové struktury (GPS) jsou v žalmu užity velmi tradičním způsobem. Nepřátelé Izraele (Judy) jsou i nepřáteli Hospodina, který s nimi nakládá jako lev s kořistí a jako válečník s nepřátelskou armádou.

Ve v. 4, stejně jako ve v. 6 a 7, se společně podílejí na výstavbě metaforických vyjádření generické příběhové struktury (GPS) יטרף ארי/לביא VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE a אש מלחמה את-איבי LEV/LVICE LOVÍ. Je zřejmé, že užití generické příběhové struktury (GPS) sdílí metaforické důsledky. Tato skutečnost je konkrétním dokladem platnosti teorie M. Johnsona a G. Lakoffa o možné tzv. koherenci jdoucí napříč metaforami. Jak jsme mohli vidět, korespondence jdoucí napříč metaforami probíhají nejen mezi jmennými výrazy, ale i mezi entitami mající strukturní povahu, mezi výrazy slovesnými a příp. celými generickými příběhovými strukturami (v tom případě ale hovoříme spíše o sdílení metaforických důsledků). G. Lakoff a M. Johnson pojmenovali tento jev jako „smíšená metafora“.⁶⁷³ Koherenci více metafor, v tomto případě metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, v žalmu 76 zakládají především strukturní korelace, korespondence probíhají mezi slovesnými výrazy, pak jsou zde slovesné polyvalenční metaforické nosiče (jako např. שבר PI *roztříštit, rozdrtit* aj.), a v neposlední řadě koherenci budují i generické příběhové struktury (GPS). Dokonce by bylo možné pokusit se o formulování jakési polyvalenční generické příběhové struktury, konstruované mísením generických příběhových struktur (GPS) אש מלחמה את-איבי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE a יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ, a sledovat pak, zda se nevyskytuje i v jiných textech hebrejského starozákonního kánonu.

v. 4 Hebrejské jmenné výrazy קשת *luk*, מגן *štít* a חרב *meč* byly vyhodnoceny jako metonymie vzhledem k jmennému výrazu מלחמה *válka, bitva, boj, bitevní vřava*. Pro celý žalm je typický obraz Boha – válečníka pobíjejícího nepřátele. Svědčí o tom i užitá hebrejská terminologie. Podle mnohých starozákonníků se zde uplatňuje mýtickém vzor, který je společným duchovním majetkem celého starověkého Blízkého Východu.⁶⁷⁴ Verš 4. je však zároveň jedním z vyjádření, kde se v rámci starozákonního hebrejského kánonu

⁶⁷² Lev může řvát k zastrašení vetřelce, nebo také po té, co uloví kořist. Lev řve nad úlovkem. Viz kp. 2.3.1, Tabulka č. 42 a 43.

⁶⁷³ Lakoff–Johnson, 2002: 108–121.

⁶⁷⁴ Gerstenberger, 1988: 86.

uplatňuje konceptuální metafora **אש מלחמה יהוה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK velmi specifickým způsobem: Hospodin-válečník zasahuje proti válce jako takové (podobně např. i Ž 46,10; Oz 20,20).

v. 5 Hebrejský výraz **נאור** (אור ptp.NI) jsme přeložili do češtiny jako *Ty zářivý, blýštivý, v plném lesku* příp. také *osvícený, osvětlený*. Výraz s velkou pravděpodobností signalizuje mísení metafor lva a slunce, příp. i krále, slunce, lva a válečníka.

Adjektivum **אדיר** *Vznešený* chápu jako polyvalenční metaforický nosič odrážející mísení metafor krále a válečník. Tento výraz může označovat v hebrejském biblickém kánonu *válečníky* (Sd 5,13), *vznešené* (Sd 5,25, 2Pa 23,20, Neh 3,5, Jr 14,3, Na 3,18), *krále* (Ž 136,18, Jr 25,34.35.36, Jr 30,21), *boha/bohy* (1Sa 4,8, Na 2,6) a také **יהוה** *Hospodina* (a varianty) – Ž 8,2.10, Iz 10,34, Iz 33,21 aj.⁶⁷⁵

v. 6 Pozornost si zaslouží dvojice užitých hebrejských výrazů **טרף** *kořist* (v. 5) a **שלל** *stát se kořistí* (v. 6). Slovesný kořen **שלל** Q *ukořistit* patří do domény **מלחמה** *válka*, hebrejský jmenný výraz **טרף** *kořist* do domény **ארי/לביא** *lev/lvice*. Entita, slovní spojení **לב אבירי** *ti silného srdce* koresponduje s entitou *ti, kteří se stali válečnou kořistí* (Q שלל). Ve verši předešlém však najdeme ekvivalentní pojem z domény **ארי/לביא** *lev/lvice* **טרף** *kořist*. Proto dvojici výrazů **טרף** – **שלל** můžeme chápat jako signál mísení metafor **ארי/לביא יהוה** HOSPODIN JE LEV/LVICE a **אש מלחמה יהוה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK.

Adjektivum **אביר** *silný, mocný, udatný* se ve starozákonním kánonu vyskytuje ve spojení s výrazy *válečníci* (např. Sd 5,22 zde **אבירי** *silní, mocní, udatní* ve smyslu *válečníci* aj.), ale také **רעים** *pastýři* (1S 21,18 aj.).⁶⁷⁶ Zůstává však otázkou, zda slovní spojení **אנשי-חיל** *válečníci* a **לב אבירי** *(ti) silného srdce* (v. 6) máme chápat jako paralelismy.⁶⁷⁷ Metafora lva je totiž nejen metaforou krále, ale v doméně **מרעה** *pastva* se entita **ארי** *lev* rovněž vyskytuje, zde ale ve funkci nepřítele (ovcí a pastýře). V pozadí metaforického vyjádření – v. 6 bychom pak tedy museli počítat s tím, že do procesů mísení se účastní entity ne dvou domén (**ארי/לביא** *lev* a **מלחמה** *válka*), ale tří: **מלחמה** *válka*, **ארי/לביא** *lev* a **מרעה** *pastva*. Entitě zdrojové domény **לב אבירי** *(ti) silného*

⁶⁷⁵ Ex 10,15, Ž 93,4, *národy*: Ez 17,23, Ez 32,18, Za 11,2.

⁶⁷⁶ Dále pak ve spojení: **אביר יעקב** (ČEP: *Přesilný Jákobův* – Gn 49,24; Ž 132,2.5; Iz 60,16; Iz 49,26), *Přesilný Izraele* **אביר ישראל** – Iz 1,24), ale i *býk* (Ž 22,13).

⁶⁷⁷ ČEP překládá jako *zarputilci*, podobně jako u Iz 46,12.

srdce, tedy רעים *pastýři* by pak v cílové doméně mohli odpovídat válečníci, nebo králové, kteří vytáhli proti Siónu, stejně tak ale i jejich bohové, případně jejich kněží. Tato poslední otázka je sice pro interpretaci žalmu důležitá, její řešení však přesahuje možnosti metod, které jsme k analýze textu užíváme.

V pozadí vyjádření נמו שנתם *usnuli spánkem svým* ve verši 6. rozpoznat další konceptuální metaforu SMRT JE SPÁNEK.

v. 8 Tento verš se jeví v žalmu jako centrální. Najdeme zde již zmiňované polyvalenční metaforické nosiče: מי-יעמוד *Kdo ob stojí?*, נורא אתה *Ty Bázeň budící* (ירא ptp. NI) a אף *hněv*. Hebrejský výraz לפניך *před Tvou tváří* (v.8) jsem vyhodnotila jako metaforický nosič napovídající užití konceptuální metafory מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL, generické příběhové struktury AUDIENCE. Vzhledem k významu tohoto verše v celku text by proto bylo možné chápat celý žalm jako hold králi během audience.

v. 9–10 Metaforické výpovědi těchto dvou veršů jsou vystavěny pomocí konceptuálních metafor יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE, generické příběhové struktury (GPS) SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO a metafory מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL. Kontext právní je primární, i když vyhlašovat právo, zákony bylo ve starověku ve výhradní pravomoci soudce-krále. V kontextu právním je zde užit i soteriologický pojem ישע HI *zachránit, spasit*. Generická příběhová struktura (GPS) SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO podobně jako ve v. 10 najdeme např. v Ž 7,7; Ž 94,16; Ž 12,6; Ž 74,22; Ž 82,8 nebo v Ž 9,20:

Povstaň,⁶⁷⁸ *Hospodine, ať si člověk nezakládá na své moci, ať už pronárody stanou před tvým soudem!*⁶⁷⁹

(Ž 9,20; ČEP)⁶⁸⁰

Stejná příběhová struktura se podílí na výstavbě metaforického vyjádření např. v Dt 4,13; Dt 17,10–11; Ž 147.19 nebo u Iz 45,19:

⁶⁷⁸ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz קום Q *povstat*.

⁶⁷⁹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz שפט NI *být souzen, stanout před soudem*.

⁶⁸⁰

קוּמָה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲנֹשׁ יִשְׁפֹּטוּ גוֹיִם עַל-פְּנֵיךָ: ^{Ž 9,20}

Nemluvil jsem potají, v temném místě země,
 neřekl jsem potomstvu Jákobovu: Hleďte mě v pustotě.
 Já Hospodin vyhláším⁶⁸¹ spravedlnost,⁶⁸²
 prohlašuji⁶⁸³ právo.⁶⁸⁴

(Iz 45,19; ČEP)⁶⁸⁵

Generická příběhová struktura (GPS) SOUDCE ZJEDNUVÁ PRÁVO se podílí na výstavbě metaforických vyjádření např. Ž 9,5; Ž 54,3; Ž 68,6; Ž 72,2; Ž 135,14 aj. Tím, komu bylo právo nejčastěji upíráno, byli vdovy, sirotci (Ž 68,6 aj.), chudí (Ž 140,13 aj.). V metaforických výrocih jím bývá rovněž עַם יִשְׂרָאֵל *lid Izrael*, např. v Ž 72,2 nebo Ž 135,14 aj.

Hospodine, tvé jméno je věčné,
 budeš připomínán ve všech pokoleních, Hospodine.
 Hospodin svůj lid obhájí, bude mít se svými služebníky soucit.

(Ž 135,13–14; ČEP)⁶⁸⁶

E. Zenger chápe v. 9–10 jako pozdější vsuvku do staršího textu, který se mu jeví bez dvou uvedených veršů zcela konzistentní a mající narativní strukturu.⁶⁸⁷ Veršům 9–10 rozumí E. Zenger jako uplatnění motivu perspektivy chudých. Boží intervence je očekávána ve prospěch „pokorných země“, Boží nepřátelé, síly chaosu jsou interpretovány jako síly, které rozvrací právo a spravedlnost. Zenger uvádí jako motivicky příbuzný žalm 82.⁶⁸⁸ Obraz Boha jako nebeského soudce světa, soudce hájícího právo chudých vidí jako typické téma exilní a poexilní teologie přítomné v tzv. Asafových žalmech (50, 73–83).

⁶⁸¹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz דָּבַר *Q mluvit*.

⁶⁸² Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz צְדָקָה *spravedlnost*.

⁶⁸³ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz הִגִּיד *HI oznámit, ohlásit*.

⁶⁸⁴ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz מִישְׁרָיִם *právo*.

⁶⁸⁵ Iz 45,19

אָמַרְתִּי לְזָרַע יַעֲקֹב תִּהְיֶה בְּקִשְׁוֹנֵי אֲנִי יְהוָה דְּבַר צְדָק מִגִּיד מִישְׁרָיִם:
 יְהוָה שִׁמְרָה לְעוֹלָם יְהוָה זְכָרָה לְדֹרֹתָיו: ^{Ž 135,13}

⁶⁸⁶ כִּי־יִדְוֶן יְהוָה עִמּוֹ וְעַל־עַבְדָּיו יִתְנַחֵם: ¹⁴

⁶⁸⁷ V. 2–7 dobytí Sijónu, válečná intervence Boha ze Sijónu, v. 5–7 vítězství Boha Jákobova nad nepřátelskou armádou (v. 2–7 oslava Božích skutků v minulosti), v. 8.11.12–13 očekávání Boží intervence v přítomnosti a budoucnosti. V pozadí tohoto textu Zenger rozpoznává především pre-jahvistickou jeruzalémskou teologii a přijaté náboženské motivy a symboliku společnou celému starověkému Blízkému východu. Má na mysli především symboliku lva, slunce, motivy theofanie a vítězství božstva nad silami chaosu reprezentované „těmi druhými“ – sousedními králi, bohy a jejich armádami. Zenger původní žalm (bez v. 9–10) interpretuje na pozadí náboženských textů neoasyrských, kde symbolika lva a slunce hrála velmi významnou roli. Zenger tedy vidí v pozadí původního žalmu především sijónskou teologii a anti-asyrskou perspektivu.

⁶⁸⁸ Hossfeld–Zenger, 2005: 259–272.

Ve prospěch Zengera hovoří skutečnost, že slovesný kořen שקט v Q *žít v míru* ve spojení se substantivem ארץ *země*: שקטה ארץ *země žila v míru* najdeme několikrát v knihách Jozue (Joz 11,23; 14,15), Soudců (Sd 3,11; 3,30; 5,31), Královských (2Kr 11,20) a Paralipomenon (1Pa 4,40; 2Pa 13,23; 14,5; 23,21) ve spojení s obdobím, kdy se Izrael řídil smlouvou s Hospodinem a dodržoval Zákon.

v. 11 se jeví z hlediska překladatelského i interpretačního jako nejproblematictější z celého žalmu. Komentátoři mu věnují zpravidla značnou pozornost. Návrh J. A. Emertona chápat hebrejský výraz תודך jako derivát slovesného kořene דרך/רוך *rozbít* jsem již zmínila.

Kraus, *New English Bible* a *Revised English Bible*, Jacquet, Eaton, Anderson, Goulder aj. navrhují a příklánějí se k jiné variantě čtení. אדם čtou a překládají namísto *člověk* jako *Edóm* a חמה namísto *hněv Chamát*. První polovina verš by pak v českém překladu vypadala takto:

Neboť Chamát a Edóm tě musí chválit ...

Uvedení překladatelé a biblisté chápou výrazy buď jako symboly severních a jižních hranic Izraele (symboly nepřátel Izraele, kteří budou podrobeni pod vládu Izraele/Hospodina), nebo jako ohlas historických událostí 8. stol., jako reprezentanty asyrské koalice.⁶⁸⁹ To vše případně s vědomím, že funkce žalmu může být liturgická, příp. i eschatologická, takže případné konkrétní historické události, které snad mohou stát v pozadí vzniku žalmu, nejsou pro jeho interpretaci nijak podstatné.

Spojku כי v navrhovaném pracovním překladu překládám časově *když*. Pokud akceptujeme návrh J. Emertona (1974) překládat hebrejský slovesný výraz תודך jako *rozbiješ*, můžeme ho vyhodnotit jako metaforický nosič svědčící o užití konceptuální metafory אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, která se nepochybně podílí na výstavbě metaforického vyjádření – druhé poloviny verše. V pozadí metaforického vyjádření 11b jsme identifikovali užití generické příběhové struktury (GPS) מלחמה בלחמה ישם VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE. Toto její užití je nepochybně zajímavým novátorských dílem autora/autorů žalmu. Užitý slovesný výraz תחגר, derivát slovesného kořene חגר Q *přepásat se (válečnou*

⁶⁸⁹ GOULDER, Michael D. *The Psalms of Asaph and the Pentateuch. Studies in the Psalter, III.* Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 233. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1996. ISBN 1-85075-639-2, s. 91–92, 94.

zbrojí; mečem, dýkou) může vytvářet pak korespondenci mezi entitami נשק válečná zbroj, příp. חרב meč (a varianty) ze zdrojové domény a entitou שארית חמת zbytek hněvu v cílové doméně. Stejnou generickou příběhovou strukturu (GPS) a podobnou terminologii užil autor či autoři při výstavbě metaforického vyjádření v Ž 109,19. Prostřednictvím entity נשק válečná zbroj, příp. חרב meč je konceptualizována v cílové doméně entita קללה zlořečení (v. 17).

At' mu je **zlořečení**⁶⁹⁰ jako roucho, kterým se halí, opaskem, kterým se **přepásává**⁶⁹¹ ustavičně.

(Ž 109,19; ČEP)⁶⁹²

Pokud tedy přijmeme variantu čtení hebrejského výrazu תודך jako *rozbiješ*, stává se signálem užití generické příběhové struktury (GPS) ישר אש מלחמה את-איבי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE. Domnívám se, že analýza metaforických vyjádření, kterou jsme zde s použitím kognitivních lingvistických metod provedli, mluví ve prospěch Emertonovy interpretace. Metaforické vyjádření 11b pak můžeme interpretovat jako výhružku, na kterou navazují výzvy ve v. 12, jako informaci o válečnickově (Boží) připravenosti kdykoli či znovu vytáhnout do boje a pobíjet případné nepřátele, ty, kteří se odmítnou podrobit jeho královské vládě (v. 12).

v. 12 má kultický rámeček a rámeček daný konceptuální metaforou HOSPODIN JE KRÁL. Všichni (shromáždění) כל-סביביו kolem Něho (יהוה Hospodina, בואה אלהים Boha, מורא Budícího bázeň) jsou vyzváni, aby obětovali. Toto kultické jednání je zároveň metaforicky konceptualizováno prostřednictvím generické příběhové struktury (GPS) VAZALOVÉ PŘINÁŠÍ KRÁLI DAR/TRIBUT. Hebrejský slovesný výraz נדר Q *splnit slib(y)* je třeba chápat jako výzvu k přinesení daru-oběti Hospodinu. V tomto kontextu k přinesení daru, který bude výrazem vděčnosti za prokázané dobro. Jinak bývá tento výraz užíván rovněž jako slib daru, který je nabídnut jako součást prosby. Fyzicky byla tímto darem nejčastěji oběť (např. Nu 21,12). Tento slovesný výraz נדר *splnit slib(y)* je však užíván také v souvislosti se slibem zasvěcení (Nu 6,2; 1S 1,11) a se slibem kněžské služby (2S 15,8) ve smyslu dání sebe k dispozici, do služby Hospodinu.

Zcela jednoznačně nelze vyložit hebrejské slovní spojení כל-סביביו *všichni kolem Něho*. Výraz jsme vyhodnotili jako polyvalenční metaforický nosič,

⁶⁹⁰ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit výraz קללה zlořečení.

⁶⁹¹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit výraz חגר Q *přepásat (se)*.

⁶⁹² תהיילו כבגד יעטה ולמזח תמיד יחגרה: Ž 109,19

který může označovat buď dvořany (obklopující krále), nebo válečníky (obklopující svého velitele). Otázkou pak zůstává jaká entita v cílové doméně odpovídá entitě כל-סביביו *všichni (shromáždění) kolem Něho* v doméně zdrojové. V úvahu přicházejí Hospodinovi vyznavači (Juda), králové porobených národů, jejich lid, bohové, příp. i jejich kněží.

Generická příběhová struktura (GPS) VAZALOVÉ PŘINÁŠÍ KRÁLI DAR/TRIBUT užitou v doméně יהוה *Hospodin* najdeme na mnoha místech starozákonního kánonu, např. v Ž 68,29–30:

*Byl to příkaz tvého Boha.
Nechť se tvá moc, Bože, mocně prokazuje v tom,
co pro nás konáš ze svého chrámu nad Jeruzalémem.
Králové ti budou přinášet dary.*

(Ž 68,29–30; ČEP)⁶⁹³

Podobně i Iz 18,7:

*V onen čas bude přinášena Hospodinu zástupů
pocta od urostlého lidu s lesklou pletí, od lidu široko daleko obávaného,
od pronároda nesrozumitelné řeči, který poražené pošlapává,
jehož zemi protékají řeky.
Přinese ji na místo, kde přebývá jméno Hospodina zástupů, na horu Sijón.
(Iz 18,7; ČEP)⁶⁹⁴*

v. 13 Slovesný výraz בצר v Q ve spojení s רוח נגידים *duch králů* pokládám ze metaforický nosič konceptuální metafory יהוה נוטע *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK*. Gessenius (1962) i Koehler-Baumgartner (1985) uvádí dva významy tohoto slovesného kořene v Q: I. *Trauben lesen, Weinlese halten* (česky *sklízet hrozny*) a II. *demütigen, ducken, Hochmut minder* (česky *pokořit, potupit, ponížít, sesadit*). Slovesný výraz בצר Q ve významu *sbírat/trhat (hrozny)* se objevuje např. v Lv 25,5,11; Dt 24,21; Sd 9,27; Jr 6,9; Jr 49,9. U Iz 22,10 je tento slovesný výraz užit ve spojení s בתים *domy*, přeložit tedy můžeme *strhnout dům*. V knize Job (Jb 42,2) jde patrně také o metaforické užití tohoto slovesného výrazu. Výskyt בצר v Q II. uvádějí Gessenius (1962)

693

צָוָה אֱלֹהֶיךָ עֲוֹדָה אֱלֹהִים זֶה פְּעֻלַּת לְנוֹ: ^{Ž 68,29}

694

מִהֵיכַלְךָ עַל-יְרוּשָׁלַם לְךָ יוֹבִילוּ מַלְכִים שָׁי: ³⁰
בַּעֵת הַהִיא יוֹבִלְשֵׁי לַיהוָה צָבָאוֹת עִם ^{Iz 18,7}
מִמִּשְׁךְ וּמִוֶּרֶט וּמֵעַם נֹרָא מִן-הוּא וְהִלְאָה נְוִי קֹרֶקֶר
וּמְבוֹסָה אֲשֶׁר בָּזְאוּ נְהָרִים אֶרְצוֹ אֶל-מְקוֹם שֵׁם-יְהוָה צָבָאוֹת הַר-צִיּוֹן: ס

i Koehler-Baumgartner (1985) pouze pro Ž 76,13. Domnívám se, že v případě Ž 76,13 je slovesný výraz užit metaforicky. Je možné, že slovesný výraz ve významu II. je lexikalizovanou metaforou. Tradičně už ve starověku byly hrozny sklízeny odříznutím stopky vinařským nožem. *Odříznutí ducha* – jako hroznu vína může být tedy jen lexikalizovanou metaforou pro *odejmutí ducha* ve smyslu odebrání síly, odvahy, příp. života.

V. 13b נורא למלכי־ארץ lze chápat buď jako výpověď o Bohu (*On je budící bázeň v králích země*), ale také jako nomen proprium (*ten*) *Budící bázeň v králích země* a celý verš pak jako jedinou výpověď ve smyslu: (*ten*) *Budící bázeň v králích země odřízne ducha panovníků*. V každém případě zde rozpoznáváme užití konceptuálních metafor יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL a מלחמה יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a mísení generických příběhových struktur VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY a KRÁL KRALUJE NAD MĚSTEM/LIDEM/ZEMÍ. Ty navozují představu triumfujícího Boha Izraele, který si jako král-válečník podrobí národy/krále, a je resp. stane se králem králů.

3.2.3 Závěr

Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky nám opět umožnily jemnější interpretaci metaforických výpovědí týkajících se Boha

a tím napomohly i interpretaci celého textu žalmu 76. Identifikovali jsme konceptuální metafory, které byly užity ke conceptualizaci hebrejského pojmu יהוה *Hospodin* a variant. Metaforické koncepty byly upřesněny v generických příběhových strukturách.

Opět jsem využila analýzy (přehledy a tabulky), které byly provedeny v kapitole druhé. Explikace významu metaforických vyjádření týkajících se Hospodina, Boha Izraele, v žalmu 76 počítá se sociokulturní ukotveností užitých metaforických konceptů. V provedených analýzách a interpretacích jsme mohli sledovat, že užití konceptuální metafory a generické příběhové struktury (GPS):

1. modelují formální podobu metaforických vyjádření (lexikum, gramatiku, slovosled apod.);
2. v textu plní funkci kognitivních struktur, které umožňují porozumění cílové oblasti, Hospodinu, prostřednictvím porozumění a zkušenosti s doménami zdrojovými;
3. jsou nositeli významu, který překračuje rámec textu žalmu a představují v textu komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu v jazykové a kulturním okruhu hebrejského biblického kánonu.

V žalu 76 nejsou konceptuální metafory a v jejich rámci generické příběhové struktury nositeli intertextuality, jak jsme viděli v žalm 44. Způsob jejich užití je v tradiční.

Pro výstavbu metaforických vyjádření v žalmu 76 jsou naopak charakteristické četné procesy mísení konceptuálních metafor. Konceptuální mísení v žalmu 76 provází koherence užitých metaforických konceptů. Polyvalenční metaforické nosiče byly pro nás signálem mísení, zároveň jsou ale i prostředkem zachování koherence jdoucí napříč metaforami. Ve v. 4–7 hebrejské výrazy, polyvalenční metaforické nosiče שבר (PI) *roztříštit, rozdrtit, Vznešený*, שלל (HITPO) *ukořistit (ve válce)* a טרף (PI) *ukořistit (lev)*, גערה *pohružka, vrčení*, נרדם (ptp.NI) *mrákota, hluboký spánek* významově, tematicky propoující užití metaforické koncepty. Dalším prostředkem zachování koherence jdoucí napříč metaforami jsou polyvalenční metaforické nosiče, které odkazují k centrálnímu motivu žalmu, k bázni a strachu, který budí Hospodin (Hospodin-král, Hospodin-lev, Hospodin-válečník i Hospodin-soudce). Jsou to polyvalenční metaforické nosiče נרדם *mrákota, hluboký spánek* (v. 7), נורא *děs, bázeň, hrůza* (v. 8, 13), מורו *děs, strach*, (v. 12), eventuelně i רוח בצר *odříznout ducha* (v. 13), dále pak אף *hněv* (v. 8), חמה *hněv, rozlícení* (v. 7, 11) a שארית חמת *zbytek hněvu* (v. 7) a otázka: מי־יעמד *Kdo obstojí?*

V případě velmi problematického v. 11 provedené analýzy hovoří ve prospěch návrhu J. Emertona (1974).⁶⁹⁵ Interpretovat hebrejský slovesný výraz הורך jako derivát slovesného kořene רכך/רוך *rozbít*.⁶⁹⁶ Zvolené metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky tak v tomto exegeticky sporném a hojně diskutovaném případě mohou přispět do značně komplikované lingvistické a teologické debaty a posílit argumentaci jedné z hypotéz řešení.

⁶⁹⁵ J. Emerton (Emerton, 1974: 136–146.) překládá: *Surely thou dost crush the wrath of man. Thou dost restrain the remnant of wrath.*

⁶⁹⁶ Pípal (1974) *rozbít, roztřískat, zlámat, rozlámat, rozdrtit* aj., ČEP: *roztříštit, kraličtí: polámat*, Koehler–Baumgartner (1994–2000) *smash, shatter*, Gesenius (1962) *zerschmettern* (*Bäume, Hörner, Bogen, Knochen, Masseben,...*), *smash into fragments.*

3.3. Pláč 3,1-24

Oddíl z třetí písni knihy Pláč jsem zvolila pro další kognitivněsémantické interpretace z toho důvodu, že konceptuální metafora מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL a zejména dvě její submetafory יְהוָה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL a רֵעָה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ ve zvoleném oddíle v sobě zahrnují dva radikálně odlišné jazykové obrazy Hospodina. Metaforický význam vystavěný v textu Pl 3,1-24 je vnitřně dynamický a ambivalentní. Na jeho výstavbě se velmi významně podílí intertextualita. Jejimi nástroji jsou v textu také generické příběhové struktury (GPS) a konceptuální metafory krále, které se zde uplatňují.

Cílem následující analýzy bude opět nejprve identifikovat metafory užívané ve vybraném oddíle ke konceptualizaci pojmu יְהוָה *Hospodin* a variant⁶⁹⁷ a následně interpretovat metaforické výpovědi týkající se Hospodina, Boha Izraele. Hlavním nástrojem explikace metaforického významu a interpretace metaforických vyjádření budou opět především generické příběhové struktury (GPS). Generické příběhové struktury (GPS) chápu jako dílčí polohy konceptuálních metafor, specifikují užitou konceptuální metaforu. Následně jsou pak důležitým nástrojem interpretace příslušných metaforických vyjádření.

Vnitřní formální členění třetí kapitoly knihy Pláč je předmětem poměrně rozsáhlé odborné diskuse.⁶⁹⁸ Pro identifikaci a explikaci významu

⁶⁹⁷ Ke podobným závěrům ohledně užitých konceptuálních metafor v oddíle Pl 3,1–9 dospěl ve své studii *Spatial metaphors in Lam 3,1–19* G. Eidevall. Viz HECKE, Pierre van. *To Shepherd, Have Dealings and Desire. On the Lexical Structure of the Hebrew Root r'h*. In FEYAERTS, Kurt (ed.). *The Bible through Metaphor and Translation. A Cognitive Semantic Perspective*. Religions and Discourse, 15. Oxford: Peter Lang, 2003. ISBN 3-906769-82-8, s. 33–37.

⁶⁹⁸ Např. E. S. Gerstenberger (GERSTENBERGER, Erhard S. *Psalms. Part 2. And Lamentations. The Forms of the Old Testament Literature*, 15. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2001. ISBN 0-8028-0488-8.) a E. Boase (BOASE, Elizabeth. *The Fulfilment of Doom? The Dialogic Interaction between the Book of Lamentations and the Pre-Exilic/Early Exilic Prophetic Literature*. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 437. New York: T & T Clark, 2006. ISBN 0-567-02672-8.) člení vybraný oddíl: v. 1–18; v. 19–36 a dále. Dobbs–Allsopp (DOBBS-ALLSOPP, Frederick W. *Lamentations. Interpretation, a Bible Commentary for Teaching and Preaching*. Louisville: Westminster John Knox Press, 2002. ISBN 0-8042-3141-9.): v. 1–18, v. 19–24, v. 25–36 a dále, K. M. Heim (HEIM, Knut M. *The Personification of Jerusalem and the Drama of Her Bereavement in Lamentations*. In HESS, Richard S.; WENHAM, Gordon J. (eds.). *Zion, City of our God*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1999. ISBN 0-8028-4426-X, s. 129–169.): v. 1–33, v. 34–36 a dále, J. Renkema (RENKEMA, Johan. *Lamentations. Historical Commentary on the Old Testament*. Transl. B. Doyle. Leuven: Peeters, 1998. ISBN 90-429-0677-4.): v. 1–33 a v tomto rámci v. 1–21 a 22–33 a dále. F. G. Villanueva (VILLANUEVA, Federico G. *The „Uncertainty of a Hearing“. A Study of the Sudden Change of Mood in the Psalms of Lament*. Supplements to

metaforických vyjádření není však tato diskuse zásadní a souvisí pouze s vymezením oddílu, který bude předmětem následující analýzy a interpretace. V návaznosti zejména na Federicka Villanuevu (rovněž Fredericka Dobbs–Allsoppa ad.) jsem oddíl vymezila verši 1–24. Formální rámec individuálního nářku se od v. 25 překlápí v obecný spor, dialog, který ústí ve v. 31–33 v theodiceu.

Stranou ponechávám rovněž otázky autorství, doby vzniku, případného historického pozadí, liturgického užití textu a problematiku paralel s případnými podobnými texty sumerskými, babylónskými aj. blízkovýchodními.⁶⁹⁹ Nebudu se věnovat ani funkci akrostichu,⁷⁰⁰ otázkám strofickým, metrickým aj.,⁷⁰¹ neboť pro vlastní problematiku metafor a jejich funkci nejsou z hlediska kognitivní lingvistiky relevantní.

Otázka žánru je již z našeho hlediska závažnější.⁷⁰² Odborníci se shodují, že text vykazuje rysy jak individuálního, tak kolektivního nářku.

E. S. Gerstenberger⁷⁰³ považuje za formální rámec Pl 3 oficiální stížnost u Boha. Dále ale poukazuje na to, že úvodní formule sebepředstavení (v. 1) je v rámci oficiálního slyšení neobvyklá a implikovala by spíše mudroslovný dialog než náрек. Někteří badatelé zvažují jako formální rámec oddílu Pl 3 žalozpěv nebo pohřební píseň. Jak uvidíme dále, Gerstenbergerův návrh bude korespondovat se zjištěními, ke kterým jsem dospěla na základě analýzy užitých metaforických konceptů a příslušných generických příběhových struktur (GPS).

Pro celou knihu Pláč je příznačná velmi výrazná intertextualita. Technicky se uskutečňuje na rovině jednotlivých slovních výrazů (určité hebrejské výrazy lze pokládat za theologumena, např. *הַרְרִי* *hořké byliny* – v. 15), na rovině slovních spojení nebo na rovině celých výroků (např. v. 4 koresponduje s Iz 8,13, v. 6 s Ž 143,3, v. 19 s Ž 55,3 aj.). V textu Pl 3 rozpoznávají starozákonní badatelé stopy tradice žalmické, prorocké, mudroslovné a deuteronomistické.⁷⁰⁴ Někteří hovoří o dialogickém charakteru textu v tom smyslu, že jednotlivé tradice, teologie spolu vedou v rámci textu rovnocenný dialog.⁷⁰⁵ Z následujících analýz bude zřejmé, že za další nástroj intertextuality

Vetus Testamentum, 121. Leiden: Brill, 2008. ISBN 978-90-04-16847-3.): v. 1–24, v. 25–39 a dále.

⁶⁹⁹ Viz např. Garrett, 2004: 283–314; Berges, 2002: 46–52 aj.

⁷⁰⁰ Viz např. Renkema, 1998: 50; Berges, 2002: 75–76 aj.

⁷⁰¹ Viz např. Berges, 2002: 75–76 aj.

⁷⁰² Viz např. Berges, 2002: 78–81.

⁷⁰³ Gerstenberger, 2001: 492.

⁷⁰⁴ Boase, 2006: 207.

⁷⁰⁵ E. Boase této otázce věnuje vlastně celou svou monografii. V podobném duchu rozumí řadě starozákonních textů i W. Brueggemann (BRUEGGEMANN, Walter. *Psalms as Subversive Practice of Dialogue*. In BURNETT, Joel S.; BELLINGER, William H.; TUCKER, W. Dennis (eds.).

můžeme prohlásit také užité konceptuální metafory týkající se Hospodina a příslušné generické příběhové struktury (GPS).

Na základě následujících analýz podpořím dalšími argumenty tezi E. S. Gerstenbergera⁷⁰⁶ o formálním rámci oficiální stížnosti u Boha. Dále budu spolu s E. Boase⁷⁰⁷ konstatovat dialogický charakter oddílu, dialog tradic, teologií. Tento dialog se uskutečňuje nejen prostřednictvím užitých hebrejských výrazů či celých slovních spojení, ale také prostřednictvím užitých konceptuálních metafor a generických příběhových struktur (GPS). Na rovině významové je předmětem dialogu otázka, kdo, resp. jaký je Hospodin, Bůh Izraele.

3.3.1 Analýzy a interpretace, konceptuální metafory a jejich generické příběhové struktury (GPS)

Výchozím textem pro následující analýzy a interpretace je standardní text hebrejský,⁷⁰⁸ druhotně pak pro naši potřebu vytvořený lingvistický překlad do češtiny.

¹Já ten muž, jenž zakusil(ראה Q pf.)⁷⁰⁹ ponížení (עני) holí (שבט) Jeho hněvu⁷¹⁰ (עברה).

²Hnal mě (נהג Q pf.) a vedl (הלך HI impf.noc.) do temnoty beze světla.

³Proti mně obrací (שוב Q impf.), obrací (הפך Q impf.)⁷¹¹ svou ruku (יד) každý den.

⁴Pozřel (בלה PI pf.) mé tělo⁷¹² a mou kůži (עור, באר),

roztříštil (שבר PI pf.) mé kosti (עצמות).

⁵Vybudoval kolem mne (בנה+על Q pf.)

a obklíčil mě (נקף HI imper.noc.) jedem (ראש) a útrapami (תלאה).

⁶V temnotách⁷¹³ (מחשך) mě usadil (ישב HI pf.) jako navždy mrtvé (כמותי עולם).

⁷Obezdil (גדר Q pf. + בעד) mě, ne(mohu) vyjít (יצא Q impf.),

spoutal mě bronzovým řetězem (כבד נחשת HI pf.).

⁸A když (כי) jsem úpěl (זעק Q impf.) a o pomoc volal (שוע PI impf.),

postavil zátarasy (שתם Q pf.) mé modlitbě.

⁹Zazdil (גדר Q pf.) mé cesty kvádry (גזית), mé stezky rozvrátil (עוה PI pf.).

Diachronic and Synchronic. Reading the Psalms in Real Time. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 488. New York: T & T Clark, 2007. ISBN 0-567-02686-8, s. 3–25.).

⁷⁰⁶ Gerstenberger, 2001: 492.

⁷⁰⁷ Boase, 2006: 207.

⁷⁰⁸ *Biblia Hebraica Stuttgartensia que antea cooperantibus A. Alt, O. Eißfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel.* 4. ed. Cooperantibus H. P. Rüger; W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-438-05219-9.

⁷⁰⁹ Varianta překladu: *viděl*.

⁷¹⁰ Varianta překladu: *zuřivost*.

⁷¹¹ Zdvojený slovesný výraz jako intenziv.

⁷¹² Varianta překladu: *maso*.

⁷¹³ Varianta překladu: *nejtemnější kouty, hrob*.

- ¹⁰Medvěd (דב) číhající (ארב ptp.Q) na mě,
lev (אריה) v skryších (סתר).
- ¹¹Cesty mé vychýlil (סור POL pf.), rozdrásal (פשח PI impf.con.) mě,
způsobil (שים O pf.) zpuštění (שמם ptp.Q pf.).
- ¹²Napjal (קשת Q pf.) svůj luk
a postavil mě (נצב HI impf.con.) jako terč (מטררה) svého šípu (זין).
- ¹³Do mých ledví přivedl (בוא HI pf.) syny svého toulce (בני אשפה).
- ¹⁴Byl jsem (היה Q pf.) pro smích všemu svému lidu,
jejich posměšný popěvek (ננינה) každý den.
- ¹⁵Nasytil (שבע HI pf.) mě hořkými bylinami (מרורים),
občerstvil mě (רוה HI pf.) pelyňkem (לענה),
- ¹⁶rozbil (גרס HI impf.con.) mi zuby na štěrky, přitiskl (כפש HI pf.) mě do prachu.
- ¹⁷Zavrhla (זנה Q impf.con.) duše moje z pokoje,
zapomněl(a) (שנה Q pf.) jsem dobro.⁷¹⁴
- ¹⁸Řekl (אמר Q impf.noc.) jsem:
"Zanikla (אבר Q pf.) moje sláva (נצח) a mé čekání na Hospodina (תוחלת מיהודה).
¹⁹Rozpomeň se (זכר imper.Q) na mé ponížení (עני) a mé toulání bez domova (מרוד),
na pelyněk (לענה), na jed (ראש)."

²⁰Pamatuje si (זכר inf.Q+ זכר Q impf.),
teskní (שיח/שוח HI/Q impf.) ve mně moje duše.

²¹Tyto si беру (שוב HI impf. + אל-לב) k srdci.
Proto čekám (יחל HI impf.).

²²Milosrdenství Hospodinova protože (כי) nezanikla jsme (חנם Q pf.).
Nevyčerpala se (כלה Q pf.) slitování Jeho.

²³Nové každé ráno (לבקרים) mnohá věrnost Tvá.

²⁴„Můj podíl Hospodin," praví má duše, „proto čekám (יחל HI impf.) na (ל) něj.“

Následující tabulka uvádí přehled metafor, které jsou ve vybraném oddíle užity ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant. Jsou to metafory krále: יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ, dále pak konceptuální metafory: יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL, יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, יהוה דב HOSPODIN JE MEDVĚD, חלק יהוה HOSPODIN JE PODÍL a metaforické metonymie מל חסד HOSPODINOVHO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT,⁷¹⁵ רחמים מעין

⁷¹⁴ טובה *dobro, dobré věci, dobrotu, dobrotivost (Boží).*

⁷¹⁵ Metaforická metonymie, pojem יהוה *Hospodin* a varianty je zastoupen slovním spojením יהוה חסד *milosrdenství Hospodinova*. To je konceptualizováno prostřednictvím metafory יהוה חסד HOSPODINOVHO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT.

HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN⁷¹⁶ a מַלְאֲכֵי הַיְהוָה HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA.⁷¹⁷

Pro zjednodušení neuvádím v tabulce celé názvy konceptuálních metafor, pouze zkratku, např. místo יהוה מַלְאֲכֵי HOSPODIN JE KRÁL pouze KRÁL.

Tabulka dále uvádí metaforické nosiče, hebrejské výrazy, které jsou příznačné pro příslušné metaforické koncepty, a polyvalenční metaforické nosiče (označené hvězdičkou *), výrazy, které odrážejí mísení, odkazují ke dvěma či více konceptuálním metaforám (mezi nimi v pravém sloupci značka plus +).

v. 1	שָׁבַט	<i>hůl</i>	PASTÝŘ
v. 2	נָהַג Q	<i>hnát, vést (stádo)</i>	PASTÝŘ
	הִלֵּךְ HI	<i>vést, uvést</i>	PASTÝŘ
v. 3	שׁוּבָה Q + ב (יָד)	<i>obrátit (ruku) proti</i>	PASTÝŘ
	הִפְךָ Q (יָד)	<i>obrátit (ruku/tlapu)</i>	PASTÝŘ
	*יָד	<i>ruka, tlapa</i>	PASTÝŘ + LEV/LVICE
v. 4	בָּלָה PI	<i>pohltit, strávit, zkonsumovat</i>	LEV/LVICE
	בָּאָר	<i>tělo, maso</i>	LEV/LVICE
	עוֹר	<i>kůže</i>	LEV/LVICE
	שָׁבַר PI	<i>roztržít na kusy</i>	LEV/LVICE
	עֲצָמוֹת	<i>kosti</i>	LEV/LVICE
v. 5	בָּנָה Q (עַל)	<i>vybudovat, vystavět (kolem)</i>	LEV/LVICE
	נִקְּךָ HI	<i>obklíčit</i>	VÁLEČNÍK
v. 6	יָשַׁב HI + עוֹלָם	<i>usadit (v zemi) + navěky</i>	PASTÝŘ
	יָשַׁב HI + עוֹלָם כְּמֵתִי	<i>usadit jako mrtvé navěky</i>	NEPŘÍTEL ⁷¹⁸
v. 7	גָּדַר Q + בָּעַד	<i>stavět (kolem, obezdit, zazdít)</i>	VÁLEČNÍK
	יָצָא Q	<i>vyjít, vytáhnout (do boje)</i>	VÁLEČNÍK
	כִּבְדָה נִחַשְׁתָּ HI	<i>obtěžít bronzovým řetězem</i>	VÁLEČNÍK
v. 8	שָׁתַם Q	<i>zasypat (studnu, pramen)</i>	VÁLEČNÍK
v. 9	גָּדַר Q + דָּרַךְ	<i>zazdít cesty/stezky</i>	VÁLEČNÍK
	*דָּרַךְ (pl.)	<i>cesty/stezky</i>	PASTÝŘ + VÁLEČNÍK

⁷¹⁶ Metaforická metonymie, pojem יהוה *Hospodin* a varianty je zastoupen slovním spojením (יהוה) רַחֲמִים *slitování (Hospodinovo)*. To je konceptualizováno prostřednictvím metafory מַעֲיִן רַחֲמִים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN.

⁷¹⁷ Metaforická metonymie: pojem יהוה *Hospodin* a varianty je zastoupen slovním spojením (יהוה) רַב אֱמוּנָה *mnohá věrnost (Hospodinova)*. To je konceptualizováno prostřednictvím metafory חַיֵּי אֱמוּנָה HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA.

⁷¹⁸ „NEPŘÍTEL“ je zde zkratka pro konceptuální metaforu HOSPODIN JE NEPŘÍTEL.

	נתיבה PI + עוה	<i>rozvrátit (na trosky, sutiny) cesty/stezky</i>	VÁLEČNÍK
	נתיבה* (pl.)	<i>cesty/stezky</i>	PASTÝŘ + VÁLEČNÍK
v. 10	דב	<i>medvěd</i>	MEDVĚD
	ארב* ptp.Q	<i>čihat</i>	MEDVĚD + LEV/LVICE
	אריה	<i>lev</i>	LEV/LVICE
	סתר	<i>skryše (lva)</i>	LEV/LVICE
v. 11	סור* POL	<i>vychýlit</i>	
		Q a HI <i>odvléci</i>	MEDVĚD + LEV/LVICE
	דרך* (pl.)	<i>cesty/stezky</i>	PASTÝŘ + VÁLEČNÍK
	שום+ Q שים ptp.Q	<i>zpuštit</i>	VÁLEČNÍK
v. 12	קשת + Q דרך	<i>napnout luk</i>	VÁLEČNÍK
	נצב HI + לחץ כמשרא	<i>postavit, ustanovit jako terč šípů</i>	VÁLEČNÍK
v. 13	בוא HI	<i>přinést, vnést, uvádět, uvést (armádu)</i>	VÁLEČNÍK
	בני אשפה	<i>synové toulce⁷¹⁹</i>	VÁLEČNÍK
v. 15	שבע HI	<i>nasytit</i>	PASTÝŘ
	רוה HI	<i>občerstvit</i>	PASTÝŘ
	מרורים	<i>hořké byliny</i>	PASTÝŘ
	לענה	<i>pelyněk</i>	PASTÝŘ
v. 16	גרש (גרש) HI	<i>roztlout, rozbít, rozmělnit⁷²⁰</i>	LEV/LVICE
	כפש HI + באפר	<i>zatlačit do prachu⁷²¹</i>	LEV/LVICE
v. 17	זנח Q	<i>zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět</i>	KRÁL
	זנח Q + משלום	<i>zavrhnout od/z pokoje</i>	KRÁL
	שלום*	<i>pokoj</i>	KRÁL + PASTÝŘ
v. 18	תוחלת מיהוה (< יחלל)	<i>čekání na Hospodina</i>	KRÁL
v. 19	ראש	<i>jedovaté byliny</i>	PASTÝŘ

⁷¹⁹ V rámci metaforického vyjádření se uplatňuje metaforická metonymie ŠÍPY JSOU SYNOVÉ TOULCE, kde pojem *šipy* je užit namísto pojmu *armáda*. Tato metaforická metonymie je ale zapojena do obecnějšího konceptu, konceptuální metafory מלחמה אש יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Pro zjednodušení proto dále uvádím hebrejský výraz בני אשפה *synové toulce* jako metaforický nosič konceptuální metafory מלחמה אש יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK.

⁷²⁰ Podobný význam jako ve v. 4 v. שבר tam to byly *kosti*, zde jsou to *zuby*. V HI pouze zde, v Q ještě Ž 119,20. Jinak se slov. kořen nevyskytuje. Koehler–Baumgartner (1994–2000): *waste away*, Gessenius (1962) *zermalmen (rozdrtit, rozmělnit)*. גרש HI – Gessenius (1962) *zerreiben (rozetřít, rozemnout), zerstoßen (roztlout, rozbít)* – asi nějakým nástrojem, např. palicí.

⁷²¹ Pípal (1974) *dolů přitisknout*, Gesenius (1962) *niederdrücken (potlačit, utlačit, skličít, skličovat, deprimovat)*, Koehler–Baumgartner (1994–2000): *to bend together, to trample down (pošlapat, zadupat, zašlapat)*.

	לענה	<i>pelyněk</i>	PASTÝŘ
v. 21	יחל HI	<i>čekat (na Hospodina)</i>	KRÁL
v. 22	תמם Q	<i>zajít, zaniknout</i>	ŽIVOT ⁷²²
	כלה Q	<i>vyčerpát se, ubývat, ztrácet se (voda; pramen)</i>	PRAMEN ⁷²³
v. 23	חדשים לבקרים	<i>nová každým ránem</i>	ROSA ⁷²⁴
v. 24	חלק	<i>podíl, díl</i>	PODÍL
	יחל HI + (ליהוה)	<i>čekat na (Hospodina)</i>	KRÁL

Význam konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL je utvářen v procesu mísení submetafor krále a dalších metafor, které se v oddíle Pl 3,1–24 uplatňují. O užití konceptuální metafory יהוה מלך **HOSPODIN JE KRÁL** (v užším slova smyslu) svědčí metaforické nosiče זנח Q *zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět* (v. 17), תוחלת (מייהוה) <יחל> *čekání (na Hospodina)* (v. 18), יחל HI *čekat (na Hospodina)* (v. 21, 24) a polyvalenční metaforický nosič שלום *pokoj* (v. 17).

Druhou konceptuální submetaforou krále užitou ve vybraném oddíle a vstupující do procesů mísení je **HOSPODIN JE PASTÝŘ**. Identifikovali jsme ji na základě metaforických nosičů, slovesných: נהג Q *hnát, vést (stádo)* (v. 2), הלך H *vést, uvést* (v. 2), יד + שב Q *obrátit (ruku) proti* (v. 3), הפך Q *obrátit (ruku)* (v. 3), ישב HI + עולם *usadit (v zemi) + navěky* (v. 6), שבע HI *nasytit* (v. 15), ריה HI *občerstvit* (v. 15), a jmenných: שבת *hůl* (v. 1), לענה *pelyněk* (v. 15 a 19), מרורים (pl.) *hořké byliny* (v. 15) a ראש *jedovaté byliny* (v. 19). Konceptuální metafora יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ vstupuje do procesů mísení, jako polyvalenční metaforické nosiče jsme identifikovali výrazy: יד *ruka, tlapa* (v. 3), נתיבה (pl.) *cesty, stezky* (v. 9), דרך (pl.) *cesty, stezky* (v. 9 a 11) a שלום *pokoj* (v. 17). Jmenný výraz מרורים (pl.) *hořké byliny* je v tabulce zařazen jako metaforický nosič, i když v rámci starozákonního hebrejského kánonu je užit výhradně v souvislosti s nařízením o slavení pesachu (Ex 12,8 a Nu 9,11) a pak zde v Pl 3,15. Jako entita však pojem מרורים (pl.) *hořké byliny* koresponduje s entitami לענה *pelyněk* (v. 15 a 19) a ראש *hořké byliny* (v. 19) a je zde zapojen do metaforické struktury, která využívá entit domény ברעה *pastva*.

⁷²² „ŽIVOT“ je zde zkratka pro konceptuální metaforu MILOSRDENSTVÍ HOSPODINOVO JE ŽIVOT.

⁷²³ „PRAMEN“ je zde zkratka pro konceptuální metaforu HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN

⁷²⁴ „ROSA“ je zde zkratka pro konceptuální metaforu HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA.

Opět velmi významnou roli hraje konceptuální metafora **יהוה אש מלחמה** **HOSPODIN JE VÁLEČNÍK**. Odkazují k ní metaforické nosiče: **על** (על) Q+ **בנה** **vybudovat, vystavět (kolem)** (v. 5), **נקף** HI **obklíčit** (v. 5), **גדר** Q+ **בער** **stavět (kolem, obezdít)** (v. 7), **יצא** Q **vyjít, vytáhnout (do boje)** (v. 7), **כבר נחשת** HI **obtížít bronzovým řetězem** (v. 7), **שתם** Q **zasypat (studnu; pramen)** (v. 8), **גדר** Q+ **דרך** **zazdít cesty/stezky** (v. 9), **עוה** PI+ **נתיבה** **rozvrátit (na trosky, sutiny) cesty/stezky** (v. 9), **שמים** Q+ **שמים** ptp.Q **zpusťošit** (v. 11), **דרך** Q+ **קשת** **napnout luk** (v. 12), **נצב** HI+ **לחץ** **postavit, ustanovit jako terč šípů** (v. 12), **בוא** HI **přinést, vnést, uvádět, uvést (armádu)** (v. 13) a **בני אשפה** **synové toulce** (v. 13) a polyvalenční metaforické nosiče **דרך** (pl.) **cesty/stezky** (v. 9 a 11) a **נתיבה** (pl.) **cesty/stezky** (v. 9).

Následující tabulka uvádí přehled konceptuálních submetafor krále a jejich lokaci v rámci oddílu PI 3,1–24:

konceptuální metafora krále	lokace (verš)
HOSPODIN JE KRÁL	17–18, 21, 24
יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ	1–3, 6, 9, 11, 15, 17, 19
יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	5, 7–9, 11–13

Vedle těchto submetafor krále se na konceptualizaci pojmu **יהוה Hospodin** a variant podílejí další metafory, jejich vztah k submetaforám krále bude však ještě třeba vyhodnotit (viz dále).

Ke konceptuální metafoře **יהוה ארי/לביא** **HOSPODIN JE LEV/LVICE** odkazují slovesné výrazy, metaforické nosiče **בלה** PI **pohltit, strávit, zkonsumovat** (v. 4), **שבר** PI **roztříštit na kusy** (v. 4), **גרס** (גרש) HI **roztlouct, rozbít, rozmělnit** (v. 16), **כפש** HI+ **באפר** **zatlačit do prachu** (v. 16) a jmenné výrazy **אריה** **lev** (v. 10), **סתר** **skryše (lva)** (v. 10), **באר** **tělo, maso** (v. 4), **עור** **kůže** (v. 4), **עצמות** **kosti** (v. 4). z polyvalenčních metaforických nosičů výrazy **יד** **ruka, tlapa** (v. 3), **ארב** ptp. Q **číhat** (v. 10) a **סור** POL **vychýlit (z cesty)** (v. 11). Konceptuální metaforu **יהוה ארי/לביא** HOSPODIN JE LEV/LVICE nelze v oddíle PI 3,1–24 zařadit mezi submetafory krále. Jak jsme viděli v kp. 2.3.1, pojem **ארי lev** (a jeho varianty) se objevuje rovněž jako entita v doméně **מרעה** **pastva**. Má zde funkci nepřítele (pastýře i ovcí – viz generická příběhová struktura (GPS) **ישמר רעה את-צאן מן-איב** PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM, kap. 2.1.3). Konceptuální metafora **יהוה ארי/לביא** HOSPODIN JE LEV/LVICE v našem textu tedy pouze rozvíjí motiv lva-nepřítele ovcí na pozadí

metafory pastýře. Podílí na realizaci obecnějšího metaforického konceptu **יהוה אויב** HOSPODIN JE NEPŘÍTEL. Konceptuální submetafory krále ve v. 1–17 stojí ve službách metafory **יהוה אויב** HOSPODIN JE NEPŘÍTEL, metafora krále ztrácí proto pozitivní konotace a stává se výrazně ambivalentní. Zvláště patrný je tento autorův záměr ve v. 6. Konceptuální metaforu, která stojí v jeho pozadí, je možné identifikovat prostřednictvím intertextuální narážky na Ž 143,3:

*Nepřítel⁷²⁵ mě pronásleduje,
můj život tiskne k zemi,
do temnot mě vsadil jak od věků mrtvé.⁷²⁶*

(Ž 143,3; ČEP)⁷²⁷

Proto hebrejské také slovní spojení **ישב HI + עולם** bylo vyhodnoceno jako metaforický nosič konceptuální metafory **יהוה אויב** HOSPODIN JE NEPŘÍTEL.

Podobnou funkci jako metafora **יהוה ארי/לביא** HOSPODIN JE LEV/LVICE plní v Pl 3,1–24 metafora **יהוה רב** HOSPODIN JE MEDVĚD. O jejím užití svědčí jmenný výraz – metaforický nosič **רב** *medvěd* (v. 10) a polyvalentní metaforické nosiče **ארב** ptp.Q *číhat* (v. 10) a **סור** POL *vychýlit (z cesty)* (v. 11).

Metaforické vyjádření Pl 3,24 lze chápat jako realizaci konceptuální metafory **יהוה חלק** HOSPODIN JE PODÍL. Hebrejský výraz **חלק** *podíl, díl* (v. 24) v hebrejské starozákonním kánonu mimo metaforická vyjádření znamená díl majetku: *díl válečné kořisti* (Gn 14,24, Nu 31,36, 1S 30,24), *díl dědictví, dědičný podíl* (Gn 31,14), *díl země* (pole; pastvin), *stád*, které rozděluje otec svým synům (příp. zeťům), nebo také král šlechticům. **חלק** *podíl, díl* je pro jeho držitele zdrojem obživy, zdrojem života. Člověk bez podílu je nezajištěný, má nejistou budoucnost. *(Mít) podíl* znamená mít zaručenou budoucnost. Proto české překlady tam, kde je užit hebrejský výraz **חלק** *podíl, díl* v metaforických vyjádřeních, odkazují k českým výrazům jako *osud* nebo *budoucnost* (např. Jb 20,29; Jb 27,13; Kaz 3,22; Mi 2,4 aj.). Základní povědomí, že zdrojem, dárce života celého Izraele je Hospodin, je ukotveno v řadě biblických textů. Tato víra a vyznání jsou viditelně vyjádřeny v řádu rozdělení zaslíbené země jednotlivým kmenům Izraele, zvláštním

⁷²⁵ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz **אויב** *nepřítel*.

⁷²⁶ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovní spojení **ישב HI + עולם** *vsadit + jako navěky mrtvý*.

⁷²⁷ **כִּי רָדַף אוֹיֵב | נִפְשֵׁי דָבָא לְאַרְצָן חֵיתָי הוֹשִׁיבֵנִי בְּמוֹחַשִׁים כְּמַתִּי עוֹלָם:** Ž 143,3

způsobem v souvislosti s podílem kněžského kmene Lévijců (Lv 6,10; Dt 18,1): synům Izraele, každému pokolení (kmenu), Hospodin přidělil díl země jako zdroj obživy, s jedinou výjimkou – Lévijci mají být živi z podílu na obětech Hospodinu. Tentýž záměr je vyjádřen odráží Dt 10,9:

Proto se Lévimu nedostalo podílu ani dědictví s jeho bratry.

Sám Hospodin je jeho dědictvím, jak k němu mluvil Hospodin, tvůj Bůh.

(Dt 10,9; ČEP)⁷²⁸

Metaforické metonymie **מַעַיִן רַחֲמִים** **HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN** (metaforický nosič **כלה** Q *vyčerpát se, ubývat, ztrácet se (voda; pramen)* – v. 22) a **מַלְאָה נֶחֱמָה** **HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA** (metaforický nosič **חֲדָשִׁים לְבַקְרִים** *nová každým ránem* – v. 23) lze chápat jako výraz obecnější konceptuální metafory **יְהוָה מְקוֹר יְהוּדָה** **HOSPODIN JE ZDROJ VODY**. Mluvíme zde o metaforickým metonymiích, hebrejský pojem **מְקוֹר** *zdroj vody* je zastoupen pojmy **נְהַר מַעַיִן** *pramen* a **רֹסָה** *rosa*. Pramen, resp.voda pramene se může *vyčerpát,ztrácet* může jí *ubývat* (hebr. **כלה** Q – v. 22) a rosa se objevuje vždy znovu každého rána (hebr. **חֲדָשִׁים לְבַקְרִים** – v. 23). V cílové doméně **יְהוָה** *Hospodin* uvedeným pojmy odpovídají rovněž metonymie. Pojem **יְהוָה** *Hospodin* je zastoupen pojmy **חֶסֶד** *milosrdenství Hospodinovo* (v 22), **רַחֲמִים** (יהוה) *slitování (Hospodinova)* (v. 22) a **רַב אֱמוּנָה** (יהוה) *mnohá věrnost (Hospodinova)*(v. 23). Hebrejský pojem **מְקוֹר** *zdroj vody* lze ovšem také chápat jako metonymii, kde pojem **מְקוֹר** *zdroj vody* zastupuje pojem obecnější pojem, totiž **חַיָּה** *život*, resp. *zdroj života*. Voda z jakéhokoli zdroje (pramenitá, dešťová, z potoka, z řeky) byla vždy na Blízkém Východě velmi cenným statkem. Nejen v této zeměpisné oblasti je voda nutnou podmínkou, zdrojem života. Proto jsou metaforická vyjádření v. 22–24 srozumitelné bez ohledu na kulturní, náboženský, či jazykový okruh a lze jim rozumět i v rámci obecnějšího metaforického konceptu **HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA**. Podobně je tomu, jak jsme viděli s konceptuální metaforou **יְהוָה חֶלֶק** **HOSPODIN PODÍL** (v. 24). **חֶלֶק** *díl dědictví, dědičný podíl*, míněno díl země (příp. pole; pastvin), díl stád, které rozděluje otec svým synům (příp. zeťům), nebo také král šlechticům je pro jeho držitele zdrojem obživy, zdrojem života. Metaforickým metonymiím **מַעַיִן רַחֲמִים** **HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN** a **מַלְאָה נֶחֱמָה** **HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA** a metafoře **יְהוָה חֶלֶק** **HOSPODIN JE PODÍL** můžeme tedy

728

Dt 10,9 **עַל-כֵּן לֹא-הָיָה לְלוֹי חֶלֶק וְנַחֲלָה**
עַם-אֲחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְוִי:

chápat jako výraz uplatňující se ještě obecnější konceptuální metafory **HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA**.⁷²⁹

Ve v. 22 jsme identifikovali další konceptuální metaforu, která s výše uvedenými sdílí metaforické důsledky, metaforu חסד היה **HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT** (metaforický nosič תמים Q *zajít, zaniknout* – v. 22). Pro závěr vybraného oddílu (v .22–24) je tak charakteristický odlišný jazykový obraz Hospodina, kontrastní vzhledem k tomu, který najdeme ve v. 1–16 (obraz vystavený prostřednictvím metafor, které se sbíhají v koncept Hospodina jako nepřítel). Hospodin je zde ve v. 22–24 vylíčen jako ten, kdo je zdrojem života, příp. životem samým. Hospodin je jako zdroj života ve smyslu zdrojem každodenní obživy (podobně jako pole či stáda). Hospodin je jako zdroj života, který se podobně jako rosa objevuje každé ráno. Na rozdíl od života stvořeného tak život od resp. z Hospodina nezaniká a nevyčerpá se (na rozdíl od vody z pramene).

Následující tabulka uvádí přehled metafor jiných než metafor krále užitých ve vybraném oddíle Pl 3,1–24 ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant a lokaci jejich uplatnění:

konceptuální metafora (metaforická metonymie)	lokace (verš)
אויב יהוה HOSPODIN JE NEPŘÍTEL	6
ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE	3–4, 10–11, 16
דב יהוה HOSPODIN JE MEDVĚD	10–11
חלק יהוה HOSPODIN JE PODÍL	24
HOSPODIN JE ZDROJ VODY ⁷³⁰	22–23
חסד היה HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT ⁷³¹	22

Metaforám a metaforickým metonymiím krále i jiným týkajícím se Hospodina, Boha Izraele, odpovídají následující počty metaforických a polyvalenčních metaforických nosičů:

⁷²⁹ Dále v tabulkách však uvádím metaforické metonymie מעין רחמים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN a אמת מול HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA souhrnně pod metaforou HOSPODIN JE ZDROJ VODY, metaforu חלק יהוה HOSPODIN JE PODÍL samostatně.

⁷³⁰ Metaforické metonymie מעין רחמים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN a אמת מול HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA.

⁷³¹ Přesněji: jde o metaforickou metonymii.

konceptuální metafora krále	metaforické nosiče	polyvalenční metaforické nosiče	celkem
מֶלֶךְ יהוה HOSPODIN JE KRÁL	5	1	6
רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ	12	5	17
אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	13	3	16
součet	28	5	31
počet všech metaforických nosičů			52

Ostatním užitým metaforám a metaforickým metonymiím odpovídají počty metaforických a polyvalenčních metaforických nosičů ve druhé tabulce:

ostatní konceptuální metafory	metaforické nosiče	polyvalenční metaforické nosiče	celkem
אויב יהוה HOSPODIN JE NEPŘÍTEL	1	-	1
ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE	10	3	12
דב יהוה HOSPODIN JE MEDVĚD	1	2	3
součet	12		
počet všech metaforických nosičů			15
חלק יהוה HOSPODIN JE PODÍL	1	-	1
HOSPODIN JE ZDROJ VODY ⁷³²	2	-	2
חיה חסד HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT ⁷³³	1	-	1
součet	4	-	
počet všech metaforických nosičů			4

Jak je z uvedených tabulek patrné, při konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a variant jsou ve vybraném oddíle užity především konceptuální metafory krále (odkazuje k nim celkem 52 metaforických nosičů, k ostatním celkem 19). Vztah konceptuálních submetafor a metaforický metonymií jiných než krále (אויב יהוה HOSPODIN JE NEPŘÍTEL, ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE, דב יהוה HOSPODIN JE MEDVĚD, חלק יהוה HOSPODIN JE PODÍL, מעין רחמים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN, אמת מל HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA a חיה חסד HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT) k submetaforám krále (HOSPODIN JE KRÁL, רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ a אש מלחמה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK) je však třeba ještě dále vyhodnotit.

⁷³² Metaforické metonymie מעין רחמים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN a אמת מל HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA.

⁷³³ Přesněji: jde o metaforickou metonymii.

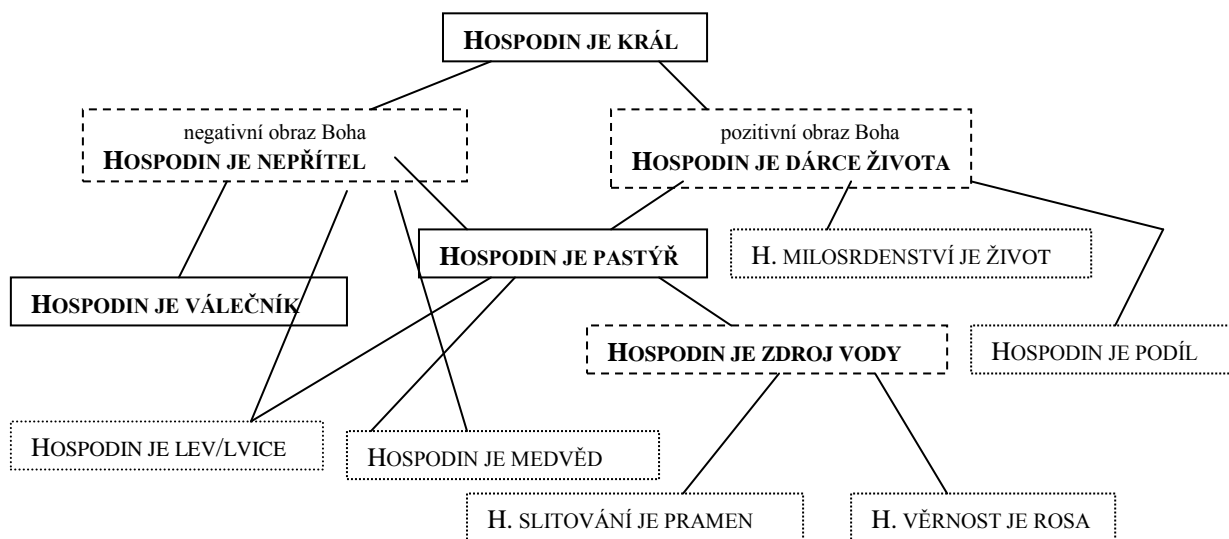
Dosud jsme naznačili možnost interpretovat konceptuální metafory a metaforické metonymie חֶלֶק יְהוָה HOSPODIN JE PODÍL, HOSPODIN JE ZDROJ VODY a חֶסֶד חַיָּה HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT v rámci obecnějšího metaforického konceptu HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA/ŽIVOT. Metaforické metonymie מַעֵין רַחֲמִים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN a מַלְאֲכָה HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA je možné chápat jako rozvedení konceptuální metafory רֶעָה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury (GPS) עַל-נוֹה יְהוָה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Důležitou entitou této generické příběhové struktury (GPS) jsou jednak נֹוֹה *pastviny* a pak také מְנוּחָה *místo odpočinku* a מַיִם *vodní zřídlo, pramen vody*, to vše jako cíl putování pastýře a stád. Další generická příběhová struktura (GPS), jejíž součástí je entita מַיִם (a varianty) *voda* je רֶעָה אֶת-צֹאן הַבָּיָהּ PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ (viz kapitoly 2.1.1 a 2.1.2, tabulky 1–4). Metaforické metonymie מַעֵין רַחֲמִים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN a מַלְאֲכָה HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA by se tak ve v. 22–23 mohly podílet na utváření alternativního obrazu Boha-pastýře vzhledem k oddílu v. 1–16). Zde je metafora pastýře užita výhradně k výstavbě obrazu Boha-pastýře, který se o svůj lid-své stádo nestará, k pastvě mu dává hořké a jedovaté byliny, trápí ho a nechá zabíjet.

Podobně konceptuální metafory אֲרִי לְבַיָּא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE a דָּב יְהוָה HOSPODIN JE MEDVĚD nemají v Pl 3,1–24 samostatnou konceptualizační funkci. Pouze rozvíjejí (i když významově velmi významně), modifikují významový stereotyp konceptuální metafory רֶעָה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ a polemizují s ním.⁷³⁴ Jinak se obě metafory podílejí na výstavbě obrazu, ve kterém Hospodin jako nepřítel, zabíjí, usiluje o zabití.⁷³⁵ Tento motiv je pro metaforu i význam celého oddílu klíčový. Zabíjení má v popisu práce válečník, zabití je záměrem nepřítele. Tento motiv dominuje celému oddílu Pl 3,1–16. Hospodin usiluje o smrt, zabíjí svůj lid.

⁷³⁴ Podobný jev jsme mohli pozorovat i v žalmu 44. Konceptuální metafory HOSPODIN JE BÝK, HOSPODIN JE OBCHODNÍK a HOSPODIN JE ŠAKAL rozvíjely konceptuální submetafory krále מְלַחֲמָה אֲשֶׁר מִלְחָמָה יְהוָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a רֶעָה יְהוָה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

⁷³⁵ O funkci zvířecích metafor (ptáka, orla, pštrose, šakala, lišky, jelena, medvěda a lva) v knize Pláž pojednává studie A. Labahna (LABAHN, Antje. Wild Animals and Chasing Shadows. Animal Metaphors in Lamentations as Indicators for Individual Threat. In HECKE, Pierre van (ed.). *Metaphor in the Hebrew Bible*. Bibliotheca Ephemeridum Theologiarum Lovaniensium, 187. Leuven: Leuven University Press, 2005. ISBN 90-429-1640-0, s. 67–98.). O metafoře orla a lva pojednává studie G. Eidevalla zaměřená na prostorové metafory v Pl 3,1-9 (EIDEVALL, Göran. Spatial Metaphors in Lamentations 3,1-9. In HECKE, Pierre van (ed.). *Metaphor in the Hebrew Bible*. Bibliotheca Ephemeridum Theologiarum Lovaniensium, 187. Leuven: Leuven University Press, 2005. ISBN 90-429-1640-0, s. 133–137.). Metafory lva a medvěda však ani jeden z autorů neuvádí do vztahu s metaforou pastýře.

Schematicky lze roli konceptuálních metafor a metaforických metonymií užitých v Pl 3,1–24 znázornit takto:

Předpokládáme, že konceptuální metafora strukturují nejen jazyk, ale také myšlení, postoje a činnosti. Konceptuální metafora týkající se Hospodina představují nástroje, jimiž autor či autoři zvoleného oddílu Pl 3,1–24 vyjadřovali svou zkušenost s Bohem. Odrážejí způsoby, jimiž se autor či autoři textu snažili porozumět Bohu, Jeho jednání, skutkům. To koresponduje s tím, jak konceptualizovali pojmovou kategorií יהוה *Hospodin* ve své myslí. Z tohoto pohledu jsou v Pl 3,1–24 ukotveny dvě radikálně odlišné zkušenosti s Bohem. První, negativní (Pl 3,1–16, případně 18), odráží konceptuální metafora יהוה אויב *HOSPODIN JE NEPŘÍTEL*. Na konstrukci tohoto obrazu se podílí celkem 44 metaforických nosičů (viz tabulky výše). Zcela „v jejích službách“ stojí submetafora krále אש מלחמה יהוה *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK* a rovněž konceptuální metafora יהוה ארי/לביא *HOSPODIN JE LEV/LVICE* a יהוה דב *HOSPODIN JE MEDVĚD*. Dvě poslední jmenované je možné chápat jako rozpracování, další rozvedení metafora יהוה רעה *HOSPODIN JE PASTÝŘ*, generické příběhové struktury ישמר רעה את צאן מן אויב *PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM*, kde je významnou entitou právě ארי/לביא *lev/lvice*, příp. דב *medvěd*. Tyto pojmy odkazují k predátorům, před nimiž měl pastýř v popisu práce ovce bránit. Druhá zcela odlišná, kontrastní zkušenost s Bohem Izraele je ukotvená v Pl 3,22–24. Tato pozitivní zkušenost je v textu vyjádřena prostřednictvím konceptuálních metafor a metonymií, které lze zahrnout pod metafora HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA (odkazují k nim celkem čtyři metaforické nosiče – viz tabulky výše). Do konstrukce tohoto pozitivního obrazu je

zapojena i konceptuální metafora רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Význam metafory pastýře a stejně tak i metafory מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL (a odtud i metafory מל יהוה HOSPODIN JE KRÁL) je v oddíle Pl 3,1–24 tedy výrazně ambivalentní.

Užití konceptuální metafory יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL jako obecného metaforického konceptu pro celý oddíl Pl 3,1–18 si všímá např. Dobbs-Allsopp,⁷³⁶ nebo J. Renkema,⁷³⁷ i když neužívají této terminologie. Někteří autoři spatřují zejména v pozadí metaforického vyjádření v. 12 (příp. i v. 13)⁷³⁸ metaforu lovce. Na základě analýz, které jsem provedla, považuji však tento závěr za chybný.⁷³⁹ Stejně tak nevidím dostatečné opodstatnění pro metaforu Boha jako stvořitele-stavitele ve v. 5.⁷⁴⁰ J. Renkema⁷⁴¹ a T. D. A. Garrett⁷⁴² identifikují v oddíle Pl 3,1–21 metaforu soudce a úvodní výroky (v. 1 a 2) interpretují v kontextu dne Hospodinova, dne soudu. Z analýz, které jsem provedla, však nic neukazuje tímto směrem. Není však vyloučeno, že konceptuální metafora יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL se může uplatňovat v rámci metafory HOSPODIN JE SOUDCE, a nebo naopak metafora HOSPODIN JE SOUDCE může fungovat jako konkretizace obecnějšího metaforického konceptu יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL. Bez dalších analýz širšího oddílu však nelze podobné závěry učinit. V každém případě si většina autorů však všímá výrazně ambivalentního obrazu Boha ve vybraném oddíle Pl 3,1–24.⁷⁴³

Než přikročíme k identifikaci užitých generických příběhových struktur (GPS) je třeba jako u předchozích textů (Ž 44 a Ž 76) připomenout, že v rámci procesů metaforické strukturace dochází k četnému mísení. Některá metaforická vyjádření zvoleného oddílu lze vyložit pouze metaforickou projekcí z jedné domény, v rámci jedné konceptuální metafory, např.

⁷³⁶ Dobbs-Allsopp, 2002: 110.

⁷³⁷ Renkema, 1998: 69-71.

⁷³⁸ Garrett, 2004: 411, Boase, 2006: 224 – dokonce ve v. 10–13; Berlin, 2002: 91.

⁷³⁹ Viz dále – poznámka k v. 12–13.

⁷⁴⁰ Dobbs-Allsopp, 2002: 112–113. Podrobněji dále – viz pozn. k v. 5.

⁷⁴¹ Renkema, 1998: 338.

⁷⁴² GARRETT, Duane A.; HOUSE, Paul R. *Song of Songs, Lamentations*. Word Biblical Commentary, 23B. Nashville: Thomas Garrett Publishers, 2004. ISBN 0-8499-0825-6, s. 409–410.

⁷⁴³ Např. Renkema, 1998: 67 a 69–71; Boase, 2006: 207–209 aj.

lokace (verš)	metaforické vyjádření	konceptuální metafora krále
17a	<i>Zavrhla duše moje z pokoje.</i>	יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL
7	<i>Obezdil mě, ne(mohu) vyjít, spoutal mě bronzovým řetězem.</i>	יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK
15	<i>Nasytil mě hořkými bylinami, občerstvil mě pelyňkem.</i>	יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ

V pozadí řady metaforických vyjádření však rozpoznáváme procesy mísení, např.

lokace (verš)	metaforické vyjádření	konceptuální metafora krále
6	<i>V temnotách mě usadil jako navždy mrtvé.</i>	יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ + יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL
11	<i>Cesty mé vychýlil, rozdrásal mě, způsobil zpuštění.</i>	יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE + יהוה דב HOSPODIN JE MEDVĚD + יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK

Následující tabulka uvádí přehled generických příběhových struktur (GPS), které byly užity při formulaci metaforických vyjádření v Pl 3,1–24 v souvislosti s pojmem יהוה *Hospodin* a variantami. Užití generické příběhové struktury nám pomáhají objasnit konstrukci významu hebrejských metaforických vyjádření. Jsou tedy upřesněním, dílčí polohou konceptuální metafory. Metaforický význam generují a nám ho zpětně umožňují explikovat.

	koncept. metafora	užitá generická příběhová struktura (GPS)
¹ <i>Já ten muž, jenž zakusil ponížení holí Jeho hněvu.</i>	P	PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY
² <i>Hnal mě a vedl do temnoty beze světla.</i>	P	PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY
³ <i>Ano, proti mně obrací obrací svou ruku každý den.</i>	P L	PASTÝŘ STŘEŽÍ A BRÁNÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM – OVCE JSOU V BEZPEČÍ LEV/LVICE LOVÍ
⁴ <i>Pozřel mé tělo a mou kůži, roztránil mé kosti.</i>	L	LEV/LVICE LOVÍ

⁵ <i>Vybuďoval kolem mne a obklíčil mě jedem a útrapami.</i>	V	VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
⁶ <i>V temnotách mě usadil jako navždy mrtvé.</i>	P Ř	PASTÝŘ STŘEŽÍ A BRÁNÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM – OVCE JSOU V BEZPEČÍ NEPŘÍTEL ZABÍJÍ
⁷ <i>Obezďil mě, ne(mohu) vyjít, spoutal mě bronzovým řetězem.</i>	V	VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY
⁸ <i>A když jsem úpěl a o pomoc volal, postavil zátarasy mé modlitbě.</i>	V	VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
⁹ <i>Zazďil mé cesty kváďry, mé stezky rozvrátil.</i>	V V+P	VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
¹⁰ <i>Medvěď číhající na mě, lev v skrýších.</i>	M L	MEDVĚD LOVÍ LEV/LVICE LOVÍ
¹¹ <i>Cesty mé vychýlil, rozdrásal mě, způsobil zpusťošení.</i>	L V V+P	LEV/LVICE LOVÍ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
¹² <i>Napjal svůj luk a postavil mě jako terč svého šípu.</i>	V	VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
¹³ <i>Do mých ledví přivedl syny svého toulce.</i>	V	VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE
¹⁴ <i>Byl jsem pro smích všemu svému lidu, jejich posměšný popěvek každý den.</i>	(K)	(AUDIENCE)
¹⁵ <i>Nasyťil mě hořkými bylinami, občerstvil mě pelyňkem,</i>	P	PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ
¹⁶ <i>rozbil mi zuby na štěrku, přitiskl mě do prachu.</i>	L	LEV/LVICE LOVÍ
¹⁷ <i>Zavrhl duše moje z pokoje, zapomněl(a) jsem dobro.</i>	K P	AUDIENCE PASTÝŘ STŘEŽÍ A BRÁNÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM – OVCE JSOU V BEZPEČÍ
¹⁸ <i>Řekl jsem: "Zanikla moje sláva a mé čekání na Hospodina.</i>	K	AUDIENCE
¹⁹ <i>Rozpomeň se na mé ponížení a mé toulání bez domova, na pelyněk. "</i>	P	PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ
²⁰ <i>Pamatuje si. Sklání se ve mně moje duše.</i>	-	-
²¹ <i>Tyto si beru k srdci. Proto čekám.</i>	K	AUDIENCE

²² <i>Milosrdenství Hospodinova protože nezanikla jsme. Nevyčerpala slitování Jeho.</i>	K E T	AUDIENCE ŽIVOT ZANIKÁ PRAMEN SE VYČERPÁ
²³ <i>Nové každé ráno mnohá věrnost Tvá.</i>	R	ROSA PADÁ KAŽDÉ RÁNO
²⁴ <i>„Můj podíl Hospodin,“ praví má duše, „proto čekám na něj.“</i>	D K	PODÍL JE ZDROJ ŽIVOTA AUDIENCE

Vysvětlivky:

¹ יהוה מלך	Ř	יהוה אויב
HOSPODIN JE KRÁL		HOSPODIN JE NEPŘÍTEL
¹ יהוה אש מלחמה	E	חסד חיה
HOSPODIN JE VÁLEČNÍK		HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT
¹ יהוה רעה	T	רחמים מעין
HOSPODIN JE PASTÝŘ		HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN
¹ יהוה רב	R	אמת מול
HOSPODIN JE MEDVĚD		HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA
¹ יהוה ארי/לביא	D	יהוה חלק
HOSPODIN JE LEV/LVICE		HOSPODIN JE PODÍL

Generické příběhové struktury (GPS) se na konstrukci významu konkrétních metaforických vyjádření opět podílejí také tím způsobem, že odkazují⁷⁴⁴ k jiným textům starozákonního biblického kánonu, kde byla stejná generická příběhová struktura (GPS) užitá. Generické příběhové struktury stejně jako celé konceptuální metafory plní v textu funkci celistvých struktur, které reprezentují celé komplexy vědění a zkušenost o Hospodinu a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu.

Některá metaforická vyjádření jsou srozumitelná právě jen na pozadí těch, které užívají stejné konceptuální metafory Např. oddíl Pl 3,1–3.

*Já ten muž, jenž zakusil ponížení **holi**⁷⁴⁵ jeho hněvu.*

***Hnal** mě a **vedl do**⁷⁴⁶ temnoty beze světla.*

Ano, proti mně obrací obrací svou ruku každý den.⁷⁴⁷

⁷⁴⁴ Záleží na tom, s jakou četností je generická příběhová struktura (GPS) užívána pak také v konkrétní komunikační situaci také na čtenáři, do jaké míry je schopen intertextuální odkazy ve vnímaném textu chápat a rozumět jí.

⁷⁴⁵ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz שׁבט *hůl*.

⁷⁴⁶ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále jsou užit slovesné výrazy נהג *hnát, vést (stádo)* a הילך *HI dát jít*.

⁷⁴⁷ Vlastní pracovní (lingvistický) překlad autorky, totožný s překladem výše kp. 3.3.

je srozumitelný právě jen na pozadí metaforických vyjádření, která užívají stejné konceptuální metafory (יהוה רעה) HOSPODIN JE PASTÝŘ a stejné generické příběhové struktury (GPS) (על-נוה) PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY a (מן-איב) PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM). Jako např. Ž 23,1–4:

Hospodin je můj pastýř, nebudu mít nedostatek.

Dopřává mi odpočívát na travnatých nivách,

vodí⁷⁴⁸ mě na klidná místa u vod, naživu mě udržuje,

stezkou spravedlnosti mě vede pro své jméno.

I když půjdu roklí šeré smrti, nebudu se bát ničeho zlého, vždyť se mnou jsi ty.

Tvoje berla⁷⁴⁹ a tvá hůl⁷⁵⁰ mě potěšují.

(Ž 23,1–4; ČEP)⁷⁵¹

Při explikaci významu metaforických vyjádření v Pl 3,1–24, významu konceptuálních metafor, je tedy opět třeba počítat s těmito intertextuálními aspekty. Je třeba, abychom si byli vědomi toho, jak uplatňující se generické příběhové struktury (GPS) fungují v jiných textech hebrejského biblického kánonu.

3.3.2 Funkce generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE

Velmi významnou roli v analyzovaném oddíle z knihy Pláč hraje generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE. Odkazují k ní všechny metaforické nosiče, které jsme zaznamenali v rámci konceptuální metafory HOSPODIN JE KRÁL: זנח Q zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět (v. 17), זנח Q + מושלום zavrhnout od/z pokoje (v. 17), תוחלת (מיהוה) čekání (na Hospodina) (v. 18) a יחל HI (ליהוה) čekat (na Hospodina) (v. 21, 24). Předpokládám, že hebrejský slovesný kořen יחל v HI čekat ve spojení s ליהוה na Hospodina⁷⁵² a jeho variantami (לאלהים) na Boha⁷⁵³ aj.) jsou metaforickou projekcí ze zdrojové

⁷⁴⁸ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz נהל PI vést.

⁷⁴⁹ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz שבת hůl.

⁷⁵⁰ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz משענת berla.

⁷⁵¹ ⁷⁵¹ מִזְמוֹר לְדָוִד יְהוָה רֵעִי לֹא אֲחַסֵּר: Ž 23,1–4

² בְּנֵאוֹת דָּשָׁא יִרְבִּיצְנִי עַל-מִי מְנַחֹת יִנְהַלְנִי:

³ נִפְשִׁי יִשׁוּבֵב יִנְחֵנִי בְּמַעְגְלֵי-צֶדֶק לְמַעַן שְׁמוֹ:

⁴ גַּם כִּי-אֵלֶךְ בְּגִיא צַלְמוֹת לֹא-אִירָא רַע

כִּי-אֲתֵה עִמָּדִי שְׁבִטָה וּמִשְׁעֲנֵתֶךָ הִמָּה יִנְחַמְנִי:

⁷⁵² Např. 2Kr 6,33; Ž 31,5; Ž 33,2; Ž 38,16; Ž 69,4; Ž 71,14; Ž 130,7; Ž 131,3 aj.

⁷⁵³ Např. Ž 42,6.12; Ž 43,5 aj.

domény מלוכה *království* do domény יהוה *Hospodin*, která předpokládá rámec královské audience. Slovesný (יחל HI *čekat*) i jmenný (תוחלת *čekání*) tvar vyjadřují ve zdrojové doméně důvěru, že král bude pozitivně reagovat na žádosti, prosby, příp. stížnosti svých poddaných. Svědčí o tom i další výrazy, které se v hebrejském biblickém kánonu s deriváty slovesného kořene pojí: יחל + לדבר *čekat na slovo (Boží)* – např. Ž 119,74.81.114; Ž 130,5 aj., שמע + יחל *čekat vyslyšení* – např. Mi 7,7, יחל + למושפט *čekat na soud (Boží)* – např. Ž 119,43, יחל + לתורה *čekat na zákon (Boží)* – např. Iz 42,4, nebo יחל + ענה *čekat na odpověď (Boží)* – např. Ž 38,16:

*Na Tebe, Hospodine, čekám,*⁷⁵⁴ *Ty odpovíš,*⁷⁵⁵ *Panovníku, Bože můj.*
(Ž 38,16; ČEP)⁷⁵⁶

Jako velmi pravděpodobné se ukazuje, že generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE strukturuje oddíl v. 17–23, případně již v. 14–23. E. Boase, podobně Lanahan,⁷⁵⁷ Gerstenberger,⁷⁵⁸ Heim⁷⁵⁹ zdůrazňují polyfonický charakter textu, jeho dialogičnost. Text se jeví jako rozhovor rozdílných hlasů, teologií, z nichž každá má svého mluvčího (vypravěč, בת־ציון *dcera sijónská* – personifikované město, hlas lidu, příp. další.) Nabízí se otázka, zda není text dialogem také po stránce formální. E. Gerstenberger předpokládá, že v Pl 2,11–16 a Pl 3,48–51 je mluvčím Hospodin.⁷⁶⁰ K. M. Heim vyslovil domněnku, že Pl 3,57 má formální podobu orákula ohlašujícího spásu a považuje ho za přímou řeč Hospodina.⁷⁶¹ Domnívám se, že jako přímou řeč Hospodinovu je eventuelně možné chápat i výrok Pl 3,14. Je pronášen v 1. os. sg., jako první Hospodinova námitka na výčet utrpení.

V rámci generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE lze interpretovat i hebrejský výraz תפלה *modlitba* ve v. 8. Tento pojem je konceptualizovaný prostřednictvím metafory MODLITBA JE ŽÁDOST PŘEDLOŽENÁ KLÁLI BĚHEM AUDIENCE. Na konceptualizaci pojmu תפלה *modlitba* se však podílí také další významný metaforický koncept MODLITBA JE CESTA. Hebrejský výraz דרך *cesta* (v. 9 a 11) jsme zároveň vyhodnotili jako polyvalentní metaforický nosič, entitu patřící do domén מלחמה *válka* a מרעה *pastva*. Ve zdrojových doménách

⁷⁵⁴ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz יחל HI *čekat*.

⁷⁵⁵ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz ענה Q *odpovědět*.

⁷⁵⁶ לַיְהוָה הוֹחֵלְתִי אֶתְּךָ תַּעֲנֵה אֲדָנָי אֱלֹהֵי ⁷⁵⁶ Ž 38,16

⁷⁵⁷ Lanahan, 1974: 41–49.

⁷⁵⁸ Gerstenberger, 2001: 485–491.

⁷⁵⁹ Heim, 1999: 157.

⁷⁶⁰ Gerstenberger, 2001: 485–491, 495.

⁷⁶¹ Heim, 1999: 157.

tedy jde konkrétně o cestu bezpečnou, cestu na pastviny (v doméně *מורעה* *pastva*) a také cestu do města, ke dvoru, cestu ke králi, také ve smyslu *פְּרִיטוּת* *prístup do města, ke dvoru, ke králi* (v doménách *מְלוּכָה* *království* a *מִלְחָמָה* *válka*). Konceptuální metafory **MODLITBA JE ŽÁDOST PŘEDLOŽENÁ KRÁLI BĚHEM AUDIENCE** a **MODLITBA JE CESTA** se tak ocitají v centru celého oddílu a podílí se na konstrukci jedné z jeho ústředních výpovědí.

V této souvislosti je nutné zmínit možnost interpretovat Pl 3,1 jako úvodní sebezpředstavující formuli, rovněž v rámci audience a odtud potom celý oddíl Pl 3,1–23 jako text strukturovaný pomocí generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE. Základní rozvržení dialogu mezi hlavním mluvčím a Hospodinem by pak mohlo být následující:

hlavní mluvčí <i>גַּבֵּר</i>	<i>יְהוָה</i> Hospodin
v. 1–16	v. 14 <i>Byl jsem pro smích všemu svému lidu, jejich posměšný popěvek každý den.</i>
v. 18–21	v. 17 <i>Zavrhla duše moje z pokoje, zapomněl(a) jsem dobro.</i>
v. 22 b, v. 23 (– 24)	v. 22a <i>Milosrdenství Hospodinova protože nezanikla jsme.</i>

Naprostá většina standardních překladů (ještě viz dále poznámka k v. 14) interpretují výrok v. 14 jako výpověď hlavního mluvčího a předpokládají také, že on (hlavní mluvčí, *עֲבַרְתּוֹ עֲנִי בִשְׂבֵט רֵאָה הַגִּבֹּר* *muž, jenž zakusil ponížení Jeho hněvu* – v. 1) je adresátem posměchu z úst nepřátel. Generická příběhová struktura AUDIENCE však umožňuje rozumět v. 14 jako výroku Hospodinovu (prvnímu ze tří – viz tabulka). První výrok (v. 14) by byl zdůvodněním, proč On Hospodin-král se stal nepřítelem svému lidu. Druhý výrok (v. 17) by byl v rámci audience výnosem o zavržení, odmítnutí, třetí (v. 22a) jako reakce na sebezpokoření výnosem o milosti a přízni Hospodina-krále.

3.3.3 Motiv tělesnosti jako symbolu zkázy a utrpení

Jedním z hlavních témat celé knihy Pláč je zkáza Jeruzaléma, bída a hlad, ponížení jeho obyvatel. Město je na mnoha místech knihy Pláč symbolizováno postavou ženy, *בַּת־צִיּוֹן* *sijónské dcery*. V našem oddíle je však hlavním mluvčím *עֲבַרְתּוֹ עֲנִי בִשְׂבֵט רֵאָה הַגִּבֹּר* *muž, jenž zakusil ponížení holi Jeho hněvu*. Toto *ponížení* (hebr. *עֲנִי*) je v textu líčeno velmi tělesně. Ponížení a utrpení je v první řadě fyzickým utrpením, v něm je vtělesněno i utrpení duševní a duchovní. Navíc tělo onoho muže symbolizuje, dle mého mínění, město, Jeruzalémem, podobně jako sijónská dcera (hebr. *בַּת־צִיּוֹן*).

Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika věnuje zvláštní pozornost tělesnosti v naší kognitivitě a toto téma zde zároveň úzce souvisí s teorií metafory. Řada kulturně a kognitivně orientovaných lingvistů si všímá, jak elementární tělesnost či smyslová zkušenost bývá velmi často zdrojovou doménou pro metaforické konceptualizace, a to i velmi abstraktních domén, jako např. emoce, kognitivní procesy, sociální vztahy, etické a náboženské principy aj.⁷⁶²

Všimněme si role tělesnosti v oddíle Pl 3,1–24. Tělo a tělesné utrpení, fyzická bolest hrají v poetice tohoto oddílu velmi významnou roli⁷⁶³ a dle mého mínění symbolizují zkázu Jeruzaléma.⁷⁶⁴

výrazy týkající se <i>těla</i> (zde hebr. בשר) hlavního mluvčího – <i>muže</i> גבר	
	lokace
בשר <i>tělo</i> , עור <i>kůže</i> , עצמותו <i>kosti</i>	4
<i>tělo (jako terč šípu)</i>	12
כליה <i>ledví</i>	13
שן <i>zuby</i>	16
נפש <i>duše</i>	20

vyjádření převážně tělesného utrpení hlavního mluvčího – <i>muže</i> גבר	
	lokace
<i>ponížení</i>	1
<i>obrací proti mně svou ruku</i>	3
<i>pozřel mé tělo a mou kůži</i>	4
<i>roztříštil mé kosti</i>	4
<i>nemohu vyjít</i>	7
<i>spoutal mě bronzovým řetězem</i>	7
<i>úpěl jsem</i>	8
<i>o pomoc volal</i>	8
<i>rozdráсал mě</i>	11
<i>způsobil zpusťování</i>	11
<i>postavil mě jako terč svého šípu</i>	12
<i>do mých ledví přivedl syny svého toulce</i>	13
<i>nasytil mě hořkými bylinami</i>	15
<i>Občerstvil mě pelyňkem</i>	15
<i>teskní ve mně moje duše</i>	20

⁷⁶² Např. G. Lakoff, Z. Kövecses, I. Vaňková, A. Mikołajczuk aj.

⁷⁶³ Významu líčení právě tělesné stránky utrpení a bolesti si všímá řada komentátorů, např. Dobbs-Allsopp, 2002: 117; Brueggemann, 2007:50 aj.

⁷⁶⁴ Jinou funkci (zejména přesvědčovací) líčení tělesného utrpení předpokládá A. C. Cottrill. Viz COTTRILL, Amy C. Language, Power, and Identity in the Lament Psalms of the Individual. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 493. New York: T & T Clark, 2008. ISBN 978-0-567-02728-7, s. 112.

Jsem toho názoru, že tělo onoho *muže*, tělesné utrpení a fyzická bolest symbolizují v analyzovaném oddíle zkázu města Jeruzaléma a utrpení jeho obyvatel. V některých z uvedených metaforických vyjádřeních přímo korespondují pojmy patřící do domény *tělo mluvčího* s pojmy užitými v rámci konceptuální metafory **יהוה איש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK (v. 7, 11, 12, 13). Fyzické utrpení onoho *muže* (hebr. **גבר** v. 1) je jako zdrojová doména užito ke konceptualizaci zkázy města, bídy, hladu a ponížení jeho obyvatel. Toto zjištění může být příspěvkem do odborné diskuse, která se na toto téma vede. E. Boase na rozdíl od většiny badatelů (např. Delbert R. Hillers, Duane A. Garrettová, K. M. Heim aj.⁷⁶⁵) odmítá jakoukoli korespondenci mezi hlavním mluvčím oddílu (hebr. **גבר** v. 1) a městem Jeruzalémem.

Líčení tělesného utrpení a fyzické bolesti promlouvajícího muže symbolizuje zkázu Jeruzaléma a vypovídá také o způsobu, jak autor či autoři tohoto textu rozuměli, nebo spíše snažili se porozumět, Bohu, své zkušenosti s Bohem, a to ať už ve zničeném Jeruzalémě po babylónské invazi či v jiných podobných tragických historických nebo osobních tragédiích. Taková duchovní zkušenost je velice komplikovaná a vnitřně ambivalentní. A právě jako taková je konceptualizována v hebrejštině v Pl 3,1–24 prostřednictvím užitých metafor pro Hospodina, prostřednictvím přirozených, fyzických dimenzí, prostřednictvím interakce člověka s invazí armády, interakce člověka s dravou šelmou (lvem, medvědem), prostřednictvím zkušenosti hladu, žízně (v. 15), ztráty domova a bezpečí (v. 19) apod. Právě v těchto interakcích konceptuální metafory navozují podobnost zkušenosti ryze fyzické a zkušenosti duchovní, zkušenosti s Bohem. Tomuto pojetí odpovídá i užitý žánr (literární druh), který přenáší formu individuálního žalozpěvu nad zemřelým (tzv. **קִינָה**) na fenomén „dějinné katastrofy“, zde na zánik města Jeruzaléma.

3.3.4 Motiv smlouvy

Pro porozumění celému oddílu Pl 3,1–24 i významu jednotlivých metaforických vyjádření je důležitý motiv smlouvy. Smlouva je důležitou veličinou, která definuje a určuje vztah Hospodina a jeho lidu. Téma smlouvy je v našem textu exponováno v rámci konceptuální metafory **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ a **יהוה מלך** HOSPODIN JE KRÁL. Odkazují k němu nepřímě hebrejské výrazy a slovní spojení **ישב** *usadit* (HI) (v. 6), *zavržení* **משלום** z *pokoje* (v. 17), **זכר** (imper. Q) *Rozpomeň se!* – **זכר** (Q) *Pamatuje si.* (v. 19 a 20), **יהוה חסד** *milosrdenství Hospodinova*, **יהוה רחמים** *slitování (Hospodinova)* (v. 22), **יהוה רב אמונה** *mnohá věrnost (Hospodinova)* (v. 23)

⁷⁶⁵ Např. Hillers, 1972: 61–69, Garrett, 2004: 406–407 a 410; Heim, 1999: 154–156.

a קלח *podíl* (v. 24).⁷⁶⁶ První dva výrazy spolu úzce souvisejí. V rámci generické příběhové struktury (GPS) ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM (viz kp. 2.3.1, tab. 5–7) jsme zaznamenali výrazy: ישב לבטח / שכן לבטח (HI) *přebývat v bezpečí* (v metaforách v žalmech: Ž 4,9 a Ž 19,9, mimo žalmy Dt 33,28; Př 1,33; Jr 23,6 a Jr 33,16). Metaforická vyjádření v Pl Pl 3,6 a Pl 3,17 jsou variantami této generické příběhové struktury (GPS).

Namísto *usazení v zemi* (hebr. בארץ), *usazení v bezpečí* (hebr. לבטח), *v pokoji* (hebr. בשלום) však ve v. 6 čteme o *usazení do temnot* (hebr. במחשכים, *do nejtemnějších koutů, do hrobu*). Namísto *usazení* (hebr. ישב/שכן HI) *v bezpečí, v pokoji* máme ve v. 17 *zavržení z pokoje* (hebr. זנח) ve v. 19. Dar země a v ní bezpečné přebývání je jedna z věcí, kterou Hospodin svému lidu ve smlouvě zaslíbil (Dt 28,1–14 aj.). S tím souvisí i dvojice *Rozvzpomeň se!* – זכר (Q) *Pamatuje si.* (v. 19 a 20). Slovesný výraz není v hebrejském biblickém kánonu vyhrazen pouze pro *pamatování na smlouvu*, jako např. Ex 2,24b:

Bůh se rozpomněl na svou smlouvu s Abrahamem, Izákem a Jákobem.

(Ex 2,24b, ČEP)⁷⁶⁷

Nicméně tento výraz je velice frekventovaný ve spojení s Hospodinem, který pamatuje na smlouvu,⁷⁶⁸ kterou uzavřel se svým stvořením, na smlouvu s Abrahamem, Izákem a Jákobem, na smlouvu sinajskou, příp. na smlouvu s domem Davidovým.⁷⁶⁹ Objevuje se i ve spojení s Izraelem či jeho jednotlivci, kteří mají naopak pamatovat na Hospodina, Boží skutky záchrany (zejména vyvedení z Egypta), na smlouvu, Boží Zákon a jeho přikázání.⁷⁷⁰ Míra výskytu tohoto slovesného kořene v souvislosti se smlouvou je natolik vysoká, že lze v našem textu s konotacemi tímto směrem počítat. Metaforické vyjádření v. 19 uplatňuje navíc motivy egyptského otroctví: לענה *pelyněk* (zejména מוררים *hořké byliny* ve v. 15), ראש *jed* a מרוד *bezdomovectví*. Prosbu v. 19 pak můžeme chápat jako prosbu v kontextu smlouvy, prosbu o obnovení její platnosti a Božích zaslíbení z ní plynoucích. V tomto kontextu nepřímo odkazují k motivu smlouvy i výrazy תוחלת מיהוה *čekání na Hospodina*

⁷⁶⁶ Motiv smlouvy se uplatňuje ve spojení se slovesem זכר (imper. Q) *rozpomeň se!*

také např. v Ž 74, 18.20.

⁷⁶⁷ Ex 2,24b וַיִּזְכֹּר אֱלֹהִים אֶת־בְּרִיתוֹ אֶת־אַבְרָהָם אֶת־יִצְחָק וְאֶת־יַעֲקֹב:

⁷⁶⁸ Gn 9,15.16; Ex 2,24; Ex 6,5 Lv 26,42; 1Pa 16,15; Jr 14,21 aj.

⁷⁶⁹ Dobbs-Allsopp, 2002: 119, F. G. Villalueva, 2008: 228 jednoznačně preferují v tomto případě smlouvu s domem Davidovým.

⁷⁷⁰ Gn 14,14; Dt 8,18; Ex 13,3; Dt 5,15; Dt 7,18; Dt 8,2; Dt 15,15; Lv 24,45; Nu 15,39.40 aj.

(v. 18), יחל *čekat* (HI impf.) – v. 21 a שוב + אל-לב *vzít si k srdci, obrátit se v srdci* (v. 21).

3.3.5 Poznámky k jednotlivým vešům a užitým generickým příběhovým strukturám (GPS)

v. 1–2 Rozsáhlá teologická debata se soustřeďuje kolem otázky identity מוֹשֶׁה עֲבַרְתוּ עִנִּי בְשֵׁבֶט רֵאָה הַגִּבּוֹר *muže, který zakusil ponížení pod holí jeho hněvu* (v. 1),⁷⁷¹ tedy jednoho z hlavních mluvčích nejen ve vybraném oddíle Pl 3,1–24, ale v celé třetí kapitole knihy Pláč. Tuto debatu poměrně obsírně rekapitulují např. E. Boase (2006),⁷⁷² nebo D. A. Garrettová (2004).⁷⁷³ Pro explikaci metaforických významů není však evaluace těchto teorií nezbytná.⁷⁷⁴

V pozadí metaforických vyjádření v. 1 a 2 je patrné užití konceptuální metafory רֵעָה יְהוָה הוֹשֵׁב עַל-נוּהָ HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury (GPS) יְנַחָה רֵעָה אֶת-צֹאֵן עַל-נוּהָ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. Metaforiky pastýře si všímají ve svých komentářích ke knize Pláč např. F. W. Dobbs-Allsopp,⁷⁷⁵ F. G. Villanueva,⁷⁷⁶ U. Berges⁷⁷⁷ aj.

Generická příběhová struktura (GPS) יְנַחָה רֵעָה אֶת-צֹאֵן עַל-נוּהָ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY je nositelkou intertextuality, která se v tomto případě velmi podstatnou měrou podílí na výstavbě metaforického významu. Snad nejznámější žalmický oddíl strukturovaný touto generickou příběhovou strukturou (GPS) je již výše několikrát zmíněný Ž 23. F. G. Villanueva⁷⁷⁸ v návaznosti na D. R. Hillerse⁷⁷⁹ označuje v. 2 dokonce za anti-žalm 23.

⁷⁷¹ Mluvčí může být chápán jako reprezentant celého jeruzalémského lidu, někteří ho však ztotožňují s konkrétní historickou postavou (prorokem Jeremjášem nebo králem Jojakínem), jiní rozumí slovnímu spojení עִנִּי בְשֵׁבֶט רֵאָה הַגִּבּוֹר *já ten muž, který zakusil ponížení* jako ironií ve smyslu *poražený silný muž/poražený válečník* (O'Connor), nebo jako personifikovanému hlasu exilu (A. Berlin) aj.

⁷⁷² Boase, 2006: 221–225.

⁷⁷³ Garrett, 2004: 405–409.

⁷⁷⁴ Odborníci ohledně totožnosti hlavního mluvčího připouští řadu variant. Vedle proroka Jeremjáše navrhuji nám neznámého proroka, trpícího prostředníka lidu před Bohem. Ten má být podobně jako prorok Jeremjáš ztělesněním utrpení jeruzalémských. Jiní badatelé navrhuji anonymní individuální postavu, která reprezentuje obyvatele Jeruzaléma případně celý lid (nejen jeruzalémský). K dalším návrhům patří buď neznámý král nebo konkrétně král Jójakín nebo Sidkijáš. V úvahu přichází také Sión nebo město Jeruzalém, příp. obyvatelé Jeruzaléma. Tzv. fluidní hypotéza navrhuje dvojnásobné chápání hlavního mluvčího jako konkrétní osobu a zároveň jako reprezentanta lidu. Podrobněji viz uvedená literatura.

⁷⁷⁵ Dobbs-Allsopp, 2002: 111–112.

⁷⁷⁶ Villanueva (2008: 224.

⁷⁷⁷ Berges, 2002: 187–186, předpokládá však tuto metaforiku i ve v. 4–6.

⁷⁷⁸ Villanueva, 2008: 224.

⁷⁷⁹ Hillers, 1972: 125.

Hebrejské slovní spojení **חֹשֶׁךְ וּלְאֵ-אֹר** *temnota beze světla* (v. 2) se objevuje také např. v Jb 12,25. Stejně jako jeho varianty (např. **חֹשֶׁךְ אֶרֶץ חֹשֶׁךְ** *země temnot* – Jb 10,21) může v těchto kontextech odkazovat k podsvětí, hrobu, **שְׂאוּל** *šeolu* (Jb 17,13). Stejně interpretoval toto slovní spojení v Pl 3,2 i G. Eidevall ve své studii týkající se prostorových metafor⁷⁸⁰ v Pl 3,1–9.⁷⁸¹ U. Berges⁷⁸² uvádí spíše možnou souvislost v. 2 s Iz 50,10; Iz 59,9 a Mi 7,8, **חֹשֶׁךְ וּלְאֵ-אֹר** *temnotu beze světla* ztotožňuje se dnem Hospodinovým, soudem nad Jeruzalémem (Jr 7,29; Jl 2,1–2; Sf 1,14–16, Am 5,18).⁷⁸³

חֹשֶׁךְ וּלְאֵ-אֹר *temnota beze světla* v rámci konceptuální metafory **יְהוָה הוּא רֹעֵה** HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury (GPS) **יְהוָה רֹעֵה אֶת-צֹאן עַל-נוֹה** PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY je chápána jako cíl pastýřova vedení (ve zdrojové doméně zdroje života – **נוֹה** *pastviny*, **מְנוּחָה** *klidná místa u vod*, **מְנוּחָה** *místo odpočinku* – viz p. 2.1.1 a 2.1.2, tabulky č. 1–4). V metaforických projekcích může entita **נוֹה** *pastviny* korespondovat např. s entitami, které odkazují k Hospodinovu chrámu (např. Ž 31,4; Ž 43,3; Ž 65,5; Ž 78,52–54). Na pozadí zmíněných textů z knihy Job a žalmů je v Pl 3,2 slovní spojení **חֹשֶׁךְ וּלְאֵ-אֹר** *temnota beze světla* užito k výstavbě velmi drastického kontrastního obrazu. Podobně je tomu s nástrojem, kterým pastýř v Pl 3,1 vede stádo: **שִׁבְטֵי עֵבֶרָה** *hůl hněvu*. Generická příběhová struktura (GPS) je zde nepochybně intertextuálním nástrojem, na pozadí zmíněných pozitivních metaforických obrazů Boha, vyniká tak kontrastní obraz Boha v Pl 3,2.

v. 3 Hebrejský výraz **יָד** *ruka/tlapa* jsme vyhodnotili jako polyvalentní metaforický nosič odrážející mísení konceptuálních metafor **יְהוָה רֹעֵה** HOSPODIN JE PASTÝŘ a **יְהוָה אֵרֵב/לְבִיא** HOSPODIN JE LEV/LVICE. Metafora Iva se pak uplatňuje dále ve verši následujícím (v. 4). Entita **רֹעֵה** *pastýř* ve v. 1–3 má paradoxně všechny vlastnosti nepřítele stáda. Právě charakteristika nepřítele (protivníka) zakládá mísení těchto dvou metafor.

⁷⁸⁰ G. Eidevall je jeden z mála starozákonníků, který užívá k analýze hebrejského biblického textu metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky.

⁷⁸¹ EIDEVALL, Göran. Spatial Metaphors in Lamentations 3,1–9. In HECKE, Pierre van (ed.). *Metaphor in the Hebrew Bible*. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, 187. Leuven: Leuven University Press, 2005. ISBN 90-429-1640-0, s. 135.

⁷⁸² Berges, 2002: 187.

⁷⁸³ T. Garrett (Garrett, 2004: 409, 411) **חֹשֶׁךְ** *temnotu* ve v. 6 však spojuje s *temnotou hrobu*. V pozadí metaforického vyjádření však Garrett předpokládá metaforu soudce. Zkázu Jeruzaléma a jeho obyvatel, jejichž ztělesněním je, dle jeho názoru, mluvčí oddílu 3,1–24, interpretuje jako Boží soud.

Ve zdrojové doméně *מרעה* *pastva* se však entita *ארי/לביא* *lev/lvice* také vyskytuje a plní zde funkci nepřítele stáda. Ruka Hospodinova (což musíme chápat také jako metaforu) je pak ve v. 3 vůči promlouvajícímu muži (Jeruzalému) jako ruka pastýře-nepřítele, jako tlapa lva.

J. Renkema⁷⁸⁴ a připojuje se k ní i U. Berges⁷⁸⁵ spatřují za výrokem v. 3 metaforu Hospodina-válečníka, konkrétně vozataje, který řídí svůj válečný vůz. Podle U. Bergese tažné zvíře, kůň koresponduje s hlavním mluvčím (*גבר* *muž*). Pro tuto interpretaci však jsem nenalezla žádné validní indicie.

v. 4 Slovesný výraz *שבר* *PI roztříštit na kusy* byl vyhodnocen jako metaforický nosič, který svědčí o užití konceptuální metafory *ארי/לביא יהוה* *HOSPODIN JE LEV/LVICE*. Případně by jej rovněž bylo možné chápat jako polyvalentní metaforický nosič odrážející mísení konceptuálních metafor *יהוה רעה* *HOSPODIN JE PASTÝŘ*, *ארי/לביא יהוה* *HOSPODIN JE LEV/LVICE*, případně i *אש מלחמה יהוה* *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK*. Metaforické vyjádření je však srozumitelné i pouze na pozadí metafory *ארי/לביא יהוה* *HOSPODIN JE LEV/LVICE*. Generická příběhová struktura (GPS) *ארי/לביא יטרף* *LEV/LVICE LOVÍ* při užití obdobných hebrejských výrazů strukturuje řadu podobných metaforických vyjádření, např. Ž 35,25b

*At' neřeknou*⁷⁸⁶ .. "*Zhltni*⁷⁸⁷ *jsme ho.*"

(Ž 35,25b; ČEP)⁷⁸⁸

nebo: Ž 7,2-3:

*Hospodine, Bože můj, k tobě se utíkám,
zachraň mě a vytrhni z rukou všech, kdo mě stíhají,
aby mě jako lev nerozsápal ten, který odvléká,
a kdo by vytrhl, není.*

(Ž 7,2–3; ČEP)⁷⁸⁹

Obě metaforická vyjádření z knihy žalmů jsou vystavěna prostřednictvím konceptuální metafory *יהוה רעה* *HOSPODIN JE PASTÝŘ*. V cílové doméně

⁷⁸⁴ Renkema, 1998: 354.

⁷⁸⁵ Berges, 2002: 188.

⁷⁸⁶ Subjektem jsou podle v. 19 v ČEPu *mi zrádní nepřátelé*.

⁷⁸⁷ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit jmenný výraz *בלע* Q *zhltnout*.

⁷⁸⁸ אל-יאמרו (איבן שקר) בלענוהו: Ž 35,25b

⁷⁸⁹ יהוה אלהי בד' חסיתי הושיעני מכל-רדפי והצילני: Ž 7,2–3

³ פו-יטרף כארנה נפשי פרק ואין מציל:

pojem יהוה *Hospodin* a varianty koresponduje ve zdrojových doménách s pojmy *pastýř* a אויב *nepřítel (stáda)*. Generická příběhová struktura (GPS) ארילביא *LEV/LVICE LOVÍ* je zde (v. 4) opět nástrojem intertextuality. Ta se podílí na výstavbě metaforického významu, na konstrukci kontrastního obrazu vzhledem k uvedeným žalmickým výrokům. Metafora יהוה רעה *HOSPODIN JE PASTÝŘ* je tak zapojena do obecnějšího metaforického konceptu *HOSPODIN JE NEPŘÍTEL*.

v. 5 Dobbs-Allsopp (2002) se domnívá, že v pozadí v. 5a je metafora Bohastavitele. Podobně jako v. 2 pokládá koncepčně za anti-žalm 23, rozumí v. 5a jako anti-výroku vzhledem ke stavitelské či stvořitelské činnosti Hospodinově. O metafoře stavitele svědčí dle něj užití hebrejské výrazy *vybudoval* (בנה Q pf.) *kolem mne ... jed* (ראש) *a útrapy* (תלאה).⁷⁹⁰ Je pravda, že slovesný výraz בנה Q *vybudoval, vystavět* se v rámci hebrejského biblického kánonu vyskytuje právě v těchto kontextech. Ve vazbě s předložkou על *kolem* však může být užit i ve významu *vybudoval* (např. kolem města obléhací val nebo náspy – 2Kr 25,1, Kaz 9,14). Proto předpokládám, že v rámci konceptuální metafory יהוה אש מלחמה *HOSPODIN JE NEPŘÍTEL* je zde spíše užitá metafora את-עיר / את-ארץ *VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI*. Ke stejnému závěru dospěl např. i G. Eidevall.⁷⁹¹ Uplatnění konceptuální metafory *HOSPODIN JE STAVITEL* však nelze zcela vyloučit. Slovesné výrazy בעד + גרר (v. 7) *obezdít* a גרר Q *zazdíť* (v. 9) by k ní mohly rovněž odkazovat a spolu s výrazem שתם Q *postavit zátaras, zasypat* i ve smyslu anti-stavitelského či anti-stvořitelského díla Hospodinova. Pokud budeme předpokládat užití generické příběhové struktury (GPS) יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ *VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI*, je třeba konstatovat, že tato generická příběhová struktura (GPS) je použita podobně jako generická příběhová struktura (GPS) ארילביא *LEV/LVICE LOVÍ* v předešlém verši 4. Generická příběhová struktura (GPS) se podílí na výstavbě kontrastního obrazu vzhledem ke stereotypu. V řadě metaforických vyjádření na pozadí metafory יהוה אש מלחמה *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK* entita איבים *nepřátelé* (válečníka) koresponduje v cílových doménách nepřáteli Izraele, žalmisty apod. Metafora יהוה אש מלחמה *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK* je tak zde opět zapojena do obecnějšího metaforického konceptu יהוה אויב *HOSPODIN JE NEPŘÍTEL*.

⁷⁹⁰ Dobbs-Allsopp, 2002: 112–113.

⁷⁹¹ Eidevall, 2005: 133–137.

Z knihy žalmů uvedme alespoň jeden příklad užití této generické příběhové struktury (GPS), kde korespondence probíhají mezi pojmy *nepřátelé* (žalmisty) a *nepřátelé* (válečníka), např. Ž 9,6–7:

*Okřikl jsi pronárody, do záhuby svrhl svévolníka,
jejich jméno zahladil jsi navěky a navždy.
Po nepříteli zůstaly provždy jen trosky.
Vyvrátil jsi jejich města, i památka na ně zašla.*

(Ž 9,6–7; ČEP)⁷⁹²

v. 6. Konceptuální metafora יהוה אייב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL (patrná mj. z intertextuální narážky na Ž 143,3) se zde formuje na pozadí metaforu יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury (GPS) ישמר רעה את-צאן מן-איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM. V řadě textů konstruovaných touto generickou příběhovou strukturou (GPS) slovesný výraz ישב HI *dát bydlet, dát přebývat* bývá užit ve spojení s hebrejským výrazem לבטח v *bezpečí*, např. V Ž 4,9:

*Pokojně uléhám, pokojně spím,
neboť ty sám, Hospodine, v bezpečí⁷⁹³ mi dáváš bydlet.⁷⁹⁴*

(Ž 4,9; ČEP)⁷⁹⁵

V úvahu místo generické příběhové struktury (GPS) ישמר רעה את-צאן מן-איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM přichází také v úvahu užití generické příběhové struktury (GPS) ינחה רעה את-צאן על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY jako uplatnění motivu cíle pastýřova vedení.

v. 7 Metaforické vyjádření je formulováno pomocí konceptuální metaforu יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generických příběhových struktur (GPS) יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI a אש מלחמה את-הארץ/גוים VÁLEČNÍK

⁷⁹²

זָעַרְתָּ גוֹיִם אֲבֵרְתָּ רָשָׁע שָׁמֵם מִחַיֵּת לְעוֹלָם וְעַד: ז 9,6-7
הָאֵיבִיב! תָּמוּ חֲרָבוֹת לְנִצָּחַ וְעָרִים נִתְשַׁתּוּ אֲבָר וְזָכְרָם הִמָּחָה:

⁷⁹³ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit výraz לבטח v *bezpečí*.

⁷⁹⁴ Zvýraznila autorka IP. V hebrejské originále je užit slovesný výraz ישב HI *dát bydlet, dát přebývat*.

⁷⁹⁵ בְּשָׁלוֹם יַחְדָּו אֲשַׁכְּבָה וְאִישָׁן כִּי-אַתָּה יְהוָה לְבָרְךָ לְבִטָּח תוֹשִׁיבֵנִי: ז 4,9

SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY.⁷⁹⁶ Metaforické vyjádření spoluutváří obecnější metaforický koncept יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL. Za hebrejským slovním vyjádřením ולא אצא נדר בערי וְלֹא אֲצֵא נִדְרֵי בְעָרַי *obezdil mě, že nemohu vyjít* můžeme rozpoznat případnou intertextuální narážku na Jb 19,8:

Mou cestu zahradil zdi, že nemohu projít, mé stezky obestřel temnem.
(Jb 19,8; ČEP)⁷⁹⁷

Co se týče hebrejského výrazu נחשת *bronzový řetěz*, objev bronzu znamenal ve starověku velký technologický pokrok ve výrobě nástrojů, zbraní a také šperků. Proti čistým kovům se bronz vyznačoval vyšší tvrdostí. Výrazu נחשת *bronzový řetěz* je tedy možné rozumět ve smyslu *pevný řetěz*.

v. 8–9 V pozadí metaforického vyjádření Pl 3,8 proběhlo pravděpodobně mísení konceptuálních metafor אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL, generických příběhových struktur (GPS) יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI a AUDIENCE. V rámci konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generické příběhové struktury (GPS) יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר/את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI je konceptualizována תפלה *modlitba* (v. 8), entita cílové domény יהוה *Hospodin*. Svěčí o tom užitě hebrejské slovesné výrazy זעק *Q úpět (k Hospodinu)*, שוע *PI volat o pomoc (k Hospodinu)*. Na metaforické konceptualizaci pojmu תפלה *modlitba* se však zároveň podílí i metafora MODLITBA JE CESTA. Entitě תפלה *modlitba* cílové domény odpovídají ve zdrojových doménách entity ררך *cesta*, נתיבה *stezka* (v. 9) (z domény מלחמה *válka*) a *žádost, prosba, příp. stížnost* při audienci (v doméně מלוכה *království*).⁷⁹⁸ Konceptualizace pojmu תפלה *modlitba* probíhá tedy metaforickou projekcí a mísením konceptuálních metafor MODLITBA JE ŽÁDOST PŘEDLOŽENÁ KRÁLI BĚHEM AUDIENCE a MODLITBA JE CESTA. Hebrejský výraz ררך *cesta* zde patrně konotuje v tomto kontextu cestu do města, do bezpečí, nebo také cestu ke dvoru, ke králi. V cílové doméně této cestě odpovídá cesta, volný průchod do Boží blízkosti či přítomnosti. Metaforická vyjádření navozují představu modlitby-cesty, kterou sám Bůh

⁷⁹⁶ G. Eideval (Eidevall, 2005: 135) uvádí místo metafory krále metaforu pastýře, což není sice vyloučeno, ale žádné další metaforické nosiče odkazující k metaforickému využití domény מרעה *pastva* se ve v. 9, ale ani ve v. předchozím a následujícím (v. 8 a 10), nevyskytují.

⁷⁹⁷ אֲרֵחֵי נָדָר וְלֹא אֲעָבֹר וְעַל נְתִיבוֹתַי הַשֶּׁךְ יִשִּׁים: Jb 19,8

⁷⁹⁸ Ke stejnému závěru dopěl zde i G. Eideval (Eidevall, 2005: 135).

král-válečník zneprůchodnil, zasypal,⁷⁹⁹ zazdil, příp. rozvrátil,⁸⁰⁰ postavil na ní zátarasu.

Polyvalenční metaforický nosič דרך *cesta*/נתיבה *stezka* je však i signálem mísení s konceptuální metaforou יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Ve zdrojové doméně מרעה *pastva* se tato entita také objevuje, zaznamenali jsme ji v rámci metafory pastýře, generické příběhové struktury (GPS) רעה את-צאן על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY, viz kp. 2.1.1, Tabulka č. 1.

v. 10–11 Jak již bylo řečeno výše, konceptuální metafory יהוה רב HOSPODIN JE MEDVĚD a יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE chápu jako rozvedení metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ a zároveň jako dílčí polohu metafory יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL.⁸⁰¹ Slovesný výraz Q ארב *číhat* (zde pariticipium), generickou příběhovou strukturu (GPS) ארי/לביא/ארב יטרף MEDVĚD/ LEV/LVICE LOVÍ při užití stejného slovního spojení (ישב + במסתרים) *číhat ve skryšii. ve skrytu*) jsme zaznamenali např. v Ž 17,12.⁸⁰²

*Můj nepřítel podobá se lvu, jenž lační po kořisti,
je jak lvíče, které číhá vskrytu.*

(Ž 17,12; ČEP)⁸⁰³

v. 11 Užitý polyvalenční metaforický nosič דרך (pl.) *cesty* je jednou z indicií o procesu mísení konceptuálních metafor יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE a יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generických příběhových struktur (GPS) ארי/לביא יטרף LEV/LVICE LOVÍ a אש מלחמה את-עיר/את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI. Hebrejský slovesný výraz Q שים + שום ptp.Q *zpusť* (*zemi, město*) zapojený jako entita generické příběhové struktury (GPS) אש מלחמה את-עיר/את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI najdeme např. také Lv 26,32.⁸⁰⁴ Zde je toto שום ptp.Q *zpusť* jednoznačně interpretováno jako Boží trest za neposlušnost, Boží trest za porušení Zákona:

⁷⁹⁹ Navrhuje i G. Eideval (Eidevall, 2005: s. 135).

⁸⁰⁰ Případné užití konceptuální metafory HOSPODIN JE STAVITEL viz poznámky k v. 5.

⁸⁰¹ Konceptuálních metafor medvěda a lva si zde ve v. 10 a 11 všímá A. Labahn (Labahn, 2005: 67–97). Jejich význam však explikuje pouze v rámci domény אויב *nepřítel*, nikoli už מרעה *pastva*.

⁸⁰² Další viz kp. 2.1.3, tab. č. 5–7 a kp. 2.3.2, tab. č. 44–45.

⁸⁰³ דְּמִינּוֹ כְּאַרְיֵה יִכְסֹף לְטְרוֹף וְכַכְפִּיר יֵשֵׁב בְּמִסְתָּרִים: Ž 17,12

⁸⁰⁴ Další např. Iz 49,8.19; Iz 61,4; Ez 36,4; Da 8,13; Da 9,18.26.27; Da 12,11.

Obrátím vaše města v trosky,
 vaše svatyně zpusťoším a nepřivoním k libé vůni vašich obětí.
 Sám zpusťoším zemi tak, že nad ní strnou i vaši nepřátelé, kteří se v ní usadí.
 (Lv 26,31–32, ČEP)⁸⁰⁵

V Pl 3,11 jsou však obě užitě konceptuální metafory zapojeny do obecnějšího **יהוה אויב** HOSPODIN JE NEPŘÍTEL. V tomto a ve dvou následujících verších (v. 12 a 13) je zvlášť patrná probíhající korespondence mezi entitou, která odkazuje ke zpusťošnému městu Jeruzalému a entitou, která odkazuje k tělu promlouvajícího muže. Další významnou korespondencí jdoucí napříč metaforami je *zpusťošení* (hebr. שָׂמַם ptp. Q) způsobené nepřitelem-válečníkem a *rozdrásání* (hebr. פָּשַׁח PI) způsobené lvem.

v. 12–13 Někteří badatelé předpokládají v pozadí v. 12 metaforu lovce.⁸⁰⁶ Na základě provedených analýz však není dle mého mínění pochyb o tom, že jsou zde užitě generické příběhové struktury (GPS) **ישבר אש מלחמה את-איבים** VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE a **אש מלחמה במלחמה ישים** VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE, které jsou ve v. 12-13 výrazem užití konceptuální metafory **יהוה אש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. I zde však je tato metafora zapojena do obecnějšího metaforického konceptu **יהוה אויב** HOSPODIN JE NEPŘÍTEL.

Metaforické vyjádření *do mých ledví přivedl syny svého toulce* (v. 13) je konstruováno prostřednictvím metaforické metonymie **יהוה אש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. V rámci ní se realizuje metafora **שִׁפְיֵי יִשְׂרָאֵל** ŠÍPY JSOU SYNOVÉ, resp. **שִׁפְיֵי יִשְׂרָאֵל** ŠÍPY JSOU ARMÁDA. Další uplatňující se metaforickou metonymií je **לְדָוִד** LEDVÍ JE MĚSTO/ZEMĚ (míní se město, resp. země, proti kterému válečník vytáhl do boje). Hebrejský výraz **לְדָוִד** *ledví* je užit namísto výrazů, nejprve **בשר** *tělo, maso* (rozumějme tělo promlouvajícího muže), a to opět metonymicky zastupuje slovní spojení **עַבְדְּךָ עֲבָרְתוֹ** *muž, jenž zakusil ponížení*. Metaforické vyjádření tak navozuje představu Hospodina-válečníka, který dobývá jako město promlouvajícího muže, resp. Jeruzalém či Boží lid.

v. 14 Tento verš činí překladatelům a exegetům značné potíže a existuje nad ním rozsáhlá odborná diskuse.⁸⁰⁷ O možnosti chápat v. 14 jako přímou řeč Hospodinovu v rámci generické příběhové struktury (GPS) AUDINCE bylo již

⁸⁰⁵ וְנָתַתִּי אֶת-עֵרִיכֶם חֲרָבָה וְהִשְׁמֹתִי אֶת-מִקְדְּשֵׁיכֶם וְלֹא אֶרְיַח בְּרִיחַ נִיחָחְכֶם: Lv 26,31–32

³² וְהִשְׁמֹתִי אֶת-אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְשָׂמַמְתִּי עָלֶיהָ אֶת-אֵיבֵיכֶם הַיֹּשְׁבִים בָּהּ:

⁸⁰⁶ Garrett, 2004: 411, Boase, 2006: 224 – dokonce ve v. 10–13; Berlin, 2002: 91.

⁸⁰⁷ Garrett 2004: 412. Spor se vede o to, co je důvodem a kdo je původcem výsměchu. Nevede se o to, komu je výsměch adresován.

pojednáno výše. Toto řešení je však jedním z více a otázka interpretace tohoto verše zůstává bez jednoznačné odpovědi. Hebrejský výraz נניחם lze přeložit jako *písničky, popěvky*, také *posměšné popěvky* (podobně jako v Ž 69,13; Jb 30,9), převážně je ale tento výraz spojen s chrámovým zpěvem a hudbou (Ž 4,1; 6,1; 54,1; 55,1; 61,1; 67,1; 76,1; Iz 38,2; Abk 3,19).

Hebrejské slovní spojení שחק לכל-עמי *byl jsem pro smích všemu svému lidu* může mít konotace jak negativní tak i pozitivní. Může jít o smích radostný (jako např. u Jb 8,21; Ž 126,2 aj) nebo posměšný (jako např. u Jb 12,4; Př 10,23 aj). Výrok je možné interpretovat pozitivně, ve smyslu: *Byl jsem radostí všeho svého lidu, jejich zpěv každý den*. Takto ale působí v kontextu oddílu Pl 3,1–16 naprosto nelogicky, ať už by měl zaznívat z úst hlavního mluvčího nebo Hospodina. Další možností je chápat výrok negativně, jako výsměch. Navíc se nabízí konotace na chrámový zpěv. Další možností je chápat motiv zpěvu a smíchu jako narážku na pohanské kultury a interpretovat v. 14 jako výrok naznačující, že utrpení, které potkalo hlavního mluvčího, Jeruzalém a jeho lid, je spravedlivým Božím trestem (podobně jako např. v Ž 106). Jako příbuzný výroku v Pl 3,14 by se pak jevil např. 2Kr 19,21 (par. Iz 37,22):

*Toto je slovo, které o něm promluvil Hospodin:
Pohrdá tebou, vysmívá se ti panna, dcera sijónská!
Potřásá nad tebou hlavou dcera jeruzalémská.*

(2Kr 19,21, ČEP)⁸⁰⁸

Zde však tím, kdo se vysmívá Hospodinu je syrský král Sancheríb. Naprostá většina překladů i komentářů však interpretuje výrok v. 14 jako výsměch, posměch jeruzalémských, jehož adresátem je promlouvající mluvčí.

v. 15–16 Konceptuální metafora יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ se realizuje ve v. 15 prostřednictvím generické příběhové struktury (GPS) יִשְׁקָה וַיֹּאכַל רְעָה אֶת-צֹאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ (znovu pak ve v. 19). Verš 16 navrhuji interpretovat jako užití konceptuální metafory ארי/לביא ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, generické příběhové struktury (GPS) ארי/לביא יטרף LEV/LVICE LOVÍ. Metaforu lva zde chápu jako motivické rozvinutí metafory pastýře, motivu nepřítele stáda. Verš 15 navozuje představu Hospodina jako pastýře-nepřítele, v. 16 využije z domény ברעה *pastva* entitu nepřítele – ארי/לביא *lva/lvice* k vlastní metaforické konceptualizaci pojmu

808

2Kr 19,21
זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר-דָּבַר יְהוָה עָלָיו בְּזֶה לֵךְ
לְעִנְיַת לֵךְ בְּתוֹלַת בְּתִצִּיּוֹן אַחֲרָיִךְ רָאשׁ הַנִּייעָה בֵּת יְרוּשָׁלַם:

יהוה *Hospodin* prostřednictvím metafory lva. Jak jsem tedy již konstatovala výše, metafora lva zde sice nemá zcela samostatnou konceptualizační funkci, je rozvinutím metafory pastýře, ale její identifikace je pro interpretaci verše, příp. pak pro překlad do jiného jazyka velmi podstatná. Zároveň se metafora lva zde podílí na realizaci obecnějšího metaforického konceptu יהוה אויב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL.

Generická příběhová struktura (GPS) יִטְרַף אַרְיִ/לְבִיא LEV/LVICE LOVÍ je užitá podobným způsobem jako negativní varianta generické příběhové struktury יִשְׁמַר רֹעֵה אֶת־צֹאן מִן־אֵיב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM (v. 3 a 6). Metafory⁸⁰⁹ i generické příběhové struktury (GPS)⁸¹⁰ zde sdílí metaforické důsledky. Navíc jsou zde obě užitá generické příběhové struktury (GPS) opět nástrojem intertextuality. Pomocí všech těchto prostředků je vystaven obraz Hospodina jako nepřitele.

Generické příběhové struktury (GPS) יִשְׁקָה וַיֹּאכַל רֹעֵה אֶת־צֹאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ a יִשְׁמַר רֹעֵה אֶת־צֹאן מִן־אֵיב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM tradičně zahrnují motivy pastvy (שָׁבַע HI *nasytit*, רוּה HI *občerstvit* aj.). Jejich prostřednictvím metaforická vyjádření velmi často artikuluji Boží péči o Jeho lid.⁸¹¹ Jako příklad takového „tradičního“ užití generické příběhové struktury (GPS) יִשְׁקָה וַיֹּאכַל רֹעֵה אֶת־צֹאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ uvedme Ž 17,15; Ž 36,8–9, Ž 81,11; Ž 90,14; Ž 103,5 aj.

*Jak vzácný skvost je tvé milosrdenství, Bože!
Lidé se utíkají do stínu tvých křídel.
Osvěžují se tím nejučinnějším z tvého domu,
z potoka svých rozkoší jim napít dáváš.*

(Ž 36,8–9, ČEP)⁸¹²

Na pozadí tohoto textu a jemu dalších podobných opět velmi ostře kontrastuje obraz Hospodina jako pastýře-nepřitele, sycení hořkými a jedovatými bylinami (v. 15 a 19) a metaforická konceptualizace prostřednictvím metafory lva.

Užití hebrejského výrazu מְרוּרִים *hořké byliny* je v rámci hebrejského starozákonního kánonu velmi specifické. Tento výraz se vyskytuje pouze třikrát: Ex 12,8; Nu 9,11 a pak zde v Pl 3,15. Podle Ex 12,8 a Nu 9,11 mají být

⁸⁰⁹ יהוה אַרְיִ/לְבִיא HOSPODIN JE PASTÝŘ a יהוה אַרְיִ/לְבִיא HOSPODIN JE LEV/LVICE.

⁸¹⁰ יִשְׁמַר רֹעֵה אֶת־צֹאן מִן־אֵיב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM a יִטְרַף אַרְיִ/לְבִיא LEV/LVICE LOVÍ.

⁸¹¹ D. A. Garrett (Garrett, 2004: 412) zde, dle mého mínění, zcela nesprávně identifikuje metaforu lukostřelce a zvířete.

⁸¹² מִהַיֶּקֶר חֲסִדֶּךָ אֱלֹהִים וּבְנֵי אָדָם בְּצֵל כְּנַפֶּיךָ יִחְסְיוּן: ⁹ יִרְוּ מִדְּשֵׁן בֵּיתְךָ וּנְחַל עֵדְנֶיךָ תִּשְׁקֶם: ⁸¹² Ž 36,8–9

מרורים *hořké byliny* konzumovány během Sederové večeře o Pesachu. Symbolicky připomínají „hořký“ život otroctví v Egyptě. Zde v Pl 3,15 je však příčinou otroctví, hořkého života Božího lidu Hospodin, Bůh Izraele, nikoli egyptský faraó.

v. 17 Oddíl Pl 3,1–16 má zcela odlišný charakter než oddíl Pl 3,22–24 z hlediska základního obrazu Boha, který metaforická vyjádření konstruují. Pojem יהוה *Hospodin* a varianty je v Pl 3,1–16 konceptualizován prostřednictvím metafory יהוה אויב *HOSPODIN JE NEPŘÍTEL*. Do výstavby tohoto obrazu jsou zapojeny všechny užití metafory. Oddíl Pl 3,22–24 (vykazující rysy deuteronomistické školy) obraz Boha jako nepřítele nesdílí. Do popředí naopak vystupuje obraz kontrastní, nejobecněji vyjádřený konceptuální metaforou *HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA*. Metaforická vyjádření v. 17–21 jsou mezi oběma oddíly jakýmsi švem. V jejich pozadí jsme identifikovali v souvislosti s Hospodinem užití konceptuální metafory יהוה מלך *HOSPODIN JE KRÁL*, generické příběhové struktury (GPS) *AUDIENCE*. Ve v. 17 tuto metaforu a generickou příběhovou strukturu (GPS) indikuje metaforický nosič זנח *Q zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět* (v. 17).

Jedna z možností porozumění oddílu v. 17–22 je vidět v jeho pozadí generickou příběhovou strukturu (GPS) *AUDIENCE* a předpokládat jeho dialogickou podobu. Indicií pro toto řešení existuje více. Standardní ukončení audience bývá vyjádřeno výroky obsahujícími např. výrazy: שלח *propustit*, הלח *odejít* בשלום *v pokoji* (Gn 26,31, 2Sa 3,21, 2Sa 3,22.23, podobně 2Sa 15,9: בשלום לך *odejdi v pokoji*) apod.

Metaforické vyjádření v. 17a, slovesný výraz זנח *Q zanevřít, odvrhnout, zahnat zpět* ve spojení s výrazem משלום *z pokoje* (v. 17) může ale také odrážet mísení konceptuálních metafor יהוה מלך *HOSPODIN JE KRÁL*, generické příběhové struktury (GPS) *AUDIENCE* a konceptuální metafory יהוה רעה *HOSPODIN JE PASTÝŘ*, generické příběhové struktury (GPS) *PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM*. Hebrejský výraz שלום *pokoj* může korespondovat v doméně מרעה *pastva* s výrazem לבטח *v bezpečí* (ישב שכן) *+ לבטח přebývat v bezpečí* (viz kp. 2.3.1, tab. č. 5–7). Jako paralelismy se tyto hebrejské výrazy vyskytují např. v Ž 4,9; Iz 32,18.

v. 18 Substantivum נצח *lesk, třpyt, záře, sláva* je zde zřejmě variantou substantiva כבוד *sláva, lesk síla, čest* ve smyslu buď fyzická síla (Jb 29,20), příp. životní síla (souznačná s pojmem חיה *život* nebo נפש *duše*: Ž 7,6; 16,9; 57,9; 108,2), síla ztělesněná v potomstvu (Iz 22,24) a odtud pak také síla k boji

(Iz 21,16; Iz 16,14) síla ve zbraních (luky, štíty), válečná síla v množství vojáků (Ž 3,4; Iz 21,16). Podobnou silou-slávou může být člověk vybaven prostřednictvím majetku. Všechny tyto varianty zde přicházejí v úvahu.

Jak již bylo řečeno výše, slovní spojení מִיְהוָה תִּחַלֵּת *čekání na Hospodina* je zřejmě lexikalizovaným metaforickým vyjádřením vzniklým původně projekcí z domény מְלוּכָה *království* do domény יְהוָה *Hospodin*, přičemž tato projekce předpokládá rámec královské audience. Slovesný výraz (יָחַל HI *čekat* – v. 24) i jmenný (תִּחַלֵּת *čekání* – v. 18) vyjadřuje naději, že Bůh bude jako král reagovat na žádosti, prosby, příp. stížnosti svých poddaných.

v. 19 Metaforické vyjádření podobně jako ve v. 15 je vystavěno prostřednictvím konceptuální metafory יְהוָה רֹעֵה רְעָה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury רֹעֵה וַיֵּאכַל רְעָה אֶת-צֹאן PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ. Hebrejský výraz מְרוּרִים *hořké byliny*, ale také ראש *jed* a מְרוּר *bezdomovectví* znovu uplatňují motiv egyptského otroctví (viz pozn. k v. 15 této kapitoly). Verš 19 je prosbou o obnovení platnosti Boží smlouvy, z smlouvy plynoucích Božích zaslíbení. Zajímavou paralelu k v. 19–20 můžeme najít např. v Jr 2,31 nn.

v. 20 Metaforické vyjádření v. 20 je konstruováno opět dle mého mínění na pozadí konceptuální metafory יְהוָה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL, generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE. Subjektem všech slovesných výrazů (זָכַר *pamatovat si* a שָׂחָ/שָׂחָה *tesknit, propadat se, hroutit se*) je patrně substantivum נֶפֶשׁ *duše*. Nejednoznačný je předmět slovesa זָכַר *pamatovat si*. Může se týkat substantiv v předešlé verši 19 (עֲנִי *ponížení*, מְרוּר *toulání bez domova*, לַעֲנָה *pelyněk*, ראש *jed*), může jít však také o odkaz k Hospodinovým skutkům spásy, ke smlouvě, nebo k Zákonu.

Slovesný výraz שָׂחָ (שָׂחָה) HI/Q *tesknit, propadat se, hroutit se* se v rámci starozákonního hebrejského kánonu vyskytuje pouze zde, jeho interpretace není proto jednoznačná. Může být variantou slovesného kořene שָׂחָ Q v *sklonit se, pokořit se* (Iz 51,23). HI *sklánět*, tížit (Př 12,25) nebo שָׂחָ Q *hrbit se, krčit se, sklonit se* (např. Iz 60,14 aj.),⁸¹³ případně שָׂחָ Q *opominout, pomínout* (Dt 32,18) nebo také *ležet povalen, tesknit*.

Předpokládám dialogickou formu v. 17–24 (příp. i v. 14) v rámci konceptuální metafory יְהוָה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL, generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE. Konkrétní podoba „dialogu“ během audience, její pochopení, je uvedena výše. V rámci konceptuální metafory HOSPODIN JE KRÁL, generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE pak můžeme interpretovat

⁸¹³ V hebrejském textu je zde užit slovesný kořen שָׂחָ v Q *ležet povalen, tesknit*.

i slovesný výraz שׁוֹחַ HI/Q jako další metaforický nosič. Může vyjadřovat motiv sklonění, sebekoření toho, který přichází k audienci (jako jedna z podmínek přijetí, vyslyšení prosb, podobně jako např. v Ž 41,4; Ž 44,26; Ž 57,2 aj.), nebo lze v. 20 chápat jako odpověď Boha-krále na výzvu ve v. 19. Antropomorfní výroky, ve kterých by figurovala *Hospodinova duše* (hebr. נַפְשׁוֹ), jsou sice v rámci starozákonního hebrejského kánonu výjimečné, nejsou však vyloučené (např. Ž 11,5; Ž 24,4). Obě varianty interpretace tedy přicházejí v úvahu.

v. 21 Na základě provedených analýz se jeví jako pravděpodobné, že ve v. 21 pokračuje užití konceptuální metafory HOSPODIN JE KRÁL, generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE. Zájmeno זֶה *tyto* se může vztahovat k výčtu na konci v. 19: עֲנִי *ponížení*, נִדְרֵי *toulání bez domova*, לַעֲנָה *pelyněk* a רֵאשׁ *jed*. Může jít však také o kataforu odkazující k tradici víry formulované ve v. 22–24,⁸¹⁴ případně může hebrejské zájmeno זֶה *tyto* odkazovat k Zákonu.

Ve v. 20 a 21 můžeme případně předpokládat intertextuální narážku na žalm 55, výroky by pak skutečně byly spíše výrazem pokání a sebekoření.

*Dopřej, Bože, modlitbě mé sluchu,
neskrývej se před mou prosbou.
Věnuj mi pozornost, odpověz mi,
lkám a sténám, zmateně se toulám,
neboť nepřítel mi spílá, svévolník mě tísní,
chtěli by mě zlomit ničemnostmi, štvou proti mně plni vzteku.*

(Ž 55,1–4; ČEP)

Fráze שׁוֹב + אֶל-לִבְּךָ *vzít si k srdci, obrátit se v srdci* (v. 21) se vyskytuje rovněž v 1Kr 8,47 (2Pa 6,37); Iz 44,19; Dt 4,39 a Dt 30,1 – v textech pocházejících z tzv. deuteronomistického okruhu. To je další indicie pro to, chápat v. 21 jako výroky pokání a sebekoření promlouvajícího muže. Pokání a pokoření, které způsobí u Hospodina-krále obrat od zavržení k přijetí.

Zcela vyloučena ovšem není ani varianta, kdy subjektem sloves ve v. 20 a 21a (זָכַר *pamatovat si*, שׁוֹחַ/שׁוֹחֵת *tesknit, propadat se, hroutit se* a שׁוֹב + אֶל-לִבְּךָ *vzít si k srdci*) je Hospodin. Výroku 21b עַל-כֵּן אֶחְיֶה *proto čekám* bychom pak mohli rozumět jako bezprostřední odpovědi promlouvajícího muže na to, co ve v. 20 a 21b řekl Hospodin.

⁸¹⁴ Heim, 1999: 157.

v. 22–23 Radikální změna metaforiky, obrat od negativních k pozitivním obrazům Hospodina, ke kterému dochází ve v. 22–24, označila často citovaná K. M. O’Connor jako „náhlý emoční zvrát“.⁸¹⁵ Dobbs-Allsopp⁸¹⁶ také hovoří o náhlém zvratu, ale vymezuje se proti označení „emoční“ a zvrát zdůvodňuje připomenutím (*rozvzpomenutím se* hebr. זכר – v. 19 a 20) hlavního mluvčího na Hospodina, na smlouvu, kterou Bůh uzavřel s Davidem a jeho domem (v. 19–21). O zvratu, i když různě motivovaném (ať už smlouvou, pokáním nebo jinak), hovoří i badatelé, kteří přepokládají v oddíle 3,1–24 stále stejného mluvčího i stejného autora. D. A. Garrettová,⁸¹⁷ F. G. Villanueva,⁸¹⁸ E. S. Gerstenberger⁸¹⁹ i další, kteří vidí v knize Pláč spíše rozhovor více teologií, více tradic, předpokládají ve v. 22–24 odlišnou teologickou tradici (deuteronomistickou), příp. i jiného autora, než v oddíle Pl 3,1–18. Vzhledem k analýzám a interpretacím, které jsem představila výše (zejména v pozn. k v. 20 a 21) nelze vyloučit ani „náhlý zvrát“ na straně Hospodinově. Zvrát, jehož příčinou není sebepokoření a pokání hlavního mluvčího, ale Hospodinovo rozvzpomenutí se na smlouvu a Jeho slitování (viz hebrejské výrazy ve v. 22 a 23 – חסד *milosrdenství*, רחמים *slitování* a אמת *věrnost*).

Metaforické metonymie חסד היה HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT, רחמים מעין HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN a אמת מל HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA lze, jak již bylo řečeno výše, chápat jako výrazy obecnějšího metaforického konceptu HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA. Tato metaforická a metonymická vyjádření jsou bezesporu velmi zdařilým poetickým dílem, jedinečným v rámci hebrejského biblického kánonu.

Veršům 22–23 je motivicky příbuzný oddíl Ž 25,6–7 formálně i užitým hebrejskými výrazy.

*Hospodine, pamatuj na svoje slitování,
na své milosrdenství, které je od věčnosti.
Nepřipomínej si hříchy mého mládí, moje nevěrnosti,
pamatuj na mě se svým milosrdenstvím pro svou dobrotivost, Hospodine.*
(Ž 25,6–7; ČEP)⁸²⁰

⁸¹⁵ O’CONNOR, Kathleen M. *Lamentations and the Tears of the World*. Maryknoll: Orbis Books, 2002. ISBN 01-57075-399-7, s. 1051.

⁸¹⁶ Dobbs-Allsopp, 2002: 118.

⁸¹⁷ Garrett, 2004: 278 nn.

⁸¹⁸ Villanueva, 2008: 213–228.

⁸¹⁹ Gerstenberger, 1988: 492–497.

⁸²⁰

זְכוֹר-רַחֲמֶיךָ יְהוָה וְחַסְדֶּיךָ כִּי מֵעוֹלָם הַמָּוָה: ^{25,6}
⁷ חַטָּאוֹת נְעוּרַי וּפְשָׁעַי אֶל-תִּזְכֹּר כַּחֲסֶדְךָ זְכוֹר-לִי אֲתָה לְמַעַן טוֹבֶךָ יְהוָה:

v. 24 Obecnější metafora HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA se zde ve v. 24 uplatňuje prostřednictvím konceptuální metafory יהוה חלק HOSPODIN JE PODÍL. Hebrejský výraz חלק *dil, podíl* je pro jeho držitele, jak již bylo řečeno výše, zdrojem obživy, zdrojem života. V metaforických vyjádřeních bývá rovněž užir ve smyslu *dědictví* (Jb 20,29; Jb 27,13), *osud* nebo *budoucnost*. „Mít podíl“ pak můžeme chápat i ve smyslu „mít (zaručenou) budoucnost“.

3.3.6 Závěr

V návaznosti na analýzy (přehledy a tabulky), které byly provedeny v kapitole druhé byly i v oddíle Pl 3,1–24 identifikovány konceptuální metafory užitá ke konceptualizaci hebrejského pojmu יהוה *Hospodin* a variant. Generické příběhové struktury jako dílčí polohy konceptuálních metafor opět metaforický koncept upřesňují. Význam metaforických vyjádření týkajících se Hospodina, Boha Izraele, v Pl 3,1–24 je třeba chápat velmi široce, celostně. Je ukotven v jazyce a kultuře starověkého Izraele i kultuře celého starověkého Blízkého východu.

Užitá konceptuální metafory a generické příběhové struktury (GPS) plní ve vybraném oddíle, podobně jako v žalmu 44, čtyři základní funkce:

1. Modelují formální podobu metaforických vyjádření.
2. Plní funkci kognitivních struktur, umožňují porozumění cílové doméně יהוה *Hospodin* prostřednictvím porozumění a zkušenosti s doménami zdrojovými (zejména מלוכה *království*, מרעה *pastva* a מלחמה *válka*).
3. Jsou nositeli významu, který překračuje rámec vybraného oddílu. Představují komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu v jazykovém a kulturním okruhu hebrejského biblického kánonu.
4. Jsou významným nástrojem intertextuality.

Metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky nám umožnily jemnější interpretaci metaforických výpovědí týkajících se Boha. Zatímco např. metaforu lva exegeti běžně identifikují pouze v pozadí výroků v. 10–11,⁸²¹ provedené analýzy a interpretace s ní počítají i ve v. 3, 4 a 16.

Zastřešujícím metaforickým konceptem užitým ve vybraném oddíle Pl 3,1–24 pro Hospodina je konceptuální metafora יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL. Významově je však tato metafora výrazně ambivalentní. Jazykový obraz Hospodina jako krále zde v sobě zahrnuje obraz zřetelně negativní, na jeho

⁸²¹ Např. Garrett, 2004: 409–411.

výstavbě se podílejí konceptuální submetafory krále **יהוה רעה** HOSPODIN JE PASTÝŘ, **יהוה אש מלחמה** HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, **יהוה אר/לביא** HOSPODIN JE LEV/LVICE a **יהוה דב** HOSPODIN JE MEDVĚD. V závěru vybraného oddílu, ve v. 22–24 se realizuje obraz pozitivní, na jeho výstavbě se podílejí konceptuální metafory a metaforické metonymie **חיה חסד** HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT, **מעין רחמים** HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN, **מל אמת** HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA a **חלק** HOSPODIN JE PODÍL. Všechny tyto metafory a metaforické metonymie lze však chápat jako výraz obecnějšího metaforického konceptu **יהוה חיה** HOSPODIN JE ŽIVOT.

Poměrně komplikovaná výstavba ambivalentního obrazu Hospodina jako krále ve vybraném oddíle pracuje mimořádně intenzivně s intertextualitou. Ta se realizuje prostřednictvím jednotlivých užitých slovních výrazů, dále na rovině slovních spojení nebo celých výroků (např. v. 4 koresponduje s Iz 38,13, v. 6 s Ž 143,3, v. 19 s Ž 55,3 aj.), ale také prostřednictvím užitých metaforických konceptů a generických příběhových struktur (GPS). Podobně jako jsme viděli v Ž 44, zde však v daleko hojnější míře, autor (příp. autoři) evidentně počítá s tím, že čtenář si při četbě oddílu Pl 3,1–24 vybaví texty, ve kterých je metafora zejména pastýře (ale i válečníka a krále v užším slova smyslu) užitá k výstavbě pozitivního obrazu Hospodina. Tyto texty se pak podílejí na výstavbě kontrastního, negativního obrazu Boha.

Provedené analýzy a interpretace hovoří ve prospěch teze

E. S. Gerstenbergera⁸²² o formálním rámci oddílu jako oficiální stížnosti u Boha. Užití generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE jsme bezpečně identifikovali ve v. 17, 18, 21–22 a 24. V úvahu ale připadají i výroky v. 14, 20 a 21. Řada indicií však svědčí o tom, že královská audience tvoří formální rámec celého oddílu Pl 3,1–24, text jako modlitba je chápán na tomto pozadí.

E. Boase⁸²³ hovoří v případě celé knihy Pláč o dialogickém charakteru textu. Provedené analýzy a interpretace oddílu Pl 3,1–24 pomocí metod kognitivní a kulturně orientované lingvistiky jim dávají za pravdu. Jednotlivé tradice, teologie spolu vedou v rámci analyzovaného textu rovnocenný dialog a jak se ukázalo, také prostřednictvím užitých konceptuálních metafor a v jejich rámci užitých generických příběhových struktur (GPS).

⁸²² Gerstenberger, 2001: 492.

⁸²³ Boase, 2006: 207.

4. Funkcionalisticky a kognitivněsémanticky pojatý překlad hebrejských metaforických vyjádření do současné češtiny

4.1. Teorie skoposu a funkcionalistické teorie překladu

Dosud jsme se věnovali otázce explikace konceptuálních metafor krále týkajících se Hospodina, Boha Izraele, obecně (zejména v žalmech) i konkrétně ve vybraných starozákonních textech (Ž 44; Ž 76 a Pl 3,1–24). Provedené analýzy je možné však dále využít např. při překladu těchto metaforických vyjádření do současné češtiny. Překlady, které budou zde nabídnuty, chápu jako alternativní k těm dosavadním, jako možnost číst uvedené texty se zvláštním zřetelem k metaforické konceptualizaci pojmu *הוהוה* *Hospodin* a varianty. Nabídnuté překlady mohou jako alternativy vstoupit do teologické a náboženské komunikace. Chápu je jako svébytný komunikační projev, jako performativ,⁸²⁴ zvláštní druh interakčního jednání,⁸²⁵ který explikuje význam metaforických vyjádření specifickým způsobem. Dále navržené překlady jsou výsledkem porozumění výchozímu textu, resp. jedné z možností, jak výchozímu textu porozumět.

Překlad metaforických vyjádření je velmi specifickým exegetickým a překladatelským problémem. Požadavek odlišit výchozí biblický text (ať už hebrejský, nebo jeho překlad) od komentáře je v biblistice považován za samozřejmost. Starozákonní biblický text se těší veliké úctě v židovské i křesťanské tradici a jeho věcné, formální a např. i vizuální (typografické) odlišení od komentáře (exegeze) je nutností každé seriózní biblistické práce. Přitom však exegeze a překlad do jiného jazyka je ve skutečnosti jediným procesem⁸²⁶ a vizuální (typografické) odlišení překladu a exegeze se mnohdy stává spíše záležitostí formální a psychologickou než faktickou.⁸²⁷ Každý překlad do jiného jazyka již předpokládá jisté porozumění (i teologické)

⁸²⁴ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Studium, 28. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-343-2, s. 11.

⁸²⁵ BUMANN, Uwe.; TRÁVNÍČEK, J. (ed.). *Teorie překladu*. In NÜNNING, Ansgar (ed.); TRÁVNÍČEK, Jiří; HOLÝ, Jiří (eds. českého vydání). *Lexikon teorie literatury a kultury. Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Přel. A. Urválek, Z. Adamová. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4. s. 805.

⁸²⁶ Z. Fišer rozumí překladu jako „zhuštěné interpretaci“. FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Studium, 28. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-343-2, s. 83n.

⁸²⁷ Upozorňuje na to např. A. Berlin ve své studii *On Bible Translations and Commentaries* z r. 2002, s. 178.

východnímu hebrejskému textu a je realizací tohoto porozumění. Představa, že je možné pouze tzv. doslovně přeložit východní hebrejský text a teprve potom exegetovat, je falešná. Translát i komentář jsou ve vztahu k hebrejskému znění metatexty a požadavek neinterpretujícího překladu je těžko splnitelný. Konkrétní podoba překladu je vždy odrazem procesu interpretace, výrazem určitého porozumění originálu.

Další věc je, že při překladu nikdy není možné zachovat všechny prvky (ať už formální, výrazové či významové) východního textu. Při každém překladu je některý aspekt východního textu zvýrazněn, jiný potlačen. Překladateli je však možné předem uložit, které prvky musí být zachovány a které je naopak možné více či méně pozměnit. Součástí zadání k překladu se může např. stát požadavek tzv. dokumentárního překladu,⁸²⁸ překladu, který bude v maximální míře informovat o tom, jak, jakými prostředky východní text v předpokládané někdejší komunikační situaci sděloval svůj pragmatický obsah. Při zadání překladu je tedy klíčové, jaká funkce textu bude stanovena jako dominantní, jakého příjemce a jakou komunikační událost bude překládaný text anticipovat.

Odlišení vlastního biblického textu od komentáře se v praxi řeší pomocí nejrůznějších technických a formálních nástrojů (např. poznámkového aparátu). Poznámkový aparát provázející biblický text může nabídnout čtenáři i několik významů a porozumění, které přicházejí v úvahu. Kritický poznámkový aparát zprostředkovává výsledky mnohdy velmi rozsáhlé jazykové, teologické, historické aj. analýzy textu, informuje o okolnostech, které se podílely na vzniku, redakci, tradování, dějinném působení východního biblického textu, mnohdy nabízí i širokou škálu interpretačních možností. Translát biblického textu opatřený tak rozsáhlým kritickým poznámkovým aparátem plní zpravidla funkci dokumentu o východním hebrejském textu. Je pak ale otázkou, nakolik takový text může ještě fungovat jako komplexní jazykový útvar vyznačující se přiměřenou obsahovou soudržností. Jen těžko však může být zároveň nářkem, modlitbou, písní, příslovím nebo právním nařízením apod. Text opatřený rozsáhlým kritickým poznámkovým aparátem nemůže zároveň plnit např. podobné estetické funkce jako hebrejský originál.

Translace biblických metaforických vyjádření naráží na řadu specifických problémů. Některá metaforická vyjádření jsou natolik vázána na sociokulturní

⁸²⁸ Ch. Nordová rozlišuje ve svých pracích dva základní typy překladu: překlad dokumentární a instrumentální. První z nich se snaží v maximální míře informovat o východním textu, co a jakými prostředky sděloval východní text v někdejší komunikační situaci. Jako příklad dokumentárního překladu uvádí Ch. Nordová překlad lingvistický. Překlad instrumentální bere v úvahu cílové kulturní prostředí a funkce cílového textu není primárně informovat o textu východním ale vytvořit translát funkcionální a adekvátní vzhledem k očekávané komunikační situaci. Viz NORD, Christiane. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Translation Theories Explained, 1. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. ISBN 1-900650-02-9.

a náboženský, příp. geografický kontext, ve kterém vznikly, a jejich překlad do jiného jazyka je problémem překladatelským a exegetickým zároveň.

Specifické problematice překladu metafor se věnuje např. P. Newmark v knize *Approaches to translation*. (1981).⁸²⁹ Hlavní, i když ne jedinou doménu metaforických vyjádření vidí v jazyce literárním. Pro porozumění metaforám pokládá za klíčovou znalost konotací, které se váží na pojmy užívané metaforicky. Newmark předpokládá, že na základě konotací se buduje tzv. mentální obraz, který je základem pro budování metaforického významu. Při překladu klade Newmark důraz mj. na zachování emotivní funkce metafor. Pro překlad metaforických vyjádření navrhuje následující strategie (podle preference):

1. Mentální obraz, který metafora vystavěla ve výchozím jazyce reprodukovat v jazyce cílovém.
2. Mentální obraz, který v cílové kultuře naráží (je nesrozumitelný), může být nahrazen mentálním obrazem běžným v jazyce (kultuře) cílovém.
3. Zachování mentálního obrazu výchozího jazyka i za cenu ztráty emotivního charakteru (momentu překvapení, šoku).
4. Vytvoření podobného mentálního obrazu, ale připojen je jeho výklad.
5. Mentální obraz je v cílovém jazyce přebudován a dochází i k významovým posunům.
6. Metafora je zcela vypuštěna.
7. Užití stejné metafory s připojeným výkladem (Newmark má zde zřejmě na mysli lingvistický překlad).⁸³⁰

Jiní překladatelé a exegeti řeší problémy s porozuměním, interpretací a translací metaforických vyjádření vysvětlujícími poznámkami pod čarou. To však neodpovídá prostředkům, kterými byl vystavěn význam v původním hebrejském textu. Někteří překladatelé volí eliminační překladatelskou strategii, metaforická vyjádření překládají nmetaforicky, opisem je vysvětlí. Lingvistický překlad je výsledkem specifického zadání k překladu, zpravidla plní funkci dokumentu o výchozím textu, čtenář je jakoby pozorovatelem někdejší komunikační situace. Lingvistický překlad metaforických vyjádření může být bez dalšího v cílové kultuře nesrozumitelný.

V návaznosti na práce G. Lakoffa, M. Johnsona a dalších kognitivně orientovaných lingvistů předpokládám, že kognitivní funkce⁸³¹ hebrejských

⁸²⁹ NEWMARK, Peter. *Approaches to Translation*. Language Teaching Methodology Series. London: Prentice Hall, 1988. ISBN 0-13-043795-6.

⁸³⁰ Newmark, 1988: 84–96.

⁸³¹ Metafora přináší určité sdělení. Umožňuje porozumět cílové doméně prostřednictvím vystavěné podobnosti mezi zdrojovou a cílovou doménou. *Podstatou metafor je chápání a prožívání jednoho druhu věci z hlediska jiné věci*. Viz Lakoff–Johnson, 2002: 17.

biblických metafor je primární. V následujících příkladech si tedy budeme také všimnout, jak zvolená strategie překladu (eliminace metafory vysvětlením jejího významu, lingvistický či doslovný překlad) ovlivňuje schopnost translátu naplňovat kognitivní funkci. Mým záměrem nebude provádět překladovou kritiku uvedených ukázek, hodnotit překlady, zda jsou dobré nebo špatné. Existuje řada možností, jak řešit problémy při translaci metaforických vyjádření. Mým záměrem je všimnout si, jaký typ překladu, jaká strategie vede co nejefektivněji k zachování kognitivní funkce metafory v cílovém jazyce a kultuře.

V následujícím příkladě Ž 76,3 volili překladatelé metaforického vyjádření do češtiny, angličtiny i němčiny vysvětlující strategii opisu, metaforu ve výpovědi eliminovat. V hebrejské originále je metaforické vyjádření formulováno prostřednictvím konceptuální metafory יהוה ארילביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, odkazují k ní užitá hebrejská výrazy סך *úkryt* a מענה *doupě* a pak další výrazy užitá v následujících verších (4–7).

יהי בשלם סכו ומעונתו בציון: ^{76,3}

V Šáleme je Jeho úkryt a Jeho doupě na Sijónu. ⁸³²

Už Septuaginta ⁸³³ a Vulgáta ⁸³⁴ metaforu lva eliminují, hebrejské výrazy interpretují. Moderní, resp. národní překlady je v tomto následují.

- καὶ ἐγενήθη ἐν εἰρήνῃ ὁ τόπος αὐτοῦ καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἐν Σιων ⁸³⁵
- *et factus est in pace locus eius et habitatio eius in Sion* ⁸³⁶

Die Luther-Bibel (1534) ⁸³⁷ překládá jako *Gezelt* (česky *stan*) a *Wohnung* (česky *byt, příbytek*):

- *Zu Salem ist sein Gezelt und seine Wohnung zu Zion.*

⁸³² Vlastní pracovní překlad, tentýž jako v kap. 3.2.

⁸³³ *Septuaginta. Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes.* A. Rahlfs (ed.). Verkleinerte Ausgabe in einem Band. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935, 1979. ISBN 3-438-05121-4.

⁸³⁴ *Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem.* 3. Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983. ISBN 3-438-05303-9.

⁸³⁵ Septuaginta překládá hebrejské סך jako ὁ τόπος, česky *místo* (*kde se bydlí – město, vesnice*); *dům*, příp. *chrám*. Hebrejské מענה jako τὸ κατοικητήριον, česky *příbytek*.

⁸³⁶ Vulgáta překládá hebrejské סך jako velmi obecné *locus*, česky *místo* a hebrejské מענה jako *habitatio*, česky *obydlí, bydlení*.

⁸³⁷ *Die Luther-Bibel von 1534. Vollstendiger Nachdruck.* Faksimile. Band I. Gedruckt durch H. Lufft. Köln: Taschen, 2003.

King James Version (1611)⁸³⁸ překládá inkriminované výrazy dokonce jako *tabernacle* (česky *svatostánek*) a *dwelling place*:

- *In Salem also is his tabernacle, and his dwelling place in Zion.*

Kraličtí (1613)⁸³⁹ přeložili hebrejské výrazy טו *úkryt* a בוענה *doupě* jako *stánek* (ve smyslu stánek setkávání) a *obydlé*, třetí verš žalmu 76:

- *V Sálem jest stánek jeho, a obydlé jeho na Sionu.*

Die Biebel nach der Übersetzung Martin Luthers (1990)⁸⁴⁰ jako inkriminované výrazy jako *Zelt* a *Wohnun*:

- *So erstand in Salem sein Zelt und seine Wohnung in Zion.*

ČEP (2001)⁸⁴¹ překládá zmíněná hebrejská substantiva jako *stánek* a *obydlí*:

- *V Šálemu je jeho stánek, jeho obydlí je na Sijómu.*

New Revised Standard Version (1989)⁸⁴² překládá טו *úkryt* jako *abode* (česky *bydliště*) a בוענה *doupě* jako *dwelling place* (česky *obydlí, příbytek, místo k přebývání*):

- *His abode has been established in Salem, his dwelling place in Zion.*

Nelze samozřejmě říci, že zmíněné překlady jsou špatné. Nicméně metaforický charakter výpovědi byl ve všech uvedených příkladech eliminován. Uvedené překlady neumožňují rozumět pojmům *Hospodin* a místu Jeho zjevení (pojmům *stánek, stan setkávání* nebo *chrám* a odpovídající výrazy v němčině, angličtině) prostřednictvím metafory lva (prostřednictvím hebrejských pojmů טו *úkryt* a בוענה *doupě*).

V Ž 44,3 naopak ČEP metaforický charakter výpovědi zachoval. Hebrejský slovesný výraz נטע *vysadit* je přeložen jako *zasadit jako révu*:

⁸³⁸ *The Holy Bible containing the Old and New Testaments*. Translated out of the original tongues and with the former translations diligently compared and revised. Set forth in 1611 and commonly known as the King James Version. New York: American Bible Society, 1985.

⁸³⁹ *Bible svatá aneb všecka svatá Písma Starého i Nového zákona. Podle posledního vydání kralického z r. 1613*. Praha : Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1954.

⁸⁴⁰ *Die Bibel nach der Übersetzung Martin Luthers mit Konkordanz*. Taschenformat 2. Aufl. Berlin: Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-7461-0068-2.

⁸⁴¹ *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad*. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-28-X.

⁸⁴² *The Holy Bible containing the Old and New Testaments with the Apocryphal/Deuterocanonical Books*. New York: Oxford University Press, 1989. ISBN 0-19-528330-0.

..אתה | ירך גוים הורשת ותטעם. ^{Ž 44,3}

Ty, Tvá ruka, národy sis podrobil, vysadil jsi je,... ⁸⁴³

ČEP:

*Pronárody jsi vyhnal svou rukou, je však jsi zasadil jako révu;
rozdrtils národy, je však jsi propustil na svobodu.*

Lingvistický překlad zde metaforu zachovává a její porozumění je pro českého čtenáře s průměrnou znalostí Bible neproblematické.

Tzv. doslovný překlad je ale dle mého mínění nesrozumitelný např. v českém překladu ČEP ve výpovědi Ž 102,11:

מפני-זעמך וקצפך כי נשאתני ותשליכני: ^{Ž 102,11}

ČEP:

*... pro tvůj hrozný hněv a pro tvé rozlíčení; tys mě vyzvedl a srazil.
(Ž 102,11)*

Dvojice hebrejských slovesných výrazů נשא (Q) *zvednout se, vznést se; vzlétnout* – שָׁלַךְ (HI) *hodit dolů, svrhnout, shodit* signalizuje užití metaforické metonymie metafory אף יהוה נשר HOSPODINŮV HNĚV JE OREL/ORLICE. V náboženské a v královské symbolice nejen biblické hraje orel velmi důležitou roli. Metafora orla (resp. HOSPODIN JE OREL) má v hebrejském biblickém kánonu důležité teologické užití. Hebrejský výraz נשר se do češtiny zpravidla překládá jako *orel*, zde v Ž 102,11 může ale jít o označení velkého euroasijského horského supa (*Gypaetos barbatus*, český název *orlosup bradatý*). Pro identifikace metafory užití v Ž 102,11 je mj. nutná znalost chování a způsobu lovu tohoto dravce. Ten létá a krouží ve velkých výškách a vyhlíží mršiny nebo možnou kořist. Hlavní zdroj jeho potravy tvoří mršiny a kosti. Na rozdíl od supů se dokáže s kořistí i vznést. Velké kosti vynáší do výšky a pouští je na skálu, kde je po roztržení požívá. Stejně tak vynáší do výšky i želvy, jejichž krunýř se po nárazu rozbije a orlosup se tak dostane snáz k masu. K zvláštnostem jeho lovu patří také to, že nalétává na zvířata, která jsou na skalách a snaží se je shodit dolů. Zkušenost se způsobem lovu těchto dravců se zřejmě v Ž 102,11 stala základem pro metaforické mapování pojmu *Hospodinův hněv*. Tzv. doslovný překlad, který v tomto případě (Ž 102, 11) ČEP zřejmě upřednostnil, neumožňuje metaforickou konceptualizaci pojmu אף יהוה *Hospodinův hněv* prostřednictvím generické příběhové struktury (GPS) יעלה ויראה נשר OREL ÚTOČÍ. Český překlad ČEPu, dle mého mínění,

⁸⁴³ Vlastní pracovní překlad.

v tomto případě zablokoval kognitivní funkci metafory užití v hebrejském originále. Je tomu tak proto, že zdrojová doména hebrejské metafory je úzce vázána na geografický, sociokulturní a náboženský kontext, ve kterém vznikla. U současného českého čtenáře nelze předpokládat, že užitá dvojice slovesných výrazů *vyzvedl – srazil* bude asociovat generickou příběhovou strukturu (GPS) *יעלה ויראה נשר* OREL ÚTOČÍ. Nelze předpokládat, že u běžného českého čtenáře vyvolá mentální obraz lovcího orlosupa, jak uchopí svou kořist do pařátů, z výšky ji upustí dolů na zem, aby se roztříštila a on ji pozřel. Tato mentální představa je však v hebrejském originále využita při metaforické projekci domény *נשר orel/orlice* do domény *יהוה Hospodin*. Vyvolat v mysli čtenáře představu lovcího orla bylo však nepochybně záměrem autora metaforického vyjádření Ž 102,11. Vyvolání této mentální představy u čtenáře je však nezbytné, aby mohla úspěšně proběhnout konceptualizace pojmu *יהוה אף Hospodinův hněv* prostřednictvím zmíněné metafory. Ta nabízí porozumět situaci soužení či trápení (Ž 102,3, hebr. *צַר*) jako projevu Božího hněvu, který má na člověka podobné účinky jako, když se orlosup bradatý zmocní své kořisti.

Znění ČEPu může čtenář naopak zcela mylně pochopit (vzhledem k záměru autora hebrejského metaforického vyjádření). Dvojice slovesných výrazů *נשא Q – שלך HI* přeložená jako *vyzvedl – srazil* může evokovat představu povýšení, vyvýšení a ponížení, zavržení. Tímto způsobem interpretuje metaforické vyjádření Ž 102,11 také autoři českého překladu Jeruzalémské bible (2009):

pro tvůj hněv a rozlícenost, neboť jsi mě pozdvihl a pak odvrhl;

Výstavba významu hebrejského metaforického vyjádření Ž 102,11 je natolik vázána na sociokulturní a geografický kontext, ve kterém metaforické vyjádření vzniklo, že pokud má být v překladu zachována konceptuální metafora HOSPODINŮV HNĚV JE ÚTOČÍCÍ OREL a její kognitivní metafory, musí dojít při překladu k adaptaci, přepracování.

Metody kognitivně a kulturně orientované lingvistiky uplatňuje při překladu biblických konceptuálních metafor Nelly Stienstra ve své knize *YHWH is the Husband of His People. Analysis of biblical metaphor with special reference to translation* (1993).⁸⁴⁴ V závěru své práce autorka konstatuje, že metafora Hospodina-manžela je hluboce ukotvena v kultuře starověkého Izraele a bezesbytku nelze rekonstruovat a při překladu uplatnit všechny nuance, konotace a všechna specifická uplatnění této metafory v originále. Nicméně

⁸⁴⁴ STIENSTRA, Nelly. *YHWH is the Husband of His People. Analysis of Biblical Metaphor with Special Reference to Translation*. Kampen: Kok Pharos, 1993. ISBN 90-390-0103-0.

v základních rysech je, dle jejího názoru, tato metafora srozumitelná a její překlad (v tomto případě do současné angličtiny) nevyžaduje nějaké zvláštní strategie.⁸⁴⁵ N. Stiestra ve své práci zkušenosti překladů metafory Hospodina-manžela však nezobecňuje. Zřejmě si je vědoma toho, že v případě jiných konceptuálních metafor nemusí být překlad zdaleka takto jednoduchý. Co může platit o metafoře manžela, nemusí zdaleka platit o jiných metaforách, jak jsme viděli např. v Ž 102,11 v případě metafor orla.

Z výše uvedeného je tedy, myslím, zřejmé, že porozumění, interpretace a případná translace hebrejských biblických metaforických vyjádření vyžaduje rozsáhlé kompetence jazykové, kulturní a teologické. Kognitivní a kulturně orientovaná lingvistika a translologie nabízí biblistice rozsáhlý metodologický aparát, pomocí kterého je možné výchozí hebrejský text analyzovat, izolovat v něm prvky důležité pro interpretaci, příp. pro překlad.⁸⁴⁶ Kognitivní sémantika umožňuje mj. rekonstruovat v hebrejském textu proces výstavby významu. Další podněty přinášejí práce kognitivistů v oblasti lingvistiky a literární vědy, které umožňují rekonstruované významy chápat jako prvky narativních struktur, jak ukázal příklad s metaforou Hospodinova hněvu. Pro překládání jsou dále podnětné tzv. funkcionalistické či funkcionální teorie překladu.⁸⁴⁷ Jejich tvůrci vypracovali překladatelské strategie, v jejichž rámci je nutné předem definovat komunikační funkci, kterou má v cílové komunikační události translát v přijímající kultuře naplnit. Funkcionalisticky orientovaným překladům jde o to, vystavět cílový text tak, aby byl požadovaným, očekávaným způsobem funkční, tj. aby translát požadovaným způsobem komunikoval v přijímající kultuře.

Jedním z možných uplatnění analýz textů Ž 44, Ž 76 a oddílu Pl 3,1–2, které jsem provedla v předchozí kapitole, by mohly být funkcionalisticky orientované překlady do češtiny. **Mým cílem bude nabídnout takový text, takový překlad metaforických vyjádření do současné češtiny, který by metaforu neeliminovat, ale umožnil předpokládanému cílovému čtenáři v předpokládané komunikační situaci, podobně jako ve výchozím textu, chápat cílové domény metaforicky.** Z výše uvedeného je však patrné, že pro zachování kognitivní funkce metafory bude nutno metaforická vyjádření výrazově a kulturně **adaptovat**. Pro takové funkcionalistické přepracování

⁸⁴⁵ Stiestra, 1993: s. 230–235.

⁸⁴⁶ FIŠER, Zbyněk. *Funkcionalistické strategie v teorii a praxi překladu*. Nepublikovaná habilitační přednáška přednesená na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně 2009, s. 10.

⁸⁴⁷ Z. Fišer užívá termínu „funkcionalistický překlad“ v zejména v návaznosti na P. Kušmála. Autorka tohoto textu užívá stejný termín.

metaforických vyjádření bude však třeba stanovit jistá pravidla, či omezení, aby adaptace nebyla bezbřehá, nahodilá, ale adekvátně funkční.

Jako první zásadu funkcionalistického překládání metaforických vyjádření konstatujeme, že **adaptaci nebudou vyžadovat** metaforická vyjádření, která využívají k metaforické strukturaci základní zkušenosti člověka např. s orientací v prostoru, s vlastním tělem nebo objekty (jako např. nádoba, obydlí, životní cyklus aj.). Tomuto tématu se věnuje řada prací z oboru kognitivní lingvistika.⁸⁴⁸ Např. autor metaforického vyjádření Kaz 10,6 týkajícího se společenského postavení, použil orientační metaforu, která se odvíjí od zkušenosti člověka orientace v prostoru (nahore – dole, vysoké postavení je nahore, nízké dole). Tento metaforický koncept je obecně antropologický a antropocentrický. Stejnou orientační metaforu je proto možné realizovat i v překladu a metaforické vyjádření zůstává srozumitelné i běžnému českému čtenáři. Všichni dnes chápeme, co měl jeho autor na mysli, ačkoli toto metaforické vyjádření sepsal ve zcela odlišné době, kultuře, jazyce, náboženské komunitě apod. ČEP, překlad lingvisticky orientovaný je běžnému českému čtenáři bez větších obtíží srozumitelný:

⁸⁴⁹ נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישוב: ^{Kaz 10,6}

ČEP: *Na vysoké místo se dosadí pomatenec,
kdežto schopní zůstávají sedět dole.*

V případech, kdy je zdrojová doména konceptuální metafory geograficky, kulturně, či specificky sociálně podmíněna, v případech, kdy v kultuře a jazyce, do které je metaforické vyjádření překládáno, chybí zkušenost se zdrojovou doménou původní metafory, **může být metaforické vyjádření v překladu adaptováno**.

V souvislosti s konceptuálními metaforami jsme obecně konstatovali, že jejich zkušenostní báze je pro porozumění klíčová. Porozumění cílové doméně je vázáno na neproblematickou, bezprostřední zkušenost či znalost domény zdrojové. Pokud tato známost v cílovém jazyce a kultuře chybí, lingvisticky orientovaný překlad nenavodí požadovanou mentální představu, která by mohla být metaforicky promítnuta do domény cílové. Lingvistický překlad není překladem metafory, ale stává se pouze překladem slov, které jsou v originále metaforou. Metaforické vyjádření pak může být při překladu adaptováno. Jde o to, aby metaforický význam originálu byl vyjádřen

⁸⁴⁸ Např. KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-84447-9.

⁸⁴⁹ Dvojici hebrejských výrazů במרומים – בשפל lze doslova přeložit jako *nahore, vysoko* a ve *snížení*.

adekvátními prostředky jazyka, do kterého se překládá, prostředky adekvátními pro vyjádření metaforického významu v cílovém jazyce, v cílové kultuře, v předpokládané komunikační a situaci a pro předpokládaného čtenáře. Mezi metaforickými vyjádřeními v původním textu a v translátu musí však při adaptaci zůstat zachována informační spojitost, tzv. sémantická kontinuita (viz dále). Strukturované významové komplexy originálu musejí být při adaptaci v translátu zachovány.

Kognitivní, celostní chápání významu bylo stručně představeno v kapitole 1.3. V kapitole druhé jsem se nejprve pokusila kognitivněsémantické pojetí významu využít při explikaci významu konceptuálních metafor Hospodina-krále יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, אר/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE a נשר יהוה HOSPODIN JE OREL/ORLICE v žalmech. V kapitole třetí jsem toto pojetí významu využila při explikaci významu hebrejských metaforických vyjádření týkajících se Hospodina v Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1–24. Analýzy a interpretace, analýzy a interpretace pomocí generických příběhových struktur (GPS) nyní dále využiji při funkcionalisticky pojatém překladu žalmu 44, žalmu 76 a oddílu Pl 3,1–24 do současné češtiny. Záměrem navrhovaných překladů bude význam hebrejských metaforických vyjádření vyjádřit přirozenými vyjadřovacími prostředky současné češtiny (v předpokládané komunikační situaci pro předpokládaného čtenáře – viz dále). Jako teoretické východisko pro zvolené překladatelské strategie jsem zvolila zejména teorii skoposu (formulovaná Hansem J. Vermeerem a dalšími) a pak teorii a zásady tzv. funkcionalistického překládání (formulované v našem českém prostředí Z. Fišerem).⁸⁵⁰

V translatoologii se zhruba od konce 80. let minulého století rozvíjí rozhovor mezi stoupenci tzv. teorie ekvivalence (Werner Koller, Jörn Albrecht aj.) a stoupenci tzv. funkcionalistických strategií překladu (K. Reiß, H. J. Vermeer, P. Kußmaul, H. G. Höning, Ch. Nordová aj.).⁸⁵¹ Základ **teorie skoposu** formuloval na přelomu 70. a 80. let minulého století H. J. Vermeer a dále ji upřesňoval on i další badatelé. Skoposem myslí Vermeer předpokládané, očekávané funkce cílového textu (translátu), na základě kterých překladatel volí příslušné překladatelské postupy.⁸⁵² V českém prostředí podává přehled současné odborné diskuse mezi „funkcionalisty“ a zastánci ekvivalence (shody) v teorii překladu a zároveň formuluje vlastní didaktický model

⁸⁵⁰ Fišer, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Brno: Host, 2009. Studium, 28. ISBN 978-80-7294-343-2.

⁸⁵¹ Ekvivalence, shody má být podle těchto teorií dosaženo na všech nebo alespoň některých úrovních výchozího textu a translátu (lexikální stylové, textové, funkcionální, pragmatické). Funkcionalistické strategie překladu viz dále.

⁸⁵² Fišer, 2009: 138.

tvůrčího překládání Zbyněk Fišer v knize *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání* (2009).⁸⁵³

Teorie skoposu má i své odpůrce. Ti jí vyčítají zejména nedostatečný respekt k originálu. Funkcionalistické překlady pokládají spíše za adaptace než za překlady. Zbyněk Fišer (sám zastávce funkcionalistických přístupů) upozorňuje na to, že požadavek tzv. ekvivalentního překladu je však fakticky neuskutečnitelný. Upozorňuje na to, že minimálně komunikační situace, do které vstupoval originál, není totožná s komunikační situací, do které vstupuje translát. Komunikační funkce výchozího textu a translátu jsou jen výjimečně totožné. Proto považují funkcionalisté požadavek ekvivalence (shody) na jakékoli rovině textu (lexikální, stylové, textové, funkční nebo pragmatické) za nesplnitelný.⁸⁵⁴

*Koncepce ekvivalence neberou dostatečný zřetel jak na odlišnost obou komunikačních situací, v nichž originál nebo translát interagují, tak na vlastní textotvorný proces. Tvorba translátu je komplexní textotvorný proces, nikoli pouze lingvistická operace. Požadavek ekvivalence vychází z kontrastivně lingvistického chápání překladu, nepřekládáme však slova, či věty, nýbrž texty. A překládáme texty, které mají performativní charakter, které jsou prostředkem jazykového jednání. Mají-li transláty sloužit úspěšné komunikaci, musí odpovídat požadovanému komplexu komunikačních funkcí a musejí být přiměřené přijímající kultuře.*⁸⁵⁵

Tzv. lingvistický překlad, překlad, který je popisem někdejší komunikační situace, informací o výchozím textu v jiném jazyce, označuje Ch. Nordová za tzv. překlad dokumentární.⁸⁵⁶ Pokud má však translát fungovat jako medium mezikulturní komunikace, nemůže být překladatelský proces pouhým překódováním výchozího textu, musí být v cílovém jazyce a kultuře adaptován.⁸⁵⁷

Translát vstupuje do nové komunikační situace a s ní jsou spojena i jistá očekávání. Funkcionalistický překlad si klade za cíl, naplnit právě tato

⁸⁵³ FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Studium, 28. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-343-2.

⁸⁵⁴ Podrobně k této polemice viz např. Fišer, 2009: 140–147, 173–181.

⁸⁵⁵ FIŠER, Zbyněk. *Funkcionalistické strategie v teorii a praxi překladu*. Nepublikovaná habilitační přednáška přednesená na Filozofické fakultě Masarykovy Univerzity v Brně 2009, s. 4.

⁸⁵⁶ Nord, 1997: 138.

⁸⁵⁷ NORD, Christiane. Translation as a Process of Linguistics and Cultural Adaptation. In DOLLERUP, Cay; LINDEGAARD, Annette (eds.). *Teaching Translation and Interpreting 2. Insights, Aims, Visions. Papers from the Second Language International Conference Elsinore, Denmark 4–6 June 1993*. Benjamins Translation Library, 5. University of Copenhagen. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1994. ISBN 90-272-1601-0, s. 59–67.

komunikační očekávání (skopos) v cílové komunikační situaci a v jeho rámci zachovat tzv. sémantickou kontinuitu (viz dále Z. Fišer). Teorie skoposu přichází se základním požadavkem, aby překladatel volil takové strategie překladu, které budou funkční vzhledem k přesně specifikované zakázce, vzhledem ke komunikačním funkcím, které má translát plnit v přijímající kultuře. Ty mají být při překladu určující. Skopos zároveň dává jasné hranice překladatelově kreativité. Z. Fišer uvádí příklad současného překladu dopisů B. Němcové do němčiny nebo moderní překlad jarmarečních písní.⁸⁵⁸ Tyto texty mají v cílové komunikační situaci naprosto jinou funkci než v někdejší výchozí komunikační situaci. Překladatel musí s touto skutečností počítat. Předpokládaná funkce textu v cílové komunikační situaci je pro stanovení překladatelské strategie proto určující. Předpokládané funkce mohou být samozřejmě různé, výsledkem pak bude řada překladů–textů, vystavená vždy s ohledem na tuto předpokládanou komunikační funkci či funkce.

Jiné požadavky na překlad starozákonního biblického textu do češtiny má např. biblista, jiné student-začátečník hebrejštiny, jiné religionista, jiné farář-kazatel, jiné badatel v oboru dějin starověké literatury, jiné běžný věřící čtenář Bible. Odlišné představy o funkci svých překladů mohli mít překladatelé výše citovaných úryvků.

Zbyněk Fišer ve své knize *Překlad jako kreativní proces* (2009) formuluje pět základních zásad tzv. didaktického modelu tvůrčího překládání, z nichž první tři jsou využitelné pro mou následující modelaci překladu.⁸⁵⁹ Jsou jimi:

1. Princip skoposu. (Překladová zakázka má být přesně formulována, tj. funkce translátu v předpokládané cílové komunikační situaci.)
2. **Princip tvorby translátu jako tvůrčího řešení problémové situace.**
3. **Princip zachování sémantické kontinuity. (Mezi originálem a překladem**
požaduje Z. Fišer spojitost informační, zachování strukturovaných významových komplexů a spojitost funkční. Sémantická kontinuita je kategorie dynamická, může být realizována v různé míře, tu určuje skopos, a na různých úrovních abstrakce výchozího a cílového textu.)⁸⁶⁰

Ch. Nordová, která aplikovala teorii skoposu na teorii a didaktiku překládání, vyslovila na adresu překladatele požadavek analýzy všech rovin výchozího textu.⁸⁶¹ Překladatel znalý skoposu (tj. očekávané funkce překladu)

⁸⁵⁸ Fišer, 2009: 137.

⁸⁵⁹ Fišer, 2009: 183–185.

⁸⁶⁰ Fišer, 2009: 284–290.

⁸⁶¹ Viz NORD, Christiane. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model of Translation-Oriented Text Analysis*. Transl. Ch. Nord, P. Sparrow.

má analyzovat výchozí text a následně rozhodnout, které jeho prvky (rozlišuje celou škálu prvků či faktorů textu – tzv. intratextové a extratextové) v překladu zachová a které naopak zpracuje neboli pozmění.⁸⁶² Analýzy Ž 44, 76 a oddílu Pl 3,1–24 nejsou textovými analýzami zcela v tom smyslu, jak je Ch. Nordová požaduje. Nicméně s ohledem na to, co bude záměrem (jaký bude skopos) následujících překladů, jsou provedené analýzy vhodným východiskem k funkcionalisticky pojatému překladu.

Funkcionalistický překlady hebrejských metaforických vyjádření v Ž 44, Ž 76 a v Pl 3,1–24 do současné češtiny

Mým ústředním záměrem bude zachovat v překladech do současné češtiny kognitivní funkci metafor užitých v originále ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty i ke konceptualizaci celé domény יהוה *Hospodin*. Konceptuální metafory pokládám za celistvé struktury, komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k lidu. Uchovávají poznání a zkušenost starověkého Izraele s Bohem. Záměrem následujících překladů je toto vědění a zkušenosti zprostředkovat současnému českému čtenáři.

Význam metaforických vyjádření i celých textů je utvářen v četných procesech mísení užitých metafor, příp. metaforických metonymií. Jak jsme viděli, důležitou složkou významu metaforických vyjádření jsou konotace, svazky interakčních vlastností, jádro významu tvoří významový prototyp/stereotyp. Metaforický význam spoluutváří generické příběhové struktury (GPS), abstraktní narativní struktury odvozené z domén, které jsou zapojeny do metaforické projekce jako domény zdrojové (např. מלוכה *království*, מרעה *pastva*, מלחמה *válka* apod.). Velmi významně se na výstavbě významu podílí intertextualita. Lingvisticky pojatý překlad s výše jmenovanými složkami významu nepočítá, nezpracovává je do vlastního textu. Pouze pomocí poznámkového aparátu upozorňuje na citáty a důležité textové varianty originálu. Analýzy a interpretace pomocí metod kognitivní lingvistiky nám umožnily explikovat význam metaforických vyjádření, význam kognitivněsémanticky pojatý. Záměrem následujících překladů je tento význam vyjádřit přirozenými vyjadřovacími prostředky současné češtiny. Různé složky významu a intertextualitu zapracovat přímo do českého textu. Důležitá teologická témata a motivy, jako např. Hospodinův hněv, bázeň před Hospodinem (Ž 76), motiv smlouvy (Pl 3,1–24) aj., jsou v translátu zachovány. Český překlad je tak vědomě de facto komprimátem porozumění, ke kterému

Amsterdamer Publikationem zur Sprache und Literatur, 94. Amsterdam: Rodopi, 1991. ISBN 90-5183-311-3.

⁸⁶² Nord, 1991: 79–129.

jsem dospěla na základě uvedených kognitivně a kulturně orientovaných analýz a interpretací v předcházející kapitole.

Dominantní funkce navrhovaných překladů je poznávací.⁸⁶³ Tedy informovat současného českého čtenáře o poznání a duchovní zkušenosti starověkého Izraele s Hospodinem, umožnit čtenáři, aby toto poznání a zkušenost konfrontoval se zkušeností a poznáním vlastním.

Vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k lidu ukotvená v hebrejských metaforách je zároveň hluboce vázána na jazyk, historické období, kulturu v nejširším slova smyslu, ve které tyto texty vznikaly. Pokud má být překlad do současné češtiny funkční ve výše uvedeném smyslu, je kulturní a dobová adaptace metaforických vyjádření nejen možností ale nutností.

Adaptace, tvůrčí přepracování metaforických vyjádření však není svévolným přebásněním. Adaptace jsou adekvátní vzhledem k předpokládané funkci translátu. Sémantická kontinuita mezi originálem a translátem je zachována ne na rovině denotační složky významu hebrejských slov, ale na rovině významu metaforických vyjádření či významu celého textu. Sémantická kontinuita je zachována zpravidla tak, že přirozenými vyjadřovacími prostředky současné češtiny jsou realizovány v hebrejském originále přítomné konceptuální metafory a generické příběhové struktury.

Předpokládaným adresátem je současný český čtenář s průměrnou znalostí Bible. Předpokládanou komunikační situací je soukromé čtení biblických textů nebo jejich užití v rámci křesťanské církevní praxe bohoslužebné, příp. pedagogické. Translát může sloužit jako jeden z výchozích textů pro odborný biblický výklad, především je ale možností číst alternativním způsobem Písmo se zvláštním zřetelem k tomu, jaký jazykový obraz Hospodina a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu je v hebrejském originále uložen.

Paralelismus membrorum, sémantika a související problematika překladu

Všechny tři texty zvolené k analýze, interpretaci a překladu (Ž 44, Ž 76 a oddíl Pl 3,1-24) užívají *paralelismus membrorum*. Jak je obecně známo, tato stylistická a básnická figura, případně ve spojení s dalšími figurami (např. anaforou, akrostichem aj.), je pro biblickou hebrejskou poezii typická. Rozsáhlou bibliografii týkající se problematiky paralelismů a s ní souvisejícími otázkami lexikálními, gramatickými, sémantickými a také translátologickými uvádí např. Adele Berlinová ve své práci z roku 1985 (rozšířené

⁸⁶³ Dominantní funkce poznávací se tradičně předpokládá u textů odborných. Takto pojatá funkcionálnost však nevyklučuje samozřejmě další možné funkce navrhovaných překladů. Zejména funkci estetickou, příp. liturgickou.

a přepracované vydání z r. 2008) *The Dynamics of Biblical Parallelism*.⁸⁶⁴ Ve vztahu k metafoře se této problematice A. Berlinová sice věnuje, ale pouze okrajově.⁸⁶⁵ Zabývala se jí však řada odborníků, např. William D. Reayburn, David J. A. Clines, Francis Landyová ad.⁸⁶⁶

Perspektivně by bylo vhodné problematiku paralelismů ve vztahu ke konstrukci metaforického významu zkoumat podrobněji. Sémantický aspekt paralelismů s problematikou metafory souvisí. A. Berlinová se odvolává na F. Landyovou a domnívá se, že paralelismus (ať už gramatický, nebo syntaktický) navozuje analogii mezi jednotlivými řádky (výroky). Domnívá se, že paralelismus sám o sobě inklinuje k metafoře (příp. přirovnání, analogii – jejich přesné rozlišení, jak jsem zmiňovala již úvodu, je v odborné literatuře nejednoznačné). V rámci paralelismu druhý (paralelní) výrok vždy významově navazuje na výrok první, rozvíjí jeho význam. Jinými slovy druhý výrok je čten a má mu být rozuměno na pozadí výroku prvního. Z paralelních výroků nemusí být metaforický žádný. Velmi často však je metaforický jeden z nich, případně oba.

Např. paralelismus membrorum najdeme ve Ž 44,3:

אתה | ידך גוים, הורשת ותטעם תרע לאמים ותשלחם: ^{Ž 44,3}

*Ty, Tvá ruka,
národy sis podrobil, je jsi vysadil,
zle jsi naložil s národy, jim jsi dal volnost.*⁸⁶⁷

Paralelismus zde má formu ABAB. Jako paralelní vůči sobě stojí výroky:

גוים הורשת *národy sis podrobil* – תרע לאמים *zle jsi naložil s národy*
a
תטעם *vysadil jsi je* – תשלחם *dal jsi jim volnost*

V pozadí metaforického vyjádření Ž 44,3 můžeme zároveň identifikovat uplatnění dvou konceptuálních metafor: יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE

⁸⁶⁴ Berlin, Adele. *The Dynamics of Biblical Parallelism*. 2nd ed. The Biblical Resource Series. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2008. ISBN 978-0-8028-0397-9, s. xix-xxii.

⁸⁶⁵ Berlin, 2008: s. 99–102.

⁸⁶⁶ Další viz Berlin, 2008: xix-xxii.

⁸⁶⁷ Vlastní pracovní lingvistický překlad autorky.

VÁLEČNÍK a יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ. Paralelismy a uplatňující se konceptuální metafory jsou zaneseny do dvou následujících tabulek.

A		
	(יָדְךָ <i>Tvá ruka</i>)	(אַתָּה <i>Ty</i>) ⁸⁶⁸
<i>parallelismus membrorum</i>	גוֹיִם הִרְשֵׁת <i>národy sis podrobil</i>	תָּרַע לְאֻמִּים <i>zle jsi naložil s národy</i>
užitá metafora	konceptuální יְהוָה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK	(nemetaforické vyjádření)

B		
<i>parallelismus membrorum</i>	וַתִּטַּע <i>vysadil jsi je</i>	תִּשְׁלַח <i>dal jsi jim volnost</i>
užitá metafora	konceptuální יְהוָה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ	(nemetaforické vyjádření)

V tomto konkrétním případě druhé výroky paralelismu (výroky nemetaforické) interpretují první – metaforické výroky.

Uplatňující se metaforické koncepty jsme v kapitole 3.1.1 upřesnili prostřednictvím generických příběhových struktur (GPS): VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY a VINAŘ SÁZÍ VINICI. Užitý hebrejský slovesný výraz v HI גוֹיִם הִרְשֵׁת *národy sis podrobil, obsadil jsi národy* jasně vypovídá o uplatňující se generické příběhové struktuře (GPS) VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY. Hebrejský slovesný výraz v Q וַתִּטַּע *a je jsi vysadil, zasadil* o generické příběhové struktuře VINAŘ SÁZÍ VINICI.

ČEP přeložil Ž 44,3:

*Pronárody jsi vyhnal svou rukou, je však jsi zasadil jako révu;
rozdrtils národy, je však jsi propustil na svobodu.*

ČEP zachoval formální strukturu paralelismu. Z kognitivněsémantického hlediska překladatel zcela korektně doplnil *zasadil* upřesněním **jako révu**. Při překladu metafory válečníka však došlo s ohledem na hebrejský originál k posunu významu.

Generické příběhové struktury nám poskytují nástroj pro jemnější interpretaci významu metaforického vyjádření. Práce s generickými příběhovými strukturami (GPS) sama o sobě problematiku paralelismu neřeší. V hebrejském textu je však *parallelismus membrorum* pouze stylistickou a básnickou figuru, nástrojem vyjádření významu. Ten je prostřednictvím generických příběhových struktur (GPS), domnívám se, s dostatečnou přesností popsán.

⁸⁶⁸ Případně i אַתָּה *Ty* a יָדְךָ *Tvá ruka* lze chápat jako paralelismus.

Generické příběhové struktury (GPS) navíc umožňují při překladu kulturní adaptaci metaforických vyjádření, umožňují překladateli uplatnit významový stereotyp cílového jazyka, pracovat s různými složkami významu v rámci celého textu (ne jen na rovině jednotlivých vyjádření).

4.2 Funkcionalistický překlad žalmu 44 do češtiny

Svůj ústřední záměr a hlavní požadavky na funkcionalisticky pojatý překlad jsem formulovala v předcházejí kapitole (4.1). Je možné shrnout jej do následujících pěti bodů:

1. Zachovat kognitivní funkci metafor užitých v hebrejském originále ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty i ke konceptualizaci celé domény יהוה *Hospodin*. Konceptuální metafory jako celistvé struktury, komplexy vědění a zkušenosti o Hospodinu a jeho vztahu k lidu zprostředkovat současnému českému čtenáři.
2. Přírozenými vyjadřovacími prostředky současné češtiny vyjádřit význam metaforických vyjádření, a to význam kognitivněsémanticky pojatý.
3. Předpokládaná dominantní funkce navrhovaných překladů je poznávací. Informovat současného českého čtenáře o poznání a duchovní zkušenosti artikulované v hebrejském originále a umožnit čtenáři, aby toto poznání a zkušenost konfrontoval se zkušeností a poznáním vlastním.
4. Předpokládaným adresátem je současný český čtenář s průměrnou znalostí Bible. Předpokládanou komunikační situací soukromé čtení biblických textů nebo jejich užití v rámci křesťanské církevní praxe bohoslužebné, příp. pedagogické.
5. Adaptace metaforických vyjádření při překladu musí být adekvátní vzhledem k předpokládané funkci translátu a musí být zachována sémantická kontinuita mezi originálem a translátem.

Funkcionalisticky pojatý překlad žalmu 44 kromě výše uvedeného uplatňuje jako formální rámec celého žalmu audienci, oficiální slyšení u krále a s tím související dialogickou formu.⁸⁶⁹ Výrazněji, než by bylo patrné z překladu lingvistického. Vycházím z předpokladu, že pro běžného českého čtenáře je královská audience záležitost kulturně, sociálně aj. velmi vzdálená. Pokud má i dnes sloužit audience jako rámec, který vytvoří prostor pro setkání a následný rozhovor člověka a Boha, musí být motiv osobní konfrontace s králem-Bohem oproti hebrejskému originálu zdůrazněn, funkce audience by měla být adekvátními jazykovými prostředky aktualizována. Mým záměrem je tedy jen jinými prostředky, než jakých užívá biblická hebrejšтина, podtrhnout aspekt osobního setkání a následného dialogu.

⁸⁶⁹ Viz kap. 3.1, poznámka k v. 4.

V hebrejském textu žalmu 44 je **zavržení – přijetí** při audienci dáno do bezprostřední souvislosti s **vítězstvím – porážkou** v bitvě. Jak bylo již řečeno (kap. 3.1), taková teologie nebyla dlouhodobě udržitelná ani ve starověkém Izraeli. Vedla ke krizi (spirituální, teologické), která je v žalmu traktována. Tato krize teologie, spirituality, rozpor mezi dvěma náboženskými zkušenostmi, „minulou“ (ať už ve smyslu minulé generace nebo minulé vlastní, osobní) je jistě jeden z výrazných motivů žalmu. Pokud bude tento konflikt vyjádřen i v translátu, může se stát zajímavým tématem i pro současného českého čtenáře. V hebrejském originále traktovaná spirituální a teologická krize má své důsledky i pro tradiční teologii smlouvy, jak ji známe např. z deuteronomistické literatury. Následující překlad si klade za cíl čtenáře na tento konflikt upozornit, zdůraznit ho.

Hluboká ukotvenost užitých hebrejských konceptuálních metafor krále v kultuře, každodenní zkušenosti a tedy i v jazyce starověkého Izraele je zřejmá. Lingvistický překlad není schopen vyvolat konotace, které se významným způsobem podílejí na utváření významu. Lingvistický překlad může naopak vyvolávat v cílovém jazyce i konotace odlišné od těch, které se pojily s textem hebrejským. S tím pak nutně souvisí i další roviny významu metaforických vyjádření i celého textu, a také funkce textu žalmu. V kapitole 3.1 jsem se pokusila explikovat nejdůležitější konotativní složky významu jednotlivých metaforických vyjádření, zejména s ohledem na konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty. Tyto konotace je v současném překladu do češtiny třeba zpracovat jinými jazykovými prostředky, zapojit do konstrukce významu prostředky, které jsou vlastní současnému českému jazyku, kultuře, s ohledem na předpokládaného čtenáře.

Na konstrukci významu nejen metaforických vyjádření se v textech hebrejského biblického kánonu velmi výrazným způsobem podílí intertextualita. V žalmu 44 se realizuje na více rovinách, především terminologické. Některé užití hebrejské pojmy jsou důležitá theologumena, odkazují k důležitým teologickým tématům jako spása nebo zavržení apod. Některé v originále užití hebrejské pojmy jsou charakteristické pro určitý typ či okruh starozákonní literatury, která je tímto zapojena do výstavby významu (např. slovesný výraz שׂרַי HI *podrobit si, dobýt*, viz kap. 3.1, pozn. k v. 3 aj.). S těmito složkami významu je schopen počítat pouze biblista, odborník. Běžnému čtenáři lingvistického překladu tyto motivy zpravidla unikají.

Proto je tyto aspekty významu nutno zpracovat do textu jinými prostředky, než volí hebrejský originál. Intertextualita vstupuje do výstavby významu také prostřednictvím citací či aluzí celých slovních spojení a v neposlední řadě také prostřednictvím užitých konceptuálních metafor a generických příběhových struktur (GPS).

Význam konceptuálních metafor Hospodina jako krále v rámci hebrejského biblického kánonu má zpravidla svá centra tvořená prototypem/stereotypem,

centrální generickou příběhovou strukturou aj., jak jsme viděli v kapitole druhé. Jednou ze složek významu konkrétního metaforického vyjádření je vždy také význam metafory jako takové. Také generické příběhové struktury užití v textu při metaforické konceptualizaci, jak jsme viděli např. ve v. 19, 24 aj. (další viz kap. 3.1), se stávají nositeli intertextuality. Navíc vlastní text žalmu lze dokonce chápat jako dialog více, a to i ambivalentních obrazů Boha, či dialog teologií. Tato skutečnost je dle mého mínění pro porozumění textu jako celku také velmi podstatná.

4.2.1 Funkcionalistický překlad

Následující překlad nemůže jako žádný překlad zprostředkovat všechny významové možnosti, aspekty a nuance hebrejského originálu. Každý translát některé aspekty výchozího textu zachová, příp. zvýrazní, jiné potlačí nebo zcela opustí. To platí i o překladu lingvistickém. Mým záměrem je současnému českému čtenáři, neodborníkovi nabídnout text, který podtrhne dialogický aspekt hebrejského originálu budovaný intertextualitou. Dále pak nabídnout text, který bude budovat význam metaforických vyjádření týkajících se zejména Hospodina s ohledem na požadované konotace v současném českém jazykovém a kulturním prostředí. Nejde mi o překlad slov, ale celého textu, celých metafor.

pro Kórachovce,
poučující.

²*Bože náš, Panovníku, vyslechni nyní prosby svého lidu!*

Tak jako jsme i my pozorně naslouchali vyprávění svých otců:

*O skutcích, které jsi vykonal za dávných časů,
o vinici, kterou, jsi vysadil na úrodném svahu.*

³*Pronárody jak kamení jsi vybral,*

národy rozdrtils jako vinař kypří půdu.

Ušlechtilou révu, Izrael, jsi zasadil a ona vyrazila výhonky.

⁴*Naši otcové nedobyli zemi mečem,*

nebyly to jejich ruce, které kypřili půdu k satbě.

Ale Tvá přízeň, Pane

Tvé hřejivé paprsky a vláha z Tvých nebeských studní daly révě život.

⁵*Bože, můj Králi, zavel k útoku,*

zatrub na polnici

a dej vysvobození vinným ratolestem Jákoba!

⁶*Když jsi byl v čele našich vojsk,*

útočníky jsme srazili k zemi

a nepřátele roznegli na kopytech koní!

- ⁷*Můj luk i můj meč jen zpovzdálí přihlížely,
Tvé kopí zahnalो uchvatitele.
Na Tebe spoléhám, Spáso našich otců!*
- ⁸*Naše protivníky, všechny, jsi srazil do prachu.*
- ⁹*Vítězný hlahol zněl každodenně k poctě našeho Boha!
Navěky budiž požehnané Tvé jméno!*
- ¹⁰*Nyní se však odvracíš. Zavrhl jsi nás a zostudil.
Opustil jsi své místo v čele našich vojsk.*
- ¹¹*Zahnal jsi nás na útěk.
Prcháme s nepřítelem v zádech
a ten si bere, co se mu zachce,
nenávistně rabuje naše domovy.*
- ¹²*Utáhl jsi nám smyčku kolem krku a odvedl na tržiště národů – rozprodat.
Své stádo, Pastýři Izraele, rozprášil jsi!*
- ¹³*Prodal jsi nás jako bezcenné zboží,
odhodil jsi svůj lid, jako bychom ani nebyli Tvoji!*
- ¹⁴*Předhodil jsi nás nepříteli k posměchu!
Plivají na nás,
¹⁵ušklíbají se, prstem si na mě ukazují
a jsem jim pro smích.*
- ¹⁶*Včera, dnes i zítra znovu a znovu
nahý všem na očích*
- ¹⁷*odíván rouchem hanby a ponížení,
pohrdání a pošklebků.*
- ¹⁸*Jako bys zapomněl na smlouvu s námi.
My jsme ale na Tebe nezapomněli!*
- ¹⁹*My jsme se Ti nezpronevěřili!
Nezradili a nezapřeli jsme Tě,
neodbočili jsme z cesty, po které jsi nás vedl!
Pastýři, kde to paseš své stádo?!*
- ²⁰*Jáma temné hrůzy, doupě šakalů otevřelo tlamu
a Ty jsi nás předhodil jejich zubům.
Zatáhl jsi nás do temné rokle zapomnění.*
- ²¹*Vždyť, kdybychom na Tebe zapomněli
a k jinému bohu vztáhli své ruce, věděl bys to!*
- ²²*Ty přece znáš všechna zákoutí
temné uličky i tichá tajemství našich životů!*
- ²³*A přesto jsi vydal příkaz, aby nás naložili a odvezli na porážku!*
- ²⁴*A nebo sis jen zdríml? Spíš snad, Ty, jenž chráníš Izraele?
Pak ale: „Vzbud' se, Pastýři! Vstávej!“*
- ²⁵*Ach Panovníku, proč se odvracíš?!
Proč je Tvůj pohled tak cizí, nepřístupný a chladný?*

Jako by nikdy nebylo smlouvy, kterou jsi s námi uzavřel.

²⁶*V prachu u Tvých nohou zlomení, pokoření prosíme:*

²⁷*„Milosrdný králi, slituj se! Zachraň nás!*

4.2.2 Poznámky k jednotlivým veršům překladu

v. 2 Navrhovaný český překlad je záměrně od počátku pojat jako dialog mezi Hospodinem-králem a Jákobem – jeho lidem. Modlitba Božího lidu příp. jeho jednotlivého příslušníka či zástupce je v originále i v translátu hned v úvodu konceptualizována prostřednictvím metafory HOSPODIN JE KRÁL⁸⁷⁰ a generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE. Tato generická příběhová struktura (GPS) tvoří formální rámec celého žalmu a také tedy rámec pro probíhající dialog. Jedním z klíčových motivů žalmu je předpokládané zavržení při audienci. Podobně jako ve v. 10 je zde ve v. 2 formální rámec audience adaptován, interpretován jako odmítnutí komunikace. Modlitba Božího lidu v dalším textu není vyslyšena. Motiv slyšení využívá translát i zde ve v. 2. Hospodin-král neslyší prosby, neslyší nárek svého lidu, ten však slyšel, naslouchal vyprávění otců, slovům Hospodina-krále.

Slovní spojení *כָּרַם בְּיַמֵּי בְּיַמֵּיהֶם בְּעֵל פְּעֻלָּתוֹ* *Čin vykonaný za dnů dávných* je v češtině rozvedeno a metaforicky konceptualizováno prostřednictvím metafory HOSPODIN JE VINAŘ, generické příběhové struktury (GPS) VINAŘ SÁZÍ VINICI. Všechny užitě české pojmy a způsob metaforické konceptualizace zůstávají však zcela v rámci metafory, která se v hebrejském originále uplatní ve verši následujícím (v. 3). Tato strategie je zvolena k posílení konceptualizační funkce metafory *יְהוָה הוּא הַנוֹטֵעַ* HOSPODIN JE VINAŘ.

v. 2–4 V překladu vystupuje do popředí konceptuální metafora *יְהוָה הוּא הַנוֹטֵעַ* HOSPODIN JE VINAŘ, generická příběhová struktura (GPS) *יֵטַע הַנוֹטֵעַ כָּרַם* VINAŘ SÁZÍ VINICI. V překladu zde dojde k oslabení konceptuální metafory originálu *אֵשׁ מִלְחָמָה יְהוָה הוּא* HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generických příběhových struktur (GPS) *אֵשׁ מִלְחָמָה אַתָּה אֲרִיזָנוּם* VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY a *יֵצֵל אֵשׁ מִלְחָמָה מֵאֵיבֵי* VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI. Místo nich český překlad naopak v rámci metafory válečníka uplatňuje generickou příběhovou strukturu VÁLEČNÍK V BOJI POBÍJÍ NEPŘÁTELE. Ta však s výše uvedenými generickými příběhovými strukturami (GPS) v rámci metafory válečník sdílí metaforické důsledky. Sémantická kontinuita mezi originálem a translátem tedy není narušena.

⁸⁷⁰ V textu budou názvy konceptuálních metafor a generických příběhových struktur (GPS) užitých v hebrejském originále uváděny v hebrejštině a češtině, ty užitě v českém překladu pouze česky.

Metafora vinaře, jejíž výskyt je v rámci žalmu ve v. 2 ojedinělý a působí inovativně, je zde upřednostněna. V translátu jsou využity další entity a strukturní elementy, které jsou součástí českého jazykového stereotypu vinař sází a pečuje o vinici (genericke příbĕhové struktury (GPS) יטע נוטע כרם VINAŘ SÁZÍ VINICI) – vybírání kamení, kypření půdy, satba, i motivy příznivých přírodních podmínek pro růst a zrání hroznů: réva vyráží výhonky, dostatek sluneční energie a vláhy. Navrhovaný překlad však tímto způsobem také zapracovává do českého textu intertextualitu hebrejského originálu. Čtenáři s průměrnou znalostí Bible může tak užitá terminologie a symbolika konotovat známý oddíl Iz 5 a 27 (v ČEPu nadepsány jako *Hospodinova vinice* a *Hospodin a jeho vinice*), pomoci mu zapojit intertextualitu do konstrukce metaforického významu v češtině.

Jistá opatrnost vůči metaforice a symbolice Boha jako válečníka je v rámci hebrejského biblického kánonu spíše výjimečná (viz kap. 2.2.5, Tabulka č. 35). Zde řešíme otázky překladu konkrétního textu, nikoli obecné otázky interpretace biblických textů, které tuto metaforiku užívají. Domnívám se však, že po staletích válek motivovaných nebo ospravedlňovaných nábožensky, po zkušenostech druhé světové války, je kritika a revize této metaforiky a symboliky nutná. Mám na mysli kritickou reflexi křesťanské rétoriky, teologie i jazyka, která měla a má přirozeně své důsledky v životě křesťanské církve a v životě jejích jednotlivých příslušníků. Týká se to zejména výroků, které se týkají národů mimo tzv. „vyvolený Boží lid“, za který se křesťané rovněž považují. Ve starověkém Izraeli je sice politický a historický kontext těchto textů specifický,⁸⁷¹ to si však běžný čtenář zdaleka nemusí vždy uvědomovat.

Tvá přízeň, Pane uplatňuje v češtině metaforiku krále, metaforu válečníka tak jen implicitně (konceptuální metaforu יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK chápeme jako submetaforu, dílčí aspekt konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL). V translátu se tak znovu evokuje rámec audience, který by nemusel být z ligvistického překladu dostatečně patrný.

v. 5 Konceptuální metafory originálu (יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL i יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK) i příslušné genericke příbĕhové struktury (GPS) zůstávají v translátu zachovány, jsou jen konkretizovány – *zatroubení na polnici*. Z předchozích veršů (2–4) se podílí na mísení navíc oproti originálu i metafora HOSPODIN JE VINAŘ.

⁸⁷¹ Viz např. PRUDKÝ, Martin. Tzv. „svaté války“ ve starověkém Orientu a ve vyznání Izraele. *Zpravodaj Společnosti křesťanů a Židů*, 2004, č. 50, s. 8–15.

v. 6 V hebrejském textu, jak již bylo řečeno v kap. 3.1, zde došlo pravděpodobně k mísení konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a יהוה פר HOSPODIN JE BÝK. V translátu je metafora יהוה פר HOSPODIN JE BÝK eliminována, motiv silného zvířete, které se podílí na zabíjení, zůstává zachován. Místo býka se však na porážce nepřátel podílí válečný kuň. Představa válečného koně účastníciho se bitvy je, domnívám se, českému čtenáři bližší než představa býka. Význam a užití metaforiky a symboliky býka ve spojení s Bohem Izraele nemusí být běžnému českému čtenáři Bible bez dalšího vysvětlení zcela zřejmá. Slovesný výraz בוט Q impf. *rozšlapat* je v biblické hebrejštině pravděpodobně spojen spíše s představou válečníka, který dupe po svých nepřátelích (Ž 60,14; Ž 108,14; Iz 14,25; Iz 63,6; Za 10,5). Českému jazykovému stereotypu je tedy, domnívám se, bližší představa koně, který po skolených šlape svými kopyty.

v. 7– 8 Domnívám se, že v současném českém jazykovém a kulturním prostředí jsou metaforické metonymie קשת *luk* a חרב *meč* (namísto צבא *vojsko, armáda*) srozumitelné. Ve stejném duchu translát nabízí metaforickou metonymii *kopí* (Hospodinovo) namísto *válečník* (Hospodin).

Oslovení Boha jako *Spáso našich otců*, rozvíjí soteriologické téma a motiv smlouvy, který jsou pro celý žalm velmi důležité. Translát tímto způsobem navazuje na traktovanou zkušenost otců, poznání Boha Izraele, jak je připomenuto v první části žalmu (v. 1–9). Motiv smlouvy se uplatňuje v originále prostřednictvím konceptuálních metafor יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL a יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Užití tohoto české pojmenování Boha (*Spáso našich otců*) se opírá rovněž o frekvenci užití derivátů slovesného hebrejského kořene ישע *spasit* (v. 4, 5, 8). V českém překladu je zvýrazněn rozpor mezi zkušeností otců (v. 1–9) a zkušeností žalmisty (v.10–27), což odpovídá celkové strategii tohoto překladu, jak jsem se již zmínila. Užití konceptuálních metafor יהוה תן HOSPODIN JE ŠAKAL (v. 20), generické příběhové struktury (GPS) פִּתְּיָן רְעָה אֶת־צֹאֵן מֵאֵכָל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU (v. 12, 23), יִקְבֹּץ רְעָה אֶת־נִדְחֵי צֹאֵן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO (v. 12) bude vytvářet kontrastnější obraz Boha, než který evokuje slovní *Spáso našich otců*.

Hebrejský slovesný výraz בוט (HI pf.) *zahanbit, zostudit, zbavit cti, ponížit* překládám do češtiny jako *srazit do prachu*, který by měl čtenáři navíc znovu evokovat metaforu יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a generickou příběhovou strukturu (GPS) יהוה אש מלחמה יִשְׁבֵר VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE, jejíž užití bylo v českém textu ve v. 3 a 4 oslabeno.

v. 9 Hebrejský originál užívá slovesné výrazy הלל (PI pf.) *chválit, vzdávat chválu* a ידה (HI impf.) *vzdávat díky, vyznávat*, které jsou běžně ve starozákonním hebrejském kánonu užívány v kontextu Hospodinova kultu, jsou charakteristické pro vlastní doménu יהוה *Hospodin*. Navrhovaný translát pravděpodobné lexikalizované metafory krále (viz kap. 3.1, pozn. k v. 9) znovu realizuje způsobem, který v češtině (a podobným způsobem ve starozákonní hebrejštině rovněž) lexikalizovaný není. Jak je však patrné z Tabulky č. 28 (kap. 2.2.3) zaznamenali jsme v žalmech několik metaforických vyjádření, kde konceptuální metafora יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generická příběhová struktura (GPS)

יתן קול תרועה מלחמה אש מלחמה VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU metaforicky strukturuje v doméně יהוה *Hospodin* entitu שיר Q / רנן PI *jásat, oslavovat (Hospodina)*⁸⁷². Ta ve zdrojové doméně koresponduje s entitou רוע HI *vydat válečný křik, troubit*. Podobná metaforická strukturace je tedy uplatněna zde v českém translátu.

Navěky budiž požehnané Tvé jméno! je česká varianta židovského modlitebního výroku, mělo by tedy českému čtenáři jednoznačně evokovat kontext modlitby a chvály.

v. 10 V hebrejském originále je verš zasazen do základního rámce královské audience, žalmista traktuje téma zavržení a s tím související porážku a porobení lidu. V navrhovaném překladu je metaforický rámec audience zachován, přestože jako sociální a kulturní fenomén je současnému čtenáři vzdálen. Generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE tvoří formální rámec celého žalmu a také rámec pro probíhající dialog, resp. jednostrannou stížnost. AUDIENCE se podílí na metaforické strukturaci pojmu *modlitba*. Nevyslyšená modlitba a neúspěch v bitvě je chápán na pozadí neúspěšné audience a zavržení, resp. obecněji rozuměno na pozadí odmítnutí. Konceptuální metafory i příslušné generické příběhové struktury (GPS) zůstávají tedy při překladu zachovány a jsou zde jen mírně adaptovány. Adaptace spočívá v interpretaci audience jako odmítnutí komunikace. České vyjádření *odvracíš se* interpretuje audienci, je zde připojen motiv netečnosti, odmítnutí komunikace. Odvrácení je gesto univerzálně srozumitelné a nenarušuje rámcovou scénu audience. Motiv zostuzení, potupy, kterou porážka v bitvě nepochybně obnášela, je v českém textu explicitně traktován.

v. 11 Metaforický koncept יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK i generická příběhová struktura (GPS) יהוה אש מלחמה את-איבי VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE zůstává v navrhovaném překladu zachována.

⁸⁷² Ž 47,2; Ž 81,2; Ž 95,1; Ž 98,6; Ž 33,3.

Přepřevání metaforického vyjádření není v tomto případě nutné. Charakteristika nepřítele, v hebrejštině slovesné participium v pi'elu משנאינו *ti, kteří nás nenávidí*, je v navrhovaném překladu přesunuta do vazby se slovesem שסה Q pf. *drancovat*. Úsporné hebrejské vyjádření שסו למו *ti, kteří nás nenávidí, drancují pro sebe* je v češtině rozvedeno *ten(nepřítel) – bere si, co se mu zachce, nenávistně rabuje naše domovy*.

v. 12–13 Sémantická kontinuita mezi výchozím textem a translátem je zachována prostřednictvím generické příběhové struktury (GPS)

למכל יתן רעה את-צאן מאכל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU

א יקבץ רעה את-נרחי צאן PASTÝŘ SHROMAŽDUJE ROZEHNANÉ STÁDO.

Polemické užití konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ (vzhledem k textům jako je např. Ž 23 a celá řada textů reflektujících události exodu) je zdůrazněno v navrhovaném překladu mj. oslovením Boha jako *Pastýři Izraele*. Velmi ambivalentní a drastický obraz je v hebrejském originále zřejmý, samotné užití konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ evokuje předně pozitivní obraz Boha, který pak ostře kontrastuje z aktuálním užitím tohoto metaforického konceptu. V překladu navržená adaptace sleduje cíl vyjádřit stejné motivy srozumitelně jinými prostředky v současné češtině.

v. 14–15 V kontextu starozákonního biblického kánonu je zřejmé, že výrazy שכנינו *naši sousedé* a סביבותינו *ti, kteří kolem nás/ti, kteří nás obklopují* odkazují k národům, které sídlily v okolí Izraele a byly až na naprosté výjimky vnímány jako nepřátelé. Navrhovaný překlad je v tomto smyslu interpretující. Ve v. 14 se motiv potupy a posměchu objevuje v kontextu kolektivním (Izrael, lid), který ve v. 15 stojí v kontextu individuálním – v originále i v překladu.

v. 16–17 Individuální charakter nářku pokračuje v hebrejském originále i ve v. 16 a 17 Hebrejský text motiv ponížení a výsměchu vyjadřuje prostřednictvím jejich fyzických projevů. Ponížení je „vidět“ na těle, na tváři žalmisty a z tváře a hlasu nepřítele. Navrhovaný překlad nabízí jinou vizuální představu: nahotu a roucho hanby, ponížení, pohrdání a pošklebků. Takový překlad vytváří mj. kontrastní obraz k textům jako je např. Iz 61,10:

¹⁰ *Velmi se veselím z Hospodina,
 má duše jása k chvále mého Boha,
 neboť mě oděl rouchem spásy,
 zahalil mě pláštěm spravedlnosti
 jak ženicha, jenž si jako kněz čelenku bere,
 a jako nevěstu, která se kráší svými šperky.*

Translát tak uplatňuje podobnou strategii, jakou jsme mohli pozorovat v souvislosti s metaforou יְהוָה רֹעֵה הַצֹּאן HOSPODIN JE PASTÝŘ ve v. 12–13. Intertextualita se podílí na výstavbě ambivalentního obrazu Boha a jeho jednání s Izraelem jako jeho lidem. Podobně kontrastní motiv odívání rouchem *bělostným*, příp. *kněžským*, *čistým a zářícím* může být českému čtenáři také známý z novozákonní knihy Zjevení Janovo (Zj 3,5; 4,4 a 15,6)

v. 18–19 Klíčová výpověď, obvinění Boha z porušení smlouvy s Izraelem je v navrhovaném translátu stejně jako v hebrejském originále formulována na pozadí konceptuální metafory יְהוָה רֹעֵה הַצֹּאן HOSPODIN JE PASTÝŘ a generické příběhové struktury (GPS) אֶת־צֹאן עַל־נוֹה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY. V hebrejském originále je komplikované vyjádření 19b.c

וַחַט אֲשֶׁר־יָנֹס מִנִּי אֲרַחֵךְ:

*Naše kroky jsi odklonil, ode mne Tvoje cesta.*⁸⁷³

Navrhovaný překlad do češtiny zapojuje motiv smlouvy, který je v hebrejském originále traktován ve v. 18 a teologicky pro celý žalm je velmi významný. Tento motiv je zpracován na pozadí konceptuální metafory HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY, stejně jako v hebrejském originále. Translát uplatňuje v rámci metafory יְהוָה רֹעֵה הַצֹּאן HOSPODIN JE PASTÝŘ entitu *hůl*, metaforu SMLOUVA JE HŮL, kterou pastýř vede své stádo. Hůl jako nástroj potěšení, utěšení (v době smutku) Hospodina-pastýře známe z Ž 23,4; u Za 11,7.10.14 hůl symbolizuje smlouvu mezi Hospodinem a jeho lidem. Na znamení zrušení smlouvy je hůl zlomena, přičemž הַצֹּאן *hůl* je zde pojmenována jako נֶעֱמַם *rozkoš, příjemnost, radost* (ČEP překládá *Blaženost, kraličtí utěšení*). Podobným směrem ukazuje navrhovaný překlad Ž 44, 18–19. *Smlouva* konceptualizovaná metonymicko-metaforicky prostřednictvím pojmu *hůl* (*hůl* namísto *Bůh*), *zavedla* Boží lid do podsvětí (v. 20), její dodržování ze strany Izraele vyústilo místo do radosti a veselí v כָּל־מַחְבֵּרָה v *hanbu* a בַּשָּׁתָה *zostuzení* (v. 16 a 17).

Translát navíc znovu zdůrazňuje motiv stížnosti, protestu žalmisty, zachování smlouvy ze strany lidu.

v. 20 Navrhovaný překlad vychází z analýz, které byly provedeny a představeny v kapitole 3.1. Konceptuální metaforu יְהוָה הַצֹּאן HOSPODIN JE ŠAKAL chápu v žalmu jako polemický, kontrastní obraz v rámci metafory יְהוָה רֹעֵה הַצֹּאן HOSPODIN JE PASTÝŘ, ve kterém se zároveň uplatňuje náboženská metaforika a symbolika smrti, říše podsvětí společná celému starověkému

⁸⁷³ Vlastní lingvistický překlad autorky IP. Jeho zdůvodnění viz kap. 3.1.

Blízkého Východu. Obraz Hospodina zde ve v. 20 hebrejského originálu je spíše podobný obrazu bohů v šakalí podobě,⁸⁷⁴ průvodcům či pánům podsvětí. V translátu vzhledem k hebrejskému originálu zůstává sice konceptuální metafora HOSPODIN JE ŠAKAL i generická příběhová struktura (GPS) ŠAKAL NA LOVU zachována, ovšem jen náznakem. Aktivována je však především metafora HOSPODIN JE PASTÝŘ, generická příběhová struktura (GPS) PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM v negativním smyslu: pastýř nejen stádo před dravou zvěří nebrání, ale přímo jí je předhazuje. Záměrem takového překladu je upozornit na implicitně polemický, kontrastní charakter יהוה תן HOSPODIN JE ŠAKAL vzhledem k nadřazenému konceptu יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ.

v. 21 Hebrejský slovesný výraz פָּרַשׁ Q impf.con. *prostírat, rozepnout (ruce)*, rozumějme v modlitbě, vyjadřuje stejný motiv jako předešlé verše: Žalmista zdůrazňuje věrnost lidu Hospodinu, jeho smlouvě, nyní věrnost rituální či modlitební. Navrhovaný překlad do češtiny zachovává konkrétní vizuální představu vztažených rukou, které implikují i v současné češtině postoj prosebníka před bohem či králem, tedy opět metaforu יהוה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL a generickou příběhovou strukturu (GPS) AUDIENCE.

v. 22 Translát mírně modifikuje metaforický koncept, který je užit v hebrejském originále יהוה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generickou příběhovou strukturu (GPS) יִרְגֵל אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־הָאָרֶץ VÁLEČNÍK VYSÍLÁ ZVĚDY. Hebrejské slovní spojení לֵב תְּעִלְמוֹת *skrytosti srdce* koresponduje ve zdrojové doméně s entitou עֵר/אָרֶץ *země/město*, které zvěd prozkoumává před zahájením bitvy. V hebrejském originále by se jedná o netradiční užití metafory יהוה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Navrhovaný překlad interpretuje לֵב תְּעִלְמוֹת *skrytosti srdce* jako *tajemství našich životů* a konceptualizuje toto slovní spojení entitu prostřednictvím metafory ŽIVOT ČLOVĚKA JE MĚSTO. Tak je z hebrejské konceptuální metafory využita entita עֵר/אָרֶץ *země/město*, ale vlastní metafora válečníka ustupuje do pozadí.

v. 23 V hebrejském originále jsme na základě provedených analýz konstatovali pro Boha užití konceptuálních metafor יהוה אֵשׁ מִלְחָמָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generické příběhové struktury (GPS) יִשְׁבֵר אֵשׁ מִלְחָמָה אֶת־אֵיבֵי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE a metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury (GPS) יִתֵן רעה אֶת־צֹאן מֵאֹכֵל PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU. Navrhovaný překlad zachovává metaforu pastýře

⁸⁷⁴ Např. egyptský bůh smrti Anubis aj.

i příslušnou generickou příběhovou strukturu, dvojice českých slovesných výrazů *naložili a odvezli* však nabízí současnému čtenáři případné dalších možné konotace.

v. 24 Konceptuální metafora יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL i generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE je ve v. 24 v navrhovaném překladu potlačena ve prospěch metaforu יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ. Translát cituje ČEP Ž 121,4, oslovení Boha *ty, jenž chráníš Izraele* (hebr. Ž 121,4 שומר ישראל), který se zde vyskytuje rovněž v rámci metaforu יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM (viz kap. 2.1.3, tabulky č. 5–7). Uvedený citát tak v českém překladu provokativně ironizuje a podtrhuje znovu funkci užití negativní varianty generické příběhové struktury ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM. Navrhovaný překlad v. 24 podtrhuje kontrast dvou obrazů, zkušeností s Bohem Izraele, které jsou přítomny ve dvou variantách této generické příběhové struktury (GPS), což koresponduje i s celkovou formální i významovou strukturou celého žalmu 44. Metafora יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL i generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE je ve v. 24 v translátu sice potlačena, o to výrazněji však bude uplatněna ve dvou následujících verších.

v. 25 V hebrejském originále implicitní přítomnost motivu smlouvy, žalmistovo odvolávání se na její existenci, na smluvně přislíbenou Boží pomoc v ponížení (hebr. עני) a soužení (hebr. לחץ) nemusí být, dle mého mínění z lingvistického překladu čtenáři zřejmé.

למה-..... תשכח ענינו ולחצנו: ^{Ž 44,25}

*Pročzapomínáš na naše ponížení a na naše soužení?*⁸⁷⁵

Proto jsem se rozhodla pro překlad, který hebrejský motiv smlouvy výrazně uplatní a hebrejský výrok interpretuje. Věcně, domnívám se, nejde v hebrejském originále jen o konstatování, že by Hospodin skutečně „zapomínal“, „nepamatoval si“ ponížení a soužení svého lidu. Především jde o to, že z pohledu žalmisty Bůh nejedná v souladu se smlouvou, kterou se svým lidem uzavřel, nejedná tak, jak se sám ve smlouvě zavázal. Jedná „jako by“ zapomněl, „jako by“ nepamatoval na smlouvu, ve které zaslíbil svému lidu

⁸⁷⁵ Vlastní pracovní překlad autorky IP.

v soužení a ponížení pomoc, záchranu, spásu, milosrdenství apod. „Jako by“ Hospodin zapomněl, co svému lidu slíbil, jako např. v Za 10,6:

*Obdařím judský dům bohatýrskou silou a dům Josefův zachráním.
Přivedu je zpět a usadím je do bezpečí, protože jsem se nad nimi slitoval.
Budou zas, jako bych na ně nebyl zanevřel,
já jsem Hospodin, jejich Bůh, já jim odpovím.*

(Za 10,6; ČEP)⁸⁷⁶

Hebrejské jmenné výrazy *עני* ponížení a *לחץ* soužení nahrazeny v navrhovaném translátu výrazem *smlouva*, protože právě v ní je ukotvena naděje Izraele na Boží milosrdenství a vysvobození z ponížení a soužení.

Konceptuální metafora *יהוה מלך* HOSPODIN JE KRÁL, generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE zůstávají v překladu do češtiny zachovány, motiv zavržení je však přesunut na rovinu osobní komunikace (která je v českém překladu zapojena ve v. 10). Rovina osobní a emocionální je posílena na úkor formálního aktu audience. Otázka *למה* proč? zůstává v translátu zachována, považují ji za velmi důležitý prvek výstavby významu žalmu jako celku.

v. 26–27 Hebrejský originál navazuje na v. 10–17, motivy ponížení a pokoření, zde jsou však transformovány do výrazů motivy sebeponížení a sebepokoření a to v rámci příběhové struktury AUDIENCE. V metaforických vyjádřeních, která jsou strukturována generickou příběhovou strukturou (GPS) AUDIENCE hrají vždy tyto prvky důležitou roli (např. Ž 22,24–25; Ž 47,2–3; Ž 147,11 aj.). Očekávanou reakcí na toto sebepokoření a bázeň bývá *פְּרִיזָה* (hebr. רצון), *projevení přízně* (hebr. רחה Q – viz v. 4) *rozjasnění tváře* (viz v.4), *naklonění ucha* (tedy *vyslechnutí* a *vyslyšení* proseb), *odpověď* (hebr. ענה Q). Zcela v těchto intencích je formulována i závěrečná prosba žalmu v navrhovaném překladu do češtiny (v. 27).

V pozadí hebrejských metaforických vyjádření stojí konceptuální metafory: *יהוה מלחמה* HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a latentně i *יהוה מלך* HOSPODIN JE KRÁL. Mísí se tu generické příběhové struktury (GPS) *יצל* *אש מלחמה מאיבי* VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI, *קול תרועה מלחמה* *אש מלחמה* a *יתן* *אש מלחמה* VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU. Zároveň jsme při metaforické strukturaci hebrejského vyjádření konstatovali (kap. 3.1) také zapojení domény smluvně či obchodně právní a motivů soteriologických.

⁸⁷⁶
10,6

Za וְגַבְרָתִי אֶת־בֵּית יְהוָה וְאֶת־בֵּית יוֹסֵף אוֹשִׁיעַ וְהוֹשִׁבוּתֵיכֶם כִּי רַחֲמֵיכֶם וְהָיוּ

כְּאִשֶּׁר לֹא־זָנְחֵתִים כִּי

Sémantická kontinuita mezi originálem a translátem zůstává zachována prostřednictvím užití generické příběhové struktury VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI a pro českého čtenáře je podtržen kontext audience.

Následující tabulka na závěr uvádí přehled posunů, ke kterým došlo při překladu na rovinně užitých konceptuálních metafor a generických příběhových struktur (GPS):⁸⁷⁷

verš	koncept. metafora H	koncept. metafora Č	užitá generická příběhová struktura (GPS) v hebrejském originále	užitá generická příběhová struktura (GPS) v českém překladu
2.	(E)	K N	— —	▪ AUDIENCE ▪ VINAŘ SÁZÍ VINICI
3.	V N	V N	▪ VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY ▪ VINAŘ SÁZÍ VINICI	▪ VÁLEČNÍK V BOJI POBÍJÍ NEPŘÁTELE ▪ VINAŘ SÁZÍ VINICI
4.	V K+C	 K+C N	▪ VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY ▪ VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI. ▪ AUDIENCE	 ▪ AUDIENCE ▪ VINAŘ PEČUJE O VINICI
5.	(E) K	K V K+V N	▪ KRÁL VYDÁVÁ PŘÍKAZ	▪ KRÁL VYDÁVÁ PŘÍKAZ ▪ VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU ▪ KRÁL- VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI ▪ VINAŘ PEČUJE O VINICI
6.	F V+F	— V	▪ BÝK TRKÁ ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE	— ▪ VÁLEČNÍK V BOJI POBÍJÍ NEPŘÁTELE
7.	V	V T	▪ VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI	▪ VÁLEČNÍK NUTÍ NEPŘÁTELE K ÚSTUPU ▪ HOSPODIN JE SPÁSA OTCŮ
8.	V	V	▪ VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI	▪ VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI
9.	(E)	V		
10.	K V	K V	▪ AUDIENCE	▪ AUDIENCE

⁸⁷⁷ Zatímco v textu byly názvy konceptuálních metafor a generických příběhových struktur (GPS) užitých v hebrejském originále uváděny v hebrejštině a češtině a ty užitě v českém překladu pouze česky, následující tabulka pro zjednodušení uvádí v obou případech pouze varianty české.

			▪ VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM	▪ VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM
11.	V	V	▪ VÁLEČNÍK PRONÁSLEDUJE NEPŘÁTELE	▪ VÁLEČNÍK NUTÍ NEPŘÁTELE K ÚSTUPU
12.	P	P	▪ PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU ▪ PASTÝŘ ROZHÁNÍ STÁDO	▪ PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU ▪ PASTÝŘ ROZHÁNÍ STÁDO
13.	O	O	▪ OBCHODNÍK PRODÁVÁ ZBOŽÍ	▪ OBCHODNÍK VYHAZUJE BEZCENNÉ ZBOŽÍ ⁸⁷⁸
19.	V+P P	P	▪ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY	▪ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY
20.	L	P+L	▪ ŠAKAL NA LOVU ▪ ŠAKAL SI ZAHRAVÁVÁ KOŘIST (?)	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM ▪ ŠAKAL NA LOVU
21.	(M)			
22.	(E) V	V	▪ VÁLEČNÍK VYSÍLÁ ZVĚDY	▪ VÁLEČNÍK VYSÍLÁ ZVĚDY
23.	P+V P	– P	▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE ▪ PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU	– ▪ PASTÝŘ VYDÁVÁ OVCE NA PORÁŽKU
24.	(A) P K	P –	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM ▪ AUDIENCE	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM –
25.	K	K	▪ AUDIENCE	▪ AUDIENCE
26.	K	K	▪ AUDIENCE	▪ AUDIENCE
27.	V	V	▪ VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI ▪ VÁLEČNÍK DÁVÁ POVEL K ÚTOKU	▪ VÁLEČNÍK ZACHRAŇUJE PŘED NEPŘÁTELI

Vysvětlivky:

V יהוה מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK
L יהוה תן HOSPODIN JE ŠAKAL
F יהוה פר HOSPODIN JE BÝK
T HOSPODIN JE SPÁSA OTCŮ
C יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE
C SPÁSA JE SLUNCE

אדני
אלהים
שם אלהים / שם
יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL
(v užším slova smyslu)
יהוה נוטע HOSPODIN JE VINÁŘ
יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ
יהוה סחר HOSPODIN JE OBCHODNÍK

⁸⁷⁸ Jako varianta generické příběhové struktury (GPS) užitá v hebrejském originále OBCHODNÍK PRODÁVÁ ZBOŽÍ.

4.2.3 Závěr

Analýzy a interpretace provedené v kapitole 3.1 byly využity při překladu žalmu do současné češtiny. Uvedený translát chápu jako alternativní k dosavadním překladům, chápu jej jako možnost číst žalm 44 se zvláštním zřetelem k metaforické konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty. Jako alternativa může tento překlad vstoupit do teologické a náboženské komunikace. Mým cílem bylo nabídnout takový text, takový překlad metaforických vyjádření do současné češtiny, který by umožnil předpokládanému cílovému čtenáři v předpokládané komunikační situaci podobně jako ve výchozím textu chápat cílové domény metaforicky.

Mým záměrem bylo aktualizovat formální rámec žalmu, audienci, jako prostor pro osobní konfrontaci Boha-krále a člověka (žalmisty, čtenáře apod.). Šlo mi o vytvoření rámce pro osobní setkání a následný dialog běžnými jazykovými prostředky současné češtiny. Při překladu v. 25 je např. motiv zavržení při královské audienci přesunut na rovinu osobní komunikace. Ve srovnání s originálem je rovina osobní a emocionální posílena na úkor formálního aktu audience.

Navrhovaný translát usiluje upozornit českého čtenáře na krizi spirituality a teologie, která je v žalmu traktována. V hebrejském originále je problematizována „víra otců“, je zpochybněna teologie, která zastává přímou kauzální souvislost mezi Boží přízní a vítězstvím v bitvě, mezi Božím zavržením a porážkou, příp. mezi vinou, nevěností Božího lidu smlouvě a Boží absencí v čele izraelských vojsk, která znamená porážku v bitvě.

Žalm 44 je přeložen jako modlitba, jako prosba o obnovení přízně Hospodina-krále, ale zároveň také jako protest, stížnost, ve které z porušení smlouvy je obviněn Hospodin. Velmi obecně řečeno: konflikt s tradičními paradigmaty víry a teologie se mi jeví jako téma, které může být zajímavé i pro současného českého čtenáře biblických textů. Konfliktní obrazy Boha zejména na pozadí metafory pastýře (dobrý pastýř versus pastýř-obchodník, pastýř versus šakal aj.) považuji za velmi výrazný motiv žalmu 44, navrhovaný translát se jej snaží vyjádřit běžnými prostředky současné češtiny.

Protože lingvistický překlad není schopen sám o sobě vyvolat konotace, které se významným způsobem na utváření významu v originále podílejí, bylo mou snahou intertextualitu zpracovat (jako jeden z významných zdrojů konotací) přímo do českého překladu (např. ve v. 2 nebo v. 24).

Při adaptaci metaforických vyjádření byla zachována sémantická kontinuita mezi originálem a translátem zejména prostřednictvím zachování generických příběhových struktur příslušných konceptuálních metafor. K adaptacím konceptuální metafor ve prospěch českého jazykového stereotypu došlo např. ve v. 6. Hospodin jako válečník na koni nahrazuje představu originálu,

představu Hospodina-býka-válečníka. Užitá konceptuální metafora v navrhovaném translátu a v originále však sdílí metaforické důsledky. K podobné adaptaci došlo v případě metaforu šakala. Český čtenář

s průměrnou znalostí Bible není pravděpodobně obeznámen s metaforikou a symbolikou šakala jako pána podsvětí zejména ve starověkém Egyptě.

Jinými jazykovými prostředky než v originále jsou v navrhovaném překladu vyjádřeny motivy soteriologické a motivy smlouvy. Originál zapojuje intertextualitu tak, že ji zapracovává přímo do českého textu. V hebrejském originále pouze užitá hebrejská výrazy konotují zmíněné motivy. V českém překladu jsou pak navíc explicitně tyto motivy traktovány, ve v. 7 motiv spásy, ve v. 18 motiv smlouvy.

Navrhovanému translátu rozumím jako svébytnému komunikačnímu projevu, zvláštnímu druhu interakčního jednání, které explikuje význam metaforických vyjádření specifickým způsobem. Přirozenými vyjadřovacími prostředky současné češtiny informuje současného českého čtenáře o poznání a duchovní zkušenosti artikulované v hebrejském originále a umožňuje čtenáři, aby toto poznání a zkušenost konfrontoval se zkušeností a poznáním vlastním.

4.3 Funkcionalistický překlad žalmu 76 do češtiny

Následující funkcionalisticky pojatý překlad žalmu 76 do češtiny se řídí obecnými zásadami a požadavky, jak jsou v pěti bodech uvedeny v úvodu kapitoly 4.2.

Specifické pro navrhovaný překlad žalmu 76 je, že akcentuje jednotlivé submetafory krále užití v hebrejském originále za cenu potlačení konceptualizační funkce metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL v širším slova smyslu. Některé polyvalenční metaforické nosiče, tedy výrazy v hebrejském originále víceznačné (odrážející procesy mísení jednotlivých submetafor krále), budou překládány českými slovesnými výrazy příznakovými převážně pro jeden z metaforických konceptů. Např. hebrejský slovesný výraz שלל *ukořistit*, který v textu odráží mísení metafor יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE a מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, je přeložen jako *padli za kořist ve spojení se substantivem úlovek* (v. 6). Hebrejské substantivum גערה *pohrůžka, vrčení* vyhodnocené jako polyvalenční metaforický nosič signalizující mísení konceptuálních metafor יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE a HOSPODIN JE VÁLEČNÍK je přeloženo jako *když zařval Lev* (v. 7).

Mým záměrem bylo v českém překladu konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty realizovat především prostřednictvím submetafor יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE, יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE a HOSPODIN JE KRÁL,⁸⁷⁹ akcentovat tyto dílčí polohy konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL (v širším slova smyslu). Výrazy, které v hebrejském originále plní funkci polyvalenčních metaforických nosičů, jejich užití tedy nesignalizuje metaforickou projekci z jedné konkrétní domény (יהוה ארי/לביא *lev/lvice*, מלחמה *válka*, מושפט *soud*, שמש *slunce* apod.), se snažím realizovat přednostně právě prostřednictvím dílčích submetafor. Jak již bylo řečeno, pokud má metaforická konceptualizace v češtině proběhnout v tomto smyslu úspěšně (metaforickou projekcí z domén יהוה ארי/לביא *lev/lvice*, מלחמה *válka*, שמש *slunce*, מושפט *soud* a מלוכה *království*), pokud mají metafor v translátu plnit svou kognitivní funkci, bylo v některých případech třeba metaforická vyjádření tvůrčím způsobem adaptovat.

Např. hebrejské metaforické vyjádření ve v. 13:

⁸⁷⁹ Metaforu krále v užším slova smyslu zapisuji jako יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL. Je chápána jako dílčí poloha konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL.

*Sebere ducha panovníků, budící bázeň v králích země.*⁸⁸⁰

Užitá konceptuální metafora יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ vnáší do textu mj. eschatologický motiv a ten má zásadní vliv i na porozumění slovním spojením רוח נגידים *duch panovníků* a מלכי-ארץ *králové země*. České výrazy *panovník* a *král* působí značně archaicky a významově uzavírají text do doby, kdy byla politická moc v držení panovníka. Konotace pojící se s těmito hebrejskými výrazy v prostředí a době, kdy hebrejský text Ž 76 vznikl, jsou významně odlišné od konotací pojících se s výrazy *panovník* a *král* v současné češtině. Translát do češtiny musí být tvůrčím způsobem přepracován, pokud má být funkční podobným způsobem jako hebrejský originál. To je, má-li být zaslíbením konečného Božího „vítězství“ nad politickými suverény, příp. silami, které Izrael (příp. Boží lid, lidstvo, příp. celé stvoření) zotročují a zbídačují. Tvůrčí překlad umožňuje posílit v českém textu motiv Božího zaslíbení záchrany, osvobození, Božího převzetí moci a vlády.

4.3.1 Funkcionalistický překlad

¹ Pro předního zpěváka. Za doprovodu strunných nástrojů.
Žalm pro Asafa. Píseň.

² *V judské zemi skví se Bůh ve svém majestátu.*

Nad lidem Izraele vztyčena zástava Hospodinova.

³ *Nepřítel vytáhl proti Siónu.*

Tam však – připravena k smrticímu skoku,

– přikrčena v houští,

šalémská Lvice střeží svůj úkryt.

⁴ *Její tlapa tříští ohnivé šípy, štíty i rouhavé meče.*

Utichla, ulehla do prachu skolena válečná vřava.

⁵ *Vznešený Králi, jak jasně září tvá hřiva*

nad horami rozsápaných!

⁶ *Padli Ti za kořist mocní válečníci.*

Tvůj úlovek již nepozvedl meče.

⁷ *Válečný vůz i kůň strnuli hrůzou,*

když zařval Lev ze Siónu.

Bože Jákobův,

⁸ *kdo obstojí?!*

Odváží se kdo pozvednout hlavu v přívalu Tvého hněvu?

⁸⁸⁰ Vlastní pracovní překlad, tentýž jako v předchozí kapitole 3.2.

Srdce zkamení hrůzou a nohy jsou z olova.

⁹ *Když jsi z nebe ohlásil své soudy,
země v bázni nalezla odpočinutí.*

¹⁰ *Jako slunce vzešel Bůh a na Siónu vydal Zákon.
Obhájce všech chudých a ponížených povstal,
aby soudil ty, kdo je zotročili.*

¹¹ *Až Jeho hněv opadne,
opět se opáše svou zbrojí.*

¹² *Poklekněte, padněte tváří k zemi před Hospodinem, svým Bohem!
U Jeho nohou složte své dary.*

¹³ *On zlomí žezla krutých vládců
a pokoří zpupné pány světa.*

4.3.2 Poznámky k jednotlivým veršům překladu

v. 2 Český pojem *majestát* (ve smyslu *vznešenost, velkolepost, velikost*) odkazuje k metaforickým doméně מלוכה *království* a je interpretací hebrejského slovního spojení גדול שם *velké jméno*, který současná čeština takto neužívá. Namísto hebrejského slovesného výrazu ידע v NI *dovědět se, obeznámit se, seznámit se* (zde ptp. m. sg.) užívám český slovesný výraz *skví se* ze dvou důvodů. Jednak je v češtině vhodnější pro vazbu se substantivem *majestát*, navíc může vyvolat představu jasu, lesku a záře, motivy příznačné pro doménu שמש *slunce*, která je zapojena do metaforické projekce v hebrejském originále ve v. 5. Podobná strategie je zvolena v druh polovině verše v souvislosti s českým výrazem *zástava* (podobně jako *standarta, prapor* vojenské jednotky nebo hlavy státu). Je užít k metaforické projekci z domény מלחמה *válka*. Jak jsem zmínila v úvodu k překladu, v celém překladu volím postupy, ve kterých upřednostňuji submetafory před metaforou krále obecně.

v. 3 Součástí generické příběhové struktury (GPS)

מלחמה על-אויבי *VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM* (v hebrejském originále ve v. 4) je i entita, jejímž výrazem je české *Nepřítel vytáhl proti Siónu*. Implicitně je tento motiv v hebrejském textu přítomen, předpokládá se, není však bezprostředně artikulován.

Hebrejský text ve v. 3, jak jsme ukázali v kap. 3,2, je výsledkem mísení konceptuálních metafor יהוה מלך *HOSPODIN JE LEV/LVICE* a יהוה מלחמה *HOSPODIN JE KRÁL*. Konceptuální metafora יהוה מלחמה *HOSPODIN JE VÁLEČNÍK* přichází v hebrejském originále ke slovu až ve verši následujícím (v. 4). České vyjádření *Nepřítel vytáhl proti Siónu* ji v translátu explikuje již ve v. 3 a posiluje její konceptualizační potenci. To na druhé straně umožňuje ve v. 3 významněji zapojit do konceptualizace pojmu יהוה *Hospodin*

a varianty metaforu lva resp. lvice.

Hebrejské metaforické vyjádření

ויהי בשלם סכו ומעונתו בציון^{Ž 76,3}

*V Šalém je Jeho úkryt a Jeho doupě na Sijónu.*⁸⁸¹

je v navrhovaném překladu tvůrčím způsobem přepracováno. V hebrejském originále užitá generické příběhové struktury (GPS) jsou však při překladu zachovány, sémantická kontinuita mezi hebrejským a českým textem je tak zachována. Domnívám se, že generické příběhové struktury jsou takto patrnější než např. v ČEPu a překlad takto zapracovává motiv, který není linvistický překlad schopen vyjádřit. V hebrejském textu je inovativní spojení Šalému, města pokoje (Gn 14,8), a metafory lva.

Slovní spojení *šalémská Lvice* je záměrně inovativní. Užití českého výrazu *lvice* pro samici lva vychází jednak ze skutečnosti, která snad je součástí obecného povědomí (prototypu), že ve lvích smečkách se na lovu se ze 70–80 % podílejí samice. Případná obrana lvího doupěte (mláďata) (generická příběhová struktura, jejíž užití je v pozadí metaforického vyjádření rovněž možné předpokládat) aktivitu samice minimálně nevylučuje. Českému kulturnímu a jazykovému stereotypu navíc, myslím, odpovídá spíše model matky (samice) než otce (samce), který brání svá mláďata. Feminních variant metafor pro pojem יהוה *Hospodin* a varianty nenajdeme ve starozákonním hebrejském kánonu sice nijak mnoho, nejsou však vyloučené a mají zde svou funkci.⁸⁸² V hebrejském textu se přímý výraz pro lva sice neobjevuje, užitá generická příběhová struktura však tuto představu evokuje. Proto je verbalizace výrazem *lvice* možná.

v. 4 Konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK

a יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE i příslušné generické příběhové struktury (GPS) zůstávají v translátu zachovány. České slovní spojení *rouhavé meče* jsou interpretačním zásahem do původního textu, podobným tomu, který provedli kraličtí a ČEP ve v. 3, když přeložili hebr. výraz סך do češtiny jako *stánek*. Útok na Sión/Šalém je tímto interpretován jako bezbožnost, jako útok na toho, komu město patří, na krále a vládce Jeruzaléma,

⁸⁸¹ Vlastní pracovní překlad, tentýž jako v předchozí kapitole 3.2.

⁸⁸² לביא *lvice* jako zdrojová doména pro konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty v hebrejském starozákonním kánonu připadá v úvahu na dvou místech: Nu 24,9 a Oz 13,8. Zdrojové domény s atributy ženskými a mateřskými nejsou zcela vyloučeny, i když jsou ve výrazné menšině (Iz 46,4 aj.)

Hospodina. Tento zásah nepřekračuje významový rámec žalmu 76 a je zcela v jeho intencích.

v. 5 Konceptuální metafora שֶׁמֶשׁ יְהוָה HOSPODIN JE SLUNCE je v translátu eliminována ve prospěch metafora אֱרִי/לְבִיא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE. Translát však uplatňuje motiv hřívy lva, který pravděpodobně tvoří bázi, na které vznikla jedna z klíčových korespondencí mezi metaforikou a symbolikou lva a slunečního kotouče. V českém translátu se symbolika slunce náznakem objevila ve v. 2 (slovesný výraz *skvíť se* v souvislosti s královským majestátem) a objeví se výrazně ve v. 10 překladu.

v. 6–7 Konceptuální metafory אֵשׁ מִלְחָמָה יְהוָה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a אֱרִי/לְבִיא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE i příslušné generické příběhové struktury (GPS) zůstávají v translátu zachovány. Hebrejské vyjádření וְלֹא-מִצְאוּ כָל-אֲנָשֵׁי-חַיִל יְרִיחַם a *nevzpamatovaly se ruce všech válečníků* (v. 6) je jen mírně přepracováno. כָּל-אֲנָשֵׁי-חַיִל *všichni válečníci* jsou v českém překladu označeni jako *úlovek* (lva/lvice), metonymie יְרִיחַם *ruce* (v originále) namísto כָּל-אֲנָשֵׁי-חַיִל *všichni válečníci* je nahrazena metonymií *meč* namísto *válečníci*. Vyjádření *nepozvedl meče* (v. 6) je interpretací hebrejského וְלֹא-מִצְאוּ *nevzpamatovali se*. Překlad využívá korespondence, které probíhají mezi užitými entitami napříč metaforami.

Celý v. 7 je v originále formulován jako přímé oslovení Boha: אֱלֹהֵי יַעֲקֹב *Bože Jákobův*. Translát toto oslovení sice zachovává, ale přesouvá na konec verše a zapracovává jako součást verše následujícího (v. 8). Polyvalenční metaforický nosič hebrejské גַּעְרָה *pohrůžka, vrčení* (odrážející mísení konceptuálních metafor אֱרִי/לְבִיא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE a HOSPODIN JE VÁLEČNÍK) je přeložen jako *když zařval Lev* (v. 7), konceptualizační funkce metafora אֱרִי/לְבִיא יְהוָה HOSPODIN JE LEV/LVICE je tak posílena.

v. 8 V kapitole 3,2, během analýzy a interpretace žalmu 76, jsme konstatovali, že otázku מִי-יִעֲמֹד *Kdo ob stojí?* (v. 8) můžeme chápat jako centrum kompozice celého žalmu. Její přítomnost ve funkci polyvalenčního metaforického nosiče můžeme implicitně předpokládat ve všech zúčastněných submetaforách krále. Tato otázka je v žalmu položena v kontextu neustále se objevujících motivů strachu a hněvu.⁸⁸³ V navrhovaném translátu se tato otázka

⁸⁸³ Jmenné i slovesné výrazy vyjadřující tyto motivy (חֲמָה *hněv, rozlíčení*; אֵף *hněv*; חֲמַת *hněv*; חֲמַת שְׂאֵרֵית *zbytek hněvu*; נֶרְדָּם *mrákota, hluboký spánek*; מוֹרֵר *děs, strach*; יִרָא *ptp. NI bázeň*,

opakuje dvakrát: *Kdo ob stojí? Odvází se kdo pozvednout hlavu?* Pozvednutí hlavy má evokovat představu, která odpovídá významu hebrejského výrazu **יראה** *bázeň* (deriváty slovesného kořene **רא** v Ž 76 ve v. 8, 9 a 13). Bázeň (před Hospodinem) je důležitým biblickým pojmem, synonymem pro zbožnost či víru. V řadě starozákonních textů se hovoří o tom, že tato *bázeň* (strach a úcta zároveň) se člověka zmocňuje právě při setkání s Hospodinem. Není strachem z neznámého. Naopak je reakcí na Boží zjevení. Formulace „pozvednutí hlavy“ rovněž navazuje na šestý verš, kde se v překladu objevilo „pozvednutí meče“. Motiv bázně a strachu je v translátu ve v. 8 explikován prostřednictvím fyziologických příznaků strachu: *srdce zkamenělo hrůzou a nohy jsou z olova*.

Navrhovaný translát zapojuje do konceptualizace pojmu *Hospodinův hněv* (hebr. **יהוה אף**) konceptuální metaforu HOSPODINŮV HNĚV JE ZÁPLAVA. Tento hebrejský pojem je nejčastěji v žalmech konceptualizován prostřednictvím metaforu HOSPODINŮV HNĚV JE OHĚŇ.⁸⁸⁴ Konceptuální metaforu HOSPODINŮV HNĚV JE ZÁPLAVA nacházíme např. v Ž 78,21 nebo Ž 78,31.⁸⁸⁵ V navrhovaném překladu bude tato metafora zapojena do metaforické konceptualizace pojmu **יהוה אף** *Hospodinův hněv* v českém překladu ještě ve v. 11.

v. 9–10 Konceptuální metaforu **יהוה שפט** HOSPODIN JE SOUDCE, generická příběhová struktura (GPS) SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO zůstávají v translátu zachovány. Všechny adaptace metaforických vyjádření se dějí v tomto rámci. Tím je zachována sémantická kontinuita mezi originálem a navrhovaným překladem. Navrhovaný překlad zpracovává v originále naznačenou přímou souvislost života země v míru (**ארץ + שקט**) s dodržováním, příp. darem Zákona. Předpokládám, že český čtenář neodborník nemusí tuto souvislost bezprostředně vnímat. Je proto explicitně vyjádřena v navrhovaném českém překladu.

V rámci českého metaforického vyjádření je zároveň v textu aktivována konceptuální metafora **יהוה שמש** HOSPODIN JE SLUNCE, která byla eliminována ve v. 5. Český čtenář může v překladu postřehnout intertextuální narážku na známý text týkající se daru Zákona Dt 33,2 při zapojení konceptuální metaforu **יהוה שמש** HOSPODIN JE SLUNCE.

hrůza; **ירא** Q *bát se*) jsme v analýzách – viz kap. 5.2 vyhodnotili rovněž jako polyvalenční metaforické nosiče, tedy pojmy patřící do metaforických domén *král, válečník, lev* i *soudce* i do cílové domény **יהוה** *Hospodin*.

⁸⁸⁴ Jako metaforické nosiče můžeme v tomto ohledu konstatovat hebrejské slovesné výrazy *vystupovat* **בער** *planout, hořet sálat*, **נשק** a **חרה** *vzplanout* a **עשן** *dýmat*. Prostřednictvím této konceptuální metaforu jsou strukturována např. metaforická vyjádření v Ž 79,5; Ž 89,47; Ž 78,21; Ž 106,40; Ž 74,1 aj.

⁸⁸⁵ Funkci metaforického nosiče zde plní hebrejský slovesný výraz **עלה** *vystoupit* ve spojení s předložkou **כ** *na, až k*.

*Hospodin přišel ze Sínaje, jako slunce jim vzešel ze Seíru,
zaskvěl se z hory Páranu, přišel s desetitisíci svatými,
po jeho pravici jim z ohně vzešel Zákon.*

(Dt 33,2; ČEP)⁸⁸⁶

Nadto jsou sluneční atributy v kulturním prostředí zdrojové domény tradiční výbavou „nejvyššího boha“ jako svrchovaného soudce a garanta řádu a spravedlnosti. I proto je posílení explicitní vyzby mezi motivem spravedlnosti a sluneční metaforickou v daném kontextu na místě.

Důležitý soteriologický hebrejský pojem ישע v HI *spasit* je v překladu interpretován, aktualizován ve prospěch chudých a ponížených. Hebrejské slovní spojení כל-ענוי-ארץ *všichni pokorní země* je do češtiny přeloženo interpretativně *chudí a ponížení* (viz pozn. k v. 9–10 v kap. 3.2).

v. 11 Z hlediska exegetického, a tedy i překladatelského, jak již bylo řečeno (viz kap. 3. 2), se jeví v. 11 jako značně problematický. Navrhovaný překlad zachovává konceptuální metafory i generické příběhové struktury, které s velkou pravděpodobností přicházejí v hebrejském originále v úvahu (konceptuální metaforu מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generickou příběhovou strukturu (GPS) מלחמה את-איבי VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE).

Při konceptualizaci pojmu *hněv* (hebr. zde חמה) je navíc v translátu zapojena konceptuální metafora HOSPODINŮV HNĚV JE ZÁPLAVA. Podobně jako ve v. 8. Druhá polovina v. 11 navrhovaného překladu navozuje představu zbytku hněvu (hněvu, který je již ovládán a nejde tedy o hněv slepý, o rozlícení, které by naopak ovládalo Hospodina), kterým se jako zbrojí Hospodin-válečník opáše. Zůstává tak připraven, bdělý k případnému boji, pokud by se znovu objevil nepřítel.

v. 12 Motiv bázně, strachu je zde v českém překladu vyjádřen opisem, imperativy *Poklekněte, padněte tváří k zemi!* Ta využívají metaforickou projekci z domény מלוכה *království*. Generická příběhová struktura (GPS) VAZALOVÉ PŘINÁŠÍ KRÁLI DAR/TRIBUT je však jako taková v translátu poněkud oslabena. Z českého textu není jasné, který pojem v cílové doméně koresponduje s entitou *tribut* z domény zdrojové. V hebrejském originále: נדרו ושלמו ליהוה אלהיכם *Zavažte se a splňte sliby, Hospodinu, svému*

886
33,2

^{Dt} וַיֹּאמֶר יְהוָה מִסִּינַי בְּאֵרֶץ מִדְבָּר מִשְׁעֵיר לָמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר

פֶּאֶרֶן וְאֶתָּה מִרְבַּבַּת קָדַשׁ מִיְמֵינוּ (אֲשֶׁרְתָּ) [אֲשֶׁ] [דָּת] לָמוֹ:

*Bohu*⁸⁸⁷ jde evidentně o výzvu k přinášení obětí. Toto porozumění však český translát záměrně nenabízí. Vycházím z předpokladu, že kultická praxe starověkého Izraele není aktuálně v centru zájmu běžného českého čtenáře Bible. Záměrně je v překladu českému čtenáři nabídnut široký prostor, jakou cílovou doménu si sám do textu „dosadí“. Je ponecháno na čtenáři, co kromě vyjádření úcty, bázně, může být adekvátní odpovědí Bohu, na dobro, vysvobození, záchranu, kterou prokazuje svému lidu.

v. 13 V pozadí hebrejského textu došlo k mísení konceptuálních metafor מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a HOSPODIN JE KRÁL. Stejně tak i translát zapojuje do konceptualizace metafory válečníka a krále (prostřednictvím slovesných výrazů *zlomit* a *pokořit*).

Ve v. 13 hraje významnou roli generická příběhová struktura (GPS) VÁLEČNÍK SI V BOJI PODROBÍ NEPŘÁTELE. Entitě אֹיִב *nepřítel* zdrojové domény מלחמה *válka* odpovídají v hebrejském textu slovní spojení נגידים רוח *duch panovníků* a מלכי־ארץ *králové země*. Záměrem navrhovanéh translátu je podobně jako v hebrejském originálu navodit představu triumfujícího Boha Izraele, který si jako král-válečník podrobí národy/krále, a je resp. stane se králem králů.

Následující tabulka na závěr uvádí celkový přehled posunů, ke kterým došlo při překladu na rovině užitých konceptuálních metafor a generických příběhových struktur (GPS):

⁸⁸⁷ Vlastní pracovní překlad tentýž jako v předchozí kapitole 3.2.

verš	koncept. metafora H	koncept. metafora Č	užitá generická příběhová struktura (GPS) v hebrejském originále	užitá generická příběhová struktura (GPS) v českém překladu
2.	(E) K	K		
3.	L K	L L	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ LEV BRÁNÍ SVÉ TERITORIUM ▪ LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM ▪ LEV ODPOČÍVÁ V DOUPĚTI ▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ LEV BRÁNÍ SVÉ TERITORIUM
4.	L V	L V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE PROTI NEPŘÁTELŮM ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
5.	C K+V L	K L	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV/LVICE LOVÍ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV/LVICE LOVÍ
6.	L V	L V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
7.	L V	L V	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV ŘVE ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ LEV ŘVE ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
8.	#	# C		
9.	S	S Z	<ul style="list-style-type: none"> ▪ SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ SSOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO ▪ ZÁPLAVA SE PŘÍŽENE
10.	(E) S	(E) S C	<ul style="list-style-type: none"> ▪ SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ SOUDCE ZJEDNÁVÁ PRÁVO
11.	# V	# V Z	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE ▪ VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE ▪ VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE ▪ ZÁPLAVA OPADNE
12.	(H) (E) # K	(H) (E) # K	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VAZALOVÉ PŘINÁŠÍ KRÁLI DAR/TRIBUT 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VAZALOVÉ PŘINÁŠÍ KRÁLI DAR/TRIBUT
13.	V K #	V K #	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE ▪ KRÁL KRALUJE NAD MĚSTEM /LIDEM/ZEMÍ 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE ▪ KRÁL KRALUJE NAD MĚSTEM /LIDEM/ZEMÍ

Vysvětlivky:

H	יהוה <i>Hospodin</i>
E	אלהים <i>Bůh</i>
J	אלהי יעקב <i>Bůh Jákobův</i>
K	HOSPODIN JE KRÁL (v užším slova smyslu)
V	יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK
C	יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE
L	יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE
S	יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE
N	יהוה נוטע HOSPODIN JE VINAŘ
Z	HOSPODINŮV HNĚV JE ZÁPLAVA
#	mísení z domén מלוכה <i>království</i> , ארי/לביא <i>lev/lvice</i> , משפט <i>soud</i> , מלחמה <i>válka</i>
∅	metafora/GPS eliminována

4.3.3 Závěr

Analýzy a interpretace provedené v kapitole 3.2 byly využity při překladu žalmu do současné češtiny. Uvedený translát umožňuje číst žalm 76 se zvláštním zřetelem k metaforické konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty, číst ho se zvláštním zřetelem k tomu, jaký jazykový obraz Hospodina a jeho vztahu k Izraeli jako jeho lidu je uložen v hebrejském originále. Nabídnutý překlad může jako alternativa vstoupit do teologické a náboženské komunikace.

Předpokládaná funkce českého textu je důvodem pro provedené tvůrčí adaptace při překladu. Sémantická kontinuita mezi originálem a translátem byla zachována zejména prostřednictvím generických příběhových struktur příslušných konceptuálních metafor. K adaptaci konceptuální metafory ve prospěch českého jazykového úzu a stereotypu došlo např. ve v. 2.

*Známý Bůh v Judovi, v Izraeli velké jeho jméno.*⁸⁸⁸

V hebrejském originále je užit slovesný výraz ידע v NI *dovědět se, být známý, seznámit se* a slovní spojení גדול שם *velké jméno*. Současná čeština slovní spojení *velké jméno* nezná a neuvádí. Lingvisticky překlad jen stěží navodí představu Hospodina jako mocného krále, příp. válečníka. Proto navrhovaný překlad využívá metaforu slunce (v originále se objeví ve v. 5) a vyjádření adaptuje jako *majestát se skví*. Takové slovní vyjádření může požadovaný obraz vyvolat.

⁸⁸⁸ Přeložila autorka I. P., překlad stejný jako v kap. 3.2.

V celém překladu jsem usilovala o zřetelné zapojení (příp. i posílení) submetafor krále při metaforické conceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin*, konceptuálních metafor ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE (v navrhovaném překladu ve v. 3 metaforu lvice), יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE, יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE a יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL (v užším slova smyslu).

4.4 Funkcionalistický překlad Pláč 3,1–24 do češtiny

Navrhovaný funkcionalisticky pojatý překlad Pl 3,1–24 do současné češtiny má opět primárně za cíl zajistit transfer obrazu Boha, který je specifický pro výchozí hebrejský text Pl 3,1–24, transfer obrazu, jak je ukotven v metaforách a metaforických metonymiích týkajících se Hospodina.

Předpokládaná dominantní funkce navrhovaného překladu je opět funkce poznávací. Informovat o poznání a duchovní zkušenosti artikulované v hebrejském originále (viz kap. 3.3) a umožnit současnému českému čtenáři s průměrnou znalostí Bible, aby toto poznání a zkušenost konfrontoval se zkušeností a poznáním vlastním.

Popis a užití jednotlivých konceptuálních metafor pro Boha i užitých generických příběhových struktur (GPS) v Pl 3,1–24, jejich aktuální mísení, analýza a interpretace jednotlivých metaforických vyjádření týkajících se Hospodina je předmětem kapitoly 3.3.

Důležitým nástrojem pro zachování sémantické kontinuity mezi originálem a translátem jsou opět generické příběhové struktury (GPS). Metaforická vyjádření jsou sice s ohledem na předpokládanou funkci translátu adaptována, ale takřka minimálně dochází k eliminaci či záměně užitých konceptuálních metafor, či příslušných generických příběhových struktur (GPS) (viz tabulka v závěru kapitoly). Sémantická kontinuita mezi originálem a translátem není porušena nebo svévolně deformována. K tzv. „posunům“ či „interpretacím“ v navrhovaném translátu dochází pouze z pohledu strukturně chápaného významu. Zde však chápeme význam odlišně. Celostně, sémantickokognitivně, prototypně, za významné faktory, které se podílejí na konstrukci významu metaforických vyjádření i textu jako celku, považujeme faktor historický a kulturní v nejširším slova smyslu.

Hebrejský originál, jak bylo popsáno v analýzách, je otevřen řadě interpretací, velmi komplikované jsou zejména v. 14 a 20. Navrhovaný translát je realizací jedné z více možností, jak lze hebrejskému originálu porozumět. Možné interpretace výchozího textu jsou natolik odlišné, že překlad, který by se pokoušel celou tuto škálu zachovat, by nemohl v cílové komunikační situaci jako celek fungovat jako vnitřně koherentní text. To sice může do jisté míry platit o každém textu, v případě oddílu Pl 3,1–24 je to však zvlášť markantní.

Na základě provedených analýz se domnívám, že oddíl 3,17–24 je konstruován v základním formálním rámci královské audience, tedy jako dialog. Verše 17 a 22a chápu v tomto rámci jako přímou řeč Hospodina, i když hebrejský originál není v tomto ohledu zcela jednoznačný. Hlavní mluvčí mluví k Bohu střídavě ve 2. os. sg. (v. 19, 23) i o Bohu ve 3. os. sg. (v. 15–16, 18, 22, 24). Jistou míru této nejednoznačnosti (resp. střídání rétorických pozic) jsem se rozhodla zachovat i v českém překladu. Domnívám se, že nejde jen o formální „věrnost“ originálu. Tato nejednoznačnost má i své psychologické

a estetické důsledky. Střídaté promlouvání k Bohu a o Bohu v kontextu stížnosti, žaloba adresovaná zároveň Bohu i na Boha má jistý dramatický potenciál. V pragmatické rovině mají obě rétorické pozice různý účinek. V hebrejském originále pouze naznačená možnost přímé řeči Hospodinovy je v navrhovaném překladu jednoznačně upřednostněna.

Navrhovaný translát jen jinými prostředky než originál vyzdvihuje do popředí výrazně ambivalentní obraz Boha v Pl 3,1–24 vzhledem ke stereotypu vybudovanému řadou jiných starozákonních textů. Intertextualita nesená v hebrejském textu mj. užitými generickými příběhovými strukturami, odkazy k textům, které užívají stejných generických příběhových struktur (GPS), stejných konceptuálních metafor k vyjádření Boží péče a ochrany o jeho lid, jsou v Pl 3,1–24 užity k vyjádření zcela odlišné, negativní a drastické zkušenosti s Bohem. Navrhovaný překlad připomíná tyto texty přímo (cituje je podle ČEPu, který je v současnosti zřejmě stále nejznámějším českým překladem Bible: Ž 23,1 v Pl 3,1; Ž 106,29 v Pl 3,14; Ž 8,5 v Pl 3,19). Např. v Pl 3,1–2 jsou v hebrejském originále užity slovesné výrazy *נהג Q hnát*, *הלך HI vést*, které spolu s dalšími faktory indikují užití generické příběhové struktury (GPS) *ינחה רעה את-צאן על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY*. Navrhovaný český překlad ve v. 1 parafrázuje první verš žalmu 23 *Hospodin je můj pastýř*:

Hospodin je můj Pastýř.

*Pod holí jeho prchlivosti zakusil jsem ponížení.*⁸⁸⁹

Celý oddíl Pl 3,1–24 je tak velmi explicitně uveden jako anti-žalm 23. Hebrejský originál je takto evidentně vystavěn a pro výstavbu významu celku oddílu je tento prvek velmi podstatný. Z lingvisticky pojatého překladu však nemusí toto současný český čtenář chápat.

V hebrejském originále těžiště pozitivního obrazu Boha spočívá ve v. 22–24, v metaforických vyjádřeních strukturovaných metaforickými metonymiemi *חיה חסד HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT*, *מעין רחמים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN* a *מל אמת HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA*. Obecnější koncept *יהוה מקור HOSPODIN JE ZDROJ VODY*, který je v pozadí metonymií *מעין רחמים HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN* a *מל אמת HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA*. je uplatněn v navrhovaném překladu do češtiny. Je použit i namísto metaforické metonymie *חיה חסד HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT*, se kterým však plně sdílí metaforické důsledky, takže sémantická kontinuita není nijak porušena. K metaforickému konceptu *יהוה מקור HOSPODIN JE ZDROJ VODY* odkazují v českém překladu již

⁸⁸⁹ Navrhovaný funkcionální překlad autorky I.P.

i vyjádření ve v. 19 *suchopárem bloudím* (hebr. מְרוּד toulání bez domova), ve v. 20 *vyprahlá duše* (v. 20, hebrejsky pouze נֶפֶשׁ Q duše) a ve v. 22 výzva „*Přístup a pij!*“ (hebr. חֲסְדֵי יְהוָה כִּי לֹא־תִמְנֹנוּ כִּי לֹא־כֹלֹ רַחֲמָיו Milosrdenství Hospodinova protože nezanikla jsme.)

Velmi výrazný je ve vybraném oddíle motiv zavržení, který souvisí s tématem smlouvy. Motiv smlouvy a jeho souvislost s motivem zavržení nemusí být běžnému českému čtenáři z lingvisticky orientovaného překladu zřejmá. Proto navrhovaný funkcionalistický překlad usiluje o zřetelnou explikaci tohoto tématu, např. prostřednictvím českého vyjádření *Neznám vás! Nejste můj lid!*“ – v. 17. nebo *Připomínám si Tvůj Zákon.* – v. 20. Hebrejský text nabízí porozumět „zavržení“ promlouvajícího muže (Jeruzaléma, Božího lidu) jako Boží reakci na *smích všeho jeho lidu, jejich posměšný popěvek každý den.*⁸⁹⁰ Tuto variantu realizuje navrhovaný funkcionalisticky pojatý překlad.

4.4.1 Funkcionalistický překlad

Všechny adaptace, ke kterým došlo v rámci funkcionalistického překládání, budou vysvětleny a zdůvodněny dále v poznámkách k jednotlivým veršům. Zde tedy navržený překlad:

¹ *Hospodin je můj Pastýř.*

Pod holí jeho prchlivosti zakusil jsem ponížení.

² *Vedl mě, zahnal, do temnoty beze světla.*

³ *Svou holí bije mne můj Pastýř,
znova a znova, každého dne.*

⁴ *Mé tělo a má kůže jsou na cáry,
jak hladový lev drtí mé kosti.*

⁵ *Zbudoval proti mně obléhací val,
obklíčil mě – jedem a útrapami.*

⁶ *Domov mi vykázal navždy v jámě hrobu.*

⁷ *Kolem mne postavil vysokou zeď,
není úniku, neboť mě spoutal pevným řetězem.*

⁸ *Volám k Hospodinu,
on si však zacpává uši, aby neslyšel můj nářek.*

⁹ *Mé cesty zatarasil,
můj život rozvrátil v trosky.*

¹⁰ *Číhá na mne v houští. Lev snad? Nebo medvěd? Nikoli. Bůh můj.*

¹¹ *Stal jsem se jeho kořistí. Odtáhl mě z cesty a rozsápal.
Obrátil mě v trosky.*

¹² *Napjal svůj luk a udělal si ze mne terč svých šípů.*

890

הייתי שחק לכל-עמי ננינתם כל-היום: P13,14

- ¹³ *Do mého srdce vyprázdnil svůj toulec.*
- ¹⁴ *„Posměšně mi prozpěvují. Den co den. Lid můj!“*
- ¹⁵ *Nasytil mě a občerstvil hořkostí a ponížením.*
- ¹⁶ *Svou holí, můj Pastýř, zvyrážel mi zuby
a jediným úderem mě srazil k zemi!*
- ¹⁷ *Odvrátil se tehdy a řekl: „Neznám vás! Nejste můj lid!“*
- ¹⁸ *Hospodine, je tedy se mnou konec, pohasla poslední jiskra mé naděje.*
- ¹⁹ *Pamatuj na mne, Hospodine! Pohled' na mé ponížení!
Ujmi se mě, suchopárem bloudím!*
- ²⁰ *Připomínám si smlouvu, kterou jsi uzavřel se svým lidem,
má vyprahlá duše v úzkosti sténá po Tobě, Bože!*
- ²¹ *Mé srdce k Tobě se obrací
s nadějí, že se nade mnou přece ustrneš a zahrneš mě svou přízní.*
- ²² *Panovník odpověděl:
„Přistup a pij!
Pramen mého slitování nevysychá
a hlubina mého milosrdenství nemá dna.“*
- ²³ *Hospodine, Bože věrný!
Jako rosa každého rána svlažuješ vyprahlou duši.*
- ²⁴ *V Hospodinu je má cesta. On je můj život!*

4.4.2 Poznámky k jednotlivým veršům překladu

v.1–2 Jak již bylo řečeno v kapitole 3.3 hebrejské slovní spojení *עברתו ראה עני בשבט* muž, jenž zakusil ponížení Jeho hněvu lze mj. interpretovat jako úvodní sebestavující formuli v rámci užití generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE. Přestože navrhovaný překlad tuto generickou příběhovou strukturu (GPS) dále hojně využívá k metaforické strukturaci a dialogický aspekt zejména druhé části oddílu (Pl 3,14–24) akcentuje, dala jsem zde přednost citaci Ž 23,1 z ČEPu. Za prioritu považuji asociovat u čtenáře hned v úvodu celý Ž 23, vyvolat známý obraz Boha, dobrého pastýře, pastýřské hole, která „potěšuje“ i toho, který jde „roklí šeré smrti“. Velmi ostře s tímto tradičním obrazem Boha dobrého pastýře pak kontrastuje v Pl 3 *שבט עברתו* hůl jeho prchlivosti, kterou pastýř své stádo zahnal (hebr. *נהג* Q v.2) do nejhlubší temnoty, do jámy hrobu (v.6) a kterou pastýř svou ovci bije (v. 3). Do výstavby metaforického významu v navrhovaném překladu (v.1–2) je zapojena konceptuální metafora *יהוה רעה את-צאן על-נוה* HOSPODIN JE PASTÝŘ i generická příběhová struktura (GPS) *ינהג רעה* PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY užitá v hebrejském originále (v.1–2).

v. 3 Konceptuální metafora יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ i generická příběhová struktura (GPS) ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM je v hebrejském originále užita kontrastně oproti vžitému stereotypu.⁸⁹¹ Chování pastýře v Pl 3,3 postrádá jakoby logiku, běžně pastýř nemá hůl na bití, ale na ochranu ovcí. Metafora יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ i generická příběhová struktura (GPS) ישמר רעה את־צאן מן־איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM jsou zapojeny do výstavby metaforického významu analogicky i v českém textu, pouze hebrejské slovní spojení ידו הפך ירו בי ישב *proti mně obrací svou ruku* je přeloženo jako *svou holí bije mne*. Sémantická kontinuita mezi originálem a translátem tím však není nijak narušena. Bůh opět v návaznosti na Ž 23 je explicitně nazýván „můj Pastýř“.

Ve srovnání s originálem je konceptuální metafora יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE, generická příběhová struktura (GPS) יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ ve v. 3 překladu nevyužita a přesunuta až do verše následujícího. Ve výchozím hebrejském textu dochází ve v. 3 a 4 k mísení dvou uvedených metaforických konceptů, v českém překladu dochází k mísení až ve v. 4.

v. 4 Ve výchozím textu je osoba hlavního mluvčího, který se stal předmětem útoku lva-Hospodina, reprezentována výrazy בשר *tělo*, עור *kůže* a עצמותו *kosti*. V navrhovaném překladu je toto metaforické vyjádření přepracováno, konceptuální metafora יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE i generická příběhová struktura (GPS) יטרף ארי/לביא LEV/LVICE LOVÍ je však zachována. Při překladu je upřednostněno líčení tělesného utrpení, vizualizace představy rozšápaného těla, kůže a rozdrčených kostí.

v. 5 Metaforické vyjádření je vzhledem k hebrejskému originálu mírně přepracováno připojením slovního spojení *obléhací val*. Děje se tak proto, aby bylo užití generické příběhové struktury (GPS) אש מלחמה את־עיר / את־ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI v překladu zřetelné.

v. 6 Hebrejský slovesný výraz יָשַׁב *usadit* (HI), ve významu „usadit v zemi“, bývá v rámci starozákonního hebrejského kánonu užíván v kontextu smlouvy (viz kapitola 3.3). Jedním z aspektů smlouvy mezi Hospodinem a Izraelem bylo traktovat Boží závazek, dar země jako zdroje života (obživy) pro generace

⁸⁹¹ Ten je ale samozřejmě formulován na základě běžné zkušenosti mluvčích dané kultury a epochy.

lidu. Země je však nejen zdrojem obživy, je prostorem k životu, vnějším rámcem lidského života i života společenství. Proto je ve smlouvě ukotven dar země do trvalého vlastnictví. Dar země je v Izraeli trvalým znamením Boží dobroty a věrnosti smlouvě. Tato zkušenost však nemusí být současnému českému čtenáři blízká. Proto je v navrhovaném překladu motiv smlouvy, dar země ve smyslu daru životního prostoru a zdroje obživy formulován jako *osud* a *domov*. Hebrejské metaforické vyjádření je konstruováno prostřednictvím konceptuální metafory יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, generické příběhové struktury (GPS) ישמר רעה את-צאן מן-איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM (příp. ינחה רעה את-צאן על-נוה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY) a metafory יהוה איב HOSPODIN JE NEPŘÍTEL, generické příběhové struktury (GPS) NEPŘÍTEL ZABÍJÍ je v navrhovaném českém překladu tedy interpretován. Ovšem vyvažuje se zdejší absence explicitního pojmenování smlouvy ve verši dvacátém tohoto translátu (srov. níže).

v. 7 Konceptuální metafora מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generické příběhové struktury (GPS) יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI a מלחמה את-הארץ/גוים אש יירש אש VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY jsou využity i v českém translátu. Hebrejský výraz נחשת *bronzový řetěz* je interpretován a přeložen jako *pevný řetěz*.

v. 8 Konceptuální metafora מלחמה יהוה אש HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, generická příběhová struktura (GPS) יצור ויהרס אש מלחמה את-עיר / את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI je v translátu nevyužita a metaforické vyjádření je v překladu interpretováno. Namísto obrazu válečníka, který zneprůchodňuje *cestu (do města, do bezpečí, nebo také cestu ke dvoru, ke králi, v cílové doméně tedy cestu do Boží blízkosti, či přítomnosti)*, které v cílové doméně v hebrejském originále odpovídá pojem *modlitba*, navrhovaný překlad do češtiny explikuje velmi obecný obraz člověka, který si zacpává uši, aby neslyšel. Tato jednoduchá představa je pro českého čtenáře Bible, myslím, v kontextu Hospodina, Boha Izraele, přinejmenším stejně provokativní jako představa konstruovaná ve výchozím hebrejském textu prostřednictvím metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK. Ono nenaslouchání je zde navíc navíc právě díky rámci generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE. Právě adaptací je zde význam originálu ve své prototypní celistvosti a sémantické kontinuitě zachován a realizován. Nadto „zacpání uší“, výrazně antropomorfní metaforický obraz Boha, je zde také funkční.

v. 9 Sémantická kontinuita mezi výchozím textem a translátem je opět zachována prostřednictvím užití konceptuální metafory יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK a generické příběhové struktury (GPS)

את-ארץ / את-עיר / את-ארץ אש מלחמה את-עיר / את-ארץ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI. Navrhovaný překlad interpretuje metaforické vyjádření v. 9b: עוה נתיבתי *mé stezky rozvrátil*. V pozadí tohoto vyjádření, jak již bylo řečeno v analytické části (viz kapitola 3.3), mohou v hebrejském originále stát vedle metafory válečníka další konceptuální metafory MODLITBA JE ŽÁDOST PŘEDLOŽENÁ KRÁLI BĚHEM AUDIENCE, MODLITBA JE CESTA, nebo případně ŽIVOT JE CESTA. Poslední varianta z těchto tří se realizuje v navrhovaném překladu.

v. 10 Metaforické vyjádření je v translátu přepracováno tak, aby zřetelně vynikla konceptualizace pomu יהוה (a varianty) *Bůh* prostřednictvím metafor ארי/לביא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE a רב יהוה HOSPODIN JE MEDVĚD. Navrhovaný překlad využívá (oproti lingvisticky pojatému překladu např. ČEP) užitou konceptuální metaforu רעה יהוה HOSPODIN JE PASTÝŘ a generickou příběhovou strukturu (GPS) a generickou příběhovou strukturu (GPS) ישמר רעה את-צאן מן-איב PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM. V originále jsou latentně také přítomny, v kap. 3.3 jsme konstatovali, že metafory lva a medvěda na lovu jsou v originále rozvedením metafory pastýře a uvedené generické příběhové struktury (GPS).

v. 11–12 Metaforická vyjádření jsou v translátu mírně přepracována, ovšem děje se tak ve prospěch adekvátního realizování významu, jak byl popsán v kap. 3.3 (poznámka k v. 11 a 12), jazykovými prostředky přirozenými současné češtině a českému jazykovému stereotypu. Metafory i příslušné generické příběhové struktury (GPS) originálu zůstávají v překladu zachovány.

v. 13 Hebrejské metaforické vyjádření הביא בכליותי בני אשפתו

do mých ledví přivedl syny svého toulce. (v.13) je konstruováno prostřednictvím konceptuálních metafor: ŠÍPY JSOU SYNOVÉ, ŠÍPY JSOU VÁLEČNÍCI a metaforické metonymie LEDVÍ JE MĚSTO/ZEMĚ (proti kterému/které válečník vytáhl do boje). Hebrejský výraz כליה *ledví* překládám jako *srdce*. Čeština běžně užívá metonymii *srdce* namísto *nitro*, podobně jako biblická hebrejščina כליה *ledví*.

V navrhovaném překladu není ve srovnání s originálem využita generická příběhová struktura (GPS) במלחמה במלחמה אש ישם VÁLEČNÍK (SE) VYZBROJUJE DO BOJE.

v. 14 Navrhovaný translát umísťuje výrok do uvozovok a tým nabízí českému čtenáři číst ho jakou přímou řeč Hospodinovu. Toto porozumění hebrejskému textu sice není jediné možné, ale v rámci generické příběhové struktury (GPS) AUDIENCE je možné. To, že se generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE v hebrejském originále uplatňuje, bylo výše (viz kap. 3.3) dostatečně prokázáno. Navrhovaný překlad v. 14 je tedy realizací jedné z možností interpretace hebrejského originálu. Lingvisticky pojatý překlad by sice zůstal otevřen pro více interpretací, v rámci celku textu však v. 14 působí, dle mého mínění nelogicky.

v. 15–16 Metaforická vyjádření jsou v navrhovaném překladu mírně přepracována, konceptuální metafory i příslušné generické příběhové struktury (GPS) užitá v originále však zůstávají v překladu zachována. Ve v. 15 není v translátu nijak posílen motiv smlouvy prostřednictvím konotací na „hořký život otroctví v Egyptě“. Plně je naopak realizován motiv sycení a napájení (motiv pastýře) a motivy fyzického utrpení, bolesti a ponížení. V překladu je zachován význam originálu celostně pojatý, význam, který počítá s konotacemi fyzického utrpení a ponížení egyptského otroctví (hebrejský výraz מַרְרִים *hořké byliny*, viz kap. 3.3, poznámky k v. 15 a 16). Právě přepracováním, nikoli lingvisticky pojatým překladem, je význam pro běžného českého čtenáře ve své celistvosti zachován.

Explicitní pojmenování Boha jako *můj Pastýř* ve v. 16 metaforická vyjádření v. 15 a 16 překladu zasazují znovu do metaforického rámce pastýře, který je pro porozumění i originálnímu hebrejskému textu klíčový.

v. 17 Oddíl 3,17–24 je v navrhovaném translátu konstruován jako dialog v rámci královské audience. Formální rámec audience je zdůrazněn uvedením v. 17 jako: *Odvrátil se a řekl*. Hlavní mluvčí dále střídavě mluví k Bohu ve 2. os. sg. (v. 19, 23) i o Bohu ve 3. os. sg. (v. 18, 22, 24) analogicky hebrejskému originálu. Verše 17 a 22 a jsou koncipovány jako přímá řeč Hospodina. V rámci zachované konceptuální metafory i příslušné generické příběhové struktury (GPS) je metaforické vyjádření přepracováno. K zvýraznění motivu smlouvy a zavržení je užitá aluze na známý text z Oz 1,9 podle ČEPu:

*I Řekl: "Pojmenuj ho Lóami (to je Nejste-lid-můj),
neboť vy nejste můj lid a já nejsem váš Bůh."*

(Oz 1,9; ČEP)

Český překlad tak vytváří vlastní intertextuální odkaz k vyjádření významu v. 17 originálu.

v. 18 Hebrejské substantivum נִצַּח *lesk, třpyt, záře, sláva* je v překladu interpretováno jako *fyzická síla, život*. Slovní spojení מִיְהוָה תוֹחֵלָה *čekání na Hospodina* je rovněž interpretováno. O interpretaci však jde pouze z pohledu denotačně chápaného významu, nikoli z hlediska významu pojatého kognitivněcelostně.

Konceptuální metafora יְהוָה מֶלֶךְ HOSPODIN JE KRÁL i generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE užitá v originále zůstávají v překladu zachovány.

v. 19–20 Navrhovaný překlad pracuje záměrně s motivy vody, resp. sucha (v. 19 *suchopárem bloudím*, v. 20 *vyprahlá duše*) a připravuje tak explikaci ústředního pozitivního metaforického konceptu יְהוָה מֶקוֹר HOSPODIN JE ZDROJ VODY (obecnějšího HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA) ve verších 22–23.

U českých vyjádření *suchopárem bloudím* a *vyprahlá duše* předpokládám konotace žízně, žízně po vodě. Motiv vody pak bude hrát ústřední roli v českých metaforách v. 22–23 stejně jako ve v. 22–23 v hebrejském originále. Tyto motivy a metafory jsou v překladu upřednostněny i vzhledem k metafoře krále. Motiv, rámec audience bude českému čtenáři připomenut následně, generická příběhová struktura (GPS) AUDIENCE bude plně využita v českém překladu ve v. 21 a 22.

Do českého překladu je implantovaná prosba *Ujmi se mě!* Ta je rozvinutím motivu bloudění v rámci metafory pastýře. Ta se v hebrejském originále uplatňuje prostřednictvím výrazů עָנִי *ponížení* a מְרוּד *toulání bez domova*. עָנִי *ponížení* a מְרוּד *toulání bez domova* v originále opět konotují “hořký život otroctví v Egyptě“ podobně jako מְרוּרִים *hořké byliny* (v. 15) a לְעֵנָה *pelyněk* (v. 15). Jak již bylo řečeno, prosba v. 19 v hebrejském originále je ve své podstatě prosbou o obnovení Boží smlouvy, její platnosti, je prosbou o naplnění Božích zaslíbení z ní plynoucích.

v. 20 Navrhovaný překlad v. 20 je realizací jedné z možností, jak porozumět hebrejskému originálu.⁸⁹² Překlad výrok v. 20 vkládá do úst hlavního mluvčího a uplatňuje zároveň výrazně motiv smlouvy (v originále ve v. 6, 17, 19, 20, 22–24 – viz kap. 3.3). Výrok v. 20 se tak v rámci textu (Pl 3,1–24) stává generálním argumentem hlavního mluvčího, argumentem, který má změnit postoj Boha-krále od zavržení k přízni. Hlavní mluvčí apeluje na Boží věrnost slibům, které ve smlouvě sám svému lidu dal, apeluje na Boží slitování a milosrdenství.

Motiv smlouvy je v originále přítomen prostřednictvím užitých hebrejských výrazů (viz kap. 3.3, oddíl „Motiv smlouvy“). Předpokládám, že běžný český

⁸⁹² V kapitole 3.3 jsem naznačila však možnost i jiné interpretace v. 20 a 21. Uvedla jsem zde několik argumentů pro alternativní pochopení výroků v. 2 a 21 jako přímé řeči Hospodinovy.

čtenář však nemusí tento motiv v lingvisticky pojatém překladu vnímat. Proto navrhovaný překlad explicitně smlouvu zmiňuje. Hlavní mluvčí zároveň v českém textu v. 20b a 21 explicitně apeluje na Boží soucit. Tento způsob argumentace však není nic, co by nebylo vlastní i hebrejskému originálu.

v. 21 Hebrejská fráze **שׁוּב + אֶל-לֵב** *vzít si k srdci, obrátit se v srdci* (v. 21) je přeložena jako prosebný výrok konstruovaný na pozadí konceptuální metafory **HOSPODIN JE KRÁL**, generické příběhové struktury (GPS) **AUDIENCE**. Jako takový bezprostředně předchází přímé řeči Hospodina, obratu Boha-krále od zavržení k přízni (v.22).

v. 22–23 Translát využívá stejných konceptuálních metafor (metaforické metonymie) jako hebrejský originál: **חַסֵּד חַיִּה** **HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT**, **רַחֲמִים מַעַיִן** **HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN** a **אֵמֶת מַל** **HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA**. Navrhovaný překlad již ve v. 19–20 pracoval s motivy vody, resp. Sucha a žízně (v. 19 *suchopárem bloudím*, v. 20 *vyprahlá duše*) a připravil tak zde ve v. 22 a 23 explikaci ústředního pozitivního metaforického konceptu **יְהוָה מִקּוּר** **HOSPODIN JE ZDROJ VODY** (obecnějšího **HOSPODIN JE DÁRCE ŽIVOTA**).

v. 24 Závěrečnému výroku vybraného oddílu (Pl 3,1–24) rozumím jako vyznání víry hlavního mluvčího, je vyjádřením jeho důvěry Hospodinu (hebr. **יְהִי** **HI čekat**). Hebrejský výraz **חֵלֶק** *díl, podíl* (majetku, válečné kořisti, dědictví, dědičný podíl, díl země; pole; pastvin, stád) jsme prototypně vyhodnotili jako výraz odkazující ke zdroji obživy, zdroji života.

V metaforických vyjádřeních, jak již bylo řečeno, pojem **חֵלֶק** často odkazuje k pojmům typu *osud, budoucnost* (např. Jb 20,29; Jb 27,13; Kaz 3,22; Mi 2,4 aj.). Navrhovaný překlad užívá konceptuální metaforu **BUDOUCNOST** resp. **ŽIVOT JE CESTA**, která se v translátu objevila již ve v.9.

Následující tabulka na závěr uvádí přehled posunů, ke kterým došlo při překladu na rovinně užitých konceptuálních metafor a generických příběhových struktur:

verš	koncept. metafora H	koncept. metafora Č	užitá generická příběhová struktura (GPS) v hebrejském originále	užitá generická příběhová struktura (GPS) v českém překladu
1.	P	P	▪ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY	▪ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY
2..	P	P	▪ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY	▪ PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY
3.	P L	P ∅	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM ▪ LEV/LVICE LOVÍ	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM ∅
4.	L	P+L	▪ LEV/LVICE LOVÍ	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM ▪ LEV/LVICE LOVÍ
5.	V	V	▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI	▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
6.	P Ř	∅ ∅	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM (PŘÍP. PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY) ▪ NEPŘÍTEL ZABÍJÍ	∅ ∅
7.	V	V	▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI ▪ VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY	▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI ▪ VÁLEČNÍK SI PODROBÍ ZEMI/NÁRODY
8.	V	∅	▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI	∅
9.	V V+P	V	▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI	▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
10.	M L	M L	▪ MEDVĚD LOVÍ ▪ LEV/LVICE LOVÍ	▪ MEDVĚD LOVÍ ▪ LEV/LVICE LOVÍ
11.	L V V+P	L V ∅	▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI	▪ LEV/LVICE LOVÍ ▪ VÁLEČNÍK OBLÉHÁ A V TROSKY OBRACÍ MĚSTO/ZEMI
12.	V	V	▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE	▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE
13.	V	V	▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE ▪ VÁLEČNÍK TÁHNE DO BOJE	▪ VÁLEČNÍK POBÍJÍ NEPŘÁTELE ∅
14.	(K)	K	▪ (AUDIENCE)	▪ AUDIENCE
15.	P	P	▪ PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ	▪ PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ

16.	L	L	▪ LEV/LVICE LOVÍ	▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ A BRÁNÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM – OVCE JSOU V NEBEZPEČÍ
17.	K P	K ∅	▪ AUDIENCE ▪ PASTÝŘ STŘEŽÍ A BRÁNÍ OVCE PŘED NEPŘÍTELEM – OVCE JSOU V NEBEZPEČÍ	▪ AUDIENCE ∅
18.	K	K	▪ AUDIENCE	▪ AUDIENCE
19.	P	P	▪ PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ	▪ PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ
20.	(K)	–	(• AUDIENCE)	–
21.	K	K	▪ AUDIENCE	▪ AUDIENCE
22.	K T N	K P ∅ N	▪ AUDIENCE ▪ ŽIVOT ZANIKÁ ▪ PRAMEN SE VYČERPÁ	▪ AUDIENCE ▪ PASTÝŘ OVCE NAPÁJÍ A SYTÍ ∅ ▪ PRAMEN SE VYČERPÁ
23.	R	R	▪ ROSA PADÁ KAŽDÉ RÁNO	▪ ROSA PADÁ KAŽDÉ RÁNO
24.	D K	D ∅	▪ PODÍL JE ZDROJ ŽIVOTA ▪ AUDIENCE	▪ PODÍL JE ZDROJ ŽIVOTA ∅

Vysvětlivky:

K	יהוה מלך	Ř	יהוה אייב
	HOSPODIN JE KRÁL		HOSPODIN JE NEPŘÍTEL
V	יהוה אש מלחמה	T	חסד חיה
	HOSPODIN JE VÁLEČNÍK		HOSPODINOVO MILOSRDENSTVÍ JE ŽIVOT
P	יהוה רעה	N	מעין ים YMXR
	HOSPODIN JE PATÝŘ		HOSPODINOVO SLITOVÁNÍ JE PRAMEN
M	יהוה רב	R	אמת מול
	HOSPODIN JE MEDVĚD		HOSPODINOVA VĚRNOST JE ROSA
L	יהוה ארי/לביא	D	יהוה חלק
	HOSPODIN JE LEV/LVICE		HOSPODIN JE PODÍL
		∅	metafora příp. generická příběhová struktura (GPS) eliminována

4.4.3 Závěr

Analýzy a interpretace provedené v kapitole 3.3 byly využity při překladu zvoleného oddílu do současné češtiny. Uvedený translát opět chápu především jako možnost číst oddíl Pl 3,1–24 se zvláštním zřetelem k metaforické konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty. Mým cílem bylo přeložit hebrejská metaforická vyjádření týkající se Hospodina do současné češtiny tak,

aby podobně jako ve výchozím textu mohla být cílová doména chápána metaforicky. Hebrejský originál je otevřen řadě interpretací, problematické jsou zejména v. 14 a 20. Nabídnutý překlad je realizací jedné z více možností, jak vybranému oddílu porozumět.

Navrhovaný translát (jen jinými jazykovými prostředky) stejně jako originál (ten především prostřednictvím intertextuality) explikuje výrazně ambivalentní obraz Boha vzhledem ke stereotypu vybudovanému řadou jiných starozákonních textů. Navrhovaný překlad připomíná tyto texty přímo, cituje je podle ČEPu, který je v současnosti zřejmě stále nejznámějším českým překladem Bible (Ž 23,1 v Pl 3,1; Ž 106,29 v Pl 3,14; Ž 8,5 v Pl 3,19).

Celý oddíl Pl 3,1–24 je tak představen jako anti-žalm 23 s důrazem na motivy smlouvy a s tím související motivy přijetí a zavržení. Navržený překlad využívá stejně jako originál základní formální rámec královské audience, tedy dialog. V hebrejském originále pouze naznačená možnost přímé řeči Hospodinovy (v. 17 a 22) je v navrhovaném překladu přímo realizována.

Závěr

Současný český čtenář bible se běžně setkává s tím, že ve starozákonních textech je pro Hospodina užívána řada metaforických obrazů. O Hospodinu se mluví jako o králi (králi Izraele, králi světa), jako o svrchovaném soudci, garantovi řádu a spravedlnosti, jako o mocném válečníkovi, pastýři, vinaři apod. Metafora Hospodina-krále je v celém biblickém kánonu široce etablována. Běžně s ní pracuje také literatura teologická i neteologická, literatura umělecká, zdomácněla v celé židovsko-křesťanské kultuře.

Popis významu metafory Hospodina jako krále v kánonu hebrejského Starého zákona je proto předmětem zájmu mnoha badatelů. Metafora má několik dílčích poloh. Funkce krále ve společnosti starověkého Izraele, příp. okolních států a národů, zahrnovala aspekty mocenské, hospodářské, vojenské, právní a kulturní v nejširším slova smyslu. Dílčí polohy metafory krále (tzv. submetafory) jsou proto metafory pastýře, soudce, válečníka, stavitele, lovce, vinaře, lva, orla, slunce a krále v užším slova smyslu.

V textech starozákonního hebrejského kánonu jsou tyto submetafory užívány jednak ustálenými či stereotypními způsoby, ale také způsoby velmi tvůrčími, imaginativními. Význam metafory krále je pak v celku kánonu dynamický, plný vnitřních napětí a mnohdy i ambivalentní.

Metafora Hospodina-krále vypovídá o tom, jak autoři biblických textů a běžní mluvčí doby, kdy starozákonní texty vznikaly, vnímali Hospodina. Metafora Hospodina-krále je svědectvím o víře starověkého Izraele a jejích proměnách, svědectvím o náboženské zkušenosti, svědectvím o činnostech, které s vírou v Hospodina souvisely (např. obětní chrámová praxe, modlitba apod.) Metafora je však rovněž svědectvím o běžném životě starověkého Izraele, o fungování královské instituce, svědectvím o formách politické a právní praxe, svědectvím o způsobu dobývání opevněných měst, o metodách lovu apod. Tvůrci metafor užili v promluvě o Bohu zkušenosti z řady oblastí každodenního života starověkého Izraele.

Řada metaforických vyjádření je současnému českému čtenáři z dostupných překladů do češtiny srozumitelná. Některá metaforická vyjádření jsou však bez odborného komentáře, poznámek překladatele, exegetických odborných komentářů běžnému čtenáři s průměrnou znalostí Bible uzavřena, neboť kultura a jazyk starověkého Izraele, v nichž jsou metafory ukotveny, jsou v některých ohledech velmi odlišné.

Ve své práci jsem zkoumala význam hebrejských metaforických vyjádření o Hospodinu jako králi metodami kognitivní a kulturně orientované lingvistiky. Teorie konceptuální metafory umožňuje zkoumat a popsat obraz Hospodina jako krále skrytý v jazyce. Ukazuje se, že sémantické teorie formulované v rámci kognitivní a kulturně orientované lingvistiky mohou být pro popis významu metafory velmi přínosné. Vedle teorie konceptuální metafory jsem

využila zejména sémantické teorie prototypu/stereotypu, tzv. teorii vtělesnění, teorii mentálních prostorů a teorii konceptuálního mísení.

S metaforou יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL jsem pracovala jako s metaforou konceptuální. Je zřejmé, že v textech starozákonního hebrejského kánonu se podílí na strukturaci celé velké pojmové náboženské oblasti יהוה *Hospodin*. Jednotlivá metaforická vyjádření jsou výrazem probíhajícího procesu myšlení, procesu navození podobnosti mezi mentální oblastí týkající se Hospodina a mentální oblastí týkající se krále, resp. království a kralování. Konceptuální metafora je koncept, který odráží intersubjektivní zkušenost starověké náboženské, jazykové a kulturní komunity Izraele s Hospodinem. Konceptuální metafora je v pojetí kognitivní a kulturně orientované lingvistiky nástrojem a výrazem porozumění Tomu, koho sám Izrael nazývá יהוה *Hospodinem* (případně אל *Bohem*, אלהים *Bohem* (pl.), אלהי *Bohem*, יצחק *Bohem* *Jákovovým*, שם אלהי יעקב *Jménem*, שם-יהוה *Jménem Hospodinovým*, עליון *Nejvyšším* aj.).

Význam konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL je v rámci starozákonního hebrejského kánonu konsenzem, ke kterému dospěla jazyková, náboženská a kulturní komunita starověkého Izraele. Cílem mé práce bylo explikovat kognitivněsémanticky význam konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL. Kognitivněsémanticky pojatý význam je ukotven tělesně, sociálně a kulturně. V rámci celého starozákonního hebrejského kánonu jde zároveň o význam vnitřně dynamický a ambivalentní. Na základě dosavadního bádání a vlastního zkoumání jsem formulovala deset submetafor, deset základních významových poloh metafory krále. Tyto submetafory odpovídají funkcím krále ve společnosti starověkého Izraele, příp. okolních států a národů, tj. funkcím mocenským, hospodářským, vojenským, právním a kulturním v nejširším slova smyslu. Jsou to konceptuální metafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL v užším slova smyslu, יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE, יהוה אש מלחמה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, יהוה בונה HOSPODIN JE STAVITEL, יהוה ציד HOSPODIN JE LOVEC, יהוה נוטע HOSPODIN JE SADAŘ/VINAŘ, יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE, יהוה ארי/לביא HOSPODIN JE LEV/LVICE a יהוה נשר HOSPODIN JE OREL/ORLICE. Z provedených analýz je patrné, že mezi submetaforami krále existuje řada korespondencí (entity, pojmy zdrojových a cílových domén, které si navzájem odpovídají). Řada probíhajících korespondencí je popsána v tabulkách v kapitole druhé (viz kp. 2, tabulky 1–53). Síť korespondencí, její popis, tvoří v mé práci důležitou složku metaforického významu.

Mezi submetaforami krále existuje zároveň určitá míra koherence, tzn. některé metaforické významy jsou sdíleny. Skutečnost sdílení metaforických důsledků různými submetaforami krále, příp. sdílení metaforických důsledků

různými generickými příběhovými strukturami má pak důležité implikace pro funkcionalisticky pojatý překlad (viz např. uplatnění metafory vinaře v českém translátu Ž 76).

V rámci každé submetafory krále je možné popsat několik abstraktních struktur narativní povahy, které nazývám generické příběhové struktury (GPS). K zavedení tohoto vlastního termínu jsem využila teorii mentálních prostorů a teorii mísení (M. Turner, G. Fauconnier aj.). Generické příběhové struktury (GPS) jsou svazky metaforických nosičů, hebrejských výrazů jedné domény (např. מלוכה *království*, מרעה *pastva* משפט *soud*, מלחמה *válka*, שמש *slunce* a další), které v textu signalizují uplatňující se metaforický koncept. Generické příběhové struktury (GPS) jako svazky hebrejských výrazů zejména slovesných, ale i jmenných (příp. celých slovních spojení), podobně jako konceptuální metafora strukturují cílové domény. Generické příběhové struktury plní v textech různé funkce:

1. slouží jako prostředek metaforického mapování (podobně jako metafora), jsou nástrojem konceptualizace;
2. jsou dílčí polohou submetafory (podobně jako jsou submetafory krále dílčími polohami metafory krále);
3. mají narativní povahu;
4. v provedených kognitivněsémantických interpretacích fungují jako nástroj explikace metaforického významu, upřesňují užitý metaforický koncept;
5. mohou být v konkrétních textech nástrojem intertextuality (viz např. funkce generické příběhové struktury על-נוה את-צאן רעה ינחה רעה PASTÝŘ ŽENE STÁDO NA PASTVINY v oddíle Pl 3,1-24);
6. při překladu slouží jako nástroj zachování sémantické kontinuity. (Tvrdím, že pokud zůstane v translátu zachována generická příběhová struktura originálu, případně generická příběhová struktura, která má stejné metaforické důsledky, metaforický výrok může být adaptován a sémantická kontinuita mezi originálem a translátem zůstane zachována).

Jako jeden z možných způsobů, jak popsat význam konceptuální metafory מלך יהוה HOSPODIN JE KRÁL, jsem navrhla prostřednictvím popisu všech dílčích submetafor krále a dále prostřednictvím výčtu a popisu všech generických příběhových struktur, které se podílejí na výstavbě metaforických vyjádření, v jejichž pozadí lze tyto metafory identifikovat. Generické příběhové struktury jsem pak popsala prostřednictvím výčtu užívaných metaforických nosičů (slovní výrazy, na jejichž základě jsme schopni identifikovat uplatňující se metaforický koncept) a popisu jejich vzájemných

vztahů, resp. jako sítě všech navázaných korespondencí mezi zdrojovou doménou a cílovou doménou יהוה *Hospodin*.

Pokud to bylo možné, byl význam explikován prostřednictvím svazku interakčních vlastností (ty odpovídají vnímání struktury předmětu či jevu, vnímání části a celku, funkcím, toho, co víme o funkci těchto jednotlivých částí apod.), příp. pomocí významového stereotypu (ústřední kognitivní představy pojící se s kategorií).

Vzhledem k rozsahu užití metafory מֶלֶךְ יְהוָה HOSPODIN JE KRÁL i všech dílčích submetafor ve starozákonním biblickém kánonu jsem představila výše uvedenou metodu pouze na vybraném starozákonním materiálu. V žalmech jsem z deseti identifikovaných submetafor krále věnovala pozornost čtyřem: יהוה רעה HOSPODIN JE PASTÝŘ, אֵשׁ מִלְחָמָה יהוה HOSPODIN JE VÁLEČNÍK, אֲרִי/לְבִיא יהוה HOSPODIN JE LEV/LVICE a נֶשֶׁר יהוה HOSPODIN JE OREL/ORLICE.

Užitými metodami kognitivní a kulturně orientované lingvistiky se však podařilo identifikovat ve vybraném materiálu řadu metaforických vyjádření, která běžně odborná literatura neuvádí (viz např. kp. 2.3 metaforu lva/lvice). Tím se prokázalo, že zvolené metody významně zpřesňují identifikaci metaforických vyjádření a stávají se významným nástrojem analýzy a interpretace textu.

Kognitivněsémanticky pojatý význam submetafor krále počítá se širokou škálou konotací. Je zprávou o tom, jak autoři a první uživatelé biblických textů vnímali Hospodina, jak rozuměli jejich vzájemnému vztahu, jak interpretovali události, o kterých věřili, že jsou to činy Hospodinovy, které vlastnosti a projevy Hospodina chápali jako podstatné a jak jim rozuměli. V neposlední řadě takto explikovaný význam zachovává důležitý významový aspekt biblických textů – jejich vícevrstevnatost a vnitřní dynamiku.

Jednotlivá metaforická vyjádření v konkrétních textech starozákonního hebrejského kánonu mohou být realizací pouze jedné konceptuální metafory (příp. jedné generické příběhové struktury), v mnoha případech však i v pozadí jediného verše dochází k procesům mísení dvou i více konceptuálních metafor či generických příběhových struktur. Navíc je metaforický význam utvářen v kontextu celých textů, literárních celků a také v kontextu celého starozákonního hebrejského kánonu. Proto jsem v kapitole třetí využila metody kognitivní a kulturně orientované lingvistiky při interpretaci větších celků – žalmu 44, žalmu 76 a oddílu Pl 3,1-24. Po předběžných analýzách jsem zvolila takové texty, kde se konceptuální metafory krále uplatňují jak tradičním, tak i méně obvyklým (v rámci kánonu ojedinělým) způsobem.

Ukázalo se, že provedené analýzy mohou přispět do lingvistické a teologické debaty týkající se některých exegeticky sporných míst (Ž 76 – v. 8 a 23; Pl 3 – v. 14, 17 a 22a). Pro exegezi se ukázaly

rovněž zajímavé výstupy týkající se koherence užitých metaforických konceptů (např. metafor válečníka, lva, soudce a krále v užším slova smyslu v Ž 44). Sdílení metaforických důsledků se např. v Ž 44 podílí na výstavbě centrálního motivu celého žalmu, motivu bázně a strachu.

Generická příběhová struktura AUDIENCE (v rámci konceptuální submetafory יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL) se velmi významně podílí na strukturaci všech tří zvolených textů (Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1–24). Ve vybraném oddíle z knihy Pláč se dokonce velmi explicitně podílí na metaforické konceptualizaci pojmu *modlitba*. Hebrejský jmenný výraz תפלה *modlitba* (v. 8) je konceptualizovaný prostřednictvím metafory MODLITBA JE ŽÁDOST PŘEDLOŽENÁ KRÁLI BĚHEM AUDIENCE. Generická příběhová struktura AUDIENCE pak zde (v Pl 3,1–24) dokonce nabízí možnost interpretovat v. 14, 17 a 22a jako přímou řeč Hospodinovu.

Existuje řada možností, jak řešit problémy při translaci metaforických vyjádření. Jako východisko pro zvolené překladatelské strategie jsem zvolila zejména teorii skoposu (H. J. Vermeer a další) a pak teorii a zásady tzv. funkcionalistického překládání (Z. Fišer). Tito badatelé mi poskytli základnu pro využití provedených kognitivněsémantických analýz při překladu zvolených textů do současné češtiny. V návaznosti na práce G. Lakoffa, M. Johnsona a dalších kognitivně orientovaných lingvistů předpokládám, že funkce metafor je primárně kognitivní. Proto mi v navrhovaných překladech šlo především o to, zachovat poznávací funkci metafor užitých v hebrejském originále ke konceptualizaci pojmu יהוה *Hospodin* a varianty i ke konceptualizaci celé domény יהוה *Hospodin*. Pro zachování kognitivní funkce metafory však bylo mnohdy nutné metaforická vyjádření adaptovat. Pro tyto adaptace jsem stanovila omezení, aby přepracování nebyla bezbřehá, nahodilá, ale funkčně adekvátní.

Ve své práci jsem využila metod kognitivní a kulturní lingvistiky k popisu významu čtyř dílčích metafor krále v žalmech (kp. 2). Podobným způsobem by bylo možné popsat význam submetafor יהוה מלך HOSPODIN JE KRÁL (metafory krále v užším slova smyslu), יהוה שפט HOSPODIN JE SOUDCE, יהוה בונה HOSPODIN JE STAVITEL, יהוה ציד HOSPODIN JE LOVEC, יהוה נוטע HOSPODIN JE SADAŘ/VINAŘ a יהוה שמש HOSPODIN JE SLUNCE. Metaforický význam může být tímto způsobem popsán nejen v žalmech, ale v celém starozákonním hebrejském kánonu, příp. v jednotlivých literárních celcích. Taková práce by byla jistě příspěvkem k teologii Starého zákona, případně

k teologii a literární charakteristice vybraných látek. Vlastní formulace a dále popis a charakteristika generických příběhových struktur submetafor může napomáhat při analýzách a interpretacích textů, které tyto metafory a jejich generické příběhové struktury využívají.

Stejně tak odhalení způsobů metaforické konceptualizace některých klíčových pojmů starozákonního hebrejského kánonu (jako např. תפלה *modlitba*, רחמים *slitování*, אמת *věrnost* nebo חסד *milosrdenství* – viz kp. 3.3) může být příspěvkem k teologickému významu těchto pojmů.

Metod kognitivní a kulturní lingvistiky jsem využila při analýzách a interpretacích konkrétních metaforických vyjádření v kontextu celých textů (či oddílů). Ukazuje se, že tyto analýzy a interpretace mohou být příspěvkem do odborné teologické debaty nad těmito texty. Metody analýzy a interpretace, které jsem uplatnila na Ž 44, Ž 76 a Pl 3,1-24, je možné podobným způsobem uplatnit i v dalších textech starozákonního hebrejského kánonu.

Navrhované funkcionalisticky pojaté překlady mohou působit nezvykle. V mnoha ohledech se značně liší od překladů, které tradičně uplatňují strategie lingvistického překladu. Domnívám se však, že pokud má biblický text (sám o sobě, bez poznámkového aparátu a exegetického komentáře) být funkčně adekvátní, pokud má současný český čtenář nahlížet na Hospodina prostřednictvím metafor podobně jako ve výchozím textu, adaptace metaforických vyjádření jsou nejen možné, ale dokonce nutné. Jsem si při tom vědoma toho, že navrhované transláty byly vždy realizací jedné z více možností porozumění výchozímu textu.

Literatura

AARON, David H. *Biblical ambiguities. Metaphor, Semantics, and Divine Imagery*. Leiden: Brill, 2002. ISBN 0-391-04122-3.

ACZE, Richard. Intertextualita a teorie intertextuality. In NÜNNING, Ansgar (ed.); TRÁVNÍČEK, Jiří; HOLÝ, Jiří (eds. českého vydání). *Lexikon teorie literatury a kultury. Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Přel. A. Urválek, Z. Adamová. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4, s. 351–353.

ADAMS, James R. *From Literal to Literary. The Essential Reference Book for Biblical Metaphors*. 2nd ed. Cleveland: Pilgrim Press, 2008. ISBN 978-0-8298-1788-1.

AHARONI, Yohanan. *The Land of the Bible. A Historical Geography*. Transl. A. F. Rainey. 2nd ed. Philadelphia: Westminster Press, 1979. ISBN 0-664-24266-9.

ALTMANN, Gerry T. M. *Výstup na babylonskou věž. Otázky jazyka, mysli a porozumění*. Delfin, 63. Přel. M. Turbová. Praha: Triáda, 2005. ISBN 80-86-138-70-4.

ANUSIEWICZ, Janusz. *Lingwistyka kulturowa. Zarys problematyki*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, 1995. ISBN 83-2291-235-8.

BAKER, Mona (ed.). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London: Routledge, 1998. ISBN 0-415-09380-5.

BARTMIŃSKI, Jerzy. Čím se zabývá etnolingvistika? Přel. D. Lehárová. *Slovo a smysl. Časopis pro mezioborová bohemistická studia. Word and Sense. A Journal of Interdisciplinary Theory and Criticism in Czech Studies*, 2007, roč. 4, č. 8, s. 299–309.

BARTMIŃSKI, Jerzy. Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji. In BARTMIŃSKI, Jerzy (ed.). *Konotacja*. Czerwona seria instytutu filologii polskiej, 3. Lublin: Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej. Zakład języka polskiego, 1988. ISBN 83-227-0169-1.

BAUMANN, Gerlinde. „Er hat mir den Weg mit Quadersteinen vermauert“ (Thr 3,9). Ein Vorschlag zur Auslegung einer ungewöhnlichen Metapher. In HECKE, Pierre van (ed.). *Metaphor in the Hebrew Bible*. Bibliotheca

Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, 187. Leuven: Leuven University Press, 2005. ISBN 90-429-1640-0, s. 139–145.

BAUMANN, Gerlinde. Psalm 74. Myth as the Source of Hope in Times of Devastation. In HUMAN, Dirk J. (ed.). *Psalms and Mythology*. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 462. New York: T & T Clark, 2007. ISBN 978-0-567-02982-9, s. 91–103.

BERGES, Ulrich. *Klagelieder*. Herders Theologischer Kommentar zum Alten Testament. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder, 2002. ISBN 3-451-26840-X.

BERGMANN, Claudia D. *Childbirth as a Metaphor for Crisis. Evidence from the Ancient Near East, the Hebrew Bible, and 1QH XI, 1–18*. Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 382. Berlin: Walter de Gruyter, 2008. ISBN 978-3-11-020042-3.

BERLIN, Adele. On Bible Translations and Commentaries. In BRENNER, Athalya; HENTEN, Jan W. van (eds.). *Bible Translation on the Threshold of the Twenty-First Century. Authority, Reception, Culture and Religion*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 353. Biblical Translation in the 21st century, 1. New York: Sheffield Academic Press, 2002. ISBN 0-82646-029-1, s. 175–191.

BERLIN, Adele. *The Dynamics of Biblical Parallelism*. 2nd ed. The Biblical Resource Series. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2008. ISBN 978-0-8028-0397-9.

BERLIN, Brent; KAY, Paul. *Basic Color Terms. Their Universality and Evolution*. Stanford: University of California Press, 1969. ISBN 0-520-01442-1.

BEYSE, Karl-Martin. פֶּרֶה; פֶּרָה. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XII. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2003. ISBN 0-8028-2336-X, s. 66–72.

Die Bibel nach der Übersetzung Martin Luthers mit Konkordanz. Taschenformat 2. Aufl. Berlin: Evangelische Haupt-Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-7461-0068-2.

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2001. ISBN 80-85810-28-X.

Bible svatá aneb všechna svatá Písma Starého i Nového zákona. Podle posledního vydání kralického z r. 1613. Praha : Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1954.

Biblia Hebraica Stuttgartensia que antea cooperantibus A. Alt, O. Eißfeldt, P. Kahle ediderat R. Kittel. 4. ed. Cooperantibus H. P. Rüger; W. Rudolph. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1990. ISBN 3-438-05219-9.

Biblia Sacra Iuxta Vulgatam Versionem. 3. Aufl. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1983. ISBN 3-438-05303-9.

BLACK, Max. *Models and Metaphors. Studies in Language and Philosophy.* Ithaca: Cornell University Press, 1962.

BOASE, Elizabeth. *The Fulfilment of Doom? The Dialogic Interaction between the Book of Lamentations and the Pre-Exilic/Early Exilic Prophetic Literature.* Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 437. New York: T & T Clark, 2006. ISBN 0-567-02672-8.

BODENHEIMER, Friedrich S. *Animal and Man in Bible Lands.* Collection de travaux de l'Académie internationale d'histoire des sciences, 10. Leiden: Brill, 1960. ISBN 90-04-03541-9.

BRETTLER, Marc Zvi. *God is King. Understanding an Israelite Metaphor.* Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 76. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1989. ISBN 1-85075-224-9.

BROYLES, Craig C. *The Conflict of Faith and Experience in the Psalms. A Form-Critical and Theological Study.* Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 52. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1989. ISBN 1-85075-052-1.

BROWN, William P. *Seeing the Psalms. A Theology of Metaphor.* Louisville: Westminster John Knox Press, 2002. ISBN 0-664-22502-0.

BRUEGGEMANN, Walter. *Psalms as Subversive Practice of Dialogue.* In BURNETT, Joel S.; BELLINGER, William H.; TUCKER, W. Dennis (eds.). *Diachronic and Synchronic. Reading the Psalms in Real Time.* Library of

Hebrew Bible/Old Testament Studies, 488. New York: T & T Clark, 2007. ISBN 0-567-02686-8, s. 3–25.

BRUEGGEMANN, Walter. *Theology of the Old Testament. Testimony, Dispute, Advocacy*. Minneapolis: Fortress Press, 1997. ISBN 0-8006-3087-4.

CAZELLES, Henri. פָּתַח. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XI. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2001. ISBN 0-8028-2335-1, s. 483–490.

COLE, Robert L. *The Shape and Message of Book III. Psalms 73–89*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 307. Sheffield: Sheffield Academic Press, 2000. ISBN 1-84127-100-4.

COTTRILL, Amy C. Language, Power, and Identity in the Lament Psalms of the Individual. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 493. New York: T & T Clark, 2008. ISBN 978-0-567-02728-7.

COULSON, Seana. *Semantic Leaps. Frame-Shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. ISBN 0-521-64361-9.

CROFT, William; CRUSE, D. Alan. *Cognitive Linguistics*. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press, 2004. ISBN 0-521-66770-4.

ČERNÝ, Jiří. *Malé dějiny lingvistiky*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-908-9.

ČERNÝ, Jiří. *Dějiny Lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996. ISBN 80-85885-96-4.

ČERNÝ, Jiří; HOLEŠ, Jan. *Sémiotika*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-832-5.

DAHOOD, Mitchel, S.J. *Psalms II. 51–100*. The Anchor Bible, 17. New York: Doubleday, 1968. ISBN 0-385-03759-7.

D'HULST, Lieven. Cultural Translation. A Problematic Concept? In PYM, Anthony; SHLESINGER, Miriam; SIMEONI, Daniel (eds.). *Beyond Descriptive Translation Studies. Investigations in Homage to Gideon Toury*. Benjamins Translation Library, EST Subseries, 75. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2008. ISBN 978-90-272-1684-7, s. 221–231.

DESCAMP, Mary T. *Metaphor and Ideology. Liber Antiquitatum Biblicarum and Literary Methods through a Cognitive Lens*. Biblical Interpretation Series, 87. Leiden: Brill, 2007. ISBN 978-90-04-16179-5.

DOBBS-ALLSOPP, Frederick W. *Lamentations*. Interpretation, a Bible Commentary for Teaching and Preaching. Louisville: Westminster John Knox Press, 2002. ISBN 0-8042-3141-9.

DOLLERUP, Cay; LINDEGAARD, Annette (eds.). *Teaching Translation and Interpreting 2. Insights, Aims, Visions*. Benjamins Translation Library, 5. University of Copenhagen. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1994. ISBN 90-272-1601-0.

ĎURIŠIN, Dionýz. Umelecký preklad v medziliterárnom procese. In SABOLOVÁ, Dagmar (ed.). *Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia o preklade I*. Bratislava: Slovenská akadémia vied, 1999. ISBN 80-2101007-X, s. 64–68.

EIDEVALL, Göran. Spatial Metaphors in Lamentations 3,1–9. In HECKE, Pierre van (ed.). *Metaphor in the Hebrew Bible*. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum Lovaniensium, 187. Leuven: Leuven University Press, 2005. ISBN 90-429-1640-0, s. 133–137.

EMERTON, John A. A Neglected Solution of a Problem in Psalm LXXVI 11. *Vetus Testamentum*, 1974, Vol. 24, Fasc. 2. 1974, s. 136–146.

EVANS, Vyvyan; GREEN, Melanie. *Cognitive Linguistics. An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. ISBN 0-7486-1832-5.

FAUCONNIER, Gilles. *Mental spaces. Aspects of Meaning Construction in Natural Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994. ISBN 0-521-44499-3.

FAUCONNIER, Gilles; TURNER, Mark. *The Way We Think. Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities*. New York: Basic Books, 2003. ISBN 0-465-08786-8.

FAWCETT, Peter. *Translation and Language. Linguistic Theories Explained*. Translation Theories Explained, 3. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. ISBN 1-900650-07-X.

FIŠER, Zbyněk. *Překlad jako kreativní proces. Teorie a praxe funkcionalistického překládání*. Studium, 28. Brno: Host, 2009. ISBN 978-80-7294-343-2.

FIŠER, Zbyněk. *Tvůrčí psaní. Malá učebnice technik tvůrčího psaní*. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-85931-99-0.

FREVEL, Christian. ך. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XV. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2006. ISBN 0-8028-2339-4, s. 712–720.

FRIEBEL, Kelvin G. *Jeremiah's and Ezekiel's Sign-Acts. Rhetorical Nonverbal Communication*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 283. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1999. ISBN 1-85075-919-7.

GAN, Jonathan. *The Metaphor of Shepherd in the Hebrew Bible. A Historical-Literary Reading*. Lanham: University Press of America, 2007. ISBN 0-76183-754-X.

GARRETT, Duane A.; HOUSE, Paul R. *Song of Songs, Lamentations*. Word Biblical Commentary, 23B. Nashville: Thomas Nelson Publishers, 2004. ISBN 0-8499-0825-6.

GEERAERTS, Dirk; CUYCKENS, Hubert (eds.). *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Oxford: Oxford University Press, 2007. ISBN 978-0-19-514378-2.

GERSTENBERGER, Erhard S. *Psalms. Part 1. With an Introduction to Cultic Poetry*. The Forms of the Old Testament Literature, 14. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1988. ISBN 0-8028-0255-9.

GERSTENBERGER, Erhard S. *Psalms. Part 2. And Lamentations*. The Forms of the Old Testament Literature, 15. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2001. ISBN 0-8028-0488-8.

GESENIUS, Wilhelm. *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch über das Alte Testament*. 17. Aufl. Berlin: Springer-Verlag, 1962.

GIBBS, Raymond W. (ed.). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-60086-6.

GOULDER, Michael D. *The Psalms of Asaph and the Pentateuch. Studies in the Psalter, III.* Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 233. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1996. ISBN 1-85075-639-2.

GUMPEL, Liselotte. Meaning and Metaphor. The World in Verbal Translation. In MUELLER-VOLLMER, Kurt; IRMSCHER, Michael (eds.). *Translating Literatures, Translating Cultures.* New Vistas and Approaches in Literary Studies. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 1998. ISBN 3-503-04905-3.

HAYES, Elizabeth R. *The Pragmatics of Perception and Cognition in MT Jeremiah 1:1–6:30. A Cognitive Linguistics Approach.* Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 380. Berlin: Walter de Gruyter, 2008. ISBN 978-3-11-020229-8.

HECKE, Pierre van. To Shepherd, Have Dealings and Desire. On the Lexical Structure of the Hebrew Root r'h. In FEYAERTS, Kurt (ed.). *The Bible through Metaphor and Translation. A Cognitive Semantic Perspective.* Religions and Discourse, 15. Oxford: Peter Lang, 2003. ISBN 3-906769-82-8, s. 37–53.

HEIM, Knut M. The Personification of Jerusalem and the Drama of Her Bereavement in Lamentations. In HESS, Richard S.; WENHAM, Gordon J. (eds.). *Zion, City of our God.* Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1999. ISBN 0-8028-4426-X, s. 129–169.

HELLER, Jan. *Starověká náboženství. Náboženské systémy starého Egypta, Mezopotámie a Kenaanu.* Praha: Kalich, 1988.

HILLERS, Delbert R. *Lamentations.* The Anchor Bible, 7a. New York: Doubleday, 1984. ISBN 0-385-00738-8.

The Holy Bible containing the Old and New Testaments. Translated out of the original tongues and with the former translations diligently compared and revised. Set forth in 1611 and commonly known as the King James Version. New York: American Bible Society, 1985.

The Holy Bible containing the Old and New Testaments with the Apocryphal/Deuterocanonical Books. New Revised Standard Version. New York: Oxford University Press, 1989. ISBN 0-19-528330-0.

HOSSFELD, Frank-Lothar; ZENGER, Erich. *Psalms 2. A Commentary on Psalms 51–100.* Transl. L. M. Maloney. Hermeneia. A Critical and Historical

Commentary on the Bible. Minneapolis: Fortress Press, 2005. ISBN 0-8006-6061-7.

HOWE, Bonnie. *Because You Bear This Name. Conceptual Metaphor and the Moral Meaning of 1 Peter*. Biblical Interpretation Series, 81. Leiden, Boston: Brill, 2006. ISBN 90-04-15095-1.

HRDLIČKA, Milan. *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV nakladatelství, 2003. ISBN 80-86642-13-5.

HUMAN, Dirk J. (ed.). *Psalms and Mythology*. Library of Hebrew Bible/Old Testament Studies, 462. New York: T & T Clark, 2007. ISBN 978-0-567-02982-9.

HUNZIGER-RODEWALD, Regine. *Hirt und Herde. Ein Beitrag zum alttestamentlichen Gottesverständnis*. Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament, 8. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 2001. ISBN 3-17-017090-2.

HUŠEK, Vít. *Symbol ve filosofii Paula Ricoeura*. Svitavy: Trinitas, 2004. ISBN 80-86036-89-8.

CHRZ, Vladimír. *Metafory v politice*. Praha: Psychologický ústav Akademie věd České republiky, 1999. ISBN 80-86174-02-6.

CHRZ, Vladimír. Psychologie metafory I. Metafora z hlediska psychologie nevědomí, neobehaviorismu a neogestaltismu. *Československá psychologie. Časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 1996, roč. 40, č. 2, s. 103–114.

CHRZ, Vladimír. Psychologie metafory II. Metafora z hlediska kognitivní psychologie. *Československá psychologie. Časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 1996, roč. 40, č. 3, s. 217–227.

CHRZ, Vladimír. Kognitivní efekt konceptuální metafory. *Bulletin Psychologického ústavu Akademie věd České republiky*, 1996, č. 2, s. 5–41.

CHRZ, Vladimír. Funkce metafory v reklamním sdělení. *Bulletin Psychologického ústavu Akademie věd České republiky*, 2000, roč. 6, č. 1, s. 1–45.

JANOWSKI, Bernd. Königtum Gottes im AT. In BETZ, Hans D., et al. (eds.). *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und*

Religionswissenschaft. Band 4. 4. Aufl. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001. ISBN 3-16-146944-5, s. 1591–1592.

KAPLAN, Michael M. *The Lion in the Hebrew Bible. A Study of Biblical Metaphor*. UMI Dissertation Services: Brandeis University, 1981.

KEEL, Othmar; UEHLINGER, Christoph. *Gods, Goddesses, and Images of God in Ancient Israel*. Transl. T. H. Trapp. Edinburgh: T & T Clark, 1998. ISBN 0-8006-2789-X.

KEEL, Othmar. *The Symbolism of the Biblical World. Ancient Near Eastern Iconography and the Book of Psalms*. Transl. T. J. Hallett. Winona Lake: Eisenbrauns, 1997. ISBN 978-1-57506-014-9.

KLINGBEIL, Martin. *Yahweh Fighting from Heaven. God as Warrior and as God of Heaven in the Hebrew Psalter and Ancient Near Eastern Iconography*. *Orbis Biblicus et Orientalis*, 169. Fribourg: University Press Fribourg, 1999. ISBN 3-7278-1250-8.

KOEHLER, Ludwig; BAUMGARTNER, Walter. *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament. The New Koehler/Baumgartner in English*. Vol. 1–5. Transl. and ed. M. E. J. Richardson. Leiden: Brill, 1994–2000. ISBN 90-040-9700-7.

KOSMALA, Hans. נָבֵר. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume II. Transl. J. T. Willins. Rev. ed. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1988. ISBN 0-8028-2326-2, s. 373–377.

KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor in Culture. Universality and Variation*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. ISBN 0-521-84447-9.

KÖVECSES, Zoltán. *Metaphor. A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2002. ISBN 0-19-514511-9.

KÖVECSES, Zoltán. *Metaphors of Anger, Pride, and Love. A Lexical Approach to the Structure of Concepts*. *Pragmatics and beyond: an Interdisciplinary Series of Language Studies*, VII, 8. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1986. ISBN 90-272-2558-3.

KÖVECSES, Zoltán. *The Language of Love. The Semantics of Passion in Conversational English*. Lewisburg: Bucknell University Press, 1988. ISBN 0-8387-5125-3.

KRÁMSKÝ, David (ed.). *Kognitivní věda dnes a zítra*. CogniSci. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-55-3.

KRAUS, Hans-Joachim. Psalm 44. In KRAUS, Hans-Joachim. *Psalmen 1. Psalmen 1–59*. Biblischer Kommentar Altes Testament, 15/1. 5. Aufl. Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 1978. ISBN 3-7887-0554-X, s. 481–482.

Viktor KRUPA *Cognitive Aspects of Language and the Creativity of Metaphor*. Dostupný z www: <http://orient.sav.sk/slovak/osoby/krupa.htm> [2011-03-14]

KRUPA, Viktor. *Metafora na rozhraní vedeckých disciplín*. Okno, 67. Bratislava: Tatran, 1990. ISBN 80-222-0130-8.

KUFNEROVÁ, Zlata, et al. *Překládání a čeština*. Praha: Nakladatelství H & H Vyšehradská, s. r. o., 2003. ISBN 80-85787-14-8.

KUBMAUL, Paul. Types of Creative Translating. In CHESTERMAN, Andrew; GALLARDO SAN SALVADOR, Natividad; GAMBIER, Yves (eds.). *Translation in Context. Selected contributions from the EST Congress, Granada, 1988*. Benjamins Translation Library, 39. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2000. ISBN 90-272-1644-4.

KUBMAUL, Paul. Semantic Models and Cross-Cultural Transfer. In *Folia Translatologica*. International Series of Translation Studies 1993. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta. ISBN 80-85899-05-1, s. 145–158.

KUBMAUL, Paul. Comprehension Processes and Translation. A Think-Aloud Protocol (TAP) Study. In SNELL-HORNBY, Mary; JETTMAROVÁ, Zuzana; KAINDL, Klaus (eds.). *Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress, Prague 1995*. Benjamins Translation Library, 20. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1997. ISBN 90-272-1621-5, s. 239–248.

LABAHN, Antje. Wild Animals and Chasing Shadows. Animal Metaphors in Lamentations as Indicators for Individual Threat. In HECKE, Pierre van (ed.). *Metaphor in the Hebrew Bible*. Bibliotheca Ephemeridum Theologicarum

Lovaniensium, 187. Leuven: Leuven University Press, 2005. ISBN 90-429-1640-0, s. 67–98.

LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. *Metafory, kterými žijeme*. Teoretická knihovna, 3. Přel. M. Čejka. Brno: Host, 2002. ISBN 80-7294-071-6.

LAKOFF, George. *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories reveal about the Mind*. Chicago: University Press of Chicago, 1987. ISBN 0-226-46803-8. Lovaň – University of Chicago press, ETF – The University of Chicago Press

LAKOFF, George. *Ženy, oheň a nebezpečné věci. Co kategorie vypovídají o naší mysli*. Přel. D. Lukeš. Paprsek, 11. Praha: Triáda, 2006. ISBN 80-86138-78-X.

LAKOFF, George; JOHNSON, Mark. *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press, 1980. ISBN 0-226-46800-3.

LAKOFF, George; TURNER, Mark. *More than Cool Reason. A Field Guide to Poetic Metaphor*. Chicago: University of Chicago Press, 1989. ISBN 0-226-46812-7.

LINAFELT, Tod. *Surviving Lamentations. Catastrophe, Lament, and Protest in the Afterlife of a Biblical Book*. Chicago: University of Chicago Press, 2000. ISBN 0-226-48190-5.

LIND, Millard C. *Yahweh is a Warrior. The Theology of Warfare in Ancient Israel*. A Christian Peace Shelf Selection. Scottdale: Herald Press, 1980. ISBN 0-8361-1233-4.

Die Luther-Bibel von 1534. Vollstendiger Nachdruck. Faksimile. Band I. Gedruckt durch H. Lufft. Köln: Taschen, 2003.

MACKY, Peter W. *The Centrality of Metaphors to Biblical Thought. A Method for Interpreting the Bible*. Studies in the Bible and Early Christianity, 19. Lewiston: Edwin Mellen Press, 1990. ISBN 0-88946-619-X.

MACHOVÁ, Svatava; ŠVEHLOVÁ, Milena. *Sémantika & pragmatická lingvistika*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 2001. ISBN 8072900617.

MALMKJÆR, Kirsten. *Linguistics and the Language of Translation*. Edinburgh Textbooks in Applied Linguistics. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. ISBN 0-7486-2056-7.

MIKOŁAJCZUK, Agnieszka. *Gniew we współczesnym języku polskim. Analiza semantyczna*. Warszawa: Energeia, 1999. ISBN 83-85118-91-8.

MILLER, Patrick D. *They Cried to the Lord. The Form and Theology of Biblical Prayer*. Minneapolis: Fortress Press, 1994. ISBN 0-8006-2762-8.

MILLER, Patrick D. *The Divine Warrior in Early Israel*. Harvard Semitic Monographs, 5. Cambridge: Harvard University Press, 1973.

MUNDAY, Jeremy. *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. 2nd ed. London: Routledge, 2008. ISBN 978-0-415-39693-6.

NEWMARK, Peter. *Approaches to Translation*. Language Teaching Methodology Series. London: Prentice Hall, 1988. ISBN 0-13-043795-6.

NORD, Christiane. *Text Analysis in Translation. Theory, Methodology, and Didactic Application of a Model of Translation-Oriented Text Analysis*. Transl. Ch. Nord, P. Sparrow. Amsterdamer Publikationem zur Sprache und Literatur, 94. Amsterdam: Rodopi, 1991. ISBN 90-5183-311-3.

NORD, Christiane. *Translating as a Purposeful Activity. Functionalist Approaches Explained*. Translation Theories Explained, 1. Manchester: St. Jerome Publishing, 1997. ISBN 1-900650-02-9.

NORD, Christiane. Translation as a Process of Linguistics and Cultural Adaptation. In DOLLERUP, Cay; LINDEGAARD, Annette (eds.). *Teaching Translation and Interpreting 2. Insights, Aims, Visions. Papers from the Second Language International Conference Elsinore, Denmark 4–6 June 1993*. Benjamins Translation Library, 5. University of Copenhagen. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1994. ISBN 90-272-1601-0, s. 59–67.

NORD, Christiane. The Importance of Functional Markers in (Human) Translation. In HAUENSCHILD, Christa; HEIZMANN, Susanne (eds.). *Machine Translation and Translation Theory*. Text, Translation, Computational Processing, 1. Berlin: Mouton de Gruyter, 1997. ISBN 3-11-015486-2, s. 35–50.

NÜNNING, Ansgar (ed.); TRÁVNÍČEK, Jiří; HOLÝ, Jiří (eds. českého vydání). *Lexikon teorie literatury a kultury. Koncepce, osobnosti, základní pojmy*. Přel. A. Urválek, Z. Adamová. Brno: Host, 2006. ISBN 80-7294-170-4.

O'CONNOR, Kathleen M. *Lamentations and the Tears of the World*. Maryknoll: Orbis Books, 2002. ISBN 01-57075-399-7.

OLLENBURGER, Ben C. *Zion, the City of the Great King. A Theological Symbol of the Jerusalem Cult*. Journal for the Study of the Old Testament. Supplement Series, 41. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1987. ISBN 1-85075-014-9, s. 91–103.

ORTONY, Andrew; CLORE, Gerald L.; COLLINS, Allan. *The cognitive Structure of Emotions*. Cambridge: Cambridge University Press, 1988. ISBN 0-521-35364-5.

PAVELKA, Jiří. *Anatomie metafor*. Brno: Blok, 1982.

PÍPAL, Blahoslav. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. 2. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1974.

POKORNÝ, Petr, et al. *Hermeneutika jako teorie porozumění. Od základních otázek jazyka k výkladu bible*. Praha: Vyšehrad, 2006. ISBN 80-7021-779-0.

PREUSS, Horst D. מלחמה; לחם. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume VIII. Transl. D. W. Stott. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1997. ISBN 0-8028-2332-7, s. 334–345.

PRUDKÝ, Martin. Tzv. „svaté války“ ve starověkém Orientu a ve vyznání Izraele. *Zpravodaj Společnosti křesťanů a Židů*, 2004, č. 50, s. 8–15.

RENKEMA, Johan. *Lamentations*. Historical Commentary on the Old Testament. Transl. B. Doyle. Leuven: Peeters, 1998. ISBN 90-429-0677-4.

ROSCH, Eleanor; LLOYD, Barbara B. (eds.). *Cognition and Categorization*. New York: Wiley, 1978. ISBN 0-470-26377-6

ROUX, Jean-Paul. *Král. Mýty a symboly*. Historické myšlení, 50. Přel. I. Kozelská. Praha: Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0205-5.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie (ed.). *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky I*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2004. ISBN 80-7308-072-9.

SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, Lucie (ed.). *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky II*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7308-212-3.

SANDIKCIOGLU, Esra. More Metaphorical Warfare in the Gulf. Orientalist Frames in News Coverage. In BARCELONA, Antonio (ed.). *Metaphor and Metonymy at the Crossroads. A Cognitive Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter, 2003. ISBN 3-11-017556-8.

SAWYER, John F. A. יָשַׁע. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer (eds). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume VI. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1990. ISBN 0-8028-2330-0, s. 441–463.

Septuaginta. Vetus Testamentum graece iuxta LXX interpretes. A. Rahlfs (ed.). Verkleinerte Ausgabe in einem Band. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1935, 1979. ISBN 3-438-051214.

SCHÄFFNER, Christina; ADAB, Beverley. Translation as Intercultural Communication. Contact as Conflict. In SNELL-HORNBY, Mary; JETTMAROVÁ, Zuzana; KAINDL, Klaus (eds.). *Translation as Intercultural Communication. Selected Papers from the EST Congress, Prague 1995*. Benjamins Translation Library, 20. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 1997. ISBN 90-272-1621-5, s. 325–238.

SNELL-HORNBY, Mary. *The Turns of Translation Studies. New Paradigms or Shifting Viewpoints?* Benjamins Translation Library, 66. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2006. ISBN 90-272-1673-8.

STERNBERG, Robert J. *Kognitivní psychologie*. Přel. F. Koukolík. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-376-5.

STIENSTRA, Nelly. *YHWH is the Husband of His People. Analysis of Biblical Metaphor with Special Reference to Translation*. Kampen: Kok Pharos, 1993. ISBN 90-390-0103-0.

STRAWN, Brent A. *What Is Stronger than a Lion? Leonine Image and Metaphor in the Hebrew Bible and the Ancient Near East*. Orbis Biblicus et Orientalis, 212. Fribourg: Academic Press Fribourg, 2005. ISBN 3-7278-1515-9.

TABAKOWSKA, Elżbieta. Is (Cognitive) Linguistics of any Use for (Literary) Translation? In TIRKKONEN-CONDIT, Sonja; JÄÄSKELÄINEN, Riitta (eds.). *Tapping and Mapping the Processes of Translation and Interpreting. Outlooks on Empirical Research*. Benjamins Translation Library, 37. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2000. ISBN 90-272-1642-8, s. 83–95.

TASKER, David R. *Ancient Near Eastern Literature and the Hebrew Scriptures About the Fatherhood of God*. Studies in Biblical Literature, 69. New York: Peter Lang, 2004. ISBN 0-8204-7128-3.

TURNER, Mark. *Literární mysl. O původu myšlení a jazyka*. Teoretická knihovna, 12. Přel. O. Trávníčková. Brno: Host, 2005. ISBN 80-7294-130-5.

TURNER, Mark. *The Literary Mind. The Origins of Thought and Language*. Oxford Paperbacks. New York: Oxford University Press, 1998. ISBN 0-19-512667-X.

UNGERER, Friedrich; SCHMID, Hans-Jörg. *An Introduction to Cognitive Linguistics*. Learning about Language. London: Longman, 1996. ISBN 0-582-23966-4.

VAJDOVÁ, Libuša. Recepčná tradícia a preklad. In SABOLOVÁ, Dagmar (ed.). *Chiméra prekladania. Antológia slovenského myslenia o preklade I*. Bratislava: Veda, 1999. ISBN 80-224-0562-0, s. 76–100.

VAJDOVÁ, Libuša (ed.). *Myslenie o preklade*. Bratislava: Kalligram, 2007. ISBN 978-80-8101-006-4.

VAŇKOVÁ, Irena, et al. *Co na srdci, to na jazyku. Kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 6. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0919-3.

VAŇKOVÁ, Irena. Kognitivní lingvistika v kulturních souvislostech. In KRÁMSKÝ, David (ed.). *Kognitivní věda dnes a zítra*. CogniSci. Liberec: Nakladatelství Bor, 2009. ISBN 978-80-86807-55-3, s. 243–256.

VAŇKOVÁ, Irena. *Nádoba plná řeči. Člověk, řeč a přirozený svět*. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze, 11. Praha: Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1122-8.

VARELA, Francisco J.; THOMPSON, Evan; ROSCH, Eleanor. *The Embodied Mind. Cognitive Science and Human Experience*. Cambridge: MIT Press, 1991. ISBN 0-262-22042-3

VERMEER, Hans J. *A Skopos Theory of Translation. Some Arguments for and against*. Reihe Wissenschaft, 1. Heidelberg: TEXTconTEXT, 1996. ISBN 3-9805370-0-5.

VILLANUEVA, Federico G. *The „Uncertainty of a Hearing“. A Study of the Sudden Change of Mood in the Psalms of Lament*. Supplements to Vetus Testamentum, 121. Leiden: Brill, 2008. ISBN 978-90-04-16847-3.

VLAŠÍN, Štěpán (ed.). *Slovník literární teorie*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1984.

WALTON, John H. *Ancient Near Eastern Thought and the Old Testament. Introducing the Conceptual World of the Hebrew Bible*. Grand Rapids: Baker Academic, 2006. ISBN 978-0-8010-2750-5.

WEISS, Andrea L. *Figurative Language in Biblical Prose Narrative. Metaphor in the Book of Samuel*. Supplements to Vetus Testamentum, 107. Leiden: Brill, 2006. ISBN 90-04-14837-X.

WIERZBICKA, Anna. *Emotions across Languages and Cultures. Diversity and Universals*. Studies in Emotion and Social Interaction. Second Series. Cambridge: Cambridge University Press, 1999. ISBN 0-521-59042-6.

WIERZBICKA, Anna. Talking about Emotions. Semantics, Culture, and Cognition. *Cognition and Emotion. Review of Current Research*, 1992, Vol. 6, 3/4, s. 285–319.

YODER NEUFELD, Thomas R. *Put on the Armour of God. The Divine Warrior from Isaiah to Ephesians*. Journal for the Study of the New Testament. Supplement Series, 140. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1997. ISBN 1-85075-655-4.

YRI, Kjell M. Recreating Religion. The Translation of Central Religious Term in the Light of a Cognitive Approach to Semantics. In FEYAERTS, Kurt (ed.). *The Bible through Metaphor and Translation. A Cognitive Semantic Perspective*. Religions and Discourse, 15. Oxford: Peter Lang, 2003. ISBN 3-906769-82-8, s. 187–203.

YU, Ning. Metaphor from Body and Culture. Metaphor and Thought. In GIBBS, Raymond W. (ed.). *The Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008. ISBN 978-0-521-84106-1, s. 247–261.

ZENGER, Erich. *A God of Vengeance? Understanding the Palms of Divine Wrath*. Transl. L. M. Maloney. Louisville: Westminster Jon Knox Press, 1996. ISBN 0-664-25637-6.

ZOBEL, Hans-Jiirgen. צבאות. In BOTTERWECK, G. Johannes; RINGGREN, Helmer; FABRY, Heinz-Josef (eds.). *Theological Dictionary of the Old Testament*. Volume XII. Transl. D. E. Green. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 2003. ISBN 0-8028-2336-X, s. 215–232.